

26335

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE ÖZEL SİGORTACILIK (1982-91)
VE
BAĞ-KUR'UN ÖZELLEŞTİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Osman OKKA

HAZIRLAYAN
Mikail ALTAN

KONYA-1993

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ÖNSÖZ

Esnaflar ve Sanatkarlar ve diğer bağımsız çalışanların sosyal güvenlik kurumu olan Bağ-Kur 1989'dan itibaren zarar eden bir kurum haline gelmiştir. 1991 yılı itibarıyla devletin 300 milyar lira yardımı olmasına rağmen aynı yıl yaklaşık 500 milyar lira zarar etmiştir. Diğer taraftan özel sigortaların 1982'den sonra gösterdiği gelişme, Bağ-Kur'un üyelerine sunduğu hizmetlerin özel sigortalarca sunulabileceği kanaatini uyandırmıştır. Rasyonel çalışmayan ve hizmetlerinde zaman zaman aksaklıklar çıkabilen Bağ-Kur'un özelleştirilmesi hem kurumu finansman sıkıntısından kurtaracak ve hem de diğer sosyal güvenlik kurumları için bir prototip oluşturacaktır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde değerli bilgilerini,engin tecrübelerini ve kıymetli zamanlarını esirgemeyen muhterem hocam Sayın Prof.Dr. Osman OKKA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Temmuz 1993

Mikail ALTAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar LİSTESİ	v
GİRİŞ	ix

I. BÖLÜM

GENEL OLARAK SİGORTA İŞLETMECİLİĞİ

I. KISIM

1.1. SİGORTANIN TANIMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	1
1.1.1. Tanımı	1
1.1.2. Kavramsal Çerçeve	5
1.2. SİGORTA İŞLETMELERİNİN FONKSİYONLARI	16
1.2.1. Risk Dağıtım Fonksiyonu	17
1.2.2. Ekonomik Fonksiyon	18

II. KISIM

1.3. SİGORTANIN TÜRLERİ	20
1.3.1. Sosyal Sigortalar	22
1.3.2. Özel Sigortalar	30
1.4. SİGORTA İŞLETMECİLİĞİ TÜRLERİ	44
1.4.1. Karşılıklı Sigorta İşletmeleri (Reciprocals)	45
1.4.2. Devlet Sigorta İşletmeleri	46
1.4.3. Yerli, Yabancı Sigorta İşletmeleri	47
1.4.4. Stock Şirketler	47
1.4.5. Mutual Şirketler	48
1.5. SİGORTA İŞLETMELERİNİN ORGANİZASYONU	50
1.5.1. İç Organizasyon	50
1.5.2. Dış Organizasyon	52

1.6. SİGORTA İŞLETMELERİNİN FİNANSAL YAPISI	53
1.6.1. Sosyal Sigortaların Finansmanı	53
1.6.2. Özel Sigortaların Finansmanı	55
1.6.3 Özel Sigortaların Yatırım İmkanları	56

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE (1982-1991) DÖNEMİNDE ÖZEL SİGORTACILIK

2.1. TÜRKİYE'DE UYGULANAN ÖZEL SİGORTA ÇEŞİTLERİ VE (1982-1991) DÖNEMİNDE GÖSTERDİĞİ GELİŞMELER	60
2.2. ÖZEL SİGORTALARIN TÜRK MALİ PİYASASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	79
2.3. ÖZEL SİGORTALARIN KAMU GÜVENLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	86
2.4. ÖZEL SİGORTANIN VERİMLİLİĞİ VE GÜVENİLİRLİĞİ	88

III. BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK KURUMU OLARAK BAĞ-KUR

3.1. BAĞ-KUR'UN MAHİYETİ VE ORGANİZASYONU	95
3.2. ÜYE (SIGORTALI) DURUMU	99
3.3. BAĞ-KUR'UN SAĞLADIĞI SİGORTA YARDIMLARI	102
3.3.1. Genel Olarak	102
3.3.2. Malüllük Sigortası	103
3.3.3. Ölüm Sigortası	104
3.3.4. Yaşlılık Sigortası	106
3.3.5. Sağlık Sigortası	108
3.4. BAĞ-KUR'UN FİNANSAL YAPISI	110
3.4.1. Bağ-Kur Gelirleri	111
3.4.1.1. Sigorta Primleri	111
3.4.1.2. Kira, Faiz ve Diğer Gelirler	113

3.4.2. Bağ-Kur'un Giderleri	114
3.4.2.1. Genel Yönetim Giderleri	115
3.4.2.2. Sigorta İle İlgili Giderler	115

IV. BÖLÜM

BAĞ-KUR'UN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

4.1. BAĞ-KUR'UN REHABİLİTASYONU	125
4.2. BAĞ-KUR'UN ÖZELLEŞTİRİLMESİ	128
4.2.1. Sigorta Primlerinin ve Emekli Maaşlarının Tesbiti	133
4.2.2. Bağ-Kur Çalışanlarının ve Mal Varlığının Durumu	134
4.2.3. Sağlık Sigortası İle İlgili Düzenlemeler	136
4.2.4. Esnaf ve Sanatkarlar İle Bağımsız Çalışanların Sigortalılık Durumları	137
4.2.5. Özelleştirmede İzlenecek Yol	137
4.2.6. Özelleştirmeye Ait Hukuki Düzenleme	138

V. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

TABLolar	148
KAYNAKLAR	188

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No:</u>
Tablo 2.1. Sigortacılık Sektörü Hakkında Genel Bilgiler	60
Tablo 2.2. Yangın Dalı Direkt Prim Üretimi ve Toplam İçindeki Payı	149
Tablo 2.3. Yangın Dalı Teknik Kâr-Zarar Sonuçları	150
Tablo 2.4. Yangın Dalı Teknik Kâr-Zararının Toplam Teknik Kâr-Zarar İçerisindeki Payı	150
Tablo 2.5. Nakliyat Dalı-Toplam Prim Üretimi İlişkisi	151
Tablo 2.6. Nakliyat Dalı Teknik Kâr-Zarar Sonuçları	152
Tablo 2.7. Nakliyat Dalı Teknik Karının Toplam Teknik Kâr İçerisindeki Payı	152
Tablo 2.8. Kaza Dalı-Toplam Prim Üretimi İlişkisi	153
Tablo 2.9. Kaza Dalı Teknik Kâr-Zarar Sonuçları	154
Tablo 2.10. Kaza Dalı Teknik Karının Toplam Teknik Kâr İçerisindeki Payı	154
Tablo 2.11. Hayat Dalı-Toplam Prim Üretimi İlişkisi	155
Tablo 2.12. Hayat Dalı Teknik Kar-Zararının Toplam Teknik Kâr-Zarar İçindeki Payı	156
Tablo 2.13. Yıllar İtibariyle Sigorta Şirketlerinin Branşlara Göre Direkt Prim Üretimi	156
Tablo 2.14. Direkt Sigorta Primlerinin Gelişmesine İlişkin Bazı Göstergeler	157
Tablo 2.15. Sigorta ve Reasürans Şirketlerinde Oluşan Fonlar	158
Tablo 2.16. Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Yatırım Alanları ve Sağladıkları Gelirler	159
Tablo 2.17. Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Yatırım Alanlarının Nisbi Dağılımı	160
Tablo 2.18. Sigorta ve Reasürans Yatırımlarının Mali Piyasa İçindeki Payı	161

Sayfa No:

Tablo 2.19. Sigorta ve Reasürans Şirketlerindeki Menkul Değerlerin Kompozisyonu	162
Tablo 2.20. Bloke Edilen Menkul ve Gayrimenkuller ve Toplam Karşılıklar İçindeki Payları	163
Tablo 2.21. Hayat Sigortası Dalında Oluşan Fonlar ve Toplam İçindeki Payları	85
Tablo 2.22. Hayat Dalındaki Yatırımların Toplam Yatırım İçindeki Payları	85
Tablo 2.23. Branşlar İtibariyle Tazmin Edilen Hasar Tutarları	87
Tablo 2.24. Direkt Primler ve Kullanılan Yerlerinin Nisbi Dağılımı	164
Tablo 2.25. Yıllara Göre Kişi Başına Düşen Primler	164
Tablo 2.26. Sigorta Sektöründe Plase Edilen Fonlar ve Rantabilite Oranları	165
Tablo 2.27. Özel Sigortaların Tahmini Toplam Gelir ve Giderleri	91
Tablo 3.1. Yıllar itibariyle Sigortalı Durumu	166
Tablo 3.2. Aktif ve Pasif Sigortalıların Kümülatif Artış Hızları	166
Tablo 3.3. Tahmini Aylık Bağlananlar, Aktif Sigortalılar ve Artış Hızları	167
Tablo 3.4. Aktif Sigortalıların Meslek Kuruluşlarına Dağılımı	167
Tablo 3.5. Aktif Sigortalıların Basamaklara Dağılımı	101
Tablo 3.6. Malüllük Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı	168
Tablo 3.7. Tahmini Malüllük Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı	168
Tablo 3.8. Ölüm Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı	169
Tablo 3.9. Tahmini Ölüm Aylığı Alanların Yıllara Göre Kümülatif Dağılımı	169
Tablo 3.10. Yaşlılık Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı	170
Tablo 3.11. Tahmini Yaşlılık Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı	170

Tablo 3.12. Sağlık Sigortasından Yararlananların Yıllar İtibariyle Gösterdiği Gelişme	109
Tablo 3.13. Tahmini Sağlık Sigortası Hak Sahiplerinin Yıllara Göre Kümülatif Dağılımı	171
Tablo 3.14. Yıllar İtibariyle Toplam Gelir-Gider İlişkisi	171
Tablo 3.15. Bağ-Kur Gelirlerinin Dağılımı	172
Tablo 3.16. Bağ-Kur'un Tahmini Toplam Gelirlerinin Dağılımı	173
Tablo 3.17. Bağ-Kur'un Toplam Giderleri	174
Tablo 3.18. Toplam Gelir ve Giderin GSMH İçindeki Payları	174
Tablo 3.19. Bağ-Kur'un Genel Yönetim Giderlerinin Değişimi	175
Tablo 3.20. Bağ-Kur Giderlerinin Dağılımı	175
Tablo 3.21. Bağ-Kur'un Toplam Sigorta Giderlerinin Dağılımı	176
Tablo 3.22. Bağ-Kur'un Tahmini Toplam Sigorta Giderlerinin Dağılımı	177
Tablo 3.23. Bağ-Kur'un Yıllar İtibariyle Tahmini Fon Akımları	118
Tablo 3.24. Tahmini Toplam Gelir-Gider İlişkisi	178
Tablo 3.25. Toplam Giderlerin 1986 Fiyatlarıyla Gider Kalemlerine Dağılımı	179
Tablo 3.26. Toplam Gelirlerin 1986 Fiyatlarıyla Gelir Kalemlerine Dağılımı	180
Tablo 3.27. 1986 Fiyatlarıyla Bağ-Kur'un Toplam Gelir ve Giderleri	180
Tablo 3.28. 1986 Fiyatlarıyla Bağ-Kur'un Tahmini Toplam Gelir ve Giderleri	181
Tablo 4.1. Bağ-Kur Primlerinin Değerlendirilmesi	182
Tablo 4.2a. Bağ-Kur Genel Müdürlüğünün 1991 Bilançosu (Aktif)	183
Tablo 4.2b. Bağ-Kur Genel Müdürlüğünün 1991 Bilançosu (Pasif)	184

Sayfa No:

Tablo 4.3a. Bağ-Kur Genel Müdürlüğünün 1991 Yılı Gelir-Gider Tablosu (Gelirler)	185
Tablo 4.3b. Bağ-Kur Genel Müdürlüğünün 1991 Yılı Gelir-Gider Tablosu (Giderler)	186
Tablo 4.4. Aylık 100.000 TL Başlangıç Primi İçin Yıllık Ödeme ve Primlerin HerYıl %50 Artışı Esasına Göre Muhtemel Kâr Paylı Emeklilik, Ölüm ve Sakatlık Tazminatları Tablosu	187
Tablo 4.5. Bağ-Kur'un Toplam Primlerinin 1991 Yılı İtibariyle $i=\%50$ İskonto Oranı Üzerinden (F) Değeri	130
Tablo 4.6. Bağ-Kur'un Toplam Giderlerinin 1991 Yılı İtibariyle $i=\%50$ İskonto Oranı Üzerinden (F) Değeri	131

GİRİŞ

Gelecek belirsizdir. İnsanlar bugünden belirli primler ödemek suretiyle gelecekte kendileri için meydana gelebilecek çok daha büyük riskleri önlemek, tedbir almak istelerler. Yani Bugün yapacakları bazı ödemelerle gelecekte faydalarını maksimize etmeyi düşünürler. Bu bir risk transferi işlemidir. Belirli primler karşılığında yine belirli hacimdeki risk, riski yüklenen kuruluşa (sigorta kuruluşları) transfer edilmektedir. O halde sigortacılığın esası riskin transfer edilmesinden ibarettir.

Riskin transfer edilmesi kişilerin kendi istekleriyle veya yasaların getirmiş olduğu zorunluluklarla olur. Kişi kendi isteğiyle hayatını, malını özel kurumlara sigorta ettirebildiği gibi, yasaların getirdiği mecburiyetle belirli anayasal kuruluşlara hayatını sigorta ettirmek mecburiyeti altında kalabilir. Bu durumda birincisi ihtiyari sigorta ikincisi mecburi sigorta hüveyetinde olmuş olur.

Sigorta eden açısından olaya bakıldığında iki sigorta kuruluşu karşımıza çıkar. Bunlar özel hukuka tabi özel sigorta kurumları ve kamu hukukuna tabi sosyal sigorta kuruluşlarıdır. Birincisine örnek piyasadaki sigorta şirketleri, ikincisine örnek Emekli Sandığı, S.S.K. ve Bağ-Kur'dur.

Özel sigortaların temel fonksiyonu risk transfer mekanizması oluşturmaktır. Mali zararlar sonuçlanabilecek sayısız risklerle çevrelenmiş olan insanlar, sigorta yoluyla riski, bu konuda uzmanlaşmış ve belirli bir ücret karşılığında risk almayı kabullenmiş kuruluşlara aktarabilmektedirler. Sigorta şirketleri topladıkları fonlarla, bir araya getirdikleri riskleri karşılarken, sosyal faydayı artırmak, zarara karşı kontrol yolları geliştirmek ve tasarruf aracı olmak gibi yan fonksiyonları da icra etmektedirler. Toplanan primler sigortanın türüne göre (hayat branşında toplanan fonlar uzun vadeli kaza, yangın, nakliyat vb. dallarda toplanan fonlar kısa vadeli) uzun veya kısa sadeli yatırım alanlarında kullanılarak kamuya ve özel sektöre kaynak sağlamak suretiyle, mali piyasalara katkı sağlamaktadırlar. Sigorta ve reasürans şirketleri ise mali piyasalarda kurumsal yatırımcılar arasında yer alırlar.

Ülkemizde, sigorta ve reasürans şirketlerinin son on yıllık gelişmesi oldukça sevindiricidir. Bu süre içerisinde kişi başına sigorta primi 4,5 Dolardan 16,8 Dolara, GSMH içindeki payı %0,39 dan %0,89'a çıkmış, yurtiçi tasarruf içindeki payda yaklaşık iki kat artmıştır. Özellikle hayat sigortası dalında 1988 sonrası büyük çapta

gelişmeler olmuş ve 1982’de prim üretimi açısından son sırada yera alırken 1991’de ikinci sıraya yükselmiştir. Hayat sigortası primlerinin uzun vadeli olması sermaye piyasası açısından olumlu bir gelişmedir. Ayrıca, hayat sigortacılığındaki bu olumlu gelişme, maddi açıdan yeterli derecede tatmin olamayan emeklilere ikinci bir emeklilik şansını vermiştir.

Sosyal sigorta, sosyal güvenliğin bir parçası, Anayasa’nın bir gereğidir (madde 60). Özellikle, herhangi bir toplumda işsizlik, maluliyet, sağlık, kaza ve yaşlılık gibi sosyal riskleri kapsayan sosyal sigorta, riski genellikle devlet tarafından organize edilen kurumlara transfer eden tedbirler bütünüdür. Ülkemizde, bahsedilen bu kurum görevini halihazırda devletin organize ettiği Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur’un üstlenmiş olduğunu belirtmiştik. Bunlara ek olarak birçok yardım sandığı, üyelerine sosyal güvence sağlamaktadırlar. Mali piyasalarda kurumsal yatırımcı olan sosyal güvenlik kurumları topladığı fonları kanunların müsadese ölçüsünde değişik alanlarda kullanarak gelir elde etmekte ve bu ölçüde sigortalılarına hizmet sunabilmektedir. Ancak ülkemizde sosyal güvenlik kuruluşları son yıllarda giderek artan bir finansman sıkıntısı içine düşmüşlerdir. Bu sıkıntılar kurumların sigorta hizmetlerini etkilemekte ve devleti genel bütçeden pay ayırmaya zorlamaktadır. Bağ-Kur’un 1991 yılında aldığı 300 milyar liralık yardım bunun en güzel örneğidir. 1992’de bu yardım 600 milyar olmuştur. Alınan bu yardımlar dahi Bağ-Kur’un finansman sorununu çözmemiştir.

Temelde; prim tahsilatındaki zorluklar, fonların verimsiz kullanılması ve sigorta giderlerindeki aşırı artışa dayanan Bağ-Kur’un finansman sıkıntısının çözümü fevkalade önem arzetmektedir. Devletin bütçesi üzerinde aşırı baskı yapan bu nevi kuruluşların ve benzer diğer kamu işletmelerinin özelleştirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Çağdaş ekonomi ve verimlilik anlayışı ile Batı’nın uygulamaları da aynı yöndedir.

İşte biz bu çalışmamızda BAĞ-KUR’un özelleştirilmesini ele alarak, daha önce ele alınmamış bu konuyu incelemeye, analiz etmeye ve değerlendirmeye çalıştık. Bu sebeble birinci bölümde genel olarak sigortacılığı inceledik.

İkinci bölümde Türkiye’de özel sigortacılığı, 1982-91 yıllarını esas alarak, inceledik. Sigortacılığın mevcut yapısını, finans yönünü ortaya koymaya çalıştık.

Üçüncü bölümde Bağ-Kur'u ele aldık. Bağ-Kur'un özellikle finans yapısı ve geleceği üzerinde durdurk. 1992 ve 93 yılı rakamlarına ulaşamadığımız için çalışmamızı 1986-91 olarak sınırlamak zorunda kaldık.

Dördüncü bölümde Bağ-Kur'un Özelleştirilmesini mali-hukuki boyutlarıyla incelemeye çalıştık.

Beşinci bölümde genel değerlendirmeye ve sonuç kısmına ayrılmıştır.

Çalışmamızın topluma faydalı olmasını veya en azından bu alanda bir başlangıç olmasını dileriz.

I. BÖLÜM

GENEL OLARAK SİGORTA İŞLETMECİLİĞİ

I. KISIM

1.1.SİGORTANIN TANIMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1.Tanımı

Hayatımızda sık sık "sigorta" kavramı ile karşılaşırız. Meselâ, ben sigortalı işçiyim, bizim sigortamız emekli sandığı, Bağ-Kurdur, arabamı sigorta ettirdim, mağazamı, hayatımı... sigorta ettirdim vs. Bu durumda karşımıza sigorta nedir; niçin sigorta yaptırılmaktadır soruları çıkmaktadır. Sigorta sistemini incelemeden önce bazı temel kavramları tanımlamakta fayda vardır.

"Sigorta" lidetatürde değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Sigorta, fertlerin karşılaştıkları riskleri azaltmak ve riskin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkan zararları belirginleştirmek ve telafi etmek gayesiyle örgütlenmiş toplumsal bir kurumdur(1). Bu tanıma göre sigortadan amaç riski belirgin hale getirmek ve aynı zamanda doğabilecek zararları da karşılamaktır.

Sigortanın bir başka tanımı ise şöyledir: Sigorta aynı riskle karşı karşıya bulunan fertlerden bazılarının katlanmak zorunda olduğu kayıpları (riskleri) karşılamak gayesiyle para ödedikleri sosyal bir araçtır. Uygulamada, para prim adı altında sigorta şirketlerine ödenir, sigorta şirketleri ise zararları tazmin eder(2).

Diğer bir tanım da sigorta; kanun ve mukavele ile tesbit edilen belirli bir riskin aynı derecede risk tehdidi altında bulunan birimlerde, tesadüfen oluşabilen, para ile ölçülebilen ve istatistiki olarak tesbit edilebilen hasarların birlikte karşılanması amacıyla meydana getirilen bir organizasyondur(3).

Sigorta, konusu bir riskin karşılanması olan sözleşmedir(4).

Diğer bir tanıma göre sigorta; fertlerin yaşamaları süresince karşılaşılabilecekleri tehlikelerin ve belirsizliklerin zarar ve masraf doğuran sonuçlarından kendilerini koruyabilmek için önceden tedbir alma ihtiyacıdır(5).

(1) Robert I. Mehr, Emerson Cammack, *Principles of Insurance*, Fifth Edition, Richard D. Irwin Inc., 1972, Ontario, s.34.

(2) George G.R. Lucas, Ralph H. Wherry, *Insurance Principles and Coverages*, Holt, Rinehart Winston, New York, s.3.

(3) Kamuran Pekiner, *Sigorta İşletmeciliği-Prensipier, Hesap Bünyesi, Formül Matbaası Üçüncü Bası*, İstanbul-1981, s.17.

(4) Yurdakul Çaldağ, *Sigorta İşletmeleri ve Muhasebesinin İncelenmesi*, Kalite Matbaası, Ankara-1979, s.9.

(5) Kemal Bıkmaz, *Akademik Sigortacılık, Doğruluk Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti.*, İzmir-1991, s.2.

Yukarıdaki tanımlara baktığımızda, sigortayı rizikoları (riskleri) teminat altına alan ve hasarın tesadüfi olarak gerçekleşmesi halinde tazmini garanti eden ve bunun yanında sigortalıdan belirli bir prim tahsil eden bir sistem olarak görmekteyiz. Sistemin tamamına ise "sigortacılık" denmektedir.

Oysa sigortacılığın fon oluşturmada ve sermaye piyasasında oldukça önemli bir yere sahip olduğu günümüzde bilinen bir olgudur. Çünkü; sigorta küçük tasarrufları bir araya getiren, fon oluşturan ve bu fonları ekonomiye aktaran bir sistemdir. Sigortanın fon oluşturma fonksiyonunu içeren tanımı ise şöyle yapılabilir.

Sigorta, istatistiki olarak gerçekleşme ihtimali belirlenebilen ve gerçekleşmesi halinde sonuçları ekonomik olarak ve para ile ölçülebilen rizikoların tehdidi altında bulunan benzer birimlerin, bu sonuçları tazmin etmek üzere bir fon oluşturacak şekilde bir araya getirilmesidir(6).

Yukarıdaki tanımlara dayanarak sigortanın unsurlarını belirlemek ve daha sonra da bu unsurları içeren tek bir sigorta tanımı yapmak mümkündür.

1-Risk Unsuru: Sigortacılıkta risk, zararların ve kayıpların belirsizliği olarak tanımlanabilir(7). Birimlerin risk karşısındaki davranışları sigortanın doğmasına neden olmuştur.

2-İhtiyaç Unsuru: Birimlerin belirsizliklere karşı kendisini güvencede hissetme ihtiyacı sigortanın önemli gerekçelerinden biridir.

3-Yasal Unsurlar: Sigortaya konu olan risk unsuru sözleşme ile tesbit edilir. Sözleşme hükümleri dışında kalan riskler tarafları bağlamaz. Sigorta işlemlerinin yasalarla düzenlenmesinin dört temel nedeni vardır. Bunlar(8):

i) Sigorta işlemlerinin soyut olması: Herhangi bir varlığı sigorta ettiren bir kimsenin; sigorta işlemini isbat eden sadece bir kağıt parçası olması ve bunu hiç bir şekilde test edememesi sigorta işlemlerinin soyut olduğunu gösterir. Bu nedenle sigorta işlemlerinin yasalarla düzenlenmesi ve tarafları güvence altına alması gerekmektedir.

ii) Sigorta işletmelerinin başkalarının paralarıyla işletiliyor olması: Sigorta işletmelerinin başlıca gelir kaynağı sigortalıların ödemiş olduğu primlerdir. Hükümetler,

(6) Ömür Genç, *Türkiye'de Özel Sigorta Sektörünü Fon Yaratma İşlevi, Denetim, Sayı: 76, Temmuz-Ağustos-1992, s.3.*

(7) Özdemir Akmut, *Hayat Sigortası-Teori ve Türkiye'de ki Uygulama, Sevinç Matbaası, Ankara, 1980, s.26.*

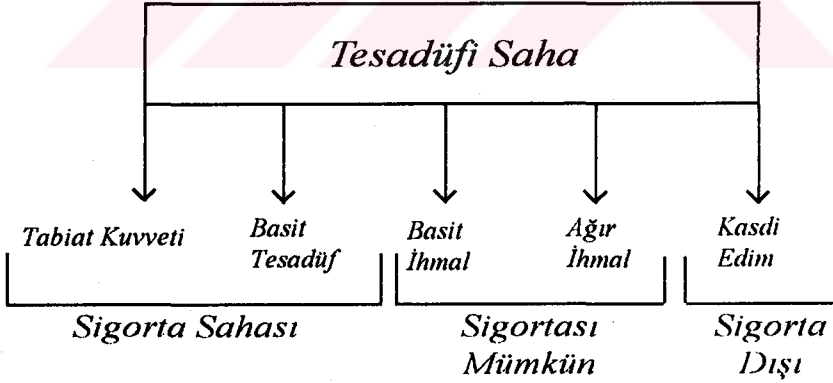
(8) Allen L. Mayerson, *Introduction to Insurance, The MacMillan Company, New York, 1962, s.66.*

sigorta işletmelerinin, sigorta primi ödeyenlere karşı yetki ve sorumluluklarını yasalarla belirlemelidir.

iii) Sigorta işlemlerinin genellikle uzun vadeli işlemler olması: Herhangibir kimsenin herhangi bir mağazadan elbise satın alması uzun vadeli bir işlem değildir. Oysa sigorta poliçesi satın alan bir kimse, sigortanın cinsine göre beş, on, hatta yirmi yıllık bir sözleşme yapmış olmaktadır. Uzun bir dönemi kapsayan sigorta işleminin kanunlarla düzenlenmesi asıdır. Örneğin hayat sigortası yaptıran kimsenin ölümü halinde, sigorta poliçesinden kimlerin ve nasıl yararlanacağı kanunlarla düzenlenecektir.

iv) Sigorta işletmelerinin ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olması, sigorta işlemlerinin kanunlarla düzenlenmesini gerektirmektedir. Örneğin 1990 yılı itibariyle, ülkemizde sigorta şirketlerinin topladıkları direk pirim tutarı 2.934,2 milyar lira olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın gayrisafi milli hasıla (GSMH) içindeki payı ise %0,67 olmuştur(9). 1991 yıl sonu itibariyle ise toplam direk prim üretimi $4.633.429 \times 10^6$ lira olarak gerçekleşerek GSMH içindeki payını % 0,089'a yükselmiştir(10). Ancak bu oran oldukça azdır. Çünkü Avrupa ülkelerinden Almanya'da bu oran 1989 yılında %6 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde bu prim azlığının nedeni ikinci bölümde incelenmektedir.

4-Hasarın Tesadüfi Olarak Meydana Gelmesi(11): Sigortanın en önemli unsurlarından biridir. Sigorta kapsamına giren hasarın tesadüfen gerçekleşmesi gerekmektedir. Kasten meydan getirilen hasarlarda sigorta söz konusu olamaz(12). Bu durumu aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

Kaynak: Kamuran Pekiner, Sigorta İşletmeciliği-Prensipler-Hesap Bünyesi, s. 18.

(9) Sermaye Piyasası Kurulu, Yıllık Rapor 1991, Tisamat., Ankara, s.62.

(10) Genç, a.g.e., s.35.

(11) George G.R. Lucas, Ralph H. Wherry, a.g.e., s.19.

(12) Pekiner, a.g.e., s.18.

5-Sigorta, belirli bir riskin aynı derecede tehdidi altında bulunan çok sayıda ve benzer birimleri kapsar. Sigortada, sigortalılar bir kişinin veya belirli kişilerin değil, aynı risk tehdidi altında bulunan bütün sigortalıların, gerçekleşen tesadüfi zararlarını karşılamak gayesini güderler. Bu özellik sigortayı hayır kurumlarından ayırmaktadır(13).

6-Risk, istatistiksel ve matematiksel olarak ölçülebilir olmalıdır. Bu husus prim tutarının belirlenmesinde ve hasar maliyet tesbitinde önemli yer tutmaktadır(14). Belirsiz olan riskin belirgin duruma getirilmesi, sigortayı kumardan ayıran bir özelliktir. Çünkü sigortada risk ölçülmek suretiyle azaltılmaya çalışılır, kumarda ise yeni riskler alınır(15).

7-Sigortanın diğer önemli bir unsuru ise meydana gelen hasarın para birimi ile ölçülebilir olmasıdır. Diğer bir deyişle sigorta maddi hasarları kapsar, manevi hasarlar sigorta kapsamına girmez(16).

8-Son önemli unsur ise sigortanın fon oluşturmastır. Sigorta ile küçük tasarruflar bir araya getirilerek ekonomide büyük bir potansiyel oluşturulur. Örneğin 1991 yılı itibariyle ülkemizde toplam tasarruf içindeki direk sigorta primi üretiminin payı %3,9 olarak gerçekleşmiştir(17). Sigorta şirketlerinin topladığı bu fonları çeşitli yatırım alanlarında kullanarak 1991 yılı itibariyle yaklaşık 328 milyar lira gelir elde etmişlerdir(18).

Sonuç olarak yukarıdaki unsurları içeren bir sigorta tanımı verirse; Sigorta, birimlerin güvenlik ihtiyacından doğan, kanun ve mukavele ile tesbit edilen, istatistik metodlarla gerçekleşme olasılığı saptanabilen ve tesadüfi olarak gerçekleşmesi halinde ekonomik sonuçları para ile ölçülebilen rizikoların tehdidi altında bulunan çok sayıda ve benzer birimlerin, bu sonuçları karşılayabilmek üzere fon oluşturacak şekilde bir kişi veya kurum tarafından bir araya getirilmesidir.

Yukarıdaki tanımda yer alan kurum kavramı, her ülkenin hukuki düzenlemelerine göre kar amacı güden bir anonim şirket, bir hayır kurumu veya bir kamu kuruluşu olabilir. Ayrıca aşağıda sigorta kavramlarının verileceği bölümde de açıklanacağı üzere, reasürans ve koasürans işletmeleri de kurum kavramının kapsamındadır(19).

Sigorta kavramlarını tanımlamaya geçmeden önce, sigorta mekanizmasının nasıl işlediğini açıklamakta yarar görülmektedir.

(13) Akmut, a.g.e., s.9.

(14) George G.R. Lucas, Ralph H. Wherry, a.g.e., s.19; Pekiner, a.g.e., s.19.

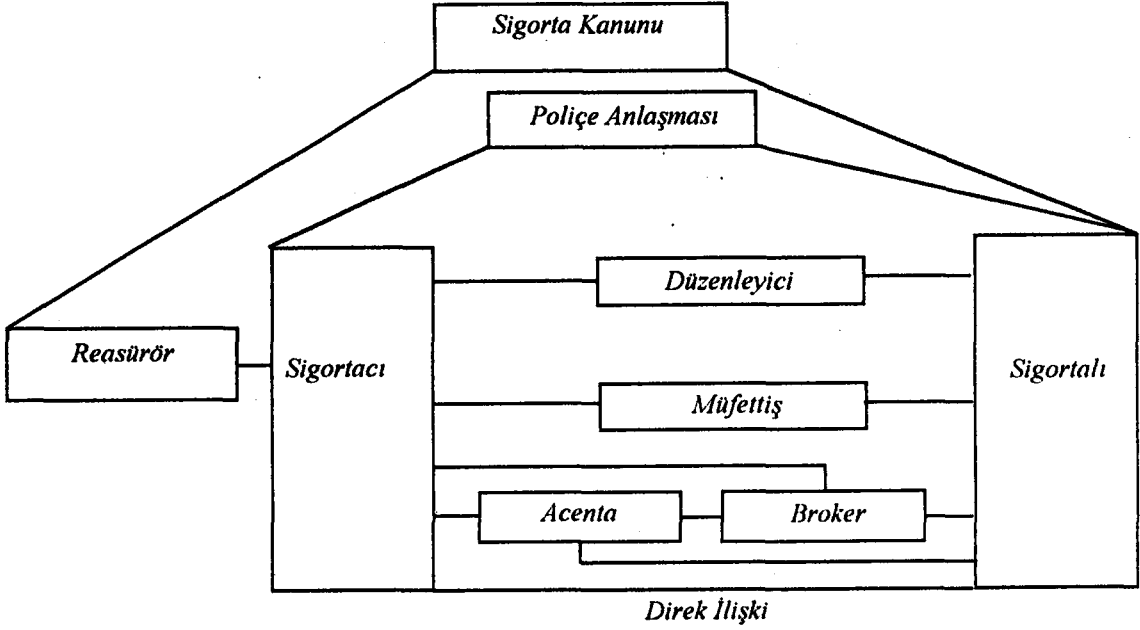
(15) Akmut, a.g.e., s.10.

(16) Pekiner, a.g.e., s.19

(17) Genç, a.g.e., s.6.

(18) Türkiye'de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Rapor, Sigorta Murakabe Kurulu, s.12.

(19) Akmut, a.g.e., s.9.

Şekil 1.1. Sigorta Mekanizması

Kaynak: Ralph H. Blanchard, Risk And Insurance and Other Papers, s. 25.

Şekil 1.1.'de görüldüğü gibi, sigorta mekanizmasının işletilmesi, taraflar arasında (sigortacı ve sigortalı) kurulacak ilişkiye dayanmaktadır. Bu ilişki direk veya dolaylı olarak kurulmaktadır. Taraflar arasında oluşturulan sigorta poliçeleri, ilişkinin mahiyetinden bağımsızdır. Diğer bir ifadeyle poliçe anlaşması her iki ilişki durumunda da aynı kapsamdadır. Diğer taraftan sigortacının kendisini sigorta ettirmesi (reasürans işlemi) kanun ile düzenlenmiştir. Sigorta kanunu ile, sigortalı, sigortacı reasürör ve diğer aracılar arasındaki ilişkiler düzenlenerek, hem sigortacı, hem sigortalı güvence altına alınmaya çalışılmıştır(20).

Sigorta mekanizmasını teşkil eden, parçaların her biri Bölüm 1.1.2. ve Bölüm 1.5.'de daha ayrıntılı olarak tanımlanmaktadır.

1.1.2.Kavramsal Çerçeve

a) Risk: Risk terimi genellikle belirsizliği göstermek için kullanılır ve hayatın karmaşıklığı ile birlikte karmaşık bir artış gösterir (21). Risk terimi, farklı şekillerde tanımlanmıştır. Risk; “ölçülebilir belirsizlik”(22); “olasılıkla ölçelebilen tehlikeler

(20) Ralph H. Blanchard, Risk and Insurance and Other Papers, University of Nebraska, Press Lincoln, Massachusetts, 1965, s.20-24.

(21) George G.R. Lucas, Ralph H. Wherry, a.g.e., s.16.

(22) Frank Knight, Risk Uncertainty and Profit, Houghton Mifflin Company, Boston, 1921, s.233.

bileşimi”(23); “gerçekleşme olanağı ve süresi açısından geleceğe yönelik ve şüpheli bir olay”(24); olarak tanımlanmaktadır.

Sigortacılıkta risk, daha öncede tanımlandığı gibi, zararların ve kayıpların belirsizliğidir(25). Diğer bir tanım, risk; sigorta akdi taraflarının iradeleri dışında kalan gerçekleşme tarihi belirsiz olan zarar veya geleceğe ait zarar doğuran bir olaydır(26).

Sigortacılıkta risk kaynakları üç ana grup altında toplanmaktadır Bunlar (27):

i-Sosyal Risk Kaynakları: Hırsızlık, kaza, kundakçılık gibi, kişilerin neden olacağı risklerdir.

ii-Fiziki Risk Kaynakları: Yangın,, hava muhalefeti, toprak kayması, deprem gibi; olayların sebebiyet verdiği risklerdir.

iii-Ekonomik Risk Kaynakları: Enflasyon, ekonomik istikrarsızlık, üretim teknolojisiindeki değişimler, yönetim ve yönetici özellikleri, mevsimlik dalgalanmalar gibi olaylardan kaynaklanan ve gerçek veya tüzel kişilerin (işletmelerin) faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyebilecek risklerdir.

Yukarıda belirtilen risk kaynaklarını dikkate almak suretiyle, riskleri özelliklerine göre, temel riskler ve özel riskler olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Temel risk, kaynakları ve sonuçları açısından bireysel olmayan risklerdir(28). Diğer bir deyişle, ekonomik ve fiziki risk kaynaklarından doğan risklerdir. Enflasyon, işsizlik, deprem ve siyasal buhranlar örnek olarak gösterilebilir. Özel riskler ise, daha çok sosyal risk kaynaklarına dayanan ve bireysel olaylardan doğan risklerdir. Hırsızlık, ölüm, kaza gibi olaylar özel risklere örnek gösterilebilir.

b) Reasürans: Bir sigorta şirketinin, reasürör olarak bilinen diğer bir sigorta şirketine, kendi borçlarının bir kısmını veya tamamını bir sigorta poliçesi ile transfer etmesine reasürans denir(29). Mükerrer sigorta (30) olarak da adlandırılan reasürans işlemiyle, sigortacı yaptığı sigorta sözleşmesinin sonuçlarına karşı kendisini korumaktadır(31). Reasürans anlaşması sigorta şirketleri arasında yapılmaktadır. Sigortalılar,

(23) *Irving Pfeffer, Insurance and Economic Theory, Homewood Illinois, Richard O Irwin Inc., 1856, s. 42.*

(24) *Çaldağ, a.g.e., s. 10.*

(25) *Bakınız, Bölüm 1.1.1., Risk Unsuru.*

(26) *Bıkmaz, a.g.e., s. 143.*

(27) *Pekiner, a.g.e., s. 3-6.*

(28) *Akmut, a.g.e., s. 27.*

(29) *George G.R. Lucas, Ralph H. Wherry, a.g.e., s. 27.*

(30) *Bıkmaz, a.g.e., s. 143.*

(31) *Çaldağ, a.g.e., s. 24.*

herhangi bir zarar veya kayıp halinde reasürör şirkete karşı hiçbir hak talebinde bulunamazlar. Sigorta edilen risk mukabilinde, ilk sigorta şirketi (*) reasürör şirkete prim öder ve mukabilinde komisyon alır, ilk sigorta şirketi ise sigortalıdan, kabuledilen risk ölçüsünde prim tahsil eder. Sigortalının herhangi bir kaybı halinde, sigortalı ilk sigorta şirketinden tazminat talebinde bulunur. Sigortalının, reasürör şirketin borçlar hususunda hiçbir bilgisi yoktur. Tesadüfen gerçekleşen zararı ilk sigorta şirketi, sigortalıya öder. Reasürör şirket ise, reasürans anlaşması ile yüklendiği risk ölçüsünde, ilk sigorta şirketine ödemedede bulunur(32).

Sedan sigorta şirketinin ürettiği net prim üzerinden reasürör şirkete ödediği prime sesyon primi, karşılığında aldığı komisyona ise sesyon komisyonu denilmektedir(33).

Sesyon; reasürans işleminde riskin bir taşıyıcıdan diğer bir taşıyıcıya devredilen kısmıdır. Sedan şirket üzerinde kalan kısmına ise konservasyon denilmektedir. Reasürer şirketlerin yüklendiği sesyonların bir kısmını diğer sigorta şirketlerine devretmeleri, diğer bir deyişle yeniden sigorta ettirmeleri, retrosesyon olarak adlandırılmaktadır(34).

Reasürans işletmeleri, isteğe bağlı ve mecburi anlaşmalı (Trete Reasürans) olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir(35). İsteğe bağlı reasürans sisteminde taraflar rizikoyu devretmek ve devralmak hususunda tamamen serbesttirler. Devredilen herbir riziko için ayrı bir reasürans sözleşmesi yapılır. Mecburi anlaşmalı reasürans sisteminde ise, sigorta şirketi ile reasürör arasındaki "reasürans tretesi" sigorta şirketinin ileride yapacağı tüm sigorta sözleşmelerini kapsar. Riskin büyük olması halinde trete reasürörler dışında kalan başka şirketlerde, isteğe bağlı reasürans yapabilirler. Ülkemizde zorunlu reasürans sadece "Milli Reasürans" şirketiyle yapılabilmektedir(36). Reasüransla ilgili kanuni hüküm TTK'nın 1276. maddesinde yer almaktadır.

c) Koasürans: Tek bir rizikonun sigorta edilmesi için çok sayıda sigorta şirketinin iştirakiyle gerçekleştirilen sigorta işlemidir. Müşterek sigorta olarak da tanımlanmaktadır. Rizikonun çok büyük olması halinde bir tek sigorta şirketinin bu rizikoyu kaldıracak güçte olmaması koasüransı doğurmuştur. Ancak sigortacıların yüklendikleri sigortalar toplamı sözkonusu rizikonun değerini geçmemiş olması gerekmektedir(37). Sigortalılar bu tür bir

(*) Sedan şirket olarak da adlandırılır.

(32) George G.R. Lucas, Ralph H. Wherry, a.g.e., s. 27-28.

(33) Çaldağ, a.g.e., s.143; G.C.A. Dickson, J.T. Steele, *Introduction To Insurance, Second Edition, McDonald and Evans Ltd, 1984, s.179.*

(34) George G.R. Lucas, Ralph H. Wherry, a.g.e., s. 28.

(35) G.C.A. Dickson, J.T. Steele, a.g.e., s.143.

(36) Çaldağ, a.g.e., s.143.

(37) Cevat Yücesoy, *Sigorta İşletmeleri ve Muhabesi, Çankaya Kitabevi, İstanbul, 1966, s.86.*

sigortayı fazla uğraştırıcı ve zaman alıcı buldukları için tercih etmemektedirler(38). Bununla beraber tutarı büyük sigortalar için koasüransı, özellikle uluslararası alanda sıkça görmekteyiz. Birden fazla sigorta işletmesinin bir riski birlikte karşılamak, maksadıyla poliçeleri birlikte imzalaması olarak da tanımlanabilen koasürans işleminde sigorta işlerinin yürütülmesini bir sigorta işletmesi üzerine alır. Bu şirkete jeran şirket adı verilmektedir. Diğer şirketlere ise koasürör adı verilmektedir. Jeran şirket sigortalının muhatabıdır. Primleri jeran şirket toplar. Koasürörler ise jeran şirketten alacaklı durumdadırlar. Reasüranstan farkı idare giderlerinin ortaklaşa karşılanmasıdır(39).

d) Sigorta Poliçesi: Tarafların karşılıklı hak ve borçlarını gösteren (40) sigorta genel şartlarına (*) uygun sigorta konusunun özelliklerini belirten ve sigortayı başlatan bir belgedir. Poliçe sigorta şirketi veya onun yetkili bir vekili tarafından hazırlanabilmektedir(41)

Bir sigorta poliçesi dört unsurdan oluşmaktadır. Bunlar(42):

-Poliçe sahibinin adının, adresinin, risk türünün, poliçenin süresinin, sigorta tutarının ve primlerinin, tanımlandığı kısım,

-Sigortacının, sigortalıya sunacağı hizmetlerin tanımlandığı ve sigorta anlaşması ile poliçe kapsamının tanımlandığı kısım,

-Sigorta haricinde bırakılan, kişi, nesne, zarar ve ziyanların belirtildiği kısım,

-Sigorta şartlarının, sigortalı ve sigortacının karşılıklı hak ve yükümlülüklerinin belirtildiği kısımdır.

Abonman poliçelerinde ileride gerçekleşebilecek işlemlere yer verilmektedir. Sürekli hareket halinde bulunan işletmeler için bu tür poliçeler kullanılmakta ve sigorta şirketlerince verile güvencenin en üst sınırı bu poliçelerde gösterilmektedir(43).

Çeşitli rizikoların toplam olarak gösterildiği poliçeler “Toplu Poliçeler” olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, bir otomobil sahibinin aracını, kazaya ve hırsızlığa karşı sigorta ettirirken kendisini de kazaya karşı sigorta ettirmesi toplu poliçeler ile yapılmaktadır. Toplu poliçeler ile, mallar veya kişiler farklı yerlerde olmalarına rağmen aynı zamanda

(*) Sigorta genel şartları, poliçenin arkasında yazılı olan ve her sigorta dalı için ayrı ayrı düzenlenerek Ticaret Bakanlığının onayından geçirilen şartlardır. Sigortacı ile sigortalı arasında, kanunlara aykırı olmayan şartlar ise özel şartlardır.

(38) Çaldağ, a.g.e., s.26.

(39) Çaldağ, a.g.e., s.152.

(40) Bıkmaz, a.g.e., s.143.

(41) M. Ali Aktuğlu, Sigorta İşletmeleri ve Muhasebe, Ege Üniv. Matbaası, İzmir, 1971, s.64.

(42) George G.R. Lucas, Ralph H. Wherry, a.g.e., s.26.

(43) Çaldağ, a.g.e., s.27-28.

sigorta edilebilmektedir.

Sigorta poliçesinin tanımı unsurları ve poliçe verme mükellefiyeti ile ilgili düzenlemeler TTK'nın sırasıyla 1265., 1266. ve 1267. maddelerinde yapılmıştır.

Sigorta poliçesi sigorta ettirenin talebi üzerine nama, emre yahut hâmile yazılı olarak tanzim edilebilmektedir(44).

e) Sigorta Akdi: Sigorta ettirenin prim ödeme borcunu, sigortacının sorumluluklarını belirten, karşılıklı taahhütleri içeren ve karşılıklı borç doğuran sözleşmelerdir(45). Bu anlaşma ile sigortacının, sigortalıya tesadüfen uğrayacağı zararlar mukabilinde ödemede bulunacağı belirlenmektedir. Zararın kasten veya ihmalden kaynaklanması sigorta akti kapsamına girmez(46).

Sigorta akti kişiseldir. Diğer bir deyişle sigorta sadece kişileri bağlar, kişinin elinde bulundurduğu varlıklarının zarar görmemesini garanti altına alamaz. Ancak zararın gerçekleşmesi halinde sigorta akdi doğrultusunda zararı tazmin sözkonusu olmaktadır(47).

Genel olarak sigorta akdinde iki taraf sözkonusudur. Ancak bazı durumlarda üçüncü kişiler de sigorta akdinde taraf olabilmektedir. Kaza sigortası yaptırmış bir otobüs şoförünün kaza yapması sonucu zarara uğrayan üçüncü kişiler buna örnek olarak gösterilebilir.

f) Sigorta Primi: Sigorta primi sigortacının teminatına, işletme giderlerine ve tazminat giderlerine karşılık, sigortalı tarafından, saptanmış süreler sonunda ödemeleri kararlaştırılan miktardır(48).

Sigorta primi, para olarak taksitle veya toptan(49), herhangi bir tehlikenin gerçekleşmesi halinde sigorta tazminatını karşılamak üzere sigortacıya sigorta ettiren tarafından ödenen ücrettir(50). "Sigorta primi sigorta ettirenin ikametgahında ödenir. Sigorta priminin sigortacının veya acentesinin ikametgahında ödeneceğine dair poliçede bir şart varsa bu şarta riayet olunur..."(51). Sigorta primini ödemede temerrüde düşülmesi halinde, sigortacı gerekli bildirimleri yaparak sigorta akdini feshedebilir(52).

(44) *Türk Ticarek Kanunu, md.1265.*

(45) *Bıkmaz, a.g.e., s.143.*

(46) *George G.R.. Lucas, Ralph H. Wherry, a.g.e., s.21.*

(47) *George G.R.. Lucas, Ralph H. Wherry, a.g.e., s.22.*

(48) *Pekiner, a.g.e., s.141.*

(49) *TTK. md. 1294, 1295.*

(50) *Çaldağ, a.g.e., s.66.*

(51) *TTK. md. 1296.*

(52) *TTK. md. 1297.*

Sigorta primi rizikonun gerçekleşme ihtimaline göre tesbit edilmektedir. Sigorta şirketleri sigorta primini tesbit ederken büyük sayılar kanunundan faydalanmaktadır. Büyük sayılar kanununa göre bir örnekleme sürecinde gözlem sayısı artırıldıkça, bir olayın meydana gelme ihtimali gerçeğe çok yakın olarak belirlenebilir(53). Sigorta primi belirlenirken yapılan bu hesaplamalar dikkate alınmaktadır.

Sigorta prim oranı belirlenirken sigortalının tek tek ele alınabileceği gibi, belirli gruplara göre de ele alınabilmektedir(54). Örneğin, yangın sigortasında binanın yapıım tarzına göre, hayat sigortasında yaşlara göre prim tesbiti yapılır.

Sigorta priminin tesbiti iki aşamada gerçekleştirilmektedir:

1) Net Prim Tesbiti: Net prim (risk primi) meydana gelmesi beklenen hasarlara ait tazminat giderlerini karşılamaya yönelik belirlenen primlerdir. Prim oranının hesaplanması oldukça teknik bir konu olup objektif ve subjektif kriterlere bağlıdır(55). Net sigorta primi, yukarıda da belirtildiği gibi, tek tek (tekil prim tesbit yöntemi) veya belirli sınıflara göre tesbit edilmektedir.

Özellikle deniz nakliyat sigortasında kullanılan tekil prim tesbit yöntemi, yeterli istatistiki veriler kullanılmadığı için subjektif kararlar almaya eğilimlidir. Diğer taraftan belirli sınıflara göre prim tesbit yönteminde, prim oranının doğru olarak tesbit edilmesi büyük sayılar kanununa uygun çok sayıda ünitenin bir araya getirilmesi ile mümkün olabilmektedir(55).

Sigorta işletmeleri, net sigorta prim oranını tesbit ederken, hasarın meydana gelme sıklığını (H) (*), alınan zaman parçası içinde meydana gelmiş hasar olaylarının miktarını (F), aynı süre içindeki sigorta mevcudunu (K), ortalama hasar yüksekliğini (L) (**), alınan zaman parçası içindeki ortalama hasar meblağını (S) ve aynı süre içindeki ortalama sigorta meblağını (M) bilmek zorundadır.

(53) Akmut, a.g.e., s.33.

(54) Çaldağ, a.g.e., s.67.

(55) Pekiner, a.g.e., s.142-143.

$$(*) H = \frac{F}{K}$$

$$(**) L = \frac{S}{M}$$

$$S = \frac{\text{Toplam Hasar Meblağı}}{\text{Meydana Gelen Hasar Miktarı}}$$

$$M = \frac{\text{Toplam Sigorta Meblağı}}{\text{Sigorta Sayısı}}$$

Yukarıda bahsedilen değişkenler belirlendikten sonra sigorta primi (P);

Net Sigorta Primi= Hasar Sıklığı x Ortalama Hasar Yüksekliği

olduğuna göre;

$$P = H \times L = \frac{F}{K} \times \frac{S}{M}$$

formülüyle hesaplanmaktadır. (*)

2) Brüt Prim Tesbiti: Sigorta işletmelerinde brüt prim, net prime, üretim, sürüm ve idare giderlerinin eklenmesiyle bulunan primdir. Bundan başka, sigorta işletmelerinin hiç beklenmedik olağanüstü hasarlarını karşılamak gayesiyle net prime emniyet payı denilen bir gideri de ekleyerek brüt prim tesbit edilmektedir. Sigorta işletmelerinin kar amacıyla çalışıyor olmaları, net prime sigortacının kâr oranını da eklemesini gerektirmektedir(56). Brüt prim miktarını aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür.

A) Net Prim (Risk Primi)		B) Brüt Prim
* Üretim Giderleri	[Sigorta Teminatının sigortalılara hazır hale getirilmesi için gerekli gider]	
* Sürüm ve idare giderleri	[Personel ve acenta, prodüktör komisyonları]	
* Emniyet Payı	[Beklenmeyen olağanüstü giderler]	
* Kâr Oranı	[Sigortacının kâr beklentisi]	

Sigorta işletmeleri sigorta prim oranını belirlerken birtakım kurallara uymak durumundadırlar. Bunlar (57);

i-Primin yeterli olması: Belirlenen prim oranının sigortacının bütün tazminat giderlerini ve diğer faaliyet giderlerin karşılayabilecek miktarda olmalıdır.

(56) Pekiner, a.g.e., s.146-147.

(57) Pekiner, a.g.e., s.147-149.

(*) Örneğin, yıllık sigorta mevcudu 130 olan bir sigorta dalında aynı zaman zarfında 5 hasar olayı meydana gelmiştir. Bu dönemde ortalama hasar meblağı ise 45.000.000 TL. ve ortalama sigorta tutarı 190.000.000 TL. olarak hesaplanmıştır. Bu durumda sigorta dalının sigorta primi;

$$P = \frac{F}{K} \times \frac{S}{M} = \frac{5}{130} \times \frac{45.000.000}{190.000.000} = 0.009 \text{ olarak hesaplanır.}$$

Yani Prim = 190.000.000 x 0.009 = 1.710.000 lira/yıl olacaktır.

ii-Primde Adalet Kuralı: Sigorta konusu üniteler tek tek ele alınarak her ünite için ayrı prim oranı tesbit edilmelidir.

iii-Tesbit Edilen Primin Ekonomik Ölçülere Göre Makul Bir Seviyede Olması Kuralı: Bu kural kişilerin gelirleriyle bağlantılı olması nedeniyle subjektif bir kuraldır. Mal sigortalarında uygulanan tam kıymet sigortası (58) esas bu sorunu çözebilir niteliktedir.

iv-Primde Emniyet Teşvik Kuralı: Prim tesbiti sırasında hasara engel olucu tedbirlerin alınmasını teşvik için sigorta işletmelerinin prim üzerinden indirim yapmalarıdır. Örneğin, yangın sigortasında sigara yasağının konulması, yangın söndürücü aletlerin bulunması yangın sigortası primini azaltıcı rol oynayabilmektedir.

f) Tazminat (Sigorta Bedeli): Taraflarca kararlaştırılan ve sigorta poliçesinde gösterilen rizikonun tesadüfen gerçekleşmesi halinde sigortacının ödeyeceği maksimum nakit miktarıdır. Sigorta işletmesinin ödemekle yükümlü olduğu tazminat miktarı sigorta tutarından fazla olamaz. “Sigorta bedeli (tazminat) sigorta olunan menfaatin değerini aşarsa sigortanın bu değeri aşan kısmı batıldır... bu sebeple sigorta bedeli indirilir, sigorta priminin dahi ona tekabül eden kısmı indirilir ve primin fazla tahsil edilen kısmı geri verilir; şu kadar ki, menfaat değeri tarafların rey birliği ile seçtikleri bilirkişiler tarafından önceden takdir ve tahmin edilmiş ve taraflarca kabul olunmuşsa sigortacı bu değere itiraz edemez” (59).

Sigortalı, sigorta ettirdiği rizikonun tesadüfen gerçekleştiğini haber aldığı tarihten itibaren 5 gün içinde durumu sigortacıya bildirilmek zorundadır. Aksi halde, sigortalı, sigorta haklarını (sigorta bedelini) kaybeder(60). Sigortalının zararını tazmin etmesi, sigortacıya zararı gösterir bir listeyi sunması ve bu listeyi yeterli derecede vesikalarla ispat etmesine bağlıdır(61).

TTK’nın 1283 ve 1441’inci maddelerine göre sigorta zararlarının tazmininde iki yol izlenmektedir. Birincisi, sigorta yapılan menfaat değerinin taraflarca seçilen bilirkişilerce tesbit edilmesi ve bu değer taraflarca kabul edilmesi şeklindedir. Bu sigortacılık literatüründe “takseli sigorta” olarak tanımlanmaktadır. İkincisi sigorta edilen rizikonun sebep olduğu gerçek ve somut zararların tesbiti şeklindedir. Bu ise sigortacılık literatüründe “zarar sigortaları” olarak tanımlanmaktadır.

(58) *Tam Kıymet Sigortası Esası; Sigorta teklifnamesinde gösterilen sigorta meblağının, sigorta konusu ünitelerin toplam sigorta kıymetine eşit olması şeklinde tanımlanmaktadır.*

(59) TTK, md.1283.

(60) TTK, md. 1292

(61) TTK, md. 1441

h) Tam Sigorta: Sigorta bedelinin (tazminatın) sigorta kıymeti değerinde tutulmasını ifade eden bir durumdur. Tam sigorta durumunda bir hasarın meydana gelmesi halinde sigortacı belirlenen sigorta meblağının tamamını ödemek zorunda kalmaktadır. Örneğin sigorta bedeli 10 milyon lira olarak belirlenmiş, hasarın meydana gelmesi halinde sigorta bedelinde bir kısıntı yapılmadan ödemede bulunulur(62). Burada dikkat edilecek husus, tam sigorta ile tam kıymet sigortası kuralının birbirlerinden ayırt etmektir.

I) Aşkın Sigorta: Kısaca sigorta bedelinin sigorta değerinden yüksek tutulması olarak tanılanmaktadır.(63). Örneğin, ticari bir işletmenin 50 milyon lira değerinde mallarını 75 milyon lira değerinde sigorta ettirmesi, aşkın sigortayı doğurmaktadır.

Aşkın sigorta genellikle iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar (64);

i-İyi Niyetle Ve Bilinçli Olarak: Para değerinin sürekli değişmesi (enflasyon olgusu) özellikle endüstri işletmelerinde aşkın sigorta işlemini gerekli kılmaktadır. Sigorta bedeli sigorta anlaşması yapıldığı anda belirlenmekte olup, sigorta değerini aşamaz. Oysa zaman içerisinde sigorta bedeli aynı kalırken, sigorta değeri değişebilmektedir. Bunu engellemek maksadıyla aşkın sigorta yapılabilmektedir. ancak TTK'nın 1283. maddesinde belirtilen "sigorta bedeli sigorta olunan menfaatin değerini aşarsa sigortanın bu değeri aşan kısmı batıldır." hükmü, ile cezai bir müeyyide getirilmiştir.

ii-Kötü Niyetle ve Bilinçli Olarak: Sigortalı çıkar sağlamak amacıyla sigorta bedelini kasten sigorta kıymetinden fazla göstererek varlıklarını haksız olarak artırmak istemektedir. Bu durumda kanun koyucu sigortacıyı korumakta ve TTK'nın 1283. maddesine göre fazla tahsil edilen primler sigortalıya geri verilmekte ve bu prime tekabül eden sigorta bedeli indirilmektedir.

k) Eksik Sigorta: Sigorta bedelinin sigorta değerinden düşük tutulmasıdır. Daha önce belirttiğimiz gibi sigorta priminin tesbiti ile ilgili genel kurallardan bir tanesi, riskin derecesine uygun prim oranının uygulanmasıdır. Sigortalı, sigorta değerini tam olarak göstermemiş ise, ödeyeceği prim tutarı gerçek prim tutarının altında kalmakta ve haksız bir menfaat sağlamaktadır.

Eksik sigortanın sözkonusu olması durumunda, sigortanın tazminat sorumluluğu, sigorta bedeli ile sigorta değeri arasındaki ilişki oranına göre tesbit edilmekte ve bu işlere

(62) Pekiner, a.g.e., s.156.

(63) Bıkmaz, a.g.e., s.143.

(64) Pekiner, a.g.e., s.157.

“Proporsiyon kuralı” adı verilmektedir. Bu kural aşağıdaki formül ile ifade edilebilmektedir.

$$\frac{\text{Tazminat}}{\text{Hasar}} = \frac{\text{Sigorta Bedeli}}{\text{Sigorta Değeri}}$$

Örneğin, sigorta kıymeti 160 milyon lira olan bir makina, 120 milyon lira sigorta bedeliyle sigorta edilmiştir. Bir kaza sonucu makina 40 milyon lira hasara uğramıştır. Bu durumda sigorta eksik sigorta nedeniyle meydana gelen zararın 30 milyon lirasını karşılayacaktır. Bu durum TTK’nın 1288’inci maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır.

1) İhtiyat Sigortası: Enflasyon ve fiyat dalgalanmaları nedeniyle işletmelerin varlıklarında kıymet değişikliği olabilmektedir. İhtiyat sigortası meydana gelebilecek bu kıymet artışlarını karşılamak üzere sigortacılar tarafından geliştirilmiştir. Sigortacılık literatüründe “konjoktür sigortası” veya “Fazla kıymet sigortası” olarak da tanımlanan ihtiyaç sigortası, sigortalıya haksız çıkar sağlayabilecek eksik sigortayı engellemektedir.

İhtiyat sigortası; sigorta poliçesi düzenlenirken sigorta konusu ünitelerin değerlerine göre belirlenmiş sigorta değerinden ayrı olarak belirli bir sigorta değeri, sigortalının bilgisi dahilinde ayrıca sigorta ettirilir. bu nedenle ihtiyat sigortasını aşkın sigorta türü olarak tanımlamak yanlış olur. Örneğin; bir imalat işletmesi yeni stok alımlar nedeniyle eksik sigortayı engellemek istemektedir. Bu nedenle işletme 200 milyon lira değerinde bir ihtiyat sigortası yaptırmıştır. İşletmede meydana gelen bir kaza sonucu, işletmenin birçok birimi hasara uğramıştır. Sigorta eksperleri tarafından yapılan inceleme sonucunda stoklarla ilgili olarak 170 milyon liralık bir eksik sigortanın olduğu görülmüştür. Sigortacı zararı tazmin ederken eksik sigorta işleminde olan proporsiyon kuralını burada uygulamayacaktır. Sanki, işletmenin yaptırdığı 200 milyon lira tutarındaki stoklara ilişkin ihtiyat sigortası, stoklarda oluşan 170 milyon lira tutarındaki hasarı karşılayabilir niteliktedir. Ancak buradan dikkat edilmesi gereken nokta; eğer ihtiyat sigortası makinalara ilişkin olarak yapılmış olsaydı, 200 milyon liralık ihtiyat sigortası değeri, stoklarda oluşan 170 milyon lira tutarındaki hasara karşılık kullanılmaz olmasıdır.(65)

m) Abonman Sigortası: Abonman sigortası özellikle stoklar için kullanılan ve hem eksik hem de aşkın sigortayı engellemek maksadıyla uygulanan bir sigortalama yoludur. Stoklar değişken bir yapıya sahiptir. Bu nedenle işletme yöneticileri sigorta bedeli ile sigorta meblağı arasında uygunluk sağlayamayabilirler. Bunun sonucu olarak da işletme aşkın sigorta nedeniyle gereksiz yere fazla prim ödemekte veya zararın gerçekleşmesi durumunda eksik sigorta nedeniyle zararı kısmen tazmin edilerek kayba uğramaktadır.

(65) Pekiner, a.g.e., s.160-161.

Stoklarla ilgil bu durumları önlemek için abonman sigortası uygulanmaktadır. Abonman sigortası, bir yıldan çok, üç aydan az olmayan bir zaman periyodunu kapsar(66).

Abonman sigortasıyla hazırlanan sigorta poliçesinde stoklara ait maksimum bir değer, sigorta değeri olarak gösterilir. Belirlenen bu değer üzerinden hesaplanan prim tutarının belirli bir oranı peşin olarak tahsil edilir. Sigortalı, sigortacıya her ay stok miktarını bildiren bir liste gönderir. Sigortacı bu listeleri yıl sonunda toplar ve 12'ye bölerek ortalama aylık stok miktarını bulur ve bunun üzerinden prim miktarını hesaplar. Hesaplanan bu miktardan, peşin alınan prim tutarı indirilerek geri kalan miktar tahsil edilir. Eğer belirlenen maksimum sigorta değeri, sigortacının yıl sonunda hesapladığı ortalama stok değerinden düşük kalırsa, bu durumda eksik sigorta sözkonusudur ve prio porsiyon kuralı uygulanabilmektedir.

n) İlk Riziko Sigortası: “İlk riziko sigortası öyle bir sigorta aktidir ki, bununla sigortacı sigorta bedelini (meblağını) tecavüz etmemek kayıt ve şartı ile rizikonun tahakkuku suretiyle husule gelecek zararın tümünü tazmin etmeyi taahhüd eder”(67).

Yukarıdaki tanıma baktığımızda iki önemli nokta dikkat çekmektedir. Birincisi ilk riziko sigortası eksik sigortayı önleyici bir rol oynamaktadır. İkincisi ve en önemlisi ise, ilk riziko sigortasıyla yeni bir sigorta anlayışı gelmekte, tam sigorta anlayışı geçerliliğini kaybetmektedir. İlk riziko sigortasına göre, hasarın oluşması halinde, sadece sigorta meblağı tazminata konu olmaktadır(68). Bunun nedeni ise, bazı birimlerin sigorta değerlerinin sürekli değişiklik göstermesidir. Örneğin herhangi bir işletmenin elinde bulundurduğu kıymetli kağıtlarının değerini tesbit etmek oldukça zordur.

İlk riziko sigortası kapsamına giren başlıca unsurlar, paraları, kıymetli kağıtlar, belgeler, plânlar, işletmenin defterleri vb.'dir. Bunlara ek olarak, sigortalı, sigorta meblağı ile sigorta kıymeti arasında bir ilişki kurulmayan birimler için ilk riziko sigortası uygulanmasını isteyebilir.

o) Kendi Kendine Sigorta: Sigorta konusu birimlerin sigorta değerinden, daha önceden kararlaştırılan belirli bir kısmı, sigorta teminatı dışında bırakılır. Bu kısım sigortalı tarafından karşılanır. Diğer bir deyişle sigortalı teminat dışı bırakılan sigorta kıymetinin sigortacısı olarak bir tür tedbir almaktadır.

(66) O. Yücesan, *Yangın Sigortalı Kaideleri ve Tatbikatı*, İstanbul-1960, s.78.

(67) R. Atabek, *İlk Riziko Sigortası, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 1962, Sayı:3, s.323.

(68) Pekiner, a.g.e., s.163.

Kendi kendini sigorta isteğe bağlı olarak yapılabileceği gibi, zorunlu olarak da yapılabilmektedir. Zorunlu kendi kendini sigortada sigortacı tedbir olarak, sigorta değerinin belli bir oranını, sigorta poliçesi üzerinde belirtmek suretiyle, sigortalıya bırakmaktadır. Özellikle hasar ihtimalinin yüksek olduğu birimler için sözkonusu olan zorunlu kendi kendini sigorta ile, sigortalının belirli oranda hasara katılması ve daha tedbirli davranması sağlanabilmektedir(69).

Kendi kendini sigortanın diğer bir çeşidi ise Franchise (Franşiz)'li şeklidir. Fransızca bir kelime olup "istisna" anlamına gelmektedir. Sigorta literatüründe ise Franşiz sigorta değeri çok küçük olan hasar tutarları için kullanılan bir kavramdır. Franşizli kendi kendini sigortada, sigortalı özel bir anlaşma ile, sigorta değerinin belli bir miktarına kadar oluşan hasarlardan kendisi sorumlu olacaktır. Böylece sigortacı açısından bir tedbir olacak ve sigortacı küçük meblağlar için büyük hesap işlerine girmeden ve masraflara katlanmadan sigorta işlemini yapacaktır(70).

1.2.SİGORTA İŞLETMELERİNİN FONKSİYONLARI

Sigortanın tanımından da anlaşılacağı gibi, sigorta işletmelerinin klasik fonksiyonu belirlenebilir olan ve gerçekleşmesi halinde para ile ölçülebilen risklerle karşıkarşıya bulunan birimleri muhtemel kayıplara karşı korumaktır. Başkaa bir ifadeyle "risk transfer mekanizmasını" çalıştırmak ve birimler arasında dayanışma sağlamaktadır.(71) Diğer önemli bir fonksiyonu ise finansal bir kurum olarak bireysel tasarrufları toplayarak fon oluşturmak ve ekonomiye aktarmaktadır(72).

Sigortanın fonksiyonları üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlar (73):

1) Temel Fonksiyonlar

- Risk transferi,
- Dayanışma,

2) Yardımcı Fonksiyonlar

- Yatırımları teşvik edici bir unsur olması,

(69) Pekiner, a.g.e., s.190-191

(70) Bıkmaz, a.g.e., s.144.

(71) Selen Derin, Sigorta Şirketleri ve Sermaye Piyasası, SPK Araştırma Raporu, Ankara, 1991, s.9

(72) Özcan Ertuna, Finansal Kurumlar, Teori Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1986, s.98; Ömür Genç, a.g.e., s.3.

(73) G.C.A. Dickson, J.T. Steele, a.g.e., s.43-51

- Güvenliği temin etmesi,
- Zararları engelleyici olması,
- Zararları kontrol altında tutması,

-Sosyal çıkar sağlaması (Yangına karşı sigorta edilmiş bir fabrikanın yanması halinde,sigortanın zararı ödemesi, orada çalışan işçiler için yeni bir fabrikanın kurulması anlamına gelmektedir).

3) Kurumsal (ekonomik) Fonksiyonu

- Fonların yatırımlara dönüştürülmesi,

Bu bölümde sigortanın temel fonksiyonlarından risk transferi ve kurumsal fonksiyonu incelenecektir.

1.2.1.Risk Dağıtımı Fonksiyonu

İnsanlar devamlı olarak çok sayıda tehlike ile karşılaşabilirler. Bu tehlikeler, kaza, hastalık, ölüm gibi kişisel veya kendi sorumluluğu altında bulunan kişi veya eşyalara karşı olabilir. Karşılaşılan tehlikeler sonucunda meydana gelmesi muhtemel hasarlara, hem kişisel olarak hem de toplum olarak engel olmak ve zararı asgariye indirmek en çok istenen bir olgudur(74).

Sigorta şirketleri ölçülebilir olan ve gerçekleşmesi halinde meydana gelecek kaybın para ile ölçülebildiği risklerle karşı karşıya olan kişileri, oluşması muhtemel zararların karşılanmasını sağlayacak şekilde bir araya getirmek fonksiyonunu üstlenirler. Bu anlamda sigorta işletmeleri bir “risk transfer mekanizması” olarak işlev görürler(75).

Sigortanın tanımında “çok sayıda ve benzer birimlerin ileride gerçekleşmesi muhtemel kayıpları karşılamak maksadıyla fon oluşturacak şekilde bir araya gelmeleri..” ifadesi yer almaktadır. Buna göre, gerçekleşme ihtimali bulunan riskin karşılığı, sigorta şirketlerine prim olarak ödenmektedir. Ödenen bu primler, meydana gelen zararın karşılanmasında kullanılarak bir anlamda bireyler arasında dayanışma sağlamaktadır.

Kişilerin risk karşısındaki davranışları çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar;

i-Risk kaynaklarını ortadan kaldırarak, gerçekleşme ihtimali bulunan hasarı engellemek. İşletmelerde, makina bakımları buna örnek gösterilebilir.

---

(74) Pekiner, a.g.e., s.10.

(75) Derin, a.g.e., s.9.

ii-Kişilerin riske karşı hiçbir tedbir almamalarıdır. Bu durum daha çok riskin küçümsemesinden ve riski önemsememekten ileri gelmektedir.

iii-Kişi riskin varlığını görür ancak, ona karşı hiçbir tedbir almaz. Riskin kaçınılmaz olduğunu düşünerek riske katlanır.

iv-Riskin etkilerini sınırlandırmak, kişilerin risk karşısındaki en tutarlı davranışlarıdır. Bu çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilmektedir.

- Risk aktarma: Riskin başkasının omuzlarına tamamen yüklenmesidir. Günümüzde ticari hayatta riskten kaçınmanın en iyi yolu hedging ve arbitrajdır.

- Risk bölünmesi: Özellikle büyük hacimli işletmelerde (ihale vb.) işletmelerin tek başına kaldıramayacakları riskler sözkonusudur. Büyük ihalelerde birden fazla firmanın biraraya gelerek konsorsiyum oluşturmak suretiyle bu işi yüklenmeleri risk bölünmesine en iyi örnek teşkil etmektedir.

- Risk dağıtımı: Çok sayıda ve benzer riskler bir araya getirilerek, elverişli ve elverişsiz riskler arasında bir denge kurulmaktadır. Sigorta işletmeleri benzer risk tehdidi altında (yangın sigortası, kaza sigortası, hırsızlık sigortası vb.) bulunan kişileri bir araya getirerek bir denge kurmakta ve gerçekleşen, bir kişinin yüklenmek zorunda kaldığı zararları karşılayarak riski dağıtmaktadır. Buna riskin portföy etkisi diyebiliriz.

1.2.2.Ekonomik Fonksiyonu

Tanımından da anlaşılacağı üzere sigortacılık, sadece rizikoları güvenceye alan ve tesadüfen gerçekleşmeleri halinde oluşacak zararları karşılayan bir sistem değildir. Sigortacılık, aynı zamanda küçük tasarrufları bir araya getirerek fon oluşturan ve kurumsal bir yatırımcı olarak fertlere sigorta ve reasürans şirketlerine yatırım yapma imkanı sağlayan bir sistemdir. Bu yatırımlar sigorta branşlarına göre farklılıklar gösterebilirler. Aynı zamanda sigorta şirketleri fon kaynağı olarak ekonomik hayata girerek genellikle kısa, orta ve uzun vadeli yatırımlarda bulunurlar, yani fonksiyonları iki yönlüdür. Örneğin kaza, yangın ve nakliyat sigortalarından toplanan primler kısa vadeli yatırımlarda, kullanılırken, hayat branşından elde edilen primler otuz-kırk yıllık dönemleri kapsayan uzun vadeli yatırımlarda kullanılmaktadır(76).

Sigorta ve reasürans şirketlerinin kurumsal yatırımcı olarak, kamuya ve özel sektöre kaynak sağlaması, mali piyasalarda önemini daha da arttırmaktadır. Özellikle

(76) Hayal Ünvan, *Türkiye'de Kurumsal Yatırımcı Olarak Sigorta ve Reasürans Şirketleri*, SPK Araştırma Raporu, Ankara, 1989, s.2.

hayat sigortası şirketleri aracılığı ile toplanan fonlar, uzun vadeli olmaları nedeniyle, yatırımcılara önemli bir potansiyel kaynak oluşturmaktadır.

Özellikle gelişmiş ülkelerde, sigortacılığa, fon oluşturan ve bu fonları verimli alanlara aktaran bir sektör olarak bakılmaktadır(77). Zaten bu ülkelerde hayat sigortası branşı oldukça gelişmiş durumdadır. Örneğin Avrupa Topluluğu ülkelerinde kişi başına düşen hayat sigortası primi ortalama 390 dolardır. Ülkemizde ise 6 dolar civarındadır. Bunun sonucu olarak hayat branşının en çok geliştiği, kişi başına primin 1121 dolar olduğu İngiltere'de sigorta şirketleri 1988 yılında 475 milyar dolarlık yatırım gerçekleştirmişlerdir(78).

Bir ülkede sigorta kesiminin ekonomideki yeri, "toplanan direk primler / Gayri Safi Milli Hasıla" ve "yurtiçi tasarruflar ile direk prim arasındaki ilişki" kullanılarak belirlenebilmektedir. Ülkemizde direkt pirim / GSMH oranı 1982'de %0,39 iken 1991'de %0,89'a ulaşmış durumdadır. Bu oran gelişmiş ülkelerde %7-8 arasında değişmektedir. Ülkemizde sigortacılığın henüz bu seviyede olmadığı görülmektedir. Bu konu ikinci bölümde derinlemesine incelenecektir.

Burada üzerinde durulması gereken nokta, hayat sigortacılığında toplanan fonlar ve yatırım alanlarıdır. Hayat sigortacılığında toplana primlerin daha uzun vadeli olması ve riskin tahmin edilebilir olması, bu dalda faaliyet gösteren sigorta şirketlerine ayrı bir önem kazandırmaktadır. Uzun vadeli bu fonlar, fon açığı olan birimlere aktarılacak sermaye ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ayrıca hayat sigortası şirketleri piyasadaki kısa vadeli dalgalanmalardan etkilenmedikleri için, sermaye piyasasında istikrar sağlama unsuru olarak işlev görmektedirler(79).

Sonuç olarak sigorta sektörünün ekonomik fonksiyonu aşağıdaki üç noktada toplamaktadır(80):

1. Sigorta şirketleri yatırımcıya alternatif bir yatırım alanı sağlamaktadır,
2. Sigorta şirketleri para ve sermaye piyasası için fon kaynağı olmaktadır,
- 3- Sigorta şirketleri ödedikleri hasar bedelleriyle dolaylı olarak vergi kaybını önleyerek kamuya fon sağlamaktadır.
- 4- Sigorta şirketlerinin veresiye sigorta uygulamaları (acenta ve sigortalılardan alacaklar) karşı tarafa fon sağlamakta ve bu fon kullanımının hiç bir maliyeti yoktur.

(77) Erdoğan Alkin, "Sigorta Kesiminin Fon Yaratma Gücü", Türkiye'de Sigorta Kesiminin Ekonomik Gücü ve Gelişimi Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1983, s.23.

(78) Dünya Gazetesinin "Sigortacılık" Eki, 13 Mayıs 1991, s.8.

(79) Derin, a.g.e., s.16.

(80) Alkin, a.g.e., s.24.; Belma Özmen, Türkiye'de Sigortacılık Sektörü, T. İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müd. Ekim-1986, s.158.

II. KISIM

1.3.SİGORTANIN TÜRLERİ

Sigorta, kapsamış olduğu sigorta alanlarına ve sigorta kurumlarının hukuki statülerine göre gruplara ayrılabilir. Burada müşterek unsur her tip sigortanın birtakım riskleri kapsamasıdır(81). Bu bölümde sigorta türleri, özel ve sosyal sigorta olarak iki ana bölümde incelenecektir. Ancak bu incelemeye geçmeden önce özel ve sosyal sigortaların karşılaştırılması yapalım.

ÖZEL SİGORTA	SOSYAL SİGORTA
- Özel Menfaatler	- Genel Menfaatler
- İsteğe Bağlı	- Mecburi ve özel olarak isteğe bağlı
- Herkese Açık	- Belirli bir gruba açık
- Mukavele Esası	- Kanun Esası
- Prim oranı, birimin tehlike derecesine göre belirlenir.	- Prim oranı sigortalının gelirine göre belirlenir.

Kaynak: Pekiner, Sigorta İşletmeciliği Prensipleri-Hesap Bünyesi, s. 22.

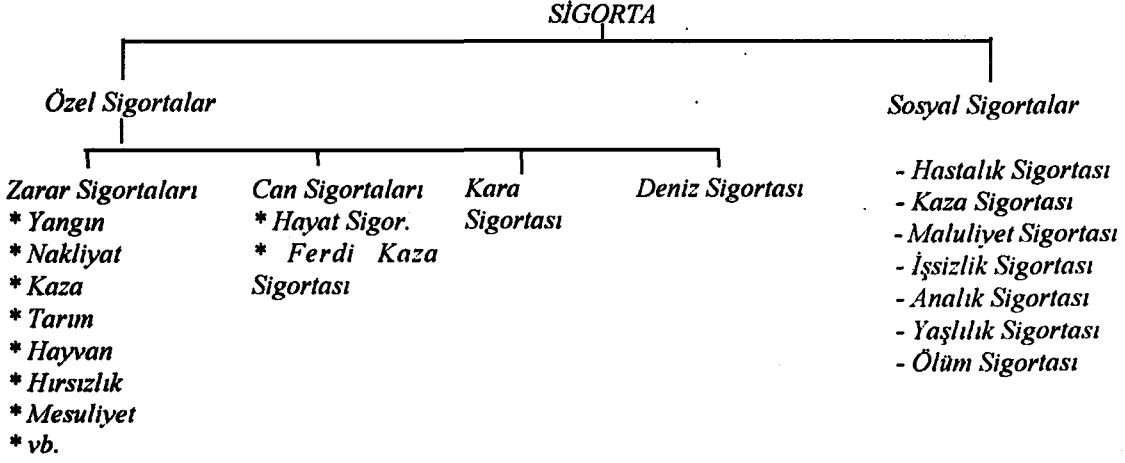
Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, özel sigortayı, sosyal sigortadan ayıran unsurların başında sosyal sigortalıların kamuya dayanması ve zorunlu olması, özel sigortalarda ise böyle bir zorunluluğun bulunmaması gelmektedir. Özel sigortalar kendi kendine yardım esasına dayanarak, prim ödeyenlerin ödedikleri prim nisbetinde çıkarlarını korumayı hedef alırken; sosyal sigortalar, daha geniş halk kitlelerinin çıkarlarını, tehlike derecesi arasında fark gözetmeksizin korumayı hedef almıştır. Ancak özel ve sosyal sigorta ayırımında yukarıdaki kriter yeterli değildir. Buna ek olarak özel sigortanın isteğe bağlı olması, herkese açık olması, mukavele esasına bağlı olması (*), prim oranının birimlerin tehlike derecesine bağlı olması (**), buna karşılık, sosyal sigortaların mecburiyetten doğması belirli bir grubu kapsamaması (çalışanları, meslek sahibi olanlar ve düşkünler gibi), kanun esasına dayanması (çalışanları ödedikleri primler gelirleriyle orantılıdır ve bu oran kanunen belirlenir) gibi hususlar özel ve sosyal sigorta ayırımında birlikte kullanılmalıdır.

(81) J. Henry Richardson, *İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik* (Çev: Turan Yazgan), İstanbul Üni. Yay. Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1970, s.47.

(*) Bakınız Bölüm 1.1.2. "Sigorta Akdi"

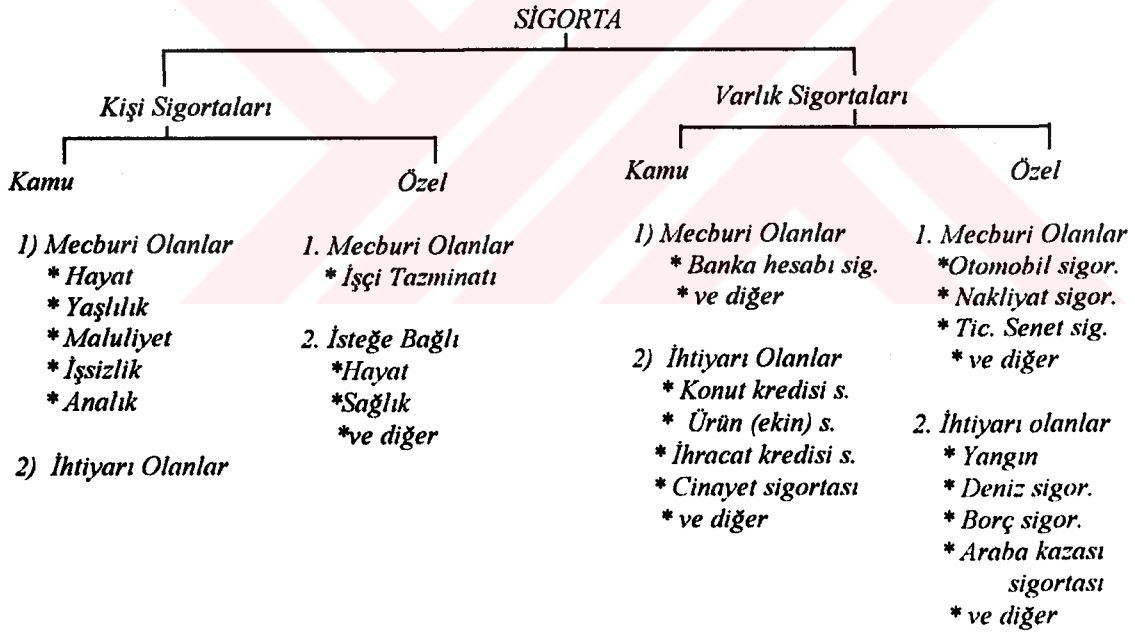
(**) Bakınız Bölüm 1.1.2. "Sigorta Primi"

Sigorta özel sigorta ve sosyal sigorta şeklinde sınıflandırıldığı taktirde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır(82).

Şekil: 1.2.a. Sigortanın Sınıflandırılması

Sigorta kişi ve varlık sigortası olarak da iki ana sınıfa ayrılabilir. Bu şekilde bir sınıflama yapıldığında aşağıdaki tablo oluşturulabilmektedir(83).

Şekil: 1.2.b. Sigortanın Sınıflandırılması

(82) Bıkmaz, a.g.e., s.4.

Pekiner, a.g.e., s.25.

(83) Mark R. Greene, Risk and Insurance, 3rd Edition, South-Western Publishing Co. Ohio, 1973, s.112.

Bu bölümde, sigorta bölümlenmesi yapılırken özel sigorta, sosyal sigorta ayrımı dikkate alınarak, herbirisi ayrı ayrı incelenecektir.

1.3.1.Sosyal Sigorta

Sosyal sigortanın sosyal güvenliğin bir parçası olması (84) nedeniyle, sosyal sigortayı tanımlamaya geçmeden sosyal güvenlik kavramını kısaca açıklayalım.

Bireylerin maddi olarak kendilerini güvenceye almak, özellikle kaza, yaşlılık ve sakatlık gibi bireylerin sürekli karşılaşılabilecekleri rizikolardan en asgari düzeyde etkilenmek istemeleri, insanları ferdi veya toplu olarak tedbir almaya yöneltmiştir(85). Özellikle sanayi inkılabı sonrası ortaya çıkan gelişmiş toplumlarda, sosyal güvenlik kavramı sıkça kullanılır duruma gelmiştir. Sosyal güvenliğin temel gayesi, fakirlik ve zaruret içerisinde bulunan kimselere toplum olarak yardım etmektir(86). Bu açıdan bakıldığında zaman, sosyal güvenliğin, mesleki, fizyolojik, ve sosyo ekonomik nitelikteki risklere karşı bireyleri ve bu risklerden doğan zararları gidermeyi amaçlayan ve kanunla devlet garantisi altına alınan bir sistem olduğu söylenebilir.(87) Bu çerçevede sosyal güvenlik sisteminin temel faaliyetleri şöyle özetlenebilir. “Mevzuatla tesbit edilmiş şartlar altında hastalık, işsizlik yaşlılık veya kazalar sebebiyle meydana gelen iş görememezlik, uzun süren rahatsızlık veya sürekli malûliyet gibi sebeplerle muhtaç hale gelenlere ve bunların geçindirmekle yükümlü olduğu kimselere sağlanan geçim garantisi ile çok çocuklu ailelere, dullara ve yetimlere ödenen ivazlar ve doğum cenaze masraflarını karşılamaya yönelik yardımlar.”(88). Bir ülkede yaşayanların sosyal güvenliğinin sağlanması devletin sosyal devlet anlayışı içerisinde görevleri arasında yer almaktadır.

Konunun başında da belirttiği gibi, sosyal güvenliğin bir parçası olan sosyal sigorta çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. sosyal sigorta geniş anlamda, karşılıklı yardım fikrine dayanan ve önceden bir bütün olarak tahmin edilebilen risklerin teşkilatlı bir çoğunluğa dağıtılması suretiyle sosyal güvenliği sağlayan bir sistem olarak tanımlarken; dar anlamda sosyal sigorta, bir iş yerine bağlı olarak çalışanları sosyal tehlikelere (iş kazası, malûllük, yaşlılık, vb.) karşı korumak maksadıyla kurulan sosyal güvenlik müesseseleri olarak

(84) J. Henry Richardson, *Luskine House, George Allen, Economic and Financial Aspect of Social Security, An International Survey, Unwin Ltd., London 1960, s.55.*

(85) Ali Çubuk, *Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik Kurumları, AİTİA Yayınları, Ankara 1982, s.3.*

(86) Yazgan, a.g.e., s.16.

(87) Ercan Güven, *Sosyal Sigortalar- Genel Uygulamalar- İlkeler ve Sigorta Kolları, İTİA Basımevi, Eskişehir, 1976, s.1.*

(88) Yazgan, a.g.e., s.21.

tanımlanmaktadır(89). Bir diğer tanım ise şöyledir. Sosyal sigorta; bilinen fakat ne zaman doğacağı belli olmayan risklere karşı güven sağlamayı öngören bu amaçla devlet ve bireylerce sağlanan birikimleri kullanan kamu tedbirleridir ve bu tedbirler devletçe belirlenen bir kurum tarafından yürütülür. Diğer bir tanıma göre sosyal sigorta aynı türden ve değerlendirilebilir risklerle karşı karşıya bulunan bireylerin kamu zoruyla bir araya gelerek tehlikeden korunmaya karşı özel bir topluluk oluşturmastır(90).

Yukarıda yapılan tanımlara dayanarak sosyal sigortanın temel unsurlarını saymak mümkündür. Bunlar(91):

- Sosyal sigorta bir riziko iştirakidir.
- Amaç sosyal güvenliği sağlamaktır.
- Kapsamına giren bütün şahıslara aynen uygulanır.
- Devletçe organize edilir.
- Zorunluluk esasına dayanır.
- Kendi kendini yönetim esasına dayanır.
- Kamu hukuku karakterlidir.

Sosyal sigorta, özellikle belirli bir toplumda herhangi bir zamanda ortaya çıkan sosyal riskleri içine almaktadır. Sosyal riskler genel olarak, işsizlik, maluliyet, sağlık, kazalar ve yaşlılıktır. Bu açıdan bakıldığı zaman sosyal sigorta, riski, genellikle hükümet tarafından organize edilen kurumlara transfer ederek toplanmasını sağlayan tedbirler bütünüdür. Bahsedilen bu kurumlar, kanunen kurum kapsamında bulunanlara, riskin gerçekleşmesi halinde, parasal veya hizmet olarak aşağıdaki şartlar altında fayda sağlar(92):

- 1) Kapsamı, her halukarda kanunen zorunlu olmalıdır.
- 2) Fayda sağlama metodları kanunen belirtilmelidir.
- 3) Yapılan yardım direk ilişkili olmasa bile gelir dağılımının yeniden düzenlenmesine katkı sağlamalıdır.
- 4) Uzun vadede yeterli olabilecek faydaların finansmanını sağlayacak bir plan olmalıdır.

(89) Çubuk, a.g.e., s.35-36.

(90) Ali Nazım Sözer, *Sosyal Sigorta İlişkisi*, Dokuz Eylül Üniv. Yay. İzmir, 1991, s.11-12.

(91) Çubuk, a.g.e., s.35-36.; Sözer, a.g.e., s.12.

(92) Robert I. Mehr, *Emerson Cammack, Principles of Insurance, Fifth Edition*, Richard D. Irwin Inc. Ontario, 1972, s.378.

- 5) Sağlanan yardımların maliyeti hem çalışan, hem çalıştırana yüklenmelidir.
- 6) Plan hükümet tarafından yönetilmeli veya en azından denetlenmelidir.
- 7) Plan şimdiki veya geçmiş zamana değil, geleceğe yönelik olarak hazırlanmalıdır.

Yukarıda yapılan tanımlara dayanarak sosyal sigortaların kaynakları üç başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar(93):

- 1) Sigortalılardan sağlanan kaynaklar,
- 2) İşverenlerden sağlanan kaynaklar,
- 3) Devlet ve diğer kamu otoritelerinden sağlanan kaynaklardır.

Bu konu çalışmada, bölüm 1.6.1.'de daha detaylı olarak incelenecektir. Ancak burada bu kaynakların mahiyeti kısaca ele alınacaktır.

1) Sigortalı Primleri

Primlerin (iştirakin) mecburi olması sosyal sigortaların temel özelliğidir. Sigortalı ücret aldığı sürece prim ödeyerek tasarrufa zorlanmaktadır(94). Sigortalının mecburen iştirak etmesi bir noktada devlete yapılan mecburi bir ödemedir. Diğer bir ifadeyle vergiden başka birşey değildir(95). Sigortalının prim ödemesi; sosyal güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunması, dayanışmayı sağlaması, ve sosyal şuuru geliştirmesi açısından önem arz etmektedir(96). Hayat standardı yüksek olan ülkelerde işçi iştirak payı daha yüksektir. Bunun sonucu olarak, sigortalıların sosyal sigorta kapsamı daha geniş ve sağlanan faydalar daha çok olacaktır. Buna karşılık hayat standardı düşük olan ülkelerde, ücretlerin ancak asgari geçim giderlerini karşılayacak kadar olması, işçilerin iştirak payını azalmakta ve buna bağlı olarak da sosyal sigorta kapsamı daha dar ve sağladığı faydalar daha az olmaktadır(97).

2) İşveren Primleri

Sosyal sigortalara iştirak açısından bütün ülkelerde işveren taraf olmaktadır. Diğer bir ifadeyle sosyal sigortaların finansmanında, işçiden kesilen primlerin yanısıra işverenden alınan primlerde kullanılmaktadır(98). İşverenin ödediği primler, sigortalının, sosyal

---

(93) Richardson, (Tercüme; Yazgan), a.g.e., s.50-54.

(94) Çubuk, a.g.e., s.53-54.

(95) Richardson, (Tercüme; Yazgan), a.g.e., s.52-53.

(96) Çubuk, a.g.e., s. 54.

(97) Richardson, (Tercüme; Yazgan), a.g.e., s.51.

(98) Richardson (Tercüme; Yazgan), a.g.e., s.55.

sigortanın finansmanındaki yükünü azaltıcı bir etki yapmaktadır(99). Bundan fayda sağlayan ise yine işverenin kendisidir. Çünkü, işveren, işçinin emeği sayesinde kâr elde etmektedir. Diğer taraftan sosyal sigortanın amacı çalışanların güvenliğini sağlayarak verimliliği artırmak ve milli ekonominin iş gücünü korumaktır. Bu ise işletmenin başarısını artıracak ve sonuçta işveren fayda sağlayacaktır(100).

Sosyal sigortanın finansmanına işçi ve işverenler değişik oranlarda katkıda bulunabilirler. Sosyal sigorta primlerinin tamamı işveren tarafından veya tamamen işçi tarafından karşılanabileceği gibi tamamen devlet tarafından da karşılanabilir. Bunların en çok tercih edileni işçi ve işveren paylarının eşit olmasıdır(101). Ancak günümüzde işverenlerin ödedikleri primler artış göstererek sosyal sigorta primlerinin tamamına yakını işverenlerce ödenir duruma gelmiştir. Buna rağmen, sosyal sigortanın finansmanını işverenlerin gerçekleştirdiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü, işveren ödediği bu primleri fiyatlar yoluyla tüketicilere yansıtmaktadır(102).

Aynı alanda faaliyet gösteren işletmelerden emek yoğun çalışanların, daha fazla prim ödemelerinden mütevellit, piyasada rekabet güçleri azalacak olması, bu tür işletmeleri zora sokabileceği ileri sürülmektedir(103). Çünkü primler işveren açısından üretimin bir parçasıdır(104).

3) Devlet Primleri ve İştirakleri

Özellikle; sosyal sigortaların ilk kurulduğu yıllarda ücretlerin düşük ve gelir dağılımının düzensiz olduğu ülkelerde devletin sosyal sigortalar primlerine katkıda bulunması makul olabilmektedir(105). Bazı durumlarda ise devletin sosyal sigortaların finansmanına katılması zaruri hale gelmektedir(106). Örneğin enflasyonun yüksek olması, çalışma hayatının kesintiye uğramış olması, sosyal gelir alanların sayısının çalışanların sayısından fazla olması gibi hallerde devlet mecburi olarak sosyal sigortalara prim sağlamak durumundadır. Ancak devletin sosyal sigortaların finansmanına katılmasının doğru olmadığı tartışmaları da yapılmaktadır. Örneğin ABD’de sosyal sigorta sistemi

(99) Çubuk, a.g.e., s.55.

(100) Sait Dilik, *Türkiye’de Sosyal Sigortalar-İktisadi Açıdan Bir Tahlil Denemesi*, Ank. Ün. SBF. Yayınları, Ankara-1971, s.278-279.

(101) Richardson, (Tercüme; Yazgan), a.g.e., s.54.

(102) Dilik, a.g.e., s.279.

(103) Dilik, a.g.e., s.280.

(104) Çubuk, a.g.e., s.54.

(105) Richardson, (Tercüme; Yazgan), a.g.e., s.54.

(106) Dilik, a.g.e., s.306.

sadece işçi ve işveren primleriyle finanse edilmektedir. bu konuya bölüm 1.6.1.'de tekrar dönülerek sosyal sigortaların finansmanı geniş bir şekilde incelenecektir.

Sosyal Sigortayı Doğuran Nedenler

Sosyal sigortayı doğuran nedenler üç başlık altında incelenmektedir. Bunlar(107);

1. Ekonomideki değişimler,
2. Nüfusun yaşının artması,
3. Sosyal değişimlerdir.

1) Ekonomik Değişimler:

İlk çağlarda, insanlar işsizlik, geçim sorunu gibi kavramlarla karşılaşmamışlardır. Çünkü bu dönemde herkes avcılık yaparak mağaralarda yaşayarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Ancak ne zamanki kâr amacıyla çalışmak benimsendi, o zaman işsizlik ve geçim sorunu (temel ihtiyaçları karşılama) ortaya çıkmıştır. İşsizlerin, yaşlıların, güçsüzlerin toplumda geçim sıkıntısına düşmeden yaşamalarını sürdürmek istemeleri sosyal sigorta kavramının doğmasına neden olmuştur.

2) Nüfusun Yaşının Artması:

Aileler kendi kendilerini ekonomik açıdan destekleyen birimlerdir. Diğer bir deyişle aile bireylerinden bir veya birkaçının çalışmasıyla diğer aile bireyleri geçimin temin etmektedir. Özellikle doğum oranının düşük olduğu ülkelerde nüfusun büyük bir kısmını yaşlı insanlar oluşturmaktadır. Bunun sonucu olarak, bir ailede çalışan genç birey sayısı az, çalışmadan sadece tüketen birey sayısı ise fazla olmaktadır. Bu durumda hiçbir yerden destek alamayan aile sınırlı bir gelire sahip olacak ve sorunları artacaktır. Sosyal sigorta ile bu sorunlara çözüm getirilmektedir.

3) Sosyal Değişim:

Ekonomik değişimin bir sonucu olarak, toplumun bazı değerleri de değişmiştir. Özellikle geliri olmayan yaşlı insanlar aile için yük olarak görülmeye başlanmış ve bunun sonucu olarak geniş aile tipinden çekirdek aileye dönmüştür. Böylece belli bir dönem çalışan ve gelir getiren insanların geçimi yaşlandıktan sonra sosyal sigortaların getirdiği emeklilik maaşıyla çözüme kavuşturulmuştur.

---

(107) Mehr ve Cammack, a.g.e., s.380-383.

Sosyal Sigortaların Kapsamı

Sosyal sigortaların kapsamı iki aşamalı olarak incelenebilir. Birinci aşamada kimlerin sosyal sigorta kapsamına alındığı ikinci aşamada ise bu kimselere sağlanan faydalar belirlenebilmektedir.

Nüfus genel olarak, çalışabilen ve çalışamayan olmak üzere ikiye ayrılmakta ve çalışabilen nüfus da kendi arasında faal ve faal olmayan olarak ikiye ayrılmaktadır. Sosyal sigortaların doğrudan ilgilendiği kesim faal nüfustur. Ancak faal nüfus kapsamına giren bir aile reisinin başkanlığı altında bulunan diğer aile fertleri de sosyal sigorta kapsamına girmektedirler(108). Bir hizmet akdine dayanarak bir veya birkaç işveren tarafından çalıştırılanlar ve bunların eş ve çocukları ve sigortalının ölümü halinde kanunen hak sahibi olanlar sosyal sigorta kapsamındadırlar(109). Kimlerin sosyal sigortalar kapsamına girmediği Sosyal Sigortalar Kanunumuzun üçüncü maddesinde belirlenmiştir.

Sosyal sigortaların, kapsamına girenlere sağladığı faydalar başlıca altı ana kısımda toplanabilmektedir. Bunlar (110);

- 1) İş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası,
- 2) Hastalık sigortası,
- 3) Analık sigortası,
- 4) Yaşlılık sigortası,
- 5) Mamüllük sigortası,
- 6) Ölüm sigortasıdır.

1) İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası

İş kazası sigortalıyı hemen veya sonradan bedence veya ruhça arızaya uğratan olaylar; meslek hastalığı, sigortalının işin özelliği ve yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık sakatlık veya ruhi bunama halleridir. İş kazaları ve meslek hastalıkları ile ilgili düzenlemeler 506 sayılı Sosyal sigortalar Kanunumuzun 11 ve müteakip maddelerinde yapılmıştır.

İngiltere’de iş kazasına uğrayanlara 28 hafta süresince hastalık yardımı yapılmakta, daha sonra ise güçsüzlük yardımı bağlanmaktadır. İşsiz olanlar ve bir işyerine bağlı olarak

(108) Çubuk, a.g.e., s.43.

(109) SS. Kanunu madde 2.

(110) A. Nuri Ernam, Açıklamalı ve Uygulamaları Sosyal Sigortalar Mevzuatı, Kamu-İş Sendikası, Ankara, 1990, s.137-245.

çalışmayanlar da hastalandıkları taktirde doktor raporu alarak Sosyal Güvenlik Teşkilatına müracaat etmek suretiyle altı haftanın üzerindeki hastalıkları süresince hastalık yardımı alırlar(111). Amerika Birleşik Devletleri'nde ise iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası eyaletler arası farklılıklar göstermesi nedeniyle, yaşlılık, işsizlik, malüliyet sigortası gibi sosyal sigorta kapsamında düşünülmemektedir. İş kazası sigortası hem kamu sigortası işletmelerince, hem de özel sigortalarca yürütülmektedir. Kamu tarafından yürütülen işçi tazminatları programı (Workmans Compensation Program)nın sağladığı faydalardan yararlanmak isteyen kazazedenin (eyaletten eyalete değişmesine rağmen büyük bir kısmında) en az yedi gün beklemesi gereklidir. Bu yardımlar nakit veya sağlık hizmeti şeklinde olabilir. Bu programın finansmanı iş kazalarının üretimin bir maliyet unsuru olması nedeniyle, tamamen işverenler tarafından gerçekleştirilmektedir(112).

2) Hastalık Sigortası

Sigortalının iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası kapsamına girmeyen hastalık ve sakatlık hallerinde belirli yardımların yapılmasını sağlayan kısa vadeli sigorta koludur(113). Hastalık sigortasıyla ilgili düzenlemeler 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunumuzun 32. ve müteakip maddelerinde yapılmıştır.

3) Analık Sigortası

Çalışan kadınların doğumdan önce ve sonra belirli sürelerle çalışmaması gerekmektedir. Bu nedenle gelir kaybına uğramaktadırlar. Ayrıca doğum esnasında eve doğum sonrası gider artışları olmaktadır. Analık sigortası çalışan sigortalı kadınların doğum nedeniyle uğradıkları gelir kayıplarını, gider artışlarını ve diğer tedavi giderlerini karşılayan bir sigorta koludur. Analık sigortası ile ilgili düzenlemeler 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunumuzun 43. ve müteakip maddelerinde yapılmıştır.

4) Yaşlılık Sigortası

Uzun vadeli bir sigorta kolu olan yaşlılık sigortasında amaç, çalışmış olan ancak yaşının ilerlemiş olması nedeniyle çalışma gücünü yitirenlere geçimini sağlayacak sürekli bir gelir sağlamaktır. Yaşlılık sigortası ile ilgili düzenlemeler 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 59 ve müteakip maddelerde yapılmıştır.

(111) Mehmet Korkusuz, "İngiltere'de Sosyal Güvenlik Sistemine Bir Bakış", *Maliye Dergisi*, Sayı:6, Ocak-Şubat 1992, s.49-51.

(112) Mehr and Cammack, a.g.e., s.396-402; David L. Bickelhaupt, John H. Magee, *General Insurance*, Eighth Edition, Richard D. Irwin Inc., Illinois, 1970, s.214-217.

(113) Ernam, a.g.e., s.169.

5) Malüllük Sigortası

Sigortalının işkazaları ve meslek hastalıkları dışında kalan sebeplerden dolayı malül kalması (çalışamaz duruma düşmesi) halinde sözkonusu olan uzun vadeli bir sigorta koludur. Malüllük sigortası ile ilgili düzenlemeler 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 52. ve müteakip maddelerinde yapılmıştır.

6) Ölüm Sigortası

Sigortalının ölümü halinde geride kalan yakınlarının geleceklerini güvence altına almayı amaçlayan uzun vadeli bir sigorta koludur. Ölüm sigortası ile ilgili düzenlemeler 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 65. ve müteakip maddelerinde yapılmıştır.

İşsizlik Sigortası

Ülkemizde henüz uygulamasına geçilmeye çalışılan işsizlik sigortasının temel amacı işini kısa bir süre için kaybeden kimselere gelir sağlamak ve bu kimselere işlerine tekrar dönünceye kadar veya yeni bir iş buluncaya kadar gelir garantisi sağlamaktır(114).

İşsizlik sigortasının temel amacı yaşlılık ve mamuliyet nedeniyle çalışamaz duruma düşenlere yardım sağlamak değildir. Bu nedenle, çalışabilir olduğu halde iş bulamayanlar ile çalışamaz durumda olanlar arasında kesin bir ayırma ihtiyaç vardır. Bu ayrımı sağlamak için sağlam bünyeli işsizlere ödenek sağlayan kurumlarla diğer malüliyet ve yaşlılıklar nedeniyle çalışamaz duruma düşenlere ödenek sağlayan kurumlar arasında sıkı bir işbirliğine ve koordinasyona ihtiyaç vardır.

İşsizlik sigortasının yürütülmesindeki en büyük güçlük, bu sigortanın finansmanıdır. Genellikle işsizlik sigortası maliyetinin büyük bir kısmı işçi ve işverenlerle, daha küçük bir kısmı ise devletçe karşılanmaktadır. Bazı ülkelerde ise devletin katkısı sadece idari masrafların karşılanması şeklindedir. Almanya'da işsizlik sigortası sadece işçi ve işveren katkılarıyla finanse edilirken(115), İsveç ve Finlandiya'da işverenler prim ödemezler ve sigorta tamamen işçi iştirakleriyle finanse edilir(116). Diğer taraftan Çin Halk Cumhuriyeti'nde işsizlik sigortası, standart maaşın %1'i oranında işverenler ve yerel yönetim tarafından finanse edilmekte olup işçiler katılmamaktadır(117). Aynı şekilde ABD'de işsizlik sigortası birkaç eyalet dışında bütün eyaletlerde işveren primleriyle finanse edilmektedir(118).

(114) Richardson, (Tercüme, Yazgan), a.g.e., s.183.

(115) Peter Puidak, "Social Security Implication of Reunified Germany", Social Security Bulletin, Vol:54, Nu:12, December-1991, s.34.

(116) (113) Richardson, (Tercüme, Yazgan), a.g.e., s.188.

(117) Lillian Lui, "Social Security for State Sector Workers in the People's Republic of China: The Reform Decade and Beyond", Social Security Bulletin, Vol:54, Number:10, October-1991, s.5.

(118) Mehr and Cammack, a.g.e., s.395.

İşsizlik sigortası için oluşturulan fonların belirlenen hedefleri gerçekleştirmesi, toplanan fonların yeterli ve olabilecek ekonomik kriz anında muhtemel işsizlere gelir getirecek nitelikte olması, kendilerine ivaz sağlananların sayısını iyi tahmin etmeye dayanmaktadır. Bir ekonomik kriz anında acil ve yetersiz çarelere başvurmamak için, refah dönemlerinde krizin etkilerini yok edebilecek miktarda fon birikimi sağlanmalıdır. Yeterli fon birikiminin sağlanması ise işsizlik oranının doğru tahmin edilerek bu paralelde prim toplanmasına bağlıdır. Muhtemel bir krizin istihdama ne derece olumsuz etkide bulunacağı, bu etkinin kaç yıl süreceği doğru olarak tahmin edilmeli ve bu doğrultuda işsizlik sigortası primi tahsil edilmelidir. Uzun süre devam eden işsizlik ortamında, işsizlik sigortası hiçbir anlam ifade edemeyebilir. Bu durumda devlet diğer kamu yardımlarına başvurarak çalışamayanlar için gelir kaynağı temine yönelmelidir. Diğer taraftan işsizlik sigortası sisteminin uzun vadeli olarak planlanması, hesaplamaların bu çerçevede yapılması ve toplanan fonların refah dönemlerine yayılması, sistemin yeterli ve güvenilir olması açısından gereklidir.

1.3.2.Özel Sigortalar

Bireylerin kendi kendine yardım ilkesine dayanan özel sigortalar, çağımız gereklerine uygun olarak, günümüzde belirli rizikoları karşılamayı amaçlayan çok çeşitli türlere ayrılmıştır. Başlıca özel sigorta türleri aşağıda gösterilmiştir:

Özel Sigortalar

- 1) Can Sigortaları (kişi sigortaları)
  - a) Hayat sigortası
  - b) Ferdi Kaza Sigortası
- 2) Zarar Sigortaları (Mal sigortaları)
  - a) Yangın Sigortası
  - b) Nakliyat Sigortası (Deniz, kara)
  - c) Tarım Sigortası
  - d) Kaza sigortaları
  - e) Hırsızlığa karşı sigorta
  - f) Mevduat Sigortası

- g) Sorumluluk sigortası
- h) Kredi sigortaları
- ı) Gelir sigortaları
- j) Makina-montaj sigortası

Sigortalar yapısı ve fonksiyonları itibariyle sürekli bir oluşum ve bölümlenme içindedirler. Gelişen sigorta tekniği ve artan sigorta ihtiyaçları yeni sigorta bölümlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır(119). Bu nedenle özel sigorta türlerini sadece yukarıda sayılanlar ile sınırlamak mümkün değildir. Çağın gerektirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda yeni özel sigorta türlerinin ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir.

Özel sigortaların gelişmesi ve şekillenmesi ekonomik ve sosyal çevre ile birlikte olmaktadır. Bu nedenle özel sigortaların gelişmesi için en az dört temel şart gerekli olmaktadır. Bunlar(120):

- 1) Ekonomik sistem bir özel mülkiyet sistemi olmalıdır.
- 2) Toplum gelişmiş ve endüstrileşmiş olmalıdır.
- 3) Yasal ilişkiler iyi organize edilmeli, herkesçe bilinmeli ve adil olmalıdır.
- 4) Sigorta için ahlaki bir çevre olmalıdır.

Bu temel şartlar çerçevesinde özel sigortalar da tıpkı diğer mal ve hizmetlerde olduğu gibi bir pazarlama sistemine ihtiyaç duymaktadır. Sigorta hizmetini satın alan kimse, sigorta işletmesinin türünü sunduğu hizmetleri, özelliklerini bilmek isteyecektir. Zira sigortadan elde ettiği hizmetler, sigorta işletmesinin büyüklüğünden dağıtım kanalı sisteminden ve sunulan hizmetin maliyeti (fiyatı) ve kalitesinden etkilenmektedir(121). Özel sigortalarında bir pazarlama sistemine ihtiyaç duyması etkin bir dağıtım kanalını gündeme getirmektedir. Genel olarak özel sigortacılıkta iki tür dağıtım kanalı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi direkt dağıtımdır ve daha çok can (kişi) sigortalarında kullanılır. Direkt dağıtımı özellikle hayat sigortasında kullanılmaktadır ve kullanılmasının da dört temel nedeni bulunmaktadır. Bunlar (122);

---

(119) Pekiner, a.g.e., s.23.

(120) Greene, a.g.e., s.106.

(121) Curtis M. Elliott, Emmet J. Vaughan, *Fundamentals of Risk and Insurance*, John Wiley and Sons Inc. Iowa City, 1972, s.79-85; Greene, a.g.e., s.106.

(122) Greene, a.g.e., s.121.

1) Sigortacı poliçe üzerinde yakın bir kontrol kurmaya ihtiyaç duymaktadır. Çünkü hayat sigortası poliçesi karmaşık, uzun dönemli ve güven ilişkisine dayanmaktadır,

2) Sigortacı satış promosyonu ve rekabet üzerinde kontrolü ele geçirmeye ihtiyaç duymaktadır. Zira hayat sigortasında rekabet oldukça fazladır,

3) Herkes hayat sigortası olmamaktadır,

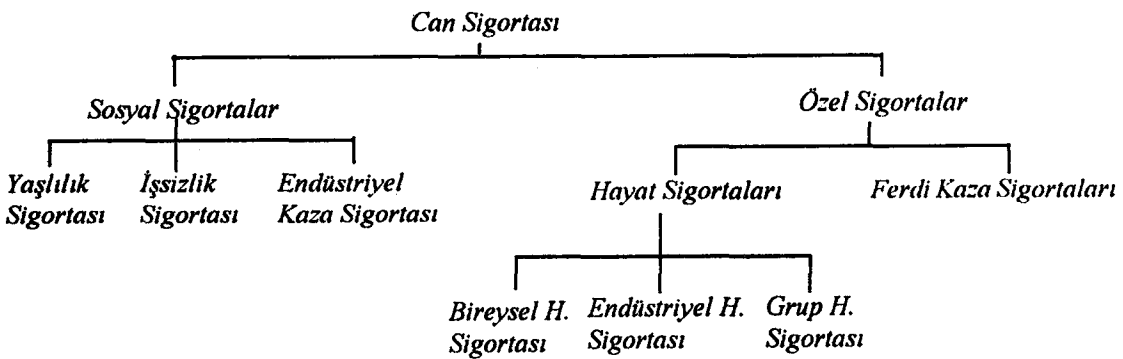
4) Acentalar sadece bir konu üzerinde uzmanlaşarak yaşamı daha iyi hale getirebilmektedirler.

İkincisi ise daha çok zarar (mal) sigortalarında kullanılan dolaylı dağıtım kanalı sistemidir. Amerikan Acenta Sistemi olarak adlandırılan bu sistemde; tıpkı diğer fiziksel malların dağıtımında olduğu gibi toptacı ve perakendeci kullanılmaktadır. Genel acentalar toptancı, yerel acentalar veya brokerler perakendeci statüsündedirler(123). Bu konu ileride bölü 1.5’de sigorta işletmelerinin dış organizasyonu başlığı altında incelenmektedir. Bu bölüm özel sigorta türlerine ayrılmıştır.

1) Can Sigortaları (Kişi Sigortaları)

Can (kişi) sigortalarının temeli kişisel risklere dayanmaktadır. Bu risklerin başlıcaları, ölüm, kaza, hastalık, yaşlılık ve işsizliktir(124). Bireylerin ödediği primler mukabilinde bu risklerin etkileri en aza indirilmeye çalışılır. Özel sigortalar daha çok ölüm, kaza ve hastalık sigortaları üzerinde uzmanlaşırken, diğer işsizlik ve yaşlılık sigortaları devleti ilgilendirmektedir(125).

Bu çerçevede can sigortaları özel sigorta kapsamına girenler ve sosyal sigorta kapsamına girenler şeklinde ikiye ayrılarak aşağıda şekil 1.3.’de gösterilmiştir(126).

Şekil: 1.3. Can Sigortalarının Sınıflandırılması

(123) Greene, a.g.e., s.124-125.

(124) Lucas, Wherry, a.g.e., s.17.

(125) Greene, a.g.e., s.110.

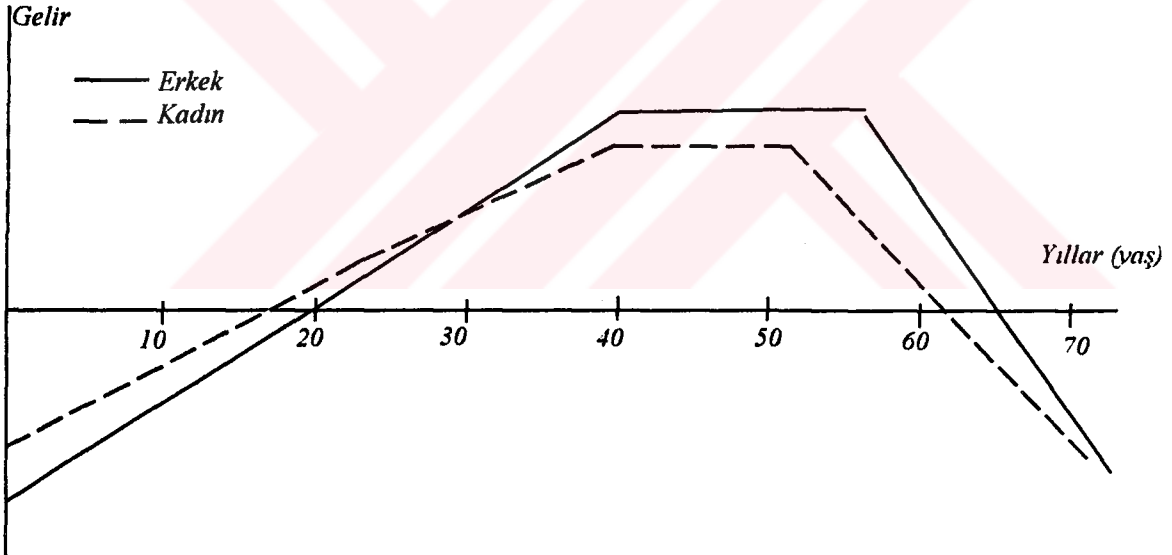
(126) John H. Magee, General Insurance, Six Edition, Richard D. Irwin Inc. Homewood Illinois, 1961, s.35.

Ayrıca bireysel hayat sigortaları kendi içerisinde ölüm hali, yaşama hali, karma hayat vb. birçok alt bölümlere ayrılmaktadır. Aşağıda, özel sigortalar kapsamına giren can sigortaları (hayat ve ferdi kaza) incelenecektir.

a) Hayat Sigortaları:

İnsanın yaşamında karşılaşılabileceği iki önemli husus, ya erken ölüm, ya da çok uzun yaşamaktır. Ancak, insanın uzun yaşaması kendi ihtiyaçlarını tamamen karşılayacak anlamına gelmez. Fiziksel olarak yaşayan bir kimse finansal verimliliğini veya ekonomik ihtiyaçlarını temin gücünü kaybedebilir. Bu çevrede sigortacılıkta insanların ölümü iki açıdan ele alınmaktadır. Birincisi, fiziksel ölümdür. Burada sigortalının ölümü halinde geride kalan aile fertlerine finansal yardım sağlanır. İkincisi; ekonomik ölümdür ki, burada sigortalının hastalanması, çalışma gücünü kaybetmesi ve ihtiyarlık halinde, kendisine finansal destek sağlanır(127).

İnsan hayatı, yıllara göre kazanç potansiyeli dikkate alınarak bir eğriyle gösterilebilmektedir. Sigortacılıkta hayat yokuşu (Hill of life) adı verilen bu eğri aşağıda şekil 1.4.'de gösterilmiştir(128).

Şekil: 1.4. Erkek ve Kadınlar İçin Hayat Yokuşu (Kazanç Açısından)

Şekil 1.4.'de görüldüğü gibi insanın ekonomik ömrü üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci dönem, birinci ekonomik bağımlılık dönemidir. Bu dönemde kişiler 0-20 yaş

(127) Mehr and Cammack, a.g.e., s.442 ve Pekiner, a.g.e., s.81.

(128) Life Underwriter, Training Concil Course, Your Product, First Year, Book 2, s.34.

arasında ekonomik yönden ailelerine bağımlı olurlar. İkinci dönem 20-35 yaş dönemini kapsar. Bu dönemde kişilerin ekonomik bağımlılıkları sona erer, gelirleri giderek artar. Üçüncü dönem ise; ikinci bağımlılık dönemidir. Bu dönemde kişilerin gelirleri 65 yaşında sona erer. Hayat sigortasının önemi birinci ve üçüncü dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Kişilerin gelir elde ettiği ikinci dönemde, elde edilen gelirin cüzi bir kısmını sigorta primi olarak ayırması, kişinin ölümü halinde geride kalanlara, uzun yaşaması halinde üçüncü dönemde işine yarayacaktır.

Hayat sigortasını doğuran temel nedenler şunlardır(129):

1-Hayat sigortası bir mülk oluşturur: Bir kişinin; üzerinde belli bir miktar yazılı bulunan hayat sigortası poliçesi satın alması halinde, varlığı (hasar tazminatı) meydana gelir. Ödediği primler dikkate alınmaz. Oysa zarar sigortalarında, hasar tazminat tutarı (varlıkları) sigorta meblağı ile sigorta kıymeti arasındaki ilişkiye göre hesaplanır.

2-Hayat sigortası tasarruf sağlar: Kişiler gelir elde ettiği süre içerisinde, gelirlerinin bir kısmını zorunlu olarak hayat sigortası primi ödeyerek tasarruf sağlamaktadırlar. Ödenen bu cüzi miktar yıllar sonra sigortalının eline büyük bir meblağ olarak geçmektedir.

3-Yaşlılık rizikosunun kişisel gelirleri azaltıcı etkisini yok eder. Yaşlı insanların geliri az, buna mukabil tedavi ve bakım giderleri genç yaştaakilere nazaran fazladır. Hayat sigortası, ikinci bir emeklilik olarak yaşlıların gelirlerini artırıcı etkiye sahiptir.

4-Ölüm riski kazancın tamamen yok olmasına neden olur ve cenaze giderlerine yol açar. Hayat sigortası ölüm riskinin doğuracağı bu giderleri karşılama görevini üstlenmiş durumdadır.

Hayat sigortasının teorik temelleri, diğer sigortalarda olduğu gibi risk, belirsizlik ve ihtimale dayanmakta, büyük sayılar kanunu ve beklenen değer gibi kavramlar kullanılmaktadır(*). Hayat sigortasının teknik temeli ise hayat tablolarına dayanmaktadır. Hayat tablosu; geçmiş gözlem ve kayıtlardan yararlanılarak hazırlanan ve yaşlara göre ölüm oranlarını gösteren tablolardır.

Ölümün her insan için kesin olması, sigorta işletmelerini gerçekleşme ihtimali yüzde yüz olan bu riski kabul etmeleri gerektiği sonucunu doğurur. Ancak ölüm olayının kesin olmasına rağmen, ne zaman gerçekleşeceğinin bilinmemesi, sigortacılıktaki belirsizlik ve risk kavramlarına uygunluk sağlamaktadır. Sigorta işletmeleri hayat sigortası poliçesi

(129) Lucas and Wherry, a.g.e., s.259 ve Akmut, a.g.e., s.10-13.

(*) Detaylı bilgi için bakınız, Akmut, a.g.e., s.19-50.

düzenlerken, poliçe tutarının belirlenmesinde sigortalının ölme ihtimalini bilmek zorundadırlar. Bunun için de hayat tablolarına ihtiyaç duyarlar. Bu tablolara dayanarak da sözleşme süresi içinde yaklaşık olarak kaç kişinin ölebileceğini tahmin etmekte, sigortalıdan alınacak primi ve kendilerinin ödeyeceği tazminatı ona göre hesaplamaktadırlar. Bu çerçevede hayat tablolarının başlıca fonksiyonlarını şöyle sıralayabiliriz(130):

1-Belirsiz olan “ölüm” riski belirgin hale getirilmekte, ihtimal olarak hesaplanmaktadır.

2-Prim gelirlerini düzenlemekte ve sigortacının yatırımlarda kullanabileceği fonları belirlemektedir.

3-Sigorta işletmesinin gelecekte ödemesi muhtemel tazminatlarının miktarını belirleyerek, plânlama imkanı sağlar.

4-Sigorta işletmesine planlama için gerekli verileri sağlar.

Hayat sigortaları için bu kadar önemli olan hayat tabloları hazırlanırken, nüfus istatistiklerinden ve diğer ilgili kuruluşlardan elde edilen bilgiler kullanılmaktadır. Hayat tabloları düzenlenirken üzerinde durulması gereken iki önemli husus; nüfus özellikleri ve ölüm nedenleridir. Ölüm nedeni, yaşlılık olabileceği gibi, sigortalının fiziksel yapısı; kalıtsal nedenler, fena alışkanlıkları ve mesleği de olabilir. Sigorta şirketleri hazırlanan genel amaçlı hayat tablolarını, amaçlarına uygun olmadığı gerekçesiyle kullanmak istemezler. Çünkü, sigorta şirketleri herkesi sigorta etmekten çok, istediklerini sigorta ederler. Bu amaçla da sigorta edilmek isteyenler için kendileri özel hayat tablosu düzenlerler. Bu tabloların birincisi sigortalı seçilenler için hayat tablolarıdır. Yani sigorta şirketlerinin sağlık kontrolü sonrası, sağlıklı olanlar için hazırladıkları hayat tablolarıdır. İkincisi, son hayat tablolarıdır. Bunlar seçilenlerin hayat tablolarındaki sağlık denetimi tarihlerinin farklı olması nedeniyle ortaya çıkan ölüm oranı farkları kalktıktan sonra elde edilen ölüm ihtimallerine dayanılarak düzenlenen hayat tablolarıdır. Üçüncüsü ise toplam hayat tablolarıdır. Bu tür hayat tablosu, bütün sigortalıların ölüm ihtimallerini dikkate alarak hazırlanırlar.

Hayat sigortaları, müşteri türleri, poliçe miktarları, prim hesaplama ve toplama yöntemleri, taahhüt standartları ve pazarlama metodları açısından üç grupta toplanabilmektedir. Bunlar (131); normal hayat sigortaları endüstriyel hayat sigortaları ve grup hayat sigortalarıdır.

(130) Akmut, a.g.e., s.60.

(131) Mehr and Cammack, a.g.e., s.16.

Normal Hayat Sigortaları

Bireysel hayat sigortası olarak da bilinen bu sigortalar, sigorta poliçesinin özelliklerine göre ölüm hali, yaşama hali ve karma nitelikli olabilir (132). Bu çerçevede normal hayat sigortaları; süreli sigorta (term insurance), hayat boyu sigorta (whole life insurance) ve karma hayat sigortaları olmak üzere üç kısımda incelenebilmektedir(133).

Süreli Sigorta

Süreli sigorta poliçesi sözleşmesi sigortalı ile sigortacı arasında yapılan ve sigortacının poliçe bedelini, sigortalının belirlenen süre içerisinde ölmesi halinde üçüncü kişilere (varislere) vereceğini taahhüt ettiği bir sözleşmedir(134). Diğer bir deyişle sigortacının tazminat sorumluluğu sigortalının ölümüne dayandırılmıştır(135). Süreli hayat sigortası 5-10 yıllık bir zaman dilimini kapsayabileceği gibi, sigortalıya bütün ömür boyu (ölüme kadar) güvencede verebilmektedir(136).

Hayat Boyu Sigorta

Sigorta sözleşmesi süresi bir ömür boyu devam etmektedir. Sigortalının ölümü halinde mirasçılara hayat tablosunda belirlenen ölüm ihtimalleri ve birikim katsayısı dikkate alınarak tazminat ödenir(137). Primlerin hesaplanmasında bütün sigortalıların 100 yaşında öleceği varsayılmakta ve sadece ölüm yardımları rakamlaştırılmaktadır. Böylece yüz yaşına ulaşan sigortalıya, poliçesi tutarında ödemedede bulunulur. Bu ödeme yaşam hali değil ölüm hali ödemesi olarak bilinir(138).

Karma Hayat Sigortası

Sigortalı Hayatta kalması koşulu ile, kendisine veya, ölümü halinde varislerine tazminat hakkı kazandıracak şekilde sigorta poliçesi düzenleyebilirler(139).

Endüstriyel Hayat Sigortaları

Endüstriyel hayat sigortaları, normal hayat sigortalarının aksine tutarı daha az ve prim ödemeleri haftalık veya bir aydan daha az bir zaman içerisinde yapılmaktadır. Prim tahsilatı sigortacı acentalarınca sigortalının evinde olmaktadır(140). Bu tür hayat sigortası

(132) Akmüt, a.g.e., s.16.

(133) Akmüt, a.g.e., s.16 ve Mehr and Cammack, a.g.e., s.443-457.

(134) Mehr and Cammack, a.g.e., s.443.

(135) Akmüt, a.g.e., s.16.

(136) Pekiner, a.g.e., s.81-82.

(137) Akmüt, a.g.e., s.16.

(138) Mehr and Cammack, a.g.e., s.448.

(139) Lucas and Wherry, a.g.e., 292.

(140) Mehr and Cammack, a.g.e., s.459.

ile dar gelirliilerin sigortalanması hedeflenmiştir(141). Özellikle gelir seviyesinin düşük olduğu II. Dünya Savaşı sonrası gelişen bu sigorta türü, günümüzde artık önemini kaybetmiştir. Bunun nedeni ise; kişi başına düşen gelirlerin artması, prim tutarının az olmasına rağmen yönetim ve satış giderlerinin fazla olması ve düşük gelirli insanlarda ölüm oranının yüksek olmasıdır(142).

Grup Hayat Sigortası

Bir gruba mensup bireylerin tamamı hiçbir sağlık kontrolünden geçirilmeden master bir poliçe ile sigorta edilmesi grup hayat sigortası olarak tanımlanmaktadır(143). Sigorta edilen bu grup, belirli bir işyerinde çalışanlar, bir sendikaya üye olanlar, bir meslek kuruluşunda çalışanlar veya belirli bir endüstri dalında çalışanlardan müteşekkil olabilir(144). Grup hayat sigortacılığı özellikle gelişmiş ülkelerde yaygındır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde, grup hayat sigortası toplam hayat sigortalarının %44'ünü oluşturmaktadır(145). Grup hayat sigortasının yaygın olmasının nedenleri; maliyetin düşük olması (çok sayıda poliçe yerine tek poliçe düzenlendiği için), diğer gider ve komisyonların daha az olmasıdır. Grup hayat sigortaları genellikle bir yıl süreli olup primler ya kurum tarafından ya da grup üyeleri anlaşarak, aralarında taksim şeklinde ödenir.

Bireylerin hayat sigortaları poliçesi satın almasının iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi ölümü halinde geride kalan ailesine maddi destek sağlamak; ikincisi ise ekonomik açıdan kendisine, yaşlanması, hastalanması vb. durumlar için destek sağlamaktır. Diğer bir deyişle hayat sigortaları tasarruf amaçlıdır. Bununla birlikte, halk arasında daha büyük rağbet gören ve sigorta şirketlerinin de üzerinde önemle durdukları; "ikinci bir maaş" veya "yeni bir emeklilik geliri" gibi kavramlar hayat sigortasının amacını daha iyi anlatmaktadır.

Enflasyonist ortamda hayat sigortası, enflasyonu nazara almadığı sürece olumsuz bir tasarruf gibi görülmektedir. Çünkü hayat sigortası tazminatları, sigorta poliçesi üzerindeki tutar kadar olacaktır. Oysa dönem sonu itibariyle ödenen paranın miktarından çok, ödendikleri dönemde ne iş yaptıkları önemlidir(146). Diğer bir deyişle enflasyon

(141) Akmut, a.g.e., s.15.

(142) Lucas and Wherry, a.g.e., s.303.

(143) Mehr and Cammack, a.g.e., s.460.

(144) Akmut, a.g.e., s.14.

(145) Mehr and Cammack, a.g.e., s.460.

(146) M. Hikmet Yavuziğit, "Hayat Sigortacılığının İç Yüzü", Denetim, Sayı 76, Temmuz-Ağustos 1992, s.14.

hayat sigortası gelirini eritmemelidir. Örneğin bundan 10 yıl önce 20.000 lira maaş alan bir memur, bu gün 2.000.000 lira maaş almaktadır. Artış yüz kat olmuştur. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde de aynı artışın olacağını düşünürsek aynı memurun maaşı 200.000.000 lira olacaktır. Bugün bu memur hayat sigortası primi yatırmaya başlasa ve 10 yıl sonra da bir milyar almaya hak kazansa bile, bugün için büyük para olan bir milyar, on yıl sonra memurun sadece beş aylığına tekabül edecektir.

Enflasyonun bu olumsuz etkisi, dövizle endeksli hayat sigortası ve kar paylı hayat sigortası ile en aza indirilebilir. Ayrıca hayat sigortacılığının iç yüzü anlatılarak, sigortalılar, yaşadığı sürece, tıpkı diğer sigortalarda olduğu gibi (kasko, yangın, kaza vb.), bedenlerinin sigortalandığına inandırılmalıdır. Dövizle endeksli hayat sigortalarının enflasyon problemini çözeceği kesin olmamakla birlikte olumsuz etkisini azaltacağı söylenebilir(147). Kâr paylı hayat sigortalarında "sigortalı tazminat ödemeleri için gerekli olmayan risk primlerinden bir kısmını geri alır ve prim hesaplamalarında kabul edilen faiz oranı üzerindeki faiz gelirinden pay alır." (148). Böylece enflasyonun olumsuz etkisi uzun dönem içerisinde en aza indirilir veya yok edilebilir. Ancak çok yüksek enflasyon ortamında kâr paylı hayat sigortası yetersiz kalmaktadır. Bu durum kar payı ve prim artışlarının birleşmesini ifade eden yeni bir sistemi ortaya çıkarmaktadır. Bu sisteme göre eğer sigortalı sabit prim öderse, kâr payı sistemi birikim kapitalini sınırlı olarak enflasyona karşı koruyacaktır. Buna karşılık primler düzenli olarak artırılırsa enflasyonu dengelemek mümkün olabilecektir(149).

Hayat sigortalarında, enflasyonun olumsuz etkisini azaltan diğer yöntemler ise şunlardır; Değişen kapitalli hayat sigortaları ve sigorta kapitalini endekse bağlamadır.

Değişen Kapitalli Hayat Sigortaları: 1969 yılından itibaren Almanya'da uygulanan bu sisteme göre, sigortalı oluşturulan garanti fonunda, plasman yoluyla meydana gelecek dalgalanmalardan etkilenmektedir. Diğer bir deyişle fonun menkul değerlere plasmanı, halinde artış meydana gelirse, sigortalı bu artıştan; azalma olursa bu azalmadan etkilenmektedir. Ancak sigorta şirketinin buradaki görevi, fonların garantili menkul değerlere plasesi ile, sigortalının poliçelerdeki kayıtlı kapitallerini yükseltmektir(150).

(147) Yavuziğit, a.g.e., s.14.

(148) Ali Haydar Elveren, "Hayat Sigortalarında Kâr Payı" Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 12, Mart, 1992/1, s.33.

(149) Elveren, a.g.e., s.36.

(150) Bahtiyar Uzunoglu, "Hayat Sigortalarının Yaygınlaştırılması ve Geliştirilmesi Olanakları...", Sigortacılığın Geliştirilmesi Semineri, İstanbul, 1973, s.116-117.

Sigorta Kapitallerini Endekse Bağlama: Bu sistemde, sigorta kapitaleri, fiyat endekslerine veya menkul değer endekslerine göre ayarlanarak, hayat sigortası kapitalini enflasyona karşı korumak mümkün olmaktadır. Ancak bu sistemin sigorta işletmelerince benimsenmesi oldukça zordur.

Değişen kapitalli hayat sigortaları sistemini ülkemizde uygulamak sermaye piyasasındaki gelişmelerle paralellik arz etmektedir. Buna karşılık endeksleme yönetiminin uygulanması tercih edilir görünmemektedir.

Ülkemizde henüz yaygınlaşan hayat sigortacılığının gösterdiği gelişme II. Bölüm’de incelenmektedir. Aşağıda can sigortalarının diğer bir branşı olan ferdi kaza sigortası açıklanmıştır.

b) Ferdi Kaza Sigortası

Endüstri devrimi sonrası insanlar makinalarla daha yakın temasa geçerek, onlarla birlikte yaşamayı öğrenmek zorunda kalmışlardır. Bu arada kazalar da artmıştır. Bu kazalar sonucu her yıl binlerce insan ölmekte bir o kadarı da sakat kalmaktadır.

Kaza sigortalarının tarihi, Amerika Birleşik Devletlerinde 1848 yılında demiryolu yolcularının güvenliğini temin maksadıyla kurulan “Railway Passengers Assurance Company” ile başlar. Daha sonra 1850 yılında kurulan “Accidental Death Indemnity Company” ile bugünkü manada ferdi kaza sigortalarının başlangıcını oluşturur. 1885 yılında kurulan “Sickness And Accident Insurance Association” ile büyük bir gelişme kaydeder(151).

Kaza sigortasının amacı, sigortalının uğrayacağı kazaya dayalı zararları güvence altına almaktır. Meydana gelen bu zararlar; kazaya uğrayan sigortalının hastalık ve yaralanmalarının giderilmesi için yapılacak masrafları, çalışma gücünü yitiren sigortalının, bundan sonraki idamesinin teminini, ölümü halinde ise varislerinin geçimini sağlamayı kapsamaktadır.

Kaza sigortasından bahsetmenin ilk şartı meydana gelen rizikonun bir kaza sonucu ortaya çıkmasıdır. Hastalık veya başka bir nedenle doğacak zarar kaza sigortasına konu olamaz(152). Bir kazadan söz edebilmek için dört temel unsurun olayda bulunması gerekmektedir. Bunlar (153);

(151) Dickson and Stecle, a.g.e., s.32.

(152) Çaldağ, a.g.e., s.40.

(153) Pekiner, a.g.e., s.86.

1-Olay ansızın olmalıdır. Önceden görülmesine imkan olmayacak bir şekilde meydana gelmelidir.

2-Olay dışardan gelmelidir.

3-Hasar, sigortalının iradesi dışında oluşan bir olay sonucu ortaya çıkmalıdır.

4-Olay, sigortalının sağlık durumunu bozacak derecede bir aksaklık meydana getirmelidir.

Kaza sigortasının kapsamı üç ayrı durum dikkate alınarak incelenebilir. Birincisi yaralanma halinde, sigortalının bütün tedavi giderleri ödenir. İkincisi; çalışma gücünü kaybetmesi halinde, sigortalıya; ya bir defaya mahsus toplu para verilir veya aylık bağlanarak devamlı gelire kavuşturulur. Üçüncüsü, ölüm halinde, sigortalının varislerine toplu ödemede bulunulur. Ödenen yardımların miktarı ve şekli, primlerin maliyetlerine bağlı olarak değişiklik gösterir. Daha yüksek prim, daha fazla yardım, daha az prim daha düşük yardım gerektirmektedir(154).

2) Zarar Sigortaları (Mal Sigortaları)

Zarar sigortalarının konusu sigortalının malvarlığında çeşitli risklerden doğan zararları teminat altına almaktır. Buradaki malvarlığı kavramı sigortalının bina, makina vb. gibi somut ve üçüncü kişilerden olan alacaklar gibi soyut varlıkları kapsamaktadır. Ayrıca sigortalının üçüncü kişilere verdiği zararları teminat altına alan mali sorumluluk sigortası, sigortalının gelirini teminat altına alan gelir sigortası gibi birçok zarar sigortası da bulunmaktadır(155). Aşağıda bu sigortalar tanımlanmaktadır.

a) Yangın Sigortası

Yangın sigortası Türk Ticaret Kanunumuzun 1304. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “Sigortacı sigorta edilen menkul ve gayrimenkul mallara yangın sebebiyle arız olan bütün hasarları tazmin ile mükelleftir. Sigortacı, sigorta ettiren kimsenin kasten çıkarmış olduğu veya kesten çıkarılmasında herhangi bir şekilde suç ortaklığı etmiş bulunduğu bir yangından doğan zararları tazmin etmez.”

Yangın sigortası, diğer varlık sigortalarında olduğu gibi üç temel ekonomik hizmet sunmaktadır. Bunlar(156);

(154) Walter A. Pachuk, *Insurance, Part 2, International textbook Company, 1964, s.1.*

(155) Pekiner, a.g.e., s.27.

(156) Pachuk, a.g.e., s.7

- 1) Sigortalıya hasar nisbetinde nakit ödemek (tazminat),
- 2) Zararları engellemek,
- 3) Risk maliyetini, endüstriler arasında, varlık sahipler arasında, varlıklar arasında ve toplum arasında adaletli bir şekilde dağıtmak.

Yangın sigortası diğer ikincil hizmetleri de sunar. Ancak yukarıdaki üç hizmet yangın sigortası hizmetlerinin %95'ini teşkil etmektedir(157).

Yangın sigortası; yangın riski, yıldırım riski ve infilak riski olmak üzere üç temel risk üzerine kurulmuştur. Diğer bir deyişle bu üç riske bağlı olarak oluşan hasarlar, yangın sigortası kapsamına girmektedir. Yangın sigortası ev eşyası için, bina için, endüstri için ve tarım için yapılmaktadır(158). Sigorta poliçesi üzerine sigorta bedeli, prim miktarı, sigortalıların her biri ayrı ayrı yazılarak, yangın sigortasının kapsamı belirlenmektedir(159). Yangın sigortaları süreleri bakımından, kısa süreli, uzun süreli ve abonman sigortaları olarak üç kısımda incelenebilmektedir(160).

b) Nakliyat Sigortası

Bir yerden bir yere taşıma sırasında, hem taşıtlar ve hem de taşınılan mal, aksine bir sözleşme yoksa, eşyanın taşıyıcıya teslim tarihinden, gönderilme veya taşınılan yere ulaşıncaya kadar, her ne sebeple olursa olsun meydana gelecek hasarları nakliyat sigortası teminat altına almaktadır. Buna göre nakliyat sigortasında diğer sigortalardan farklı olarak riskleri belirleyen “özellik prensibi” yerine “genellik prensibi” geçerli olmaktadır(161). Türk Ticaret Kanununun 1312 maddesinde, malın taşınması esnasında taşıyıcının kusurundan kaynaklanan hasarlar da sigorta kapsamına alınmıştır.

Nakliyat sigortası, iç nakliyat, dış nakliyat, deniz nakliyatı nehir nakliyatı, kara nakliyatı gibi çeşitlere ayrılmakta olup, herbiri kendine has özelliklere sahip bulunmaktadır.

c) Tarım Sigortası

Tarım sigortasının amacı, tarım kesiminde çalışanların can ve mal güvenliğini teminat altına almaktır. Türk Ticaret Kanununun 1316. maddesinde tarım sigortasının kapsamı belirtilmiştir. Buna göre, “Bıçılmış veya bıçılmemiş her nevi mahsuller, yılın her zamanında sigorta ettirilebilir. Zirai ve ehil bütün hayvanlar, her nevi bulaşıcı hastalıklara,

(157) Pachuk, a.g.e., s.7

(158) Pekiner, a.g.e., s.29-38.

(159) Pachuk, a.g.e., s. 8.

(160) Çaldağ, a.g.e., s. 42

(161) Pekiner, a.g.e., s.53; TTK, md.1312.

kazalara, karşı sigorta ettirilebilir.” Buna göre tanım sigortasını üç ana grupta inceleyebiliriz. Bunlar(162);

-Ürün sigortası; ürün, birkaç veya bütünü tehlikelere karşı sigorta edilebilmektedir.

-Hayvan sigortası; tarım işletmelerinin sermayesinin büyük bir kısmını oluşturan hayvanların sigortalanması ile, sermaye büyük oranda korunabilmektedir.

-Çiftlik mallarının sigortası; çiftlikte bulunan canlı ve cansız tüm varlıkların sigortalanmasıdır.

Tarım sigortasının konusunu teşkil eden rizikolar, tarım işletmesini kapsayan riskler ve tarım işletmesinde çalışanları kapsayan riskler olarak ikiye ayrılmaktadır. Tarım işletmesi kapsamına giren başlıca riskler ise, dolu, don, su basması, harp, enflasyon vb’dir. Buna karşılık çalışanlarla ilgili riskler, hastalık, ölüm, iş kazaları, işsizlik, yaşlılık vb.’dir.

Tarım sigortası uygulaması, tarımda oluşan hasarların çok büyük olması nedeniyle oldukça zordur. Bu nedenle diğer sigortalardan sonra uygulamasına geçilmiştir. Ayrıca devletin aktif rolü diğer sigortalara nazaran tarım sigortasında çok daha fazladır(163).

d) Kaza Sigortaları

Kaza sigortaları üç bölüme ayrılarak incelenebilir. Bunlar, ferdi kaza sigortası kasko sigortası ve cam sigortasıdır. Ferdi kaza sigortası can sigortaları bölümünde anlatıldığı için burada sadece cam ve kasko sigortaları tanımlanmaktadır.

Kasko sigortası, taşınan bir malın, ticari veya ticari olmayan taşıyıcısı durumundaki aracın sigorta ettirilmesidir. Kasko sigortasıyla sigortalanın araçlar, yangına karşı, hırsızlığa karşı ve hasara karşı sigortalanmış durumdadırlar(164).

Cam sigortaları, sigortalı camların kırılması durumunda meydana gelecek zararları teminat altına almaktadır. Her türlü cam nevileri cam sigortası kapsamındadır(165).

e) Hırsızlığa Karşı Sigorta

Hırsızlık sigortası kapsamına ev, dükkan, banka, üzerinde para veya kıymetli evrak bulunduranlar ve eşyalar girmektedir. Hırsızlık sigortası ile, zorlama veya herhangi bir araç kullanılmak suretiyle sigortalı birimlerin ortadan kaybolması halinde meydana çıkan zararlar teminat altına alınmaktadır. Hırsızlık sigortası geniş olması nedeniyle oldukça

(162) Alaattin Fırat, "Tarım Sigortası", Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu Dergisi, AİTİA Yay. No: 193, Yıl: 2, Sayı: 2, Ankara 1982, s. 60.

(163) Fırat, a.g.e., s. 56.

(164) Yücesoy, a.g.e., s. 48.

(165) Pekiner, a.g.e., s. 41.

pahalı bir sigorta türüdür. Örneğin sigortalı birimin çalındığının bildirilmesi yeterlidir, bunu ispat etmek mecburiyeti bulunmamaktadır(166).

Olağanüstü durumlarda (zelzele, savaş, yangın, isyan vb.) yapılan hırsızlıklar, hırsızlık sigortası kapsamında değildir(167).

f) Mevduat Sigortası

Ekonomik konjüktür içerisinde bankaların kapanmaları ve iflas etmelerinin sonucunda banka mudileri zarara uğrayabilmektedir. Bu riski göze alamayan tasarruf sahiplerinin tasarruflarını bankalar yerine diğer yatırım araçlarına kaydırmanları halinde ekonomide durgunluk olabilmektedir. Mudilerin mevduatlarının koruma altına alınması ekonomiyi dengeleyici bir etki doğurmaktadır(168). Amerika Birleşik Devletlerinde 1934 yılında uygulamaya konulan mevduat sigortası sayesinde banka iflaslarında büyük oranda azalma olmuştur. Örneğin 1938 yılında ABD’de 4000 banka iflas ederken, 1943-1980 yılları arasında sadece 178 banka iflas etmiştir.

Mevduat sigortasında, kural olarak iflas eden bir bankanın mudilerine, mevduatlarının sigorta limitine kadar olan kısmı tamamen FDIC kurumu tarafından ödenmektedir. Bahsedilen bu limit 100.000 dolar olarak belirlenmiştir(169).

Gelişen ekonomilerde, bankacılık sisteminin güvenilirliğini perçinleştiren bu tip sigorta ve sigorta kuruluşlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

f) Sorumluluk Sigortası

Bir kimsenin dikkatsizliği veya ihmali sonunda diğer bir kişinin can veya mal bakımından zarara uğraması mümkün olabilmektedir. Bu zararı meydana getiren kişide sorumluluk altına girmektedir. Sorumluluk sigortası, zarara sebebiyet veren ve zarara uğrayana karşı sorumluluk altına giren şahsın sadece tazminat ödemelerini teminat altına almaktadır. Diğer cezai (hapis, vb.) sorumluluklar sorumluluk sigortası kapsamının dışında kalmaktadır. Ayrıca, bilinçli olarak meydana getirilen hasarlarda sorumluluk sigortası kapsamının dışındadır.

---

(166) Pachuk, a.g.e., s.35.

(167) Pekiner, a.g.e., s.41.

(168) Mustafa Kırallı, "ABD'de Mevduat Sigortası ve Mevduat Sigortası Kurumu (FDIC)", Maliye Dergisi, Sayı:57, Mayıs-Haziran 1982, s.18.

(169) Kırallı, a.g.e., s.19.

h) Kredi Sigortaları

Ticari kredi sigortası işletmelerin yurtiçi kredili satışlarında, borçluların işletmeye olan borçlarını ödeyememeleri halinde, işletmenin uğrayacağı zararı teminat altına almaktadır(170). Ticari kredi sigortası tekil ve götürü olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

İhracat kredisi sigortası ise, ihracatçıların yurtdışına gönderdikleri malların bedelleri, alıcının ödeme gücünü kaybetmesi veya politik nedenlerle ödemenin gerçekleşmemesi durumlarında, ihracatçının uğrayacağı zararları teminat altına almaktadır.

j) Makina-Montaj Sigortası

Makina sigortası makinalarda ani olarak meydana gelebilecek hasarların neden olacağı zararları teminat altına almaktadır. Montaj sigortası ise makinaların montaj veya denemeleri esnasında uğrayabilecekleri hasarlardan doğan zararları teminat altına almaktadır.

1.4.SİGORTA İŞLETMECİLİĞİ TÜRLERİ

İnsanlar yaşamları boyunca çok çeşitli tehlikelerle karşı karşıya bulunmaktadırlar. Bu tehlikelerin doğurduğu zararların teminat altına alınması amacıyla faaliyette bulunan kuruluşlar sigorta işletmeleri olarak tanımlanmaktadır(171). Bu işletmeler(172);

- 1-Karşılıklı sigorta işletmeleri (Reciprocals),
- 2-Devlet sigorta işletmeleri (State insurance),
- 3-Yerli ve Yabancı Sigorta İşletmeleri,
- 4-Stock Şirketler,
- 5-Mutual Şirketleridir.

Sigorta işletmelerinin türü ne olursa olsun başlıca beş temel fonksiyonu yerine getirmektedirler. Bunlar(173);

- 1) Üretim,
- 2) Taahhüt,
- 3) Prim oranını belirleme,

---

(170) Pachuk, a.g.e., s.31.

(171) Osman Fikret Arkun, "Sigorta İşletmesinde Maliyet Sorunu....." Sigortacılığın Geliştirilmesi Semineri, Ticaret Bakanlığı Sigorta Murakabe Kurulu Yay. No:12, İstanbul 1972, s.5.

(172) Lucas and Wherry, a.g.e., s.30.

(173) Elliott and Vaughan, a.g.e., s.89.

4) Zarar ödeme,

5) Finansmandır.

Bunlardan başka, diğer işletmelerde olduğu gibi, sigorta işletmeleri de personel yönetimi, pazarlama, araştırma vb. diğer birçok fonksiyonda icra etmektedirler.

Sigorta işletmelerinde üretim diğer endüstrilerde olduğu gibi mal değildir. Burada hizmet üretimi sözkonusudur. Diğer bir deyişle verilen teminat (taahhüt) sigorta işletmelerinde maliyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Sigorta teminatı ile doğacak zararlar karşılanmaktadır. Bu teminatın karşılığı (prim oranı) büyük sayılar kanununa göre hesaplanmaktadır(174). Teminat karşılığı olarak toplanan bu fonların çeşitli yatırımlarda kullanılması, biriken fonların atıl kalmasını önleyerek sigorta işletmesine kazanç sağlamaktadır. Hayat sigortası işletmelerinin yatırımları uzun vadeli zarar sigortası işletmelerinin yatırımları ise kısa vadeli(175).

Ekonomide sadece riskleri taahhüt etmekten çok, bünyesinde topladığı fonları sermaye piyasası araçlarına yatırarak ekonominin canlanmasına katkıda bulunan sigorta işletmeleri (176) aşağıda incelenecektir.

1.4.1.Karşılıklı Sigorta İşletmeleri (Reciprocals)

Karşılıklı sigorta işletmeleri sigorta endüstrisinde yeni ortaya çıkmıştır. Tamamen Amerikan icadı olan karşılıklı sigorta işletmeleri, sigorta endüstrisinde çok az bir paya sahip olmasına rağmen, hayati öneme haizdir. Karşılıklı sigorta, bireylerin abone olarak risk değişimini gerçekleştirdikleri bir birlik anlaşmasıdır. Mutal ortaklıklarda olduğu gibi kooperatif şeklinde organize olmaktadırlar. Her bir üye (abone), bir grubun üyesi olarak diğer üyeler tarafından sigorta edilir ve aynı zamanda kendisinde grubun diğer üyelerini sigorta eder. Diğer bir deyişle her abone hem sigortalı ve hem de sigortacı konumundadır.

Mutual organizasyonlarda, grup üyeleri borçlarını müşterek kabul ederken, karşılıklı sigorta işletmelerinde her bir abone borcunu ayrı ayrı kabul etmektedir. Bu organizasyonun avantajı, her bir abonenin borcunun sınırlandırılmış olmasıdır. Her bir abonenin ödediği primler ayrı bir hesapta takip edilmekte ve abonenin her bir kayıptaki payı kendi hesabından ödenmektedir(177).

---

(174) Arkun, a.g.e., s.6.

(175) Elliott and Vaughan, a.g.e., s.98.

(176) Arkun, a.g.e., s.5.

(177) Elliott and Vaughan, a.g.e., s.73-74.

Karşılıklı sigorta işletmelerinin yönetimi aboneler tarafından atanacak olan bir kişi veya kuruluş tarafından yürütülmektedir. Bu kişi veya kuruluş oldukça geniş yetkilerle donatılmıştır. Riskin tahmini ve seçimi, aboneler arasında sözleşmelerin dağıtımı, zarar düzenlemeleri, kayıtların idaresi ve finansman kararları gibi önemli işlerde yetki, bu kişi veya kuruma bırakılmıştır. Temsilcinin bu kadar geniş yetkilerle donatılmış olmasına rağmen, zarar karşısında hiçbir borcunun olmaması, aboneler için tehlikeli olabilmektedir(178). Temsilciye aboneler tarafından brüt primin yaklaşık %25'i, programın yürütülmesi esnasında oluşan giderleri karşılamak maksadıyla ödemede bulunulmaktadır(179). Karşılıklı sigorta işletmeleri daha çok mal ve kaza sigortaları alanlarında faaliyet göstermektedir.

Karşılıklı sigorta işletmelerinde sigortalılar ortak durumunda olduğu için, faaliyet dönemi sonunda karın bir kısmı poliçe temettüsü olarak abonelere dağıtılır, geri kalan kısmı ise yedek olarak kuruluşa bırakılır(180).

Karşılıklı sigorta işletmelerinde, hasar sonucu oluşan zarar başlıca üç kaynaktan tazmin edilmektedir. Bunlar(181);

- dağıtılamamış kârlar,
- tazminat tutarı oranında abonelerin borçlandırılması,
- abonelere ödenen kâr paylarından kısıntı yapmaktır.

1.4.2.Devlet Sigorta İşletmeleri

Devlet sosyal sigortalara ek olarak, özel sigorta alanında da faaliyette bulunmaktadır. Devlet bazı durumlarda tek başına bazı durumlarda ise özel sigortalılarla rekabet ederek bu alana girmiştir. Özellikle devlet sigorta işletmeleri, özel sigortalıların girmek istemedikleri veya girmeleri mümkün olmayan alanlarda faaliyette bulunurlar(182).

Devlet sigorta işletmeciliğinin yürütülmesi ABD'de iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar(183);

-Devlet, sigorta işletmesinin yönetim ve organizasyon giderlerini karşılar, zararlardan sorumlu değildir.

(178) Lucas and Wherry, a.g.e., s.33.

(179) Elliott and Vaughan, a.g.e., s.74.

(180) Mehr and Cammack, a.g.e., s.710.

(181) Pekiner, a.g.e., s.92.

(182) Elliott and Vaughan, a.g.e., s.92.

(183) Lucas and Wherry, a.g.e., s.34.

-Devlet, sigorta işletmesini bizzat yönetir ve finansal sorumlulukları bulunmaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerinde eyalet sigorta programları ve federal sigorta programları olmak üzere iki türlü devlet sigorta işletmeciliği bulunmaktadır. Bu iki sigorta programının fonksiyonları aynıdır, ancak, faaliyet alanları bölge itibariyle sınırlıdır.

Devlet hem özel hem de sosyal sigorta alanında faaliyette bulunur. Devletin faaliyette bulunduğu özel sigortaların sosyal sigortalardan tek farkı isteğe bağlı olmasıdır. Devlet sigorta işletmelerinde sigorta kapsamı; sözleşme esaslarına dayanırken, sosyal sigorta programları, sözleşme esaslarına dayanmaz(184).

1.4.3.Yerli-Yabancı Sigorta İşletmeleri

Milli sermaye ile kurulmuş ve faaliyetlerini ülke sınırları dahilinde yürüten sigorta şirketleri yerli sigorta şirketi olarak adlandırılır. Buna karşılık, yabancı sermaye ile kurulmuş ve faaliyetlerini sadece ülke sınırları içerisinde değil, ayı zamanda yabancı ülkelerde sürdürebilen sigorta şirketleri yabancı sigorta şirketi olarak isimlendirilir.

Ülkemizde toplam sigorta şirketi sayısı 1991 yılı itibariyle 49 adettir. Bunun 17 adedi yabancı 32 adedi ise yerlidir. Diğer bir deyişle ülkemizdeki sigorta işletmelerinin yaklaşık %35'i yabancı şirketlerden oluşmaktadır. Toplam yurtiçi direkt prim üretiminin yaklaşık %10'u yabancı şirketlere gerçekleştirilmektedir. Ayrıca 1991'deki hayat dalı portföyünün yaklaşık %4'ü yabancı sigorta şirketleri tarafından oluşturulmaktadır(185).

1.4.4.Stock Şirketler

Stock Şirketler, ortakları tarafından yönetilen ve kontrol edilen bir şirkettir. Amaç sigortalılara teminat sağlarken, ortaklara kâr getirmektir. Toplanan primler, ihtiyaç duyulan zararları, giderleri ve yedekleri aştığı taktirde, artan kısım ortaklara kar payı olarak dağıtılır. Ortakların bu tür sigorta şirketlerinde şirketlerinin sigorta poliçelerini ellerinde tutmalarına gerek yoktur. Diğer bir deyişle ortak kendisini sigorta şirketine sigorta ettirmek zorunda değildir. Herbir ortak kendi payı üzerinde şirketin rızasını almaksızın, tasarruf hakkına sahiptir.

Şirketin yönetimi ortaklar tarafından seçilen kişilerce yürütülür. Her ortağın hisse başına bir oyu vardır. Şirket yöneticisi, personeli tayin eder.

Bu çerçevede bu tür şirketlerin üç temel ayırıcı özelliğinin olduğu söylenebilir. Bunlar(186);

(184) Elliott and Vaughan , a.g.e., s.77.

(185) 1991 Türkiye'de Sigorta Faaliyeti Hakkında Rapor, s.9, 98, 137, 138.

(186) Elliott and Vaughan, a.g.e., s.71.

1) Şirket tarafından belirlenen prim, en son şeklidir. Poliçe hamilinin muhtemel hiçbir borcu yoktur,

2) Şirket yönetim kurulu, ortaklar tarafından seçili,

3) Kazanç ortaklara payları üzerinden dağıtılır.

Bu tür sigorta işletmeleri, hayat ve sağlık sigortaları hariç hemen hemen bütün branşlarda faaliyet gösterebilmektedirler. Özellikle mal ve sorumluluk sigortalarında daha yoğun faaliyet göstermektedirler(187). Yaklaşık, toplam primlerinin üçte ikisi bu alanlardan elde edilmektedir(188).

1.4.5.Mutual Şirketler

Bu tür sigorta işletmeleri, “Stock Company” işletmelerinde olduğunun tersine, poliçe hamilleri (sigortalılar) şirketin sahibi konumundadırlar. Kâr amacı gütmeksizin, şirket poliçe hamilleri tarafından seçilen bir yönetim kurulu tarafından idare edilir. Matual yönetmeliklerine göre, toplanan fonlar oluşan zararı ve masrafı karşılayacak miktarda olmadığı takdirde, poliçe hamilleri için ek bir değerlendirme yapılabilir.

Farklı işletme tipi olarak ve farklı konulara tabi olarak birçok mutual şirket türü bulunmaktadır. Başlıcaları (189);

1-Sınıf mutualler,

2-Genel mutualler,

3-Birlik (cemiyet) olarak kurulan mutualler.

Sınıf mutualler, belirli sigorta sınıflarında faaliyet gösterirler. Tarım sigortaları, fabrika sigortaları, vb. buna örnek gösterilebilir.Tarım sigortalarında (Farm Mutual), çiftlikte bulunan tarım aletleri ve çiftlik mal varlığı sigorta edilmiş durumdadır. Fabrika sigortalarında (Factories Mutual) ise sigorta işlemi zararı engellemeye yöneliktir. Gruba alınacak bir üyenin, gruba katılmadan önce güvenlik standardının yüksek olması gereklidir. Üyeler peşin olarak avans niteliğinde prim vererek gruba katılırlar. Toplanan primin ihtiyaç fazlası olan kısmı yıl sonunda poliçe hamiline geri döner. Fabrika sigortaları yüksek riskler için oluşturulmaktadır.

(187) Greene, a.g.e., s.115.

(188) Elliott and Vaughan, a.g.e., s.71.

(189) Greene, a.g.e., s.115-116.

Genel Mutualler, daha çok mal sigortalarında görülmektedirler. Bu sigorta türü belirli bir sınıfa yönelik değildir. bütün riskleri kapsamaktadır. Genel mutuallerde peşin prim, tıpkı stock sigorta işlemlerinde olduğu gibi hesaplanır.

Birlik (cemiyet) mutualleri, kâr amacı gütmeyen, isteğe bağlı olarak ve sermaye birikimi olmaksızın oluşturulan, üyelerinin ve varislerinin çıkarlarını korumak üzere organize edilen birimleridir. Bu tür sigorta işletmeleri hayat ve malûllük sigortaları alanlarında faaliyet gösterirler ve vergiden muaftırlar(190). Birlik sigorta işletmelerinde üyeler sonradan, özellikle tazminat esnasında, borçlandırılmaktadırlar. Her üyeye düşen borç tutarı sigorta poliçesindeki tutara göre hesaplanır. Birlik sigorta işletmeleri, toplam hayat sigortası taahhütlerinin %1.7 gibi çok az bir miktarına tesadüf etmektedir. Bunun nedeni ise bu tür sigorta işletmelerinin büyük endüstri dallarında tercih edilir olmamasıdır.

Herbir sigorta işletmesi türünün kendine has özellikleri ve bu özelliklere bağlı olarak birbirlerine karşı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Örneğin Mutual işletmeler kâr amacıyla çalışmadıkları için daha az maliyetle faaliyetlerini sürdürürken, stok işletmelerde maliyet daha yüksektir. Buna karşılık stok işletmeleri finansal açıdan daha güçlüdürler. Bu durumda sigortalı, sigortacılar arasında bir seçim yapmak durumundadır. Sigortalının seçimini etkileyen dört faktör bulunmaktadır. Bunlar (191);

- 1) Kapsamı,
- 2) Kapsamının maliyeti,
- 3) Finansal güç ve sigortacının istikrarı,
- 4) Sunulan hizmetin direkt ve acenta sistemi olarak miktarı ve kalitesidir.

Her sigorta işletmesi, sigortalının istediği sigorta türlerini anlama kapsamına almaz. Sigortalı diğer faktörleri analize geçmeden önce kendi amacına uygun sigorta türünü kapsayan sigorta işletmesini tercih etmektedir.

Eğer kapsamda farklılık yoksa bu taktirde sigortalı kapsamın maliyetine bakmak zorundadır. Maliyet analizi; brüt direkt prim miktarı, brüt prim eksi tahmini kâr payı ve faaliyet etkinliği (gelir masraf oranı) ile yapılır. Sigortalı kapsamın denk olması halinde, brüt direkt prim miktarı az, varsa tahmini kâr payı yüksek ve gelir masraf oranı düşük olan işletmeyi seçer.

---

(190) Greene, a.g.e., s.116.

(191) Greene, a.g.e., s.131.

Bunların da ötesinde sigortalının tercihini etkileyecek diğer önemli bir faktör, sigorta işletmesinin finansal gücü ve istikrarıdır. Finansal özellikler, finansal tabloların oran analizi ile belirlenir. Kapsam ve maliyet uygunluğu sağlandığı halde, finansal yapı, tazminatın (zararın) ödenmesin garanti edemiyorsa, sigorta işletmesi tercih edilmez.

En son faktör ise sunulan hizmetin miktarı ve kalitesidir. Finansal yapı özellikleri benzer, kapsamı aynı olan sigorta işletmelerinden en az maliyetle aynı miktar ve kalitede hizmet sunan sigorta işletmesi tercih edilir.

1.5.SİGORTA İŞLETMELERİNİN ORGANİZASYONU

Sigorta işletmelerinin, iç ve dış olmak üzere iki türlü organizasyonu söz konusudur. Bu organizasyonlar işletmelerin türüne, hacmine ve yöneticilerin tutumuna göre farklılıklar gösterirler(192).

1.5.1.İç Organizasyon

Günümüzde yer ve zaman farkı gözetmeden bütün sigorta işletmeleri için geçerli olabilecek bir organizasyon şeması geliştirmek oldukça zordur. Teknolojik gelişmeler ve ülkeler arasındaki sigorta uygulamalarının farklı olması, sigorta işletmeleri arasındaki organizasyon farklılaşmasının temel nedenleridir. Standart bir organizasyon şeması geliştirmek zor olmakla birlikte herhangi bir sigorta işletmesinin organizasyon şeması geliştirilirken dikkate alınması gereken temel faktörler bulunmaktadır. Bunlar (193);

- 1) Sigorta işletmesinin faaliyet alanı veya alanlarının belirlenmesi,
- 2) İşletmenin büyüklüğü,
- 3) Teknik gelişmeler,
- 4) Yönetim biçimi (merkeziyetçi veya merkeziyetçi olmayan) dır.

Sigorta işletmelerinde iç organizasyon; fonksiyonlar veya sigorta türleri dikkate alınarak oluşturulmaktadır (194).

Sigorta türleri dikkate alınarak yapılan organizasyonlarda işletmenin, yangın, nakliyat, kaza, hayat, tarım vb. gibi sigorta türlerinin takip edildiği departmanları bulunmaktadır. Fonksiyonlara göre yapılan organizasyonda ise işletme, poîçe bölümü, hasar bölümü, tahsilat bölümü, istatistik ve aktuerya bölümü, reasürans bölümü, muhasebe bölümü vb. gibi bölümlere ayrılmaktadır.

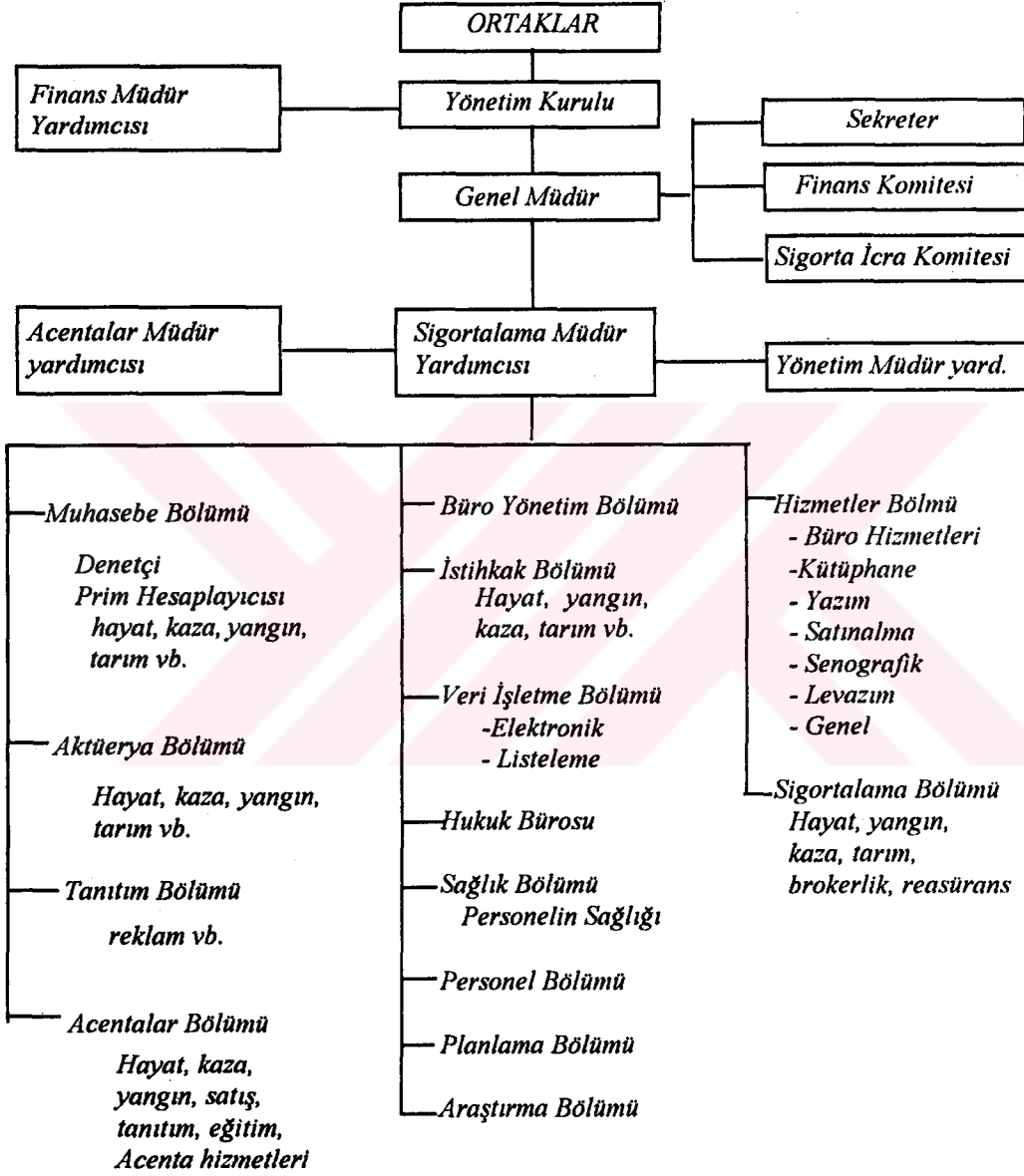
(192) Yücesoy, a.g.e., s.17.

(193) Pekiner, a.g.e., s.97-100

(194) Çaldağ, a.g.e., s.18.

Ayrıca, sigorta işletmesinin idari işleri dikkate alındığında, işletmenin, genel yönetim (yönetim kurulu genel müdür, müdür yardımcıları, sekreterler vb.) dış hizmetler, yatırım, denetim, hukuk, personel, sağlık vb gibi departmanlara sahip olduğu görülmektedir(195).

Aşağıda şekil 1.5.'de bütün faktörler dikkate alınarak geliştirilen bir iç organizasyon şeması görülmektedir(196).

Şekil: 1.5.Sigorta İşletmelerinde İç Organizasyon Şeması

(195) Pekiner, a.g.e., s.102-109.

(196) Greene, a.g.e., s.163.

1.5.2.Dış Organizasyon

Sigorta işletmelerinde üretim ve pazarlama fonksiyonları aynı anlamı ifade etmektedir. Çünkü sigorta poliçesi satmak aynı zamanda sigorta hizmeti üretmek demektir(197). Sigorta işletmelerinin üretimlerini artırmaları, halkla ve diğer iş çevreleriyle yakın ilişki kurmalarına bağlıdır. Bu ilişkinin tesisi sigorta işletmelerinin “sigorta aracılarını kullanmaları ile mümkündür. Bu araçlar sigorta işletmelerinin üretim organlarıdır(198). Diğer bir deyişle, sigorta aracıları sigorta işletmelerinde dış organizasyonu oluşturmurlar. Başlıca araçlar;

- 1) Acenta,
- 2) Prodüktör,
- 3) Genel vekil,
- 4) Brokerlerdir.

1) Acenta

Acenta Türk Ticaret Kanununun 116. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem gibi bir sıfatı olmaksızın bir mukaveleye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimi bir surette ticari bir işletmeyi ilgilendiren akidlerle aracılık etmeyi veya bunları o işletme adına yapmayı meslek edinen kimseye acenta denir.” Sigorta acentası, “bir veya daha fazla sigorta şirketini temsil ederek onların namına sigorta poliçesi hazırlamaya ve prim tahsil etmeye yetkili.”(199) olan gerçekte veya tüzel kişilerdir(200). Acentalar komisyon karşılığı çalışırlar ve rekabet ortamı içinde faaliyetlerini sürdürürler.

7397 sayılı S.Ş.M.H.K.’na (*) göre acenta olma şartları şunlardır:

- a) İflas etmemiş olması, dolandırıcılık, hırsızlık zimmet, ihtilas ve sahtekarlık suçlarıyla mahkum olmaması,
- b) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması,
- c) Ticaret Bakanlığından izin alınmasıdır.

(*) S.Ş.M.H.K. : *Sigorta Şirketleri Mümessileri Hakkında Kanun.*

(197) Pekiner, a.g.e., s.111.

(198) Yücesoy, a.g.e., s.20.

(199) Ahmet Çelebiler, "Batıda 300 Yıllık Meslek Sigorta Brokerliği....", *Yeni Dönem Sigortacılık, Hürriyet Gazetesi Eki*, s.4.

(200) Yücesoy, a.g.e., s.21.

2) Prodükdör

7397 sayılı kanunun 37. maddesinde prodüktör şöyle tanımlanmıştır. “Herhangi bir sigorta şirketinde doğrudan doğruya memur ve müstahdem bulunmayan, muhtelif sigorta branşları hakkında sigorta olmak isteyenlere malumat vererek sigorta mukavelesinin şartlarını müzakere ve tehlikeninin mahiyet ve hususiyetlerine göre sigorta teklifnamesinin izhar selahiyetine haiz ve teşebbüslerinin neticesi olarak komisyon almak suretiyle iş temin eden hakiki ve hükmi şahıslara sigorta prodüktörü denir.” Prodüktörlük, sigortalı ile sigortacıyı bir araya getirmesi bakımından önemlidir. Diğer bir deyişle zincirin ilk halkası durumundadırlar. Bu nedenle iyi yetiştirilmiş ve doğru bilgilendirme yeteneğine sahip olmaları gereklidir(201).

3) Genel Vekil

Yabancı sigorta şirketlerinin, içindeki faaliyetlerinde yetki ve sorumluluk taşıyan gerçek veya tüzel kişilerdir. Ülkemizde 7397 sayılı kanuna göre yabancı sigorta şirketlerinin sigortacılık yapabilmeleri temsilci tayin etmeleriyle mümkündür.

4) Broker

Batıda 300 yıldır bir meslek olmasına karşılık, ülkemizde henüz yerleşmemiş olan brokerlık sistemi temelde sigortalının temsili prensibine dayanır.

Diğer bir deyişle, broker sigorta şirketini temsil etmez sigorta alıcısı adına hareket eder. Müşterisine, sigorta alıp almaması konusunda veya ne çeşit sigorta alması gerektiği hususunda bilgi verir. Ayrıca bilgi ve tecrübelerini kullanarak müşterisi için en iyi güvence ve en ucuz fiyatla sigorta satın alır. Sigorta brokerleri müşterilerine risk yönetimi hizmetlerini de sunabilmektedirler(202).

1.6.SİGORTA İŞLETMELERİNİN FİNANSAL YAPISI

Bu bölümde sosyal sigortaların ve özel sigortaların finansman sistemleri üzerinde durularak; sermaye yapıları, yatırım imkanlarını ve prim tesbiti konuları ele alınacaktır.

1.6.1. Sosyal Sigortaların Finansmanı

Sosyal sigortaların finansman sisteminin kompozisyonu temelde; işçi primleri, işveren primleri ve devlet yardımları olmak üzere üç kaynağa dayanmaktadır(203).

(201) Pekiner, a.g.e., s.113.

(202) Çelebiler, a.g.e., s.23.

(203) Bakınız bölüm 1.3.1.

Bunlara ek olarak menkul ve gayri menkul gelirler, bağışlar ve para cezaları da finansman kaynağı niteliği taşımaktadırlar(204).

İşçi primleri geciktirilmiş ücret veya, gelecekteki tüketimi karşılamak üzere, şimdiki tüketimi sınırlamak olarak tanılmanabilir(205). İşveren primleri ise ücretin bir parçası olarak kabul edilebilir(206). İşveren primleri; fiyatlar yükseltilerek tüketicilere, ücretler ayarlanarak işçiye yüklenebilmektedir(207). Diğer taraftan devlet sosyal sigortaların finansmanına, kuruluş ve idari giderleri karşılayarak ve kanuni vergi muafiyetleri (resim, harç ve damga vergisi ve gelirlerin vergiden muafiyeti gibi) getirerek katkıda bulunmaktadır(208). Ayrıca devlet sosyal sigorta kurumların finansmanına primle katkıda bulunarak işçi ve işverenin prim yüklerini azaltabilmekte ve böylece sosyal sigorta sisteminin yeni kurulan ülkelerde daha çabuk benimsenmesini sağlayabilmektedir(209).

Sosyal sigortalar, gelir ve giderleri arasındaki dengeyi başlıca iki finansman yöntemi kullanarak sağlarlar. Bunlar;

1) Dağıtım Yöntemi (Yılı Yılına Finansman),

2) Kapitalizasyon Yöntemi (Fon Birikimi)dir.

1) Dağıtım Yöntemi (Yılı Yılına Finansman)

Bu yöntemin esasını, bir sigorta döneminin gelirleri ile aynı dönemin veya bir sonraki devrenin giderlerinin karşılanması teşkil eder. Gelir ve giderler sürekli dengededir. Diğer bir deyişle yedek fona ihtiyaç duyulmaz. Primlerin tutarı ilgili dönemlerin gider tahminlerine göre belirlenir. Her dönem için belirlenen miktar sigortalılar arasında paylaştırılır. Dağıtım yönetimi yedek fona ihtiyaç göstermemesi nedeniyle özellikle hastalık ve analık sigortaları gibi geçici riskleri karşılayan kısa süreli sigorta dallarına daha uygundur.

2) Kapitalizasyon Yöntemi (Fon Birikimi)

Bu yöntem, beklenir risklerin ileride doğuracağı ödemeleri karşılamak için bir fon oluşturulması esasına dayanır. Sigortalı ve işverenden alınan primler bir fonda toplanarak işletilmekte ve gelir elde edilerek; ileride oluşabilecek ödemeler ve cari giderler bu fondan

(204) Ernam, a.g.e., s.325.

(205) Ali Osman Sali, Yaşlılık Sigortası, Aktuar Hesaplarının Hukusal Çerçevesi, SSK Genel Müd. Yay. No:476, s.11.

(206) Çubuk, a.g.e., s.54.

(207) Sali, a.g.e., s.49.

(208) Güven, a.g.e., s.49.

(209) Çubuk, a.g.e., s.55-56.

ve gelirlerinden karşılanmaktadır. Bu yöntem bireysel ve kollektif kapitalizasyon olarak ikiye ayrılır.

Bireysel kapitalizasyon yönetiminde her sigortalı için ödenen primler, kişisel fonda toplanarak, ileride sigortalıya yapılacak yardım ve ödemeler bu fondan karşılanır. Bu yöntem artık kullanılmaz durumdadır. Çünkü karşılıklı dayanışma yöntemine aykırıdır.

Kollektif kapitalizasyon yönteminde ise tüm sigortalılara ait primler ortak bir fonda toplanarak ileride ortaya çıkacak ödemelerin karşılığını oluşturur. Daha çok yaşlılık, malüllük ölüm gibi uzun vadeli sigorta kolları için uygun düşen bu yöntemde; paranın enflasyon karşısındaki erezyonu fonların menkul ve gayri menkullere plase edilmesi ile önlenabilir.

1.6.2.Özel Sigortaların Finansmanı

Sigorta işletmelerinin finansman kaynakları, diğer işletmelerde olduğu gibi öz kaynak ve yabancı kaynak olmak üzere iki tanedir. Ancak sigorta işletmeleri, sermayelerini kullanmaları açısından diğer işletmelerden farklılıklar gösterirler. Sigorta işletmeciliğinin temel fonksiyonu risk dağıtımıdır. Bu nedenle sermaye kalemleri bu amaçla kullanılır. Bununla birlikte bazı sermaye unsurları (matematik ve teknik karşılıklar gibi) kârlı yatırım alanlarında kullanılabilir(210).

Öz Kaynak Sermaye Unsurları

Öz kaynak sermaye unsurları sigorta işletmesi türlerine bağlı olarak farklılıklar gösterir. Karşılıklı sigorta birliği şeklinde kurulan işletmelerde, başlıca öz kaynak kalemleri ihtiyatlar ve dağıtılmamış kârlardır. Buna karşılık stock şirket şeklinde kurulan işletmelerde başlıca özkaynak kalemleri, ana sermaye, ihtiyatlar, dağıtılmamış kârlar ve teminatlardır. Teminat; sigorta işletmesi kurulurken kurucular tarafından, her bir sigorta branşına bağlı olarak (yangın, hayat, nakliyat, kaza vb.) hesaplanan ve sermaye niteliği taşıyan tutarı ifade eder. Sigorta işletmeciliğinde özkaynak sermaye unsurları sigortalılara karşı teminat görevini üstlenmiş durumdadır.

Yabancı Kaynak Sermaye Unsurları

Sigorta işletmelerinde yabancı kaynakları karşılıklar oluşturmaktadır. Başlıca karşılık türleri;

---

(210) Bakınız bölüm 1.6.3.

- 1) Matematik karşılık,
- 2) Cari riskler karşılığı
- 3) Asıda kalmış hasarlar karşılığıdır.

Matematik karşılık, hayat sigortalarında söz konusu olan ve her yıl teknik faiz oranı, tasarruf primi ve yaşama ihtimali oranına göre hesaplanan karşılıklardır. Diğer bir deyişle hayat sigortasında kara iştirak eden sigortalıların kârlarının ödenmeyip cari hesaplarına aktarılması sonucu doğan borçları ifade etmektedir.

Cari riskler karşılığı, sigortalı tarafından peşin olarak ödenen primlerin henüz tahakkuk etmemiş bölümünü ifade eden karşılıklardır.

Asıda kalmış hasarlar karşılığı, faaliyet dönemi içinde meydana geldiği halde, henüz ödenmemiş bulunan hasarları karşılamak için ayrılır. Bu karşılık, tek tek tahmin metodu veya ortalama kıymet metodu kullanılarak hesaplanır.

1.6.3.Özel Sigortaların Yatırım İmkanları

Ekonomide bir risk dağıtma birimi olarak görülen sigorta işletmeleri, aynı zamanda bir yatırım kuruluşu olarak da faaliyette bulunurlar. Sigorta primlerinin peşin olarak tahsil edilmesi, buna karşılık hasar tazminlerinin ve diğer faaliyet giderlerinin dönem içerisine yayılmış olması, sigortacının elinde bir miktar para birikmesine neden olur. Özellikle hayat sigortalarında birikim daha çok olmaktadır. Ayrıca özkaynak sermaye unsurları içerisinde yer alan teminatlar bir yatırım kaynağı niteliği taşırlar(211). Sigorta işletmeleri de banka işletmelerinde olduğu gibi, emniyet, likidite ve rantabilite prensipleri doğrultusunda yatırımlarını gerçekleştirirler(212). Diğer taraftan sigorta işletmelerinin yatırım imkanları kanunla kontrol altına alınmalıdır(213). Nihayet ülkemizde yapılan son yönetmelik değişikliği ile sigorta şirketlerinin ve şubelerinin sahip olacakları bir kuruluşa ait menkul kıymet tutarının, kendi menkul kıymet portföyünün %10'unu aşamayacağı kuralı getirilmiştir(214).

Sigorta işletmelerinin yatırımlarını başlıca üç başlık altına toplayabiliriz. Bunlar;

- 1) Hisse senetleri ve tahviller,
- 2) Banka hesapları,

(211) Pekiner, a.g.e., s.132.

(212) Pekiner, a.g.e., s.133.

(213) G.F. Michelbacher, Nestor R. Ross, *Multiple Line Insures Their Nature And Operation*, Second edition, Mc Graw-Hill Book Company 1970, s.234.

(214) Dünya Gazetesi, 12.01.1993, s.2.

3) Gayrimenkullerdir.

Bunlara ek olarak hayat poliçesi ikrazları ve ipotek karşılığı ikrazlar ve diğer yatırımlarda sayılabilir.

1990 yılı itibariyle sigorta şirketleri yaklaşık 925.6 milyon liralık hisse senedi ve tahvil yatırımı, 528.7 milyon liralık sabit kıymet yatırımı 13.1 milyon ikraz ve 159.7 milyon liralık diğer (senetli ve senetsiz borçlular) yatırımları gerçekleştirilmişlerdir(215). Ve buna karşılık 202.7 milyon liralık hisse senedi ve tahvil geliri, 26,9 milyon liralık diğer gelir, 17.8 milyon liralık faiz geliri ve 10.2 milyon liralık gayrimenkul geliri sağlamışlardır(216).

Buraya kadar genel olarak sigortacılık ele alınmış ve incenlemeye çalışılmıştır. Müteakip bölümde ise Türkiye'de sigortacılık incelenecektir.

---

(215) 1991 Türkiye'de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Rapor, SMK. Sigorta Murakabe Kurulu yay. no: 38, s.56-57.

(216) Türkiye'de Sigortacılık 1991, Türkiye Sigorta ve Reürans Şirketleri Birliği, Hilal Matbaası, Temmuz 1991, s.30.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE (1982-1991) DÖNEMİNDE ÖZEL SİGORTACILIK

Sigortacılığın ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemesine rağmen, M.Ö.4500 yılına ait bulunan bir papirüsten, Mısır'da birinin ölümü halinde yardım yaptıkları anlaşılmaktadır. M.Ö.2500 yıllarında ise kervancıların aralarında para toplayarak sandık kurdukları ve oluşan zararları bu sandıktan karşıladıkları, yine M.Ö.2550 yıllarında Hamurabi Kanunlarında "Darm Otha" adı verilen bir sözleşme ile taşıyıcıların zararlarının karşılandığı bilinmektedir. M.Ö.650-588 yıllarında Atina Kanunlarına göre bireyler aralarında oluşturdukları bir örgüte belirli üye akçası öderler, üyelerin ölümü halinde gerekli harcamaları buradan yaparlardı.

Ortaçağ'ın başlarında sadece yardım maksadıyla oluşturulan bu birlikler, bugünkü manada sigorta kavramı hüviyetine ancak Ortaçağ'ın ortalarında ticaretin gelişmesiyle İngiltere, Almanya ve Fransa'da kavuşmuştur.

Bu dönemde Selçuklularda Ahilik teşkilatı devletin esnaflarının güvenliğini sağlamışlardır. Osmanlıların ilk zamanlarında da bu teşkilat sosyal güvenliğini sağlamada önemli roller yüklenmiş, ancak sonraları yerini Lonca teşkilatına bırakmıştır. Ayrıca vakıflar, İslam toplumlarında sosyal güvenliğini sağlamada, büyük görevler üstlenerek geniş bir coğrafi alana yayılmıştır.

19. ve 20. yüzyıllar sigortacılığın geliştiği dönemlerdir. Bu süreç içerisinde çok çeşitli sigorta branşları ve birbiri ile rekabet eden birçok sigorta şirketi ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde ise sigortacılık, 1818 yılında "İTTİHADI MİLLİ SİGORTA ŞİRKETİ"nin kurulmasına kadar yabancıların tekelinde kalmıştır. Özellikle 1920'den sonra yerli sermayeli sigorta şirketlerinin kurulması ile yabancıların hakimiyeti sona ermiştir(1).

---

(1) Çaldağ, a.g.e., s.6-7.

Bugün ülkemizde 32 yerli 17 yabancı olmak üzere toplam 49 sigorta şirketi bulunmaktadır. Bu şirketler, yangın, kaza, nakliyat, makina ve montaj, dolu, hayvan ölümü, hastalık ve hayat vb. branşlarında çalışmaktadırlar.

Ülkemizde sigorta ve sigortacılık son tarihlerde kısmen gelişme gösterdiğinden sektör, ekonomik fonksiyonunu yeterince icra edememektedir. Bunun yanı sıra sektörün gelişmemesinin diğer bir nedeni olarak; şirketlerin teknik karla çalışmayı yeterli görmeleri ve buna bağlı olarakta pahalı ve kalitesiz hizmet sunmaları gösterilmektedir. (2) Bununla birlikte sektör cılız da olsa 1982-1991 dönemi içerisinde bir gelişme göstermiş; kişi başına düşen direkt prim üretimini 1982 de 4,5 dolar iken 1991 yılında 16,8 dolara çıkarmıştır. Ayrıca direkt prim üretiminin gayri safi milli hasılaya oranı yaklaşık %128.2 artarak %0,39 dan %0,89 yükselmiştir. (3) Diğer taraftan sigortacılığın geliştirilmesi maksadıyla 1 Mayıs 1990 da zorunlu sigortalar hariç, serbest tarife uygulaması başlatılmıştır. Serbest tarife sisteminde her risk kendi özel koşulları içerisinde değerlendirilerek fiyat tesbiti yapılır. Böylece bir deyişle sigortacılıkta rekabet oluşturulmuştur. Ancak bu sistem ülkemizde fiyatların aşağı çekilmesi olarak algılanmıştır. (4) Yine sigortacılığın geliştirilmesi doğrultusunda sigorta ve reasürans şirketlerinin kuruluş ve çalışma yönetmeliğinde yapılan bir dizi yenilik 12 Ocak 1993 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre sigorta sektörüne;

- Tek düzen hesap planı kullanma mecburiyeti getirilmiştir,
- Sermaye azaltımı yasaklanmıştır,
- Hayat sigortasında yükümlülük karşılama yeterliliği getirilmiştir,
- Yabancı müteşebbisler için belge şartı kaldırılmıştır,
- Aktüerlik mesleği tanımlanmıştır,
- Şirkete atanan genel müdür ve yardımcılar için Hazine'ye bildirim şartı getirilmiştir.

Sigorta hukukumuz Türk Ticaret Kanununun 1263 ve müteakip maddelerinde düzenlenmiştir. Türkiye'de uygulanan özel sigorta çeşitleri ve 1982-91 döneminde gösterdiği gelişmelere geçmeden önce, sigortacılık sektörünün 1991 yılı sonu itibarıyla genel bir görünüşü okuyucuya genel bir bakış açısı verebilmek için aşağıda tablo 2.1. de gösterilmiştir.

(2) Sedat Ağarlı, "Gelişme Ortamındaki Sektörde Şirketler Rekabet Sınavında", Dünya Gazetesi'nin Eki, Sigortacılık, 13 Mayıs 1991, s.7.

(3) Genç, a.g.e., s.5.

(4) Mehmet Yazıcı, "Rekabet ve Genel Şartlar", Rasürör, Milli Reasürans TAŞ., Sayı:3, Ocak-1992, s.12.

1. Toplam Şirket sayısı:	53				
Sigorta Şirketi	49				
Reasürans Şirketi	4				
2. Sermaye Yapılarına Göre Sigorta Şirketleri:					
Kamu	6				
Özel yerli	26				
Özel Yabancı	17				
3. Hayat ve Hayat Dalı Dışı İtibatiyle Sigorta Şir. Say.:					
Hayat	8				
Karma (Hayat ve Hayat Dışı)	20				
Hayat Dışı	20				
4. Acenta Sayısı	8324				
5. Personel Sayısı	5186				
6. Sigorta Şirketlerinin Bazı Temel Göstergeleri (Milyar TL)					
	Türk	Sektördeki Payı (%)	Yabancı	Sektördeki Payı (%)	Toplam
Primler	3744	89,1	457,9	10,9	4201,9
Kar	411,6	90,3	44,2	9,7	455,8
Zarar	7,9	25	23,7	75	31,6
Özkaynaklar	955,5	82,8	198,2	17,2	1.153,7
Aktifler	5258,3	90,3	564,1	9,7	5822,4
Menkul Değerler Portföyü	1.588,2	91,7	143,4	8,3	1.731,6

Tablo 2.1. Sigortacılık Sektörü Hakkında Genel Bilgiler

Kaynak: Sigorta Murakebe Kurulu 31.12.1991, (Türkiye’de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Rapor’undan yararlanılarak hazırlanmıştır.)

2.1.TÜRKİYE’DE UYGULANAN ÖZEL SİGORTA ÇEŞİTLERİ VE 1982-91 DÖNEMİNDE GÖSTERDİĞİ GELİŞMELER

Türkiye’de uygulanan özel sigorta türleri şunlardır.

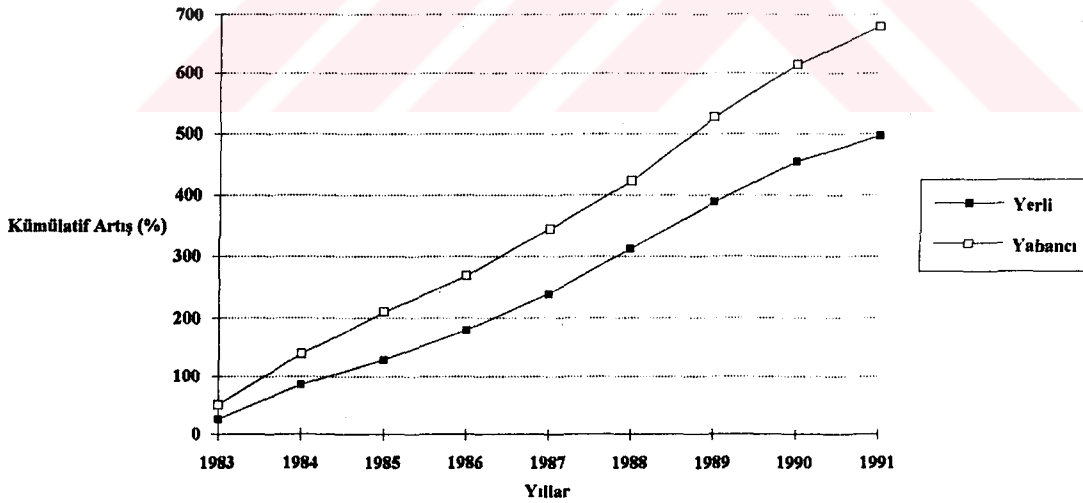
a) Yangın Dalı

Sigorta türleri birinci bölümde açıklandığı için burada sadece teknik yönler üzerinde durulacaktır. Sigorta sektöründe prim üretimi direkt ve endirekt olmak üzere ikiye ayrılır. Direk primler, sigortalıya sunulan hizmetler karşılığı toplanırken, endirekt primler, reasürans yoluyla elde edilen fonlardan oluşmaktadır. Aşağıda yangın dalı diret prim üretiminin 1982-91 döneminde gösterdiği gelişme incelenmiştir. (Burada kullanılan tablo ve grafikler sigorta Murakabe Kurulunun, Türkiye’de Sigorta Faaliyetleri Hakkında raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.)

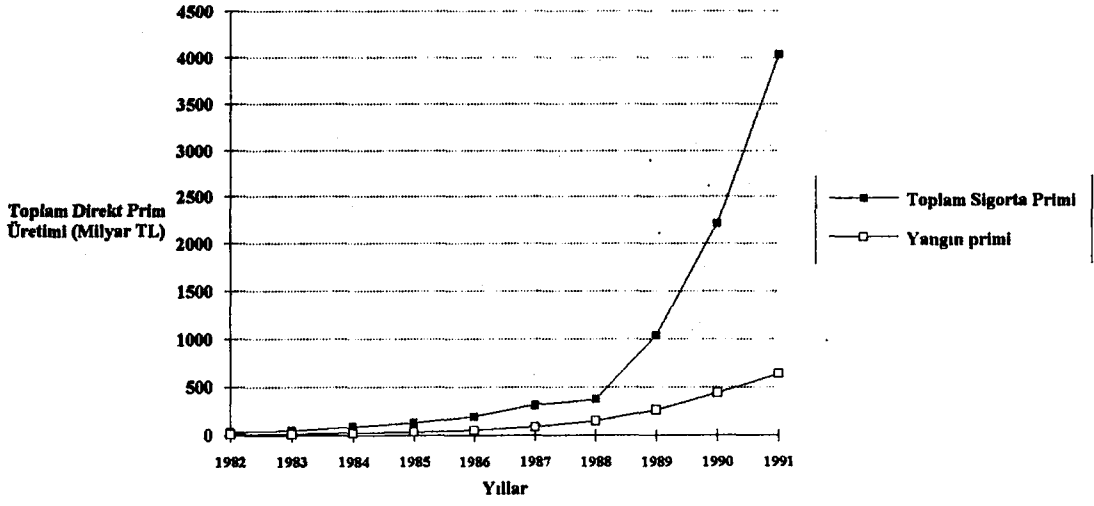
Yerli ve yabancı sigorta şirketlerinde yangın dalı direkt prim istihsalı tablo 2.2.'de görüldüğü gibi, son 9 yıl, yıllık olarak ortalama yerli şirketlerde %55.14 ve yabancı şirketlerde %75.41 artış göstermiştir. Kanaatimizce yabancı şirketlerin payının yerli şirketlerden daha fazla artmasının en önemli sebebi son yıllarda fabrika, gemi ve uçak sigortalarının yabancı şirketlere kayma eğilimi göstermesi, yerli sigorta şirketlerinin yabancı şirketlerle koasürensizce rağbet etmeleri ve ülkemizde son yıllarda faaliyet gösteren yabancı sigorta şirketleri sayısındaki artıştır. Yerli ve yabancı şirketlerdeki prim gelişmeleri şekil 2.1.'de görülmektedir.

Yangın sigortası primlerinin toplam sigorta primleri içerisindeki payı 1982'de %33.9 olmasına rağmen 1991 yılında bu oran %15.17'ye düşmüştür. Bu bize yangın sigortasının 1982 rakamlarıyla 10,9 milyar lira olan direkt prim gelirinin 1991 yılında artarak 15,83 milyar liraya çıktığını, fakat buna karşılık toplam sigorta gelirlerinin çok daha süratli artarak 1982'de 34 milyar lira olan toplam sigorta primlerinin 1982 fiyatlarıyla 117,9 milyar lira olduğunu ve reel rakamlarla yangın sigortasının %45,2 artmasına karşılık toplam sigorta primlerinin %246,7 artmasından anlaşılmaktadır. Şekil 2.2. ve 2.4.'de yangın dalı direkt prim üretiminin toplam üretimle ilişkisi görülmektedir.

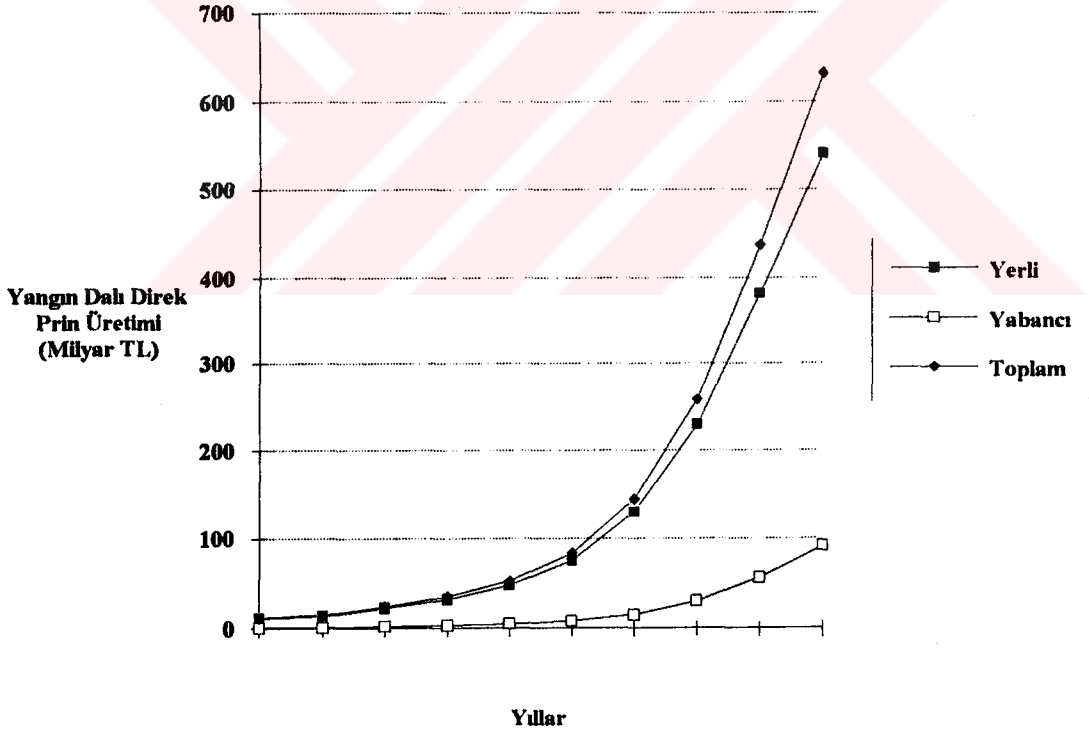
Şekil 2.3'te ise cari rakamlarla yangın sigorta primleri içerisinde yerli ve yabancı şirketlerin payları yer almıştır. Kamu sigorta şirketlerinin yangın dalındaki prim üretimi payları yıllara göre ortalama %36 olarak sabit kalmıştır.

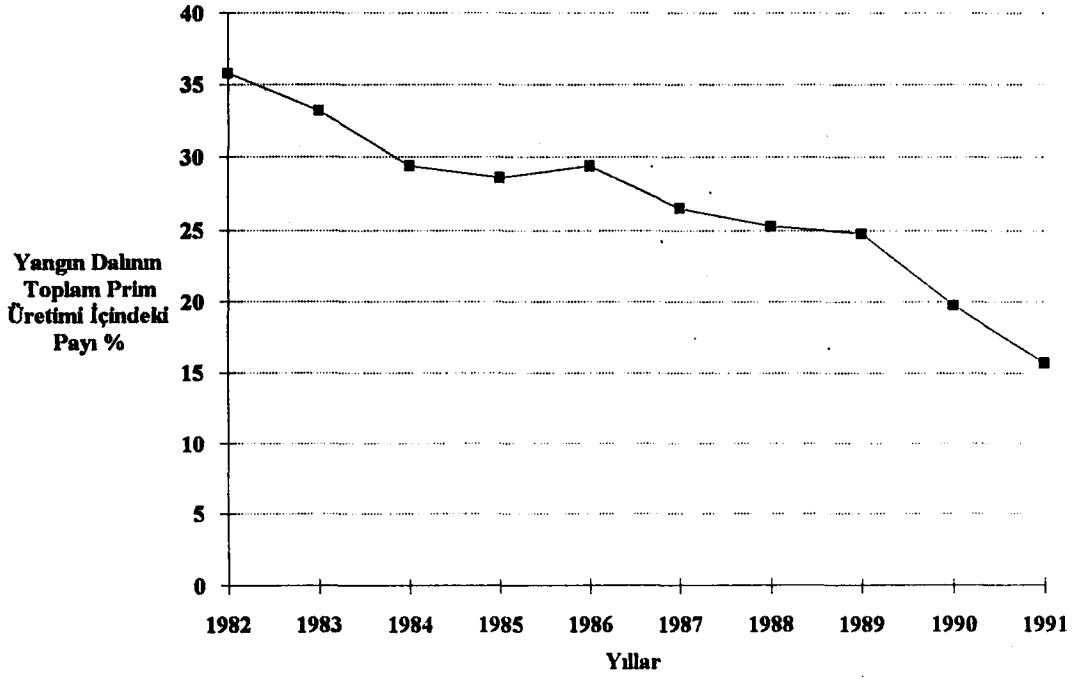
Şekil 2.1. Yerli ve Yabancı Sigorta Şirketlerindeki Yangın Dalı Gelişmeleri

Şekil 2.2. Yangın Dalı Direkt Prim Üretimi ve Toplam Prim Üretimi Arasındaki İlişki

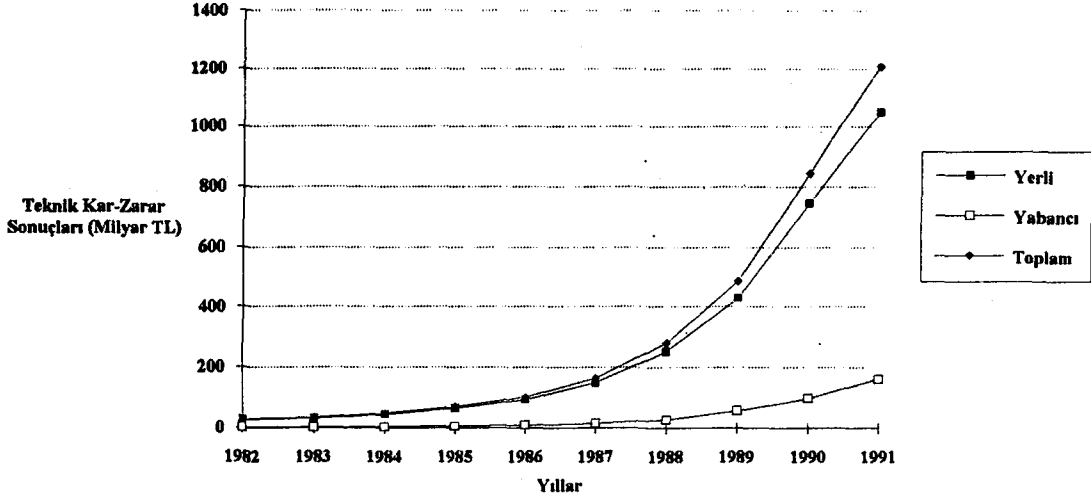

Şekil: 2.3. Yangın Dalı Direkt Prim Üretimi

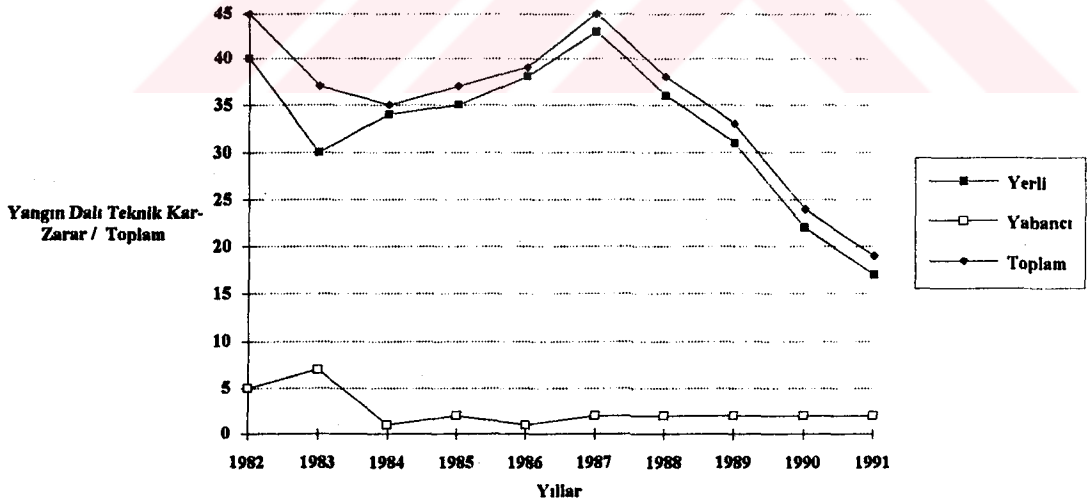
Şekil: 2.4. Yangın dalı direkt prim üretiminin toplam prim üretimi içindeki payı

Sigorta şirketlerimizin yangın dalı kâr-zarar hesabı teknik sonuçları tablo 2.3.'de gösterilmiştir. Buna göre sigorta şirketleri yangın dalında, kâr-zarar hesabı teknik sonuçlarının sürekli pozitif olduğu görülmektedir. Ayrıca teknik kâr-zarar sonuçları yıllar itibariyle tırmanış içerisindedir. Yerli şirketlerin teknik sonuçları yabancılara kıyasla daha iyi konumdadır. Bu durum aşağıda şekil 2.5.'de daha açık olarak görülmektedir. Bununla birlikte 1982 ve 1991 yıllarını nazara aldığımızda cari rakamlarla toplam teknik kâr $(119,3+17,5) / (2,1+0,3) = 57$ kat artmasına rağmen, 1982 rakamlarıyla bu artış sadece 1.87 kat olmuştur. Bu da enflasyondan prim rakamlarının etkilendiğini, reel olarak 10 yıllık gelişmenin 1.87 gibi çok cüzi bir rakam olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil: 2.5. Yangın Dalı Teknik Kâr-Zarar Sonuçları

Yangın dalı teknik kâr-zarar sonuçlarının toplam dalların teknik sonuçları içerisindeki payı tablo 2.4.'de görülmektedir. Buna göre, yangın dalı teknik kârının yıllar itibariyle nominal bir artış göstermesine rağmen, toplam teknik kâr içerisindeki payı azalmaktadır. Bu durum Şekil 2.6.'da daha açık olarak ifade edilmektedir.

Şekil: 2.6. Yangın Dalı Teknik Kâr-Zararının Toplam Teknik Kâr-Zarar İçerisindeki Payı (*)

(*) Buradaki oranlar Tablo 2.3.'teki yangın dalı teknik kar-zarar sütunünden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Sonuç olarak, yangın dalı son on yıl içerisinde bir gerileme sürecine girmiştir. Direkt prim üretimindeki 20 puanlık azalma, teknik kâra yansiyarak, yangın dalı teknik kârının toplam teknik kâr içerisindeki payını da düşürmüş, ve netice olarak yangın dalı istenen seviyeye ulaşamamıştır.

b) Nakliyat Dalı

Sigorta şirketlerinin nakliyat dalı direkt prim üretimi tablo 2.5.'te gösterilmiştir.

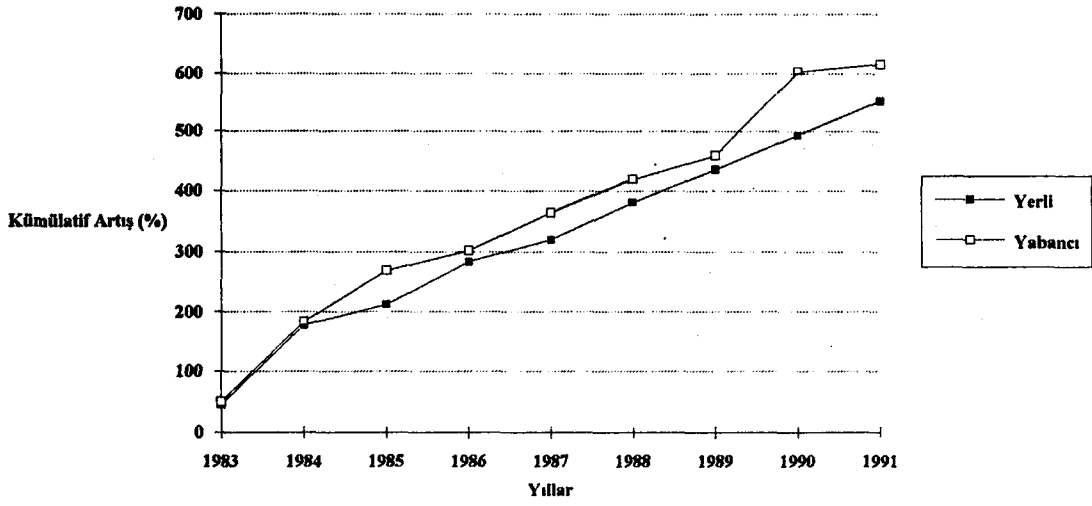
Yerli ve yabancı sigorta şirketlerinde nakliyat dalı prim üretimi, tablo 2.5'te görüldüğü gibi son dokuz yıl, yıllık olarak ortalama, yerli şirketlerde %61,32 ve yabancı şirketlerde %68,33 artış göstermiştir. Yabancı şirketlerin payının yerli şirketlerden fazla artmasının nedeni özellikle gemi taşımacılığında büyük meblağlara ulaşan sigorta işlemlerinde yerli şirketlerin yabancı şirketlerle koasüransa gitmeleri ve yabancı sigorta şirketlerinin bu sektörde ağırlıklı olmalarıdır. Yerli ve yabancı sigorta şirketlerindeki prim gelişmeleri şekil 2.7.'de görülmektedir.

Nakliyat sigortası primlerinin toplam sigorta primleri içerisindeki payı 1982'de toplam %28,7 iken 1991 yılında bu oran %10'a düşmüştür. Diğer taraftan 1982 rakamlarıyla 9,8 milyar lira olan direkt nakliyat primi 1991 yılında 11,86 milyar liraya ulaşmıştır. Diğer bir deyişle, reel olarak %21 artış kaydetmiştir. Bu artış cari rakamlarla %891 oranında olmuştur ve enflasyonun etkisi %880'den fazladır. Buna karşılık toplam prim üretimi 1982 rakamlarıyla 34 milyar liradan 1991'de %246,7 artarak 117,9 milyar liraya ulaşmıştır. Reel artış olarak nakliyat sigortası prim artışı toplam prim artışından çok geride kalmıştır. Şekil 2.8.'de nakliyat dalı direkt prim üretiminin toplam üretimle ilişkisi görülmektedir.

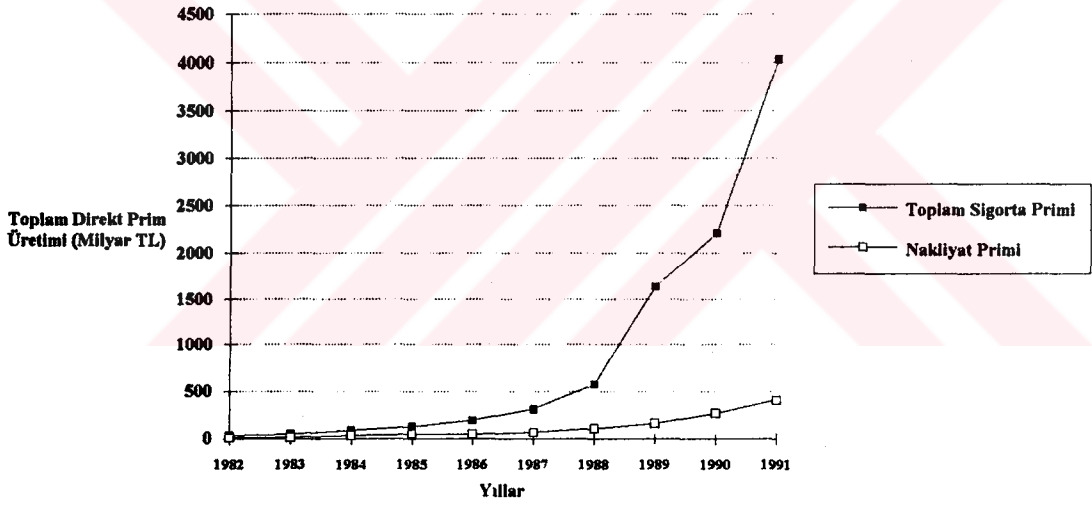
Şekil 2.9.'da cari rakamlarla nakliyat sigortası primleri içerisinde yerli ve yabancı şirketlerin durumları gösterilmiştir. Şekil 2.10'da yabancı şirketlerin nakliyat dalı prim üretimlerinin toplam içerisindeki payları görülmektedir.

1991 yılında kamu sigorta şirketleri toplam nakliyat primlerinin %37'sine sahiptir. Buna göre 1991 yılında toplam prim üretimi içerisindeki payı %10 olan nakliyat primlerinin %3'ün kamu sigorta şirketleri üretmişlerdir(5).

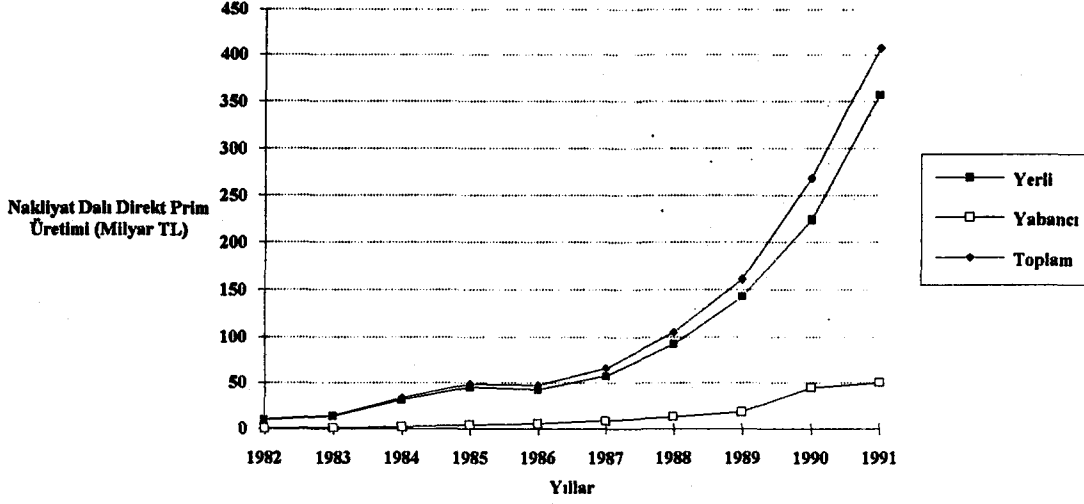
(5) SMK, Türkiye'de Faaliyetler Hakkında Rapor, 1986, 1991.

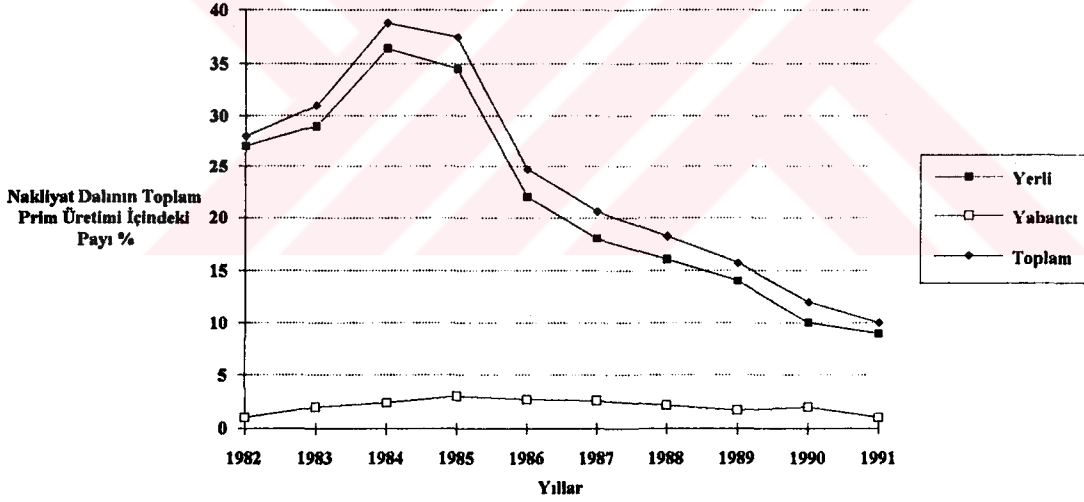
Şekil 2.7. Yerli ve Yabancı Sigorta Şirketleri Nakliyat Dalı Gelişmeleri

Şekil 2.8. Nakliyat dalı direkt prim üretimi ve toplam prim üretimi arasındaki ilişki

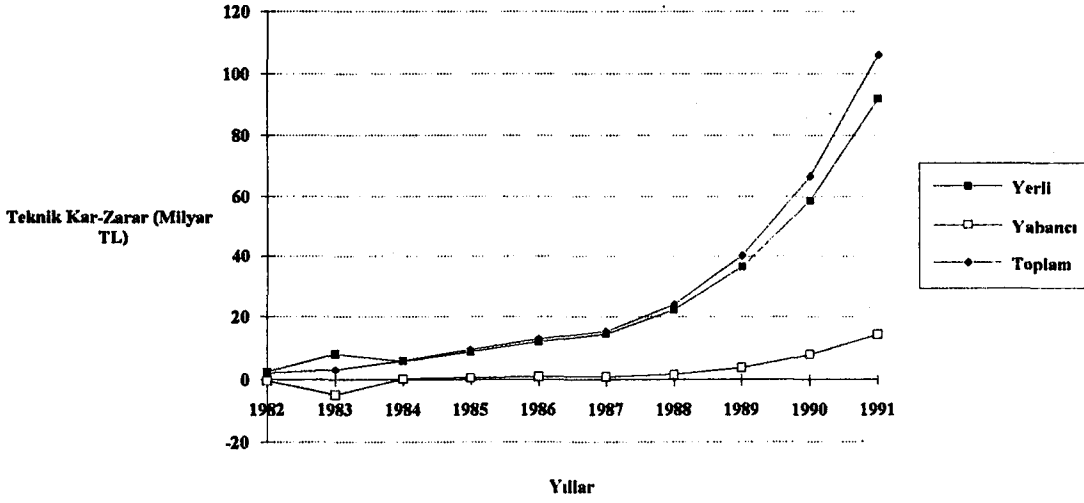
Şekil: 2.9. Nakliyat Dalı Direkt Prim Üretimi

Şekil: 2.10. Nakliyat Dalı Direkt Prim Üretiminin Toplam Prim Üretimi İçindeki Payları

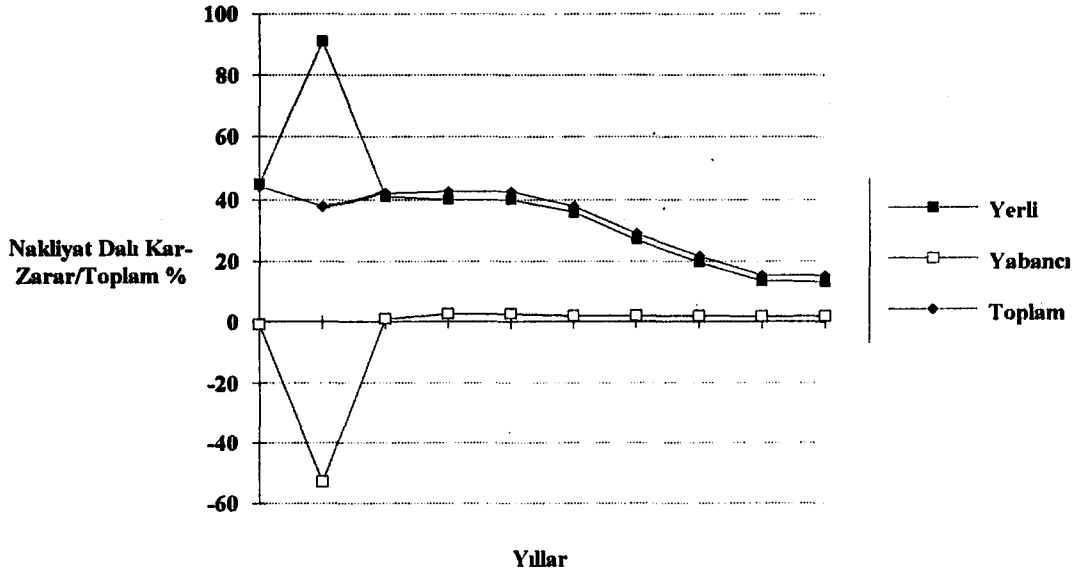
Sigorta Şirketlerimizin nakliyat dalı kâr-zarar hesabı teknik sonuçlarının gösterdiği gelişme tablo 2.6.'de yer almıştır. Sigorta şirketlerinin nakliyat dalı teknik kârı 1982-91 dönemindeki artış hızlı olmuştur. Yerli şirketlerin nakliyat dalı teknik kârı 1991 yılında, 1982'ye kıyasla %97.3 oranında artarken yabancı

şirketlerde bu oran %102.8 olarak gerçekleşmiştir. Ancak yabancı şirketlerin toplam nakliyat teknik kârı içerisindeki payı çok küçüktür. Aşağıda şekil 2.11.'de bu durum daha açık görülmektedir.

Şekil: 2.11. Nakliyat Dalı Teknik Kâr-Zarar Sonuçları

Nakliyat dalı teknik kârının toplam teknik kâr içerisindeki payı tablo 2.7.'de yer almıştır. Buna göre nakliyat dalı teknik karının yıllar itibariyle nominal bir artış göstermesine rağmen, toplam teknik kar içerisindeki payının azaldığı görülmektedir. Aşağıda şekil 2.12.'de bu durum daha açık olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte 1982 ve 1991 yılları nazara alındığında cari rakamlarla toplam teknik kâr 53 kat ($106/2$) artmasına rağmen 1982 rakamlarıyla bu rakam sadece 1.55 kat olmuştur ($3,099/2$). Bu da prim gelirlerinin enflasyondan etkilendiğini reel olarak on yıllık gelişmenin 1,55 gibi çok cüzi bir rakam olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil: 2.12. Nakliyat Dalı Teknik Kârının Toplam Teknik Kar İçerisindeki Payı

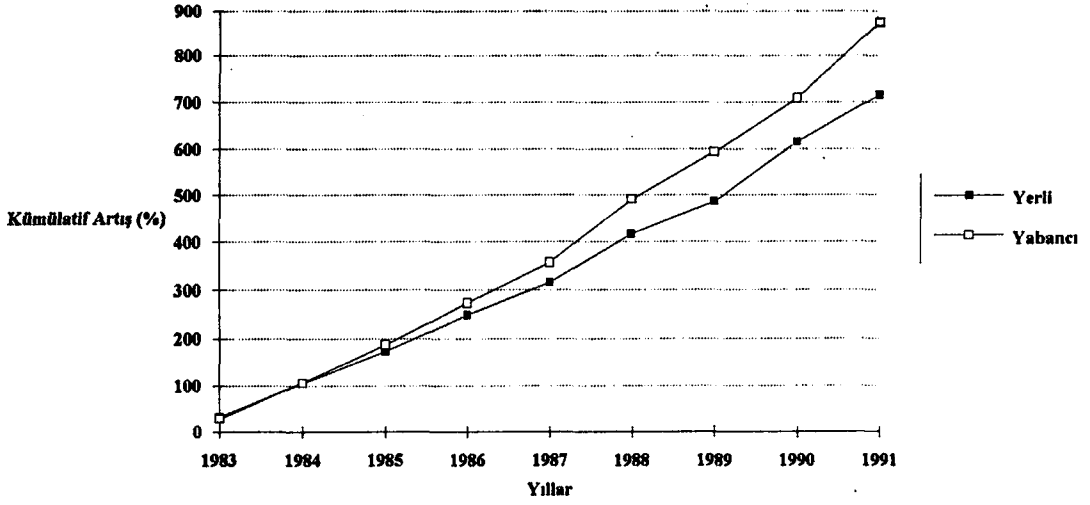
Sonuç olarak nakliyat dalında son on yıl içerisinde direkt prim üretimi nominal olarak artarken, toplam prim içerisindeki payı azalmıştır. Direkt prim üretimindeki nisbi azalma, nakliyat dalı teknik kârına yansımıştır. Teknik karda, nominal artış olmasına rağmen toplam teknik kâr içerisindeki payı azalmıştır. Örneğin bu oran 1986'da %42,7 iken 1991'de %15,3'e inmiştir, direkt prim üretimi içerisindeki nakliyat direkt primlerinin payı 1985'te %37,8 iken 1991'de %10'a düşmüştür.

c) Kaza Dalı

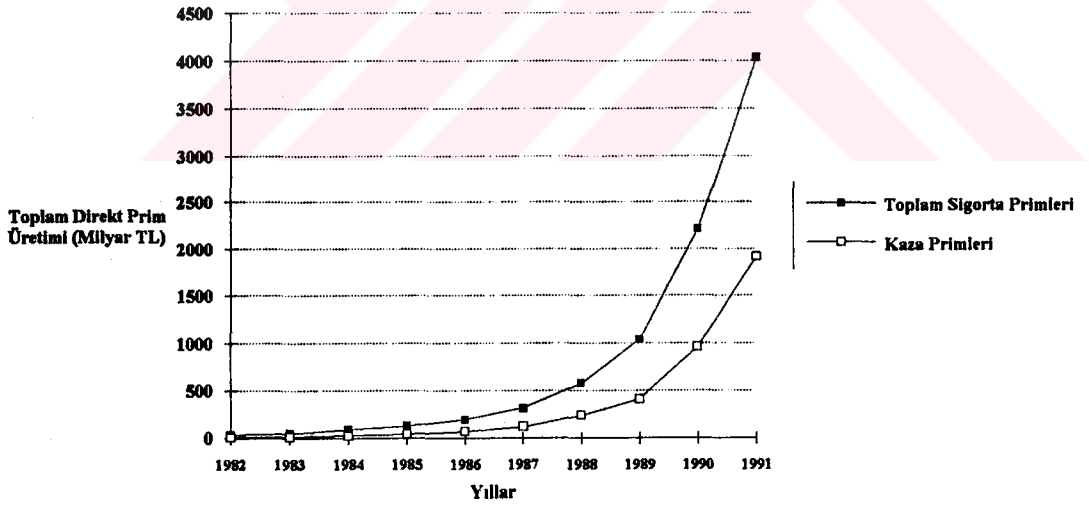
Yerli ve yabancı sigorta şirketlerinin kaza dalı direkt prim üretimi tablo 2.8'de görüldüğü gibi son dokuz yıl, yıllık ortalama yerli şirketlerde %79,48 ve yabancı şirketlerde %97,03 artış göstermiştir. Yerli ve yabancı şirketlerdeki bu prim gelişmeleri şekil 2.13'te gösterilmiştir.

Kaza sigortası primlerinin toplam sigorta primleri içerisindeki payı 1982'de 29,7 iken bu oran 1991 yılında %47,5'e yükselmiştir. Diğer bir deyişle kaza sigortası prim üretimi artışı toplam prim üretimi artışından daha fazla olmuştur. 1982 rakamlarıyla 10,1 milyar olan kaza primleri 1991 yılında 56,04 milyar liraya ulaşmıştır. Reel artış %454,8 olmuştur. Buna karşılık toplam prim üretimi reel olarak %246,7 artarak 34 milyar liradan 117,9 milyar liraya ulaşmıştır Şekil 2.16'da

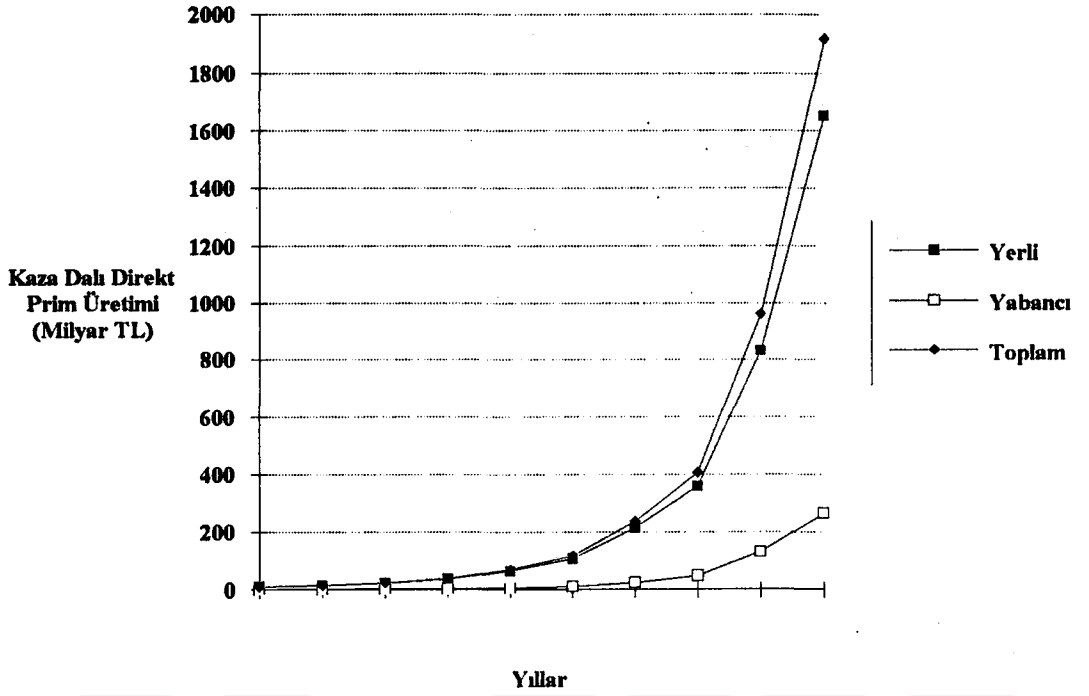
ise kaza dalı prim üretiminin yerli ve yabancı şirket olarak toplam prim üretimi içerisindeki payları gösterilmiştir.

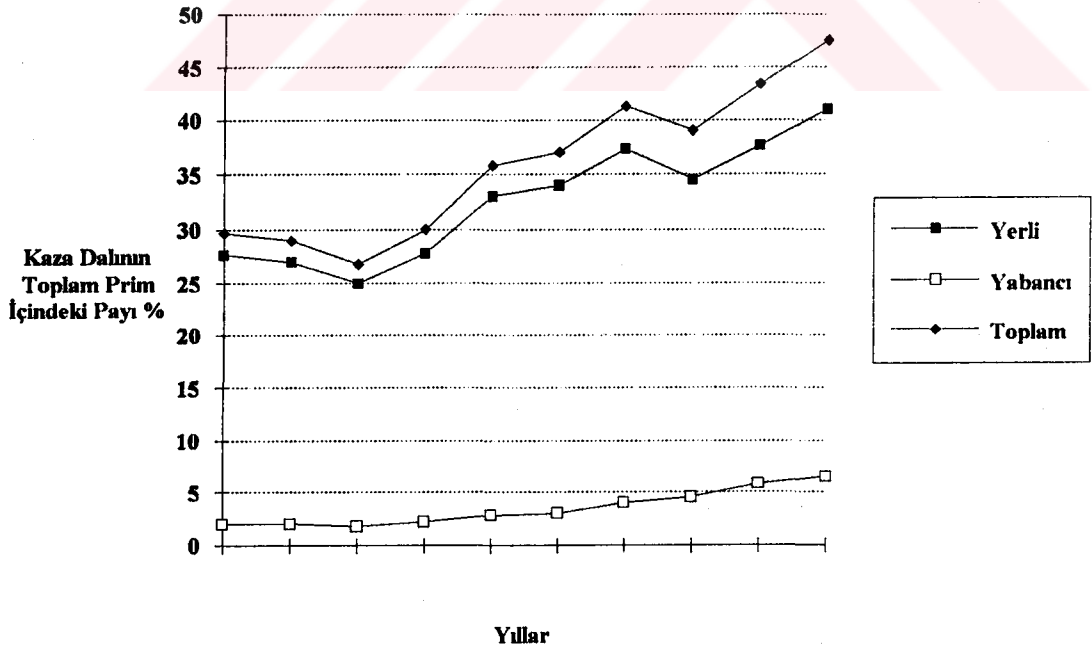
Şekil 2.13. Yerli ve yabancı şirketlerde kaza dalı gelişmeleri

Şekil 2.14. Kaza dalı direkt prim üretimi ve toplam prim üretimi arasındaki ilişki

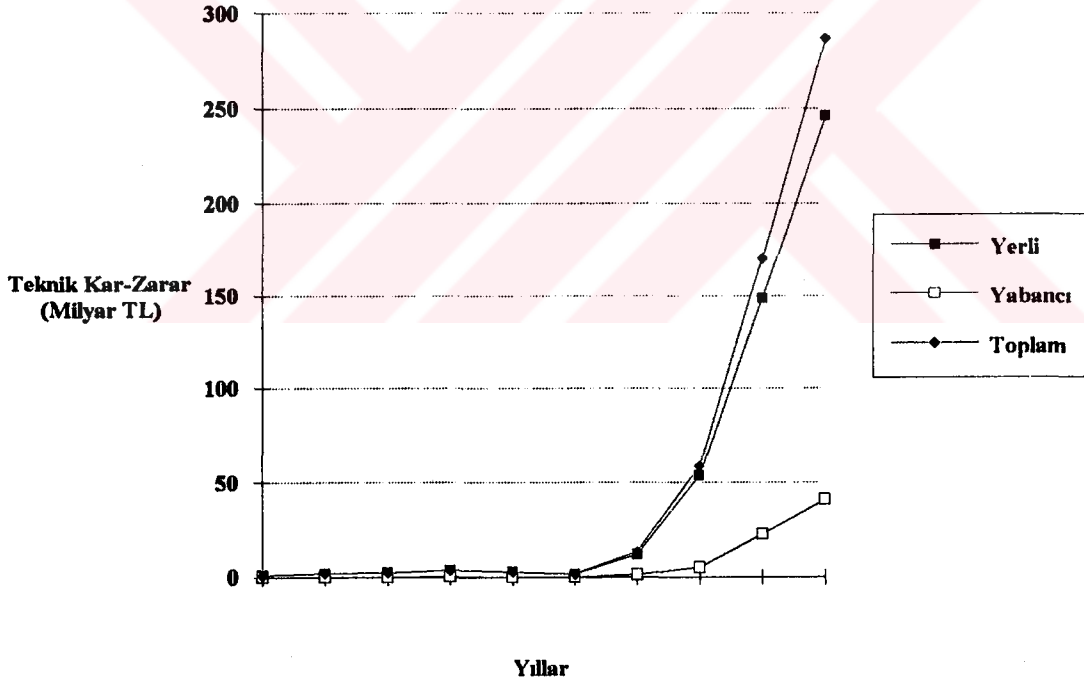
Şekil: 2.15. Kaza Dalı Direkt Prim Üretimi

Şekil: 2.16. Kaza Dalı Direkt Prim Üretiminin Toplam Prim Üretimi içindeki payı

Diğer taraftan 1986 yılında kamu sigortalarının kaza dalı direkt prim üretimleri, toplam kaza direkt primlerinin %40'ını toplam primlerin %14'ünü oluştururken, bu oranlar 1991 yılında sırasıyla %24.7 ve %11 olarak gerçekleşmişlerdir.

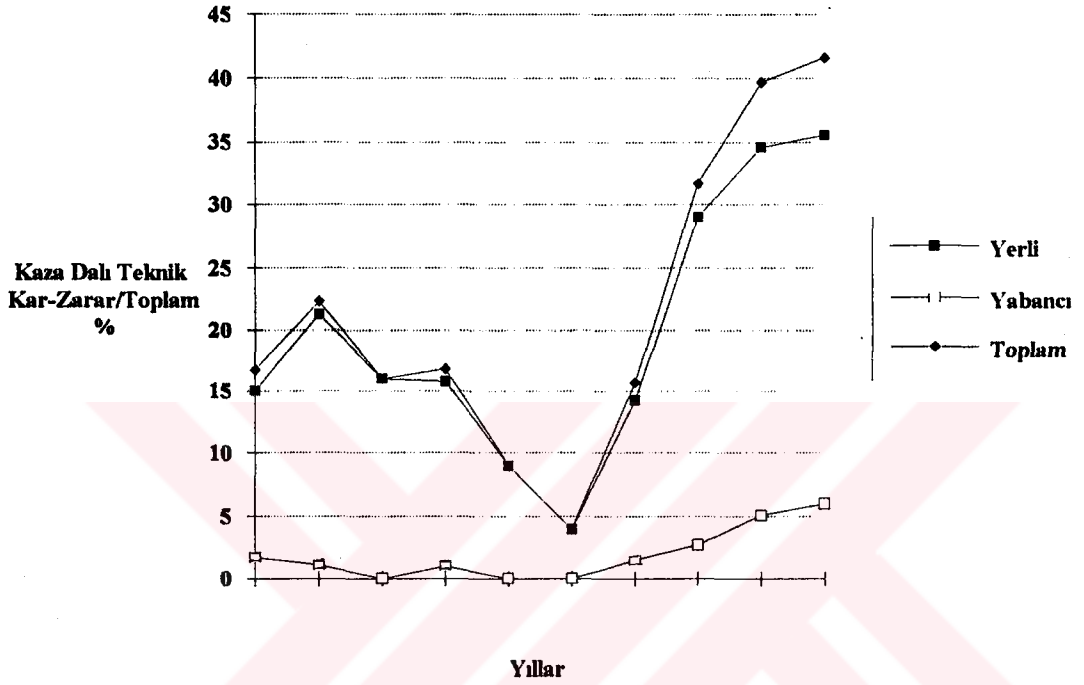
Sigorta şirketlerinin kaza dalı kâr-zarar hesabı teknik sonuçlarının göstermiş olduğu gelişme tablo 2.9.'da gösterilmiştir. Yangın dalı teknik kârı 1982-91 döneminde %317.5 artış göstererek 1982'de 0,9 milyar liradan 1991'de 286,7 milyar liraya yükselmiştir. Yerli şirketlerin nakliyat dalı teknik kârı %306,4 artarak 0.8 milyar liradan 245.9 milyar liraya çıkarken; yabancı şirketlerin teknik kârı %407 artarak 0,1 milyar liradan 40,8 milyar liraya ulaşmıştır. Buna göre yabancı şirketlerin yangın dalı teknik kârı artış hızı yerli şirketlerinkinden yüksektir. Ancak toplam yangın dalı teknik kâr içerisindeki payları açısından, yerli şirketler %86 ile birinci sırayı alırken yabancı şirketler %14 ile ikinci sırada kalmışlardır. Aşağıda şekil 2.17.'de bu durum daha açık olarak görülmektedir.

Şekil: 2.17. Kaza Dalı Teknik Kar-Zarar Sonuçları

Kaza dalı teknik karının toplam teknik kar içerisindeki payı tablo 2.10.'da gösterilmiştir. Buna göre kaza dalı teknik karının toplam teknik karlar içerisindeki payı 1987 yılına kadar azalırken bundan sonra artmış ve %41.6'ya ulaşmıştır. Diğer

dalların teknik kar payı azalırken kaza dalındaki bu nisbi artışın %35,6'sı yerli, %6'sı yabancı şirketler tarafından elde edilmiştir. Aşağıda şekil 2.18.'de bu durum daha açık olarak görülmektedir. 1982 ve 1991 yılları nazara alındığında cari rakamlarla toplam kaza dalı teknik kârı 318,5 katı artmıştır. Buna rağmen 1982 fiyatlarıyla 9,31 kat artış olmuştur.

Şekil: 2.18. Kaza Dalı Teknik Karının Toplam Teknik Kar İçerisindeki Payı

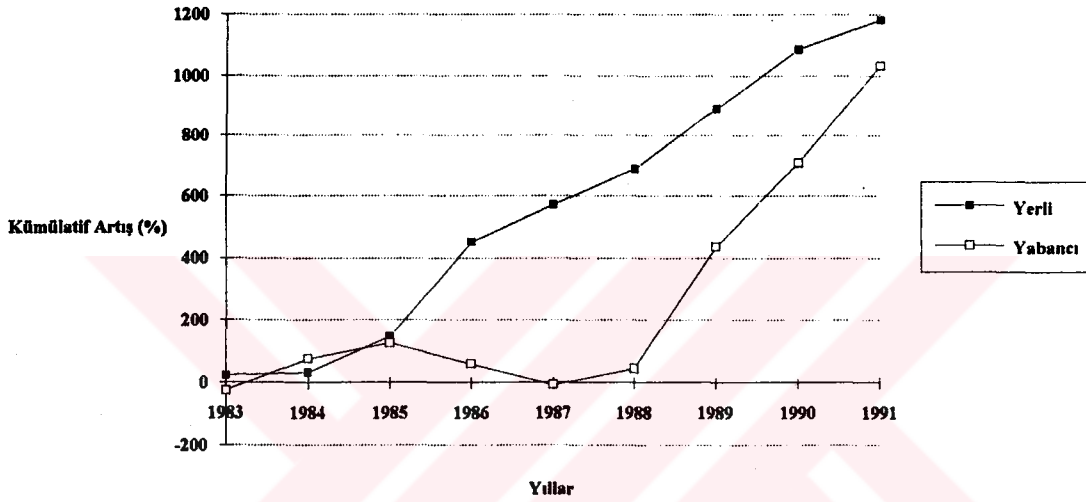
Kaza dalında, son on yılda, direkt prim üretiminde hem nominal artış olmuş hem de toplam prim içerisindeki payı artmıştır. Kaza dalı direkt prim üretimindeki bu gelişme, kaza dalı teknik karlarına da yansiyarak, 1987'ye kadar teknik karı azaltmış ancak bundan sonra büyük bir artışa neden olmuştur. Kaza dalında, gerek direkt prim üretimi olarak gerekse teknik kar açısından yerli şirketlerin durumu çok daha iyidir.

d) Hayat Dalı

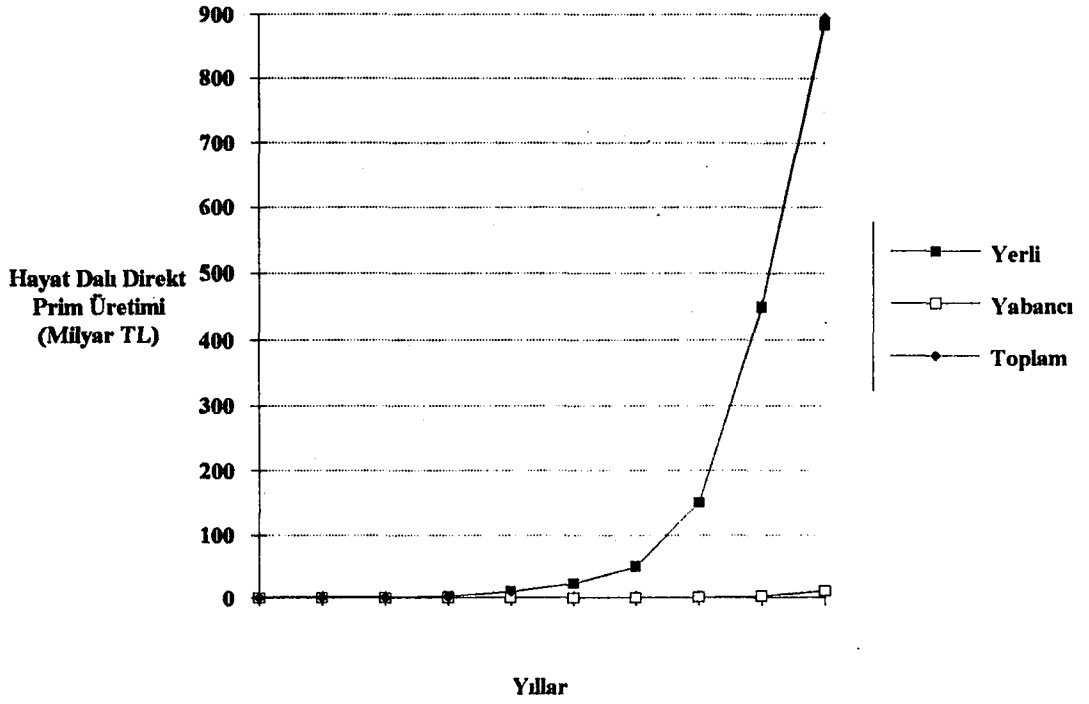
Sigorta şirketlerinin hayat dalındaki direkt prim üretimi tablo 2.11.'te gösterilmiştir. Hayat dalı direkt prim üretiminde son on yılda önemli sayılabilecek oranda artış olmuştur. Örneğin 1982'de 910 milyon lira hayat dalı direkt primi toplanırken bu miktar 1991'de %930,5 artış göstererek 847.5 milyar liraya

ulaşmıştır. Yine hayat dalının toplam prim üretimi içerisindeki payı 1982’de %2,6 iken 1991’de %746 oranında artarak %22’ye çıkmıştır. Ayrıca son dokuz yıl, yıllık ortalama yerli şirketlerin hayat prim artışı %131,51 ve yabancı şirketlerde %114,95 olmuştur. Şekil 2.19’da yerli ve yabancı şirketlerin prim gelişmeleri görülmektedir.

Her ne kadar yabancı şirketlerin direkt hayat prim üretiminde büyük çaplı artış olsa da, toplam prim içerisindeki payı %0,002 gibi çok düşük oranda kalmıştır. Buna göre ülkemizde hayat dalının, yerli şirketlerin elinde bulunduğu söylenebilir.

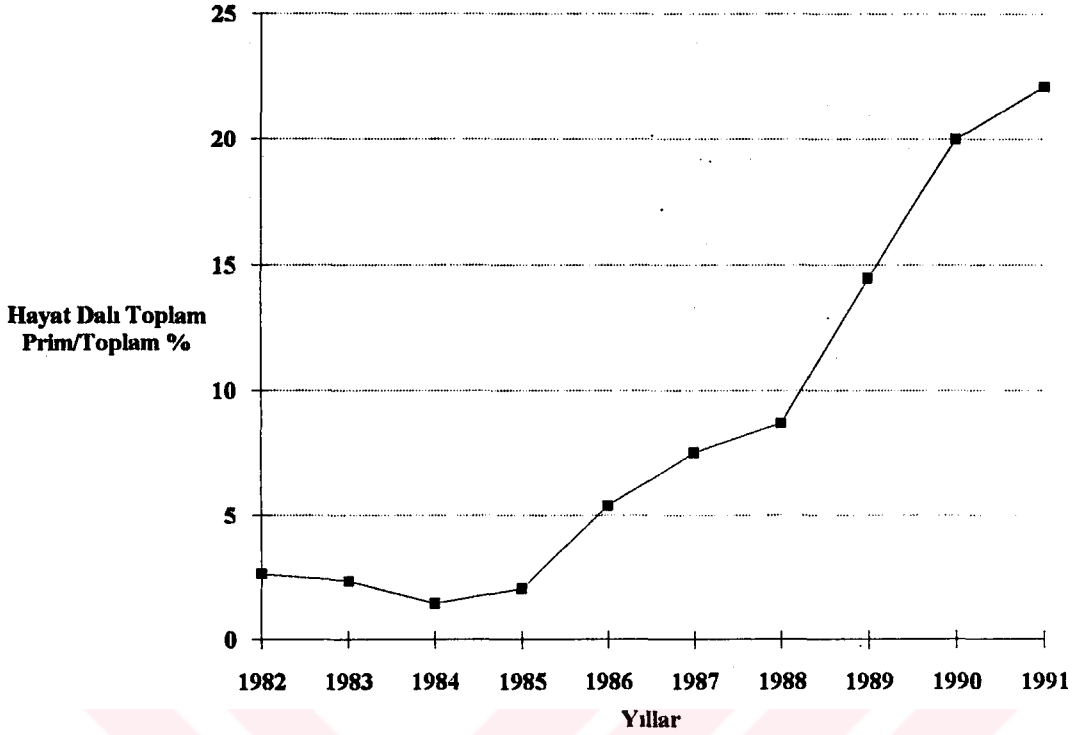

Şekil 2.19 Yerli ve yabancı şirketlerde kaza dalı gelişmeleri

Şekil: 2.20. Hayat Dalı Direkt Prim Üretimi

Hayat sigortası primlerinin toplam sigorta primleri içerisindeki payı 1982'de %2,6 iken bu oran 1991 yılında %22,1'e ulaşmıştır. Şekil 2.20 ve 2.21'de hayat dalı direkt prim üretimi ve toplam prim üretimi arasındaki ilişki gösterilmiştir. Diğer taraftan 1982 rakamlarıyla 0,9 milyar lira olan hayat primleri 1991 yılında 26,15 milyara ulaşmıştır. Reel artış %2805'dir. Buna karşılık toplam prim üretimi %246,7 artarak 34 milyar liradan 117,9 milyar liraya ulaşmıştır. Diğer bir deyişle hayat prim üretimi toplam prim üretiminden çok daha hızlı artmıştır. 1986'da toplam hayat primlerinin %22'sini kamu sigorta şirketleri üretirken bu oran 1991 yılında %16'ya gerilemiştir.

**Şekil: 2.21. Hayat Dalı Direkt Prim Üretimini
Toplam Prim Üretimi içindeki payı (*)**

Sigorta şirketlerinin hayat dalı kâr-zarar teknik sonuçlarının gösterdiği gelişme tablo 2.12.'de gösterilmiştir. Hayat dalı teknik karı 1982-91 döneminde %7526 artarak 1982'de 18 milyon liradan 1991'de 132.850 milyon liraya yükselmiştir. Hayat dalında direkt prim istihsaline paralel olarak, teknik karın tamamına yakını yerli şirketler elde etmişlerdir. Yabancı şirketlerin teknik karının büyük aşama kaydetmesine rağmen, hayat dalı teknik karı içerisindeki payı 1991'de %2,3 gibi çok az bir oranda kalmıştır. Diğer taraftan toplam teknik kar içerisindeki hayat dalı teknik karının payı da artış göstererek 1982'de %0,33'den 1991'de %19'a yükselmiştir. Bu oranın tamamına yakını yerli şirketlere aittir. buna göre, gerek prim üretimi olarak, gerekse teknik kar açısından yerli şirketler hayat dalında rakipsiz durumdadırlar. 1982 ve 1991 yılları nazara alındığında cari rakamlarla toplam hayat dalı teknik kârı 118,3 kat artarken, buna karşılık 1982 fiyatları ile 3,45 kat artmıştır.

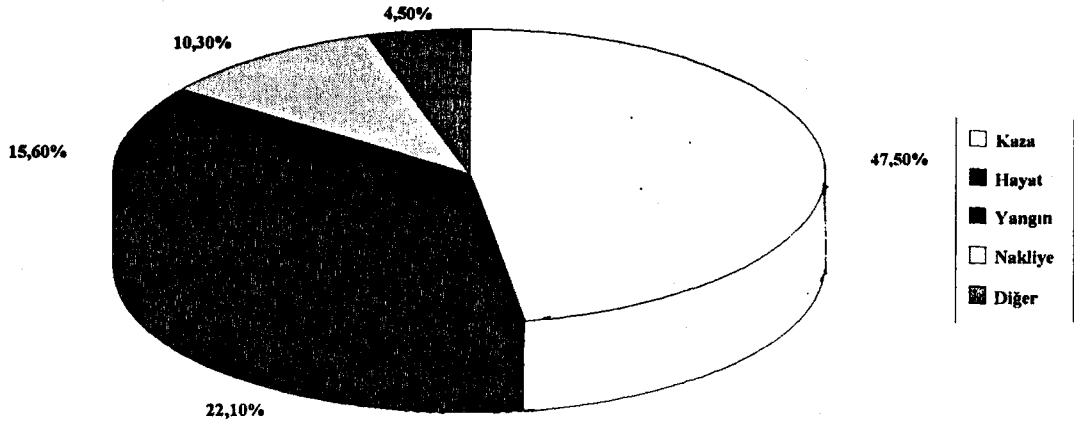
Genel sonuç olarak; Türkiye'de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin branşlar itibariyle 1982-91 döneminde direkt prim üretimi açısından gösterdiği

(*) Yabancı şirketlerin payının çok az olması nedeniyle sadece toplam oran alınmıştır.

gelişme tablo 2.13.'te gösterilmektedir.

Toplam direkt prim üretimi yıllar itibariyle cari rakamlarla incelendiğinde son on yıl içerisinde sigortacılığın çok büyük bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Nitekim 1982'de toplam prim üretimi 34 milyar lira iken 1991'de 117,7 kat artarak 4.033,8 milyar liraya ulaşmıştır. 1982 rakamlarıyla bu artış 3,47 kat olmuştur. Sigorta branşlarının toplam direkt prim üretimi içerisindeki payları incelendiğinde yangın sigortası primlerinin payının azaldığı görülmektedir. 1982'de %33,9 olan yangın primleri payı 1991'de %15,6'ya gerilemiştir. Diğer taraftan nakliyat sigorta primleri payının da azalma gösterdiği ve 1982'de %29 olan payının 1991'de %10'a düştüğü görülmektedir. Kaza ve hayat sigortaları primlerinin paylarında ise artış meydana gelmiştir. Kaza sigortası primlerinin 1982'de %29,4 olan payı 1991'de %47,5'e yükselirken hayat sigortası primlerinin payı, 1982'de %2,6 iken 1991'de %22,1'e ulaşmıştır. Şekil 2.22'de branşlar itibariyle 1991 yılı sigorta prim üretim payları gösterilmiştir. Buna göre 1991 yılında sigorta branşlarının toplam prim üretimi içerisindeki paylarına göre sıralanışı şöyledir;

Sigorta	1991 Yılı Prim Üretimi	Toplam Prim İçindeki
	(Milyar TL)	Payı (%)
Kaza	1916.8	47.5
Hayat	895.6	22.1
Yangın	632.5	15.6
Nakliye	407.3	10.3
Diğer	181.6	4.5

Şekil 2.22. 1991 yılı toplam prim üretimi ve dallara göre dağılımı

Burada üzerinde önemle durulması gereken nokta, hayat sigortacılığının gösterdiği gelişmedir. Zira hayat sigortacılığı 1980-1989 döneminde negatif bir gelişim gösterirken 1991'de ikinci sıraya yükselmiştir. 1980-1989 döneminde hayat sigortasının gelişmemiş olmasının nedeni yüksek enflasyon ve hayat sigortacılığı ile ilgili yeterli kanuni düzenlemelerin olmamasıdır. 1985'ten sonra ise bu sorunlar kısmen çözüme kavuşturularak hayat sigortacılığı büyük çapta gelişme kaydetmiştir. Her ne kadar hayat sigortacılığının gelişmiş olduğu söylene de henüz ileri ülkeler seviyesine ulaşamamıştır. Gelişmiş ülkelerde toplam prim üretiminin %70'i hayat sigortası primlerince oluşturulmakta (dünya ortalaması ise %52,4'tür) iken ülkemizdeki %22,1'lik pay, gelişmenin yeterli olmadığını göstermektedir(*) .

Sigorta şirketlerinin 1991 yılı aktif toplamı 5822,4 milyar liraya ulaşmıştır. Aktif içerisindeki menkul değerler portföyü 1731,6 milyar liradır ve aktifin %29,7'sine tekabül etmektedir. Sektörde %30 civarında yerli şirketlerin %10 civarındaysa yabancı şirketlerin payı mevcuttur. Ayrıca bu sektörde 5186 kişinin istihdamı sektörün önemli ölçüde geliştiğini ve nitelikli elemanlara sahip olduğunu göstermektedir. Acenta sayısının 8324 olması sigortacılığın yurt çapına yayıldığının göstergesidir.

Türkiye'de sigorta sektörünün gösterdiği bu gelişme, finansal bir kurum niteliği taşıyan sigorta şirketlerinin, mali piyasa içerisindeki fonksiyonları da aynı paralelde gelişme göstermiştir. Bu gelişme bölüm 2.2.'de daha ayrıntılı olarak incelenmektedir.

(*) Genç, a.g.e. s.5.

2.2. ÖZEL SİGORTALARIN TÜRK MALİ PİYASASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bundan önceki bölümde Türkiye’de sigortacılık sektöründeki gelişmeler rakamsal olarak incelenmiş ve sektörün son dört yıl zarfında çok büyük bir gelişme gösterdiği tespit edilmiştir. Türkiye’de 1800’lü yıllarda tamamen yabancıların tekelinde başlayan sigortacılığın, son birkaç yılda gösterdiği gelişme ile tamamen değişmesinin temel nedeni sigortacılık mevzuatının yeniden düzenlenerek sektöre gerekli önemin verilmesidir. Söz konusu düzenlemelerin başında hiç kuşkusuz serbest tarife rejiminin uygulamaya geçirilmesi, sigorta şirketlerinin bir ticari işletme olarak görülmeyip finans sektörünün bir parçası olarak HDTM’na bağlanması (Ticari işletmeler Ticaret Bakanlığına bağlıdırlar) ve sigortanın hayat ve hayat dışı olarak ikiye ayrılmasıdır. Böylece sermaye piyasasına uzun vadeli fon sağlayan hayat dalında çalışacak sigorta şirketlerinin ayrı kurulması karara bağlanmış ve hayat sigortası fonlarının likidite ihtiyacı fazla olan hayat dışı dallarının finansmanında kullanılması engellenmiştir(6).

Sigorta mevzuatının mali piyasalarla ilgili yönleri 7397 sayılı Sigorta Murakebe Kanunu ile 21 Haziran 1988 tarihli Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelikle belirlenmiştir. Kanuna göre sigorta şirketleri, sigortalılara olan taahhütlerine karşılık, sabit ve değişken olmak üzere iki tür teminat göstermek zorundadır. Ayrıca kanun; alacaklar (aracılar ve sigortalılardan) için de teminat oluşturma zorunluluğu getirmiştir. Bu nedenle sigorta ve reasürans şirketlerinin yatırımlarının bir kısmı, teminat akçeleri için bloke edilen karşılıklardan oluşmaktadır ve bunların yatırım alanları Kanunla belirlenmiştir. Kanun’un 15. maddesinde sabit ve değişken teminatların yatırım alanları şöyle belirlenmiştir.

- a) Dövizler (TCMB’ca alınıp satılan) ve nakten tevdiat (TL olarak),
- b) Devlet tahvilleri, hazine bonoları, gelir ortaklığı senetleri ile devletin ihraç edeceği veya garanti vereceği diğer menkul değerler,
- c) Devlete ait teşekküllerin belediyelerin borsada kote edilmiş tahvil ve hisse senetleri,
- d) HDTM’nin tesbit ve kabul edeceği miktarda şirketlerin borsada kote edilmiş olan tahvilleri ile hisse senetleri (Bir şirkete ait tahvil ve hisse senetleri toplamı teminat akçelerinin %10 fazlası için karşılık gösterilemez),

(6) Selen Derin, *Sigorta Şirketleri ve Sermaye Piyasası, SPK Araştırma Raporu, Ankara, Temmuz-1991, s.28-31.*

e) Türkiye'deki gayrimenkuller (Gayrimenkul olarak gösterilecek teminat karşılıkları teminat akçeleri tutarının %50'sini geçemez.).

Sigorta şirketleri HDTM nezdinde yukarıdaki kalemleri teminat gösterirken, acenta ve prodüktörlerde aynı kalemleri sigorta şirketlerine teminat göstermek zorundadırlar. Yanlız borsadan kote edilmiş olan tahvil ve hisse senetleri sigorta şirketinin iştirakine ait olamaz.

Sigorta ve reasürans şirketleri topladıkları fonları yatırımlara kanalize eden, kamuya ve özel sektöre kaynak sağlayarak mali piyasalarda önemli kurumsal yatırımcılar arasında yer alırlar(7). Kurumsal yatırımcılar tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, fon ihtiyacı olan kesime aktaran kuruluşlardır. Ayrıca kurumsal yatırımcılar ellerindeki büyük miktarlardaki fonlarla ve bu fonları idare eden uzman kişilerle, sermaye piyasasında kaynakların etkin dağılımını ve piyasanın gelişmesini etkilerler(8).

Kurumsal bir yatırımcı olan sigorta şirketlerinin prim üretiminin, GSMH içindeki payına bakarak, sigortacılık sektöründe toplanan kaynakların, ekonomide toplanan kaynakların ne kadarına karşılık geldiği söylenebilir. Diğer bir deyişle prim üretimi/GSMH sigortacılığın ekonomideki yerini gösterir. Ancak bu oran sektörün mali piyasa açısından değerlendirilmesinde yeterli değildir. Bu tür bir değerlendirme için prim üretiminin toplam yurt içi tasarruflar ve mali tasarruflar içindeki payına da bakmak gerekmektedir(9). Tablo 2.14.'te direkt prim üretimi, GSMH, yurtiçi tasarruflar ve mali tasarruflar arasındaki ilişki gösterilmektedir. Toplam prim üretiminin GSMH içerisindeki payı 1982-1991 döneminde sürekli artış göstermiştir. Özellikle 1989'dan sonra, artış hızı daha da belirgin olmuştur. Ancak toplam direkt primlerinin GSMH içerisindeki payının artış göstermesine rağmen yeterli olduğu söylenemez. Örneğin 1989'da yapılan; ülkeler itibariyle direkt prim üretiminin GSMH'ya oranı sıralamasında, ülkemiz altmışdört ülke içerisinde %0,61 oranla 61. sırayı almıştır. Sıralamada İrlanda %10,42 ile birinci sırayı, Güney Kore %10,19 ile ikinci sırayı, Güney Afrika %10,04 ile üçüncü sırayı, ABD %8,78 ile yedinci sıra, %2,37 ile Kenya otuzaltıncı sırayı, Nijerya %1,05 ile ellidördüncü sırayı, Mısır %1,02 ile ellibeşinci sırayı, Çin %0,77 ile altmışıncı sırayı almışlardır(10).

(7) Hayal Ünvan, *Türkiye'de Kurumsal Yatırımcı Olarak Sigorta ve Reasürans Şirketleri*, SPK Araştırma Raporu, Ankara, Şubat 1989, s.2.

(8) Derin, a.g.e., s.12.

(9) Özmen, a.g.e., s.156.

(10) *Türk Mali Sisteminin Temel Göstergeleri*, Başbakanlık HDTM Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü, Mart-1992, s.49.

Toplam direkt prim üretiminin toplam yurt içi tasarruflar içindeki payının 1982 ile 1988 arasında önemli bir gelişme göstermediği, hatta 1983-1988 arasında azalma kaydettiği görülmektedir. Ancak 1988'den sonra büyük çaplı artış olmuştur. Bu oranın düşüyor olması, yurtiçi tasarruflar artarken direk prim üretiminin tasarruflardaki artıştan daha az arttığını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle tasarruflar artarken sigorta sektörünün payı azalmaktadır. Tersine bu oranın artması sigorta sektörünün toplam tasarruf içindeki payının artmasını ifade eder. Bu çerçevede, özellikle 1983-1988 arasında durgunlaşan sigorta sektörünün payının, bundan sonra artışa geçmesi, sigorta sektörünün geliştiğinin göstergesidir. Böylece sigorta şirketlerinin mali piyasalarda kurumsal yatırımcı olarak faaliyette bulunması daha etkin hale gelmiş olmaktadır.

Diğer taraftan prim üretiminin mali tasarruflar içerisindeki payının da artış göstermesi, mali piyasalara potansiyel kaynak oluşturmaktadır.

Sigortacılık sektörünün mali piyasa açısından kurumsal yatırımcı olarak değerlendirilmesi için, sigorta ve reasürans şirketlerinde oluşan fonlara ve bu fonların mali piyasalarda değerlendiriliş biçimine bakmak gerekmektedir.

Sigorta şirketleri mali aracı kuruluş niteliği taşırlar. Diğer bir deyişle fon açığı olan birimlere, fon fazlası olan birimlerden fon transferi sağlarlar. Ancak sigorta şirketlerinin mali piyasalara aktardığı fonlar toplanan primler kadar değildir. Sigorta şirketlerinin reasürörlere verdiği paylar, alınan komisyonlar, verilen komisyonlar ve ödenen tazminatlar oluşan fon miktarını belirleyen faktörlerdir. Sigorta şirketlerinden oluşan kullanılabilir fon miktarı şöyle hesaplanır:

Şirketlere kalan prim (*)	:	XXXX
Alınan komisyon ve iştirak payları (+)	:	XXX
Şirket Payına düşen tazminat (-)	:	X
Verilen komisyon (-)	:	X
Oluşan Fon miktarı	:	XXXXX

Tablo 2.15.'de 1982-1991 döneminde sigorta ve reasürans şirketlerinde oluşan mali piyasalarda kullanılabilir fonlar gösterilmiştir. Buna göre sigorta ve reasürans şirketlerince oluşturulan fonlar son on yıldır büyük gelişme göstermiştir. 1982'de toplam fon miktarı 12,1 milyar lira iken 1991 de %197 oranında artarak 2384,4 milyar liraya ulaşmıştır. Diğer taraftan sigorta ve reasürans şirketlerince

(*) Şirkete kalan primler, reasürörlere ödenen paylar düşülerek hesaplanır. Ancak bir sigorta şirketi hem sigortacı hem de reasürör olarak çalışabilmesi nedeniyle oluşan fonların hesaplanmasında bu dört kalem her biri için ayrı ayrı dikkate alınarak fon miktarı saptanır.

oluşturulan fonların GSMH ve YİT içindeki payı da aynı paralelde gelişme göstererek, 1982'de fon/GSMH %0,14 ve fon/YİT %0,76 iken bu oranlar sırasıyla %172 ve %146 oranlarında artarak 1991 yılında %0,38 ve %1.87'ye yükselmiştir. Bu gelişme sigorta sektörünün mali piyasalarda giderek artan bir etkinliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Sigorta şirketleri oluşturdukları bu fonları mali piyasalarda gerektiğinde mali yükümlülüklerini karşılayacak risk ve vade dağılımına sahip yatırımlarda kullanılabirler. Başlıca mali piyasa yatırım araçları;

- Hisse senetleri, hazine bonusu, gelir ortaklığı senedi
- Tahviller, devlet tahvili, finansman bonusu
- İpotek karşılığı borç verme,
- Hayat poliçesi ikrazatları,
- Banka mevduatlarıdır.

Ayrıca sigorta şirketleri fonlarını gayrimenkul yatırımlarda da kullanılabirler. Tablo 2.16.'da sigorta ve reasürans şirketlerinin başlıca yatırım alanları ve getiri oranları verilmiştir. Tablo 2.16. incelendiğinde sigorta şirketlerinin toplam mali yatırımlarının ve bu yatırımlardan elde ettiği gelirlerin 1982-1991 döneminde önemli ölçüde arttığı görülmektedir. 1982'de toplam mali yatırımlar 13 milyar lira iken 1991'de %187 artarak 2.446,4 milyar liraya ulaşmıştır(*). Aynı şekilde toplam gelirden 1991'de (1982'ye kıyasla) %162 artarak 2.44 milyar liradan 397,9 milyar liraya çıkmıştır. Ayrıca tabloda toplam yatırımlar içerisinde menkul değer (hisse senedi ve tahvil) yatırımlarının ağırlıklı olduğu görülmektedir (Tablo 2.17). Tahvil yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı yıllar itibariyle azalma kaydetmiş olmasına rağmen, birinci sırayı işgal etmekte, ikinci sırayı gayrimenkul yatırımları, üçüncü sırayı, hisse senedi yatırımları, dördüncü sırayı diğer ikrazlar işgal etmektedirler. 1991 yılı itibariyle tahvil yatırımları toplam yatırımların %52,2'sini, hisse senedi yatırımları %22,6'sını, gayrimenkul yatırımları %24,1'ini diğer ikrazları %1,1 gibi çok az bir kısmını oluştururken teşkil etmektedirler.

Diğer taraftan sigorta şirketlerinin bu yatırımlardan elde ettiği gelirler tablo 2.16.'da görülebilmektedir. Buna göre 1982 yılında tahvil gelirleri toplam gelirlerin %73,7'sini hisse senedi gelirleri toplam gelirlerin, %16,3'ünü gayrimenkul gelirleri %8,2'sini oluştururken ikrazlar yine %1,8 gibi cüzi bir oranla son sırada yer almaktadırlar. 1991 yılında ise hisse senedi gelirlerinin payı %29,5'e çıkmasına rağmen tahvil gelirleri yine %67,6 payıyla birinci sırayı, gayrimenkul gelirleri ise

(*) Bu miktarlara kasa ve bankalar dahil edilmemiştir.

%2'ye gerilemiş olmasına rağmen üçüncü ve ikrazlar %0,8 payla son sırada yer almışlardır.

Sigorta ve reasürans şirketlerinin toplam yatırımlarının aktif toplam içerisindeki payları da 1982-1991 döneminde artış göstermiş, 1982'de toplam yatırımlar/aktif toplam oranı %35,2 iken bu oran 1991'de %42,5'e çıkmıştır. İkrazatların toplam aktif içindeki payı yıllar itibarıyla azalma kaydetmiş 1982'de %1,1 olan payları 1981'de %0,35 gibi cüzi bir rakama gerilemiştir. Hisse senetleri ve tahvil yatırımlarının toplam aktif içindeki payları ise önemli bir artış göstermiştir. Hisse senetlerinin toplam aktif içerisindeki payı 1982'de %5,6 iken 1991'de 3,9 puan artarak %9,5 çıkmıştır. Buna karşılık tahvil yatırımlarının payı 0,03 puan artarak %21,6'dan %21,9'a çıkmıştır. Diğer taraftan gayrimenkul yatırımlarının toplam aktif içindeki payı ise 1982'de %6,9'dan 1991'de %10'a çıkmıştır. Görüldüğü gibi sigorta şirketlerinin yatırımlarının toplam aktifleri içindeki payları açısından sıralandığında, toplam yatırımlar içindeki paylarında olduğu gibi birinci sırayı (1991 yılı itibarıyla) %21,9'la tahviller, ikinci sırayı %9,5 payla hisse senetleri, üçüncü sırayı %10 ile gayrimenkuller ve son sırayı ise %1,1 ile ikrazatlar almaktadır.

Sonuç olarak sigorta şirketlerinin mali piyasa araçlarına olan yatırımlarının toplam aktife oranı %48,4 gibi yüksek bir orana tekabül etmektedir. Diğer bir deyişle sigorta şirketleri topladıkları kaynakların %48,4'ünü mali piyasalara aktarmaktadırlar. 1991 yılı itibarıyla sigorta şirketlerinin toplam aktifleri 5.822,4 milyar liradır. Bu demektir ki sigorta şirketlerinin mali piyasalara aktardığı fon miktarı 2812,7 milyar liradır. 1991 yılında piyasadaki mali araçların toplam hacmi 265,346 milyar liradır (*). Buna göre sigorta şirketlerinin toplam mali araçlar içerisindeki payı 1991 itibarıyla %1,1 olarak gerçekleşmiştir. 1988'de 493,5 milyar, 1989'da 951,1 milyar ve 1990'da 1610 milyar fon aktaran sigorta şirketlerinin toplam mali araçlar içerisindeki payı sırasıyla %0,94, %1,04 ve %1,09 olmuştur. Buna göre sigorta sektörünün mali piyasa işlemlerinin, çok az da olsa arttığı söylenebilir. Tablo 2.18.'de sigorta şirketlerinin 1986-1991 döneminde mali piyasalardaki payları gösterilmektedir. Sigorta ve reasürans şirketlerinin kasa ve bankalar hesaplarının dolaşımındaki para, mevduat sigorta primleri, leasing, özel finans kurumu gelirleri (dolaylı finansman araçları) içindeki payı 1991 yılı itibarıyla %0,2 olarak gerçekleşmiştir. Toplam menkul değer yatırımlarının menkul değer stokları içerisindeki payı ise %2,3 gibi yüksek sayılabilecek bir orana kavuşmuştur. Buna göre sigorta ve reasürans şirketlerinin hem toplam yatırımları içerisinde hem

(*) Mali araçlar, dolaşımdaki para, dolaylı finansman araçları (mevduat, sigorta primleri, leasing, ÖFK gelirleri) hazine bonosu, devlet tahvili, gelir ortaklığı senetleri, hisse senetleri, tahviller, finansman bonosu, döviz endeksli senetlerdir.

de menkul kıymet stokları içerisinde menkul değer yatırımları önemli yer tutmaktadır. Örneğin 1990 yılında toplam yatırımların %66,9'u 1991 yılında %74,8'i menkul değer yatırımlarından oluşmaktadır. Bu oranlar gösteriyor ki sigorta şirketleri topladıkları fonların büyük bir kısmını sermaye piyasasına aktarmaktadırlar. Bu durum sevindirici bir gelişmedir. Ancak sigorta şirketlerinin menkul değer kompozisyonları incelendiğinde, sigorta şirketlerinin sermaye piyasası kanalıyla fon açığı olan birimlere değil devlete kaynak aktarımı sağladığı görülmektedir. Bu durum tablo 2.19.'da gösterilmektedir. Buna göre 1982'de toplam menkul değer yatırımlarının %79,5'i tahvillerden oluşmaktadır. Tahvil yatırımlarının içinde devlet tahvilinin payı ise %96'dır. Devlet tahvillerinin toplam menkul değer yatırımları içindeki payı ise %76,2 gibi çok yüksek bir orandadır. Bu oranlar, sigortacılık sektöründe menkul değer alımı için ayrılan fonların özel sektörün değil, kamu sektörünün finansmanı için kullanıldığını göstermektedir. 1991'de bu durum devam etmiş, tahvil yatırımlarının toplam menkul değer yatırımları içindeki payı %70,5 olmuştur. Devlet tahvillerinin toplam menkul değer yatırımları içindeki payı ise %70,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu demektir ki sigorta şirketlerinin toplam menkul değer yatırımları içindeki hisse senedi yatırımları 1991'de %0,1 gibi çok az bir düzeye inmiştir. Kurumsal bir yatırımcı olan sigorta şirketlerinin fon açığı bulunan özel sektöre kaynak aktarması en kısa zamanda gerçekleştirilmelidir.

Sigorta şirketlerinin devlet tahviline yatırım yapmasının iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlar(11);

- Devlet tahvillerinin vergiden muaf olmaları
- Kanuni zorunluluklardır.

Daha önce de belirtildiği gibi sigorta ve reasürans şirketlerinin yatırımlarının bir kısmı teminat akçeleri için bloke edilen karşılıklardan oluşmaktadır ve bunların yatırım alanları kanunla belirlenmiştir(12). Tablo 2.20.'de de görüldüğü gibi teminat akçeleri için bloke edilen karşılıkların %50'den fazlasının devlet tahvili olması, bu alana yapılan yatırımların teminat göstermek amacıyla yapıldığını göstermektedir.

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir husus, hayat sigortacılığıdır. Bilindiği gibi hayat sigortacılığı mali piyasalara uzun vadeli fon aktarma fonksiyonuna sahiptir. Son zamanlarda hayat sigortacılığının gösterdiği gelişme olumlu sinyaller vermektedir. Yapılan son düzenlemeler ile hayat sigortası şirketlerinin ayrı olarak kurulma şartının getirilmesi ile bu gelişmeye büyük katkı

(11) Derin, a.g.e., s.53.

(12) Bkz. 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu, md.15.

sağlanmıştır.

Hayat sigortacılığının mali piyasaya sağladığı fonlar ve yatırım alanları aşağıda tablo 2.21. ve 2.22.'de gösterilmiştir.

(Milyar TL)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Hayat Sigortası Dalında Oluşan Fonlar (I)	0,47	0,57	0,60	1,45	7,73	16,69	24	104	282,2	562
Toplam Fonlar (II)	12,1	33	28,4	44,9	63,8	103,3	192,1	422,5	1462,8	2384,4
III (%)	3,8	1,7	2,1	3,2	12	16	12,5	24,6	19,2	24

Tablo: 2.21. Hayat Sigortası Dalında Oluşan Fonlar ve Toplam Fon İçindeki Payları

Kaynak: Sigorta Murakabe Kurulu Raporları (1986-1991)

Tablo 2.21.'de görüldüğü gibi hayat sigortası dalında oluşan fonlar özellikle 1986'dan sonra büyük artış göstermiş ve toplam fon içindeki payını 1982'de %3,8'den 1991'de %24 gibi çok yüksek bir orana yükselmiştir. Diğer taraftan sigorta ve reasürans şirketlerinin hayat dalındaki yatırımları ve toplam yatırımlar içindeki payı da aynı doğrultuda bir gelişme göstermiştir.

	1988	1989	1990	1991
Hisse Senet. %	1,9	0,4	1,7	0,7
Tahviller %	21,1	26,3	19,6	28,2
Hayat Poliçesi İkazları %	100	100	100	2
Gayrimenkul %	13,2	20,5	28,9	7
Kasa Banka %	3,4	7,6	6,9	8
Toplam	11,8	17	1,25	15,6

Tablo: 2.22. Hayat Dalındaki Yatırımların Toplam Yatırım İçindeki Payları(*)

Kaynak: Sigorta Murakabe Kurulu Raporları (1991)

(*) Hayat sigortacılığı işletmeciliğinin 1988'den sonra başlatılması nedeniyle veriler 1982'den alınamamıştır.

Tablo 2.22.'te görüldüğü gibi hayat sigortası yatırımlarının toplam sigorta yatırımlar içindeki payı 1988'de %11,8'den 1990'da %15'e çıkmıştır. 1991 yılı itibariyle toplam sigorta ve reasürans şirketlerinin hisse senetleri yatırımları içindeki hayat dalı payının %0,7 tahvil payının ise %28,2 olduğu görülmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda, hayat sigortacılığının giderek geliştiğini ve mali piyasalarda daha etkin rol oynayabileceğini söylemek mümkün olabilmektedir.

2.3.ÖZEL SİGORTANIN KAMU GÜVENLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özel sigortaların kamu güvenliği açısından değerlendirilmesi, sigorta işletmelerinin fonksiyonları(*) ile paralellik arz etmektedir.

Bilindiği gibi sigorta işletmelerinin temel fonksiyonu risk transferleri ve dayanışmadır. Birimler ödedikleri küçük meblağlar karşılığında, hayatındaki belirsizlikler sonucu doğabilecek zarar ve ziyanları diğer birlik üyelerine aktarmaktadırlar. Ödenen küçük meblağlar ise oluşan zarar ve ziyanların telafi edilmesinde kullanılarak, birimler arasında dayanışma sağlanmaktadır(13). Toplumda birbirini tanımayan birey ve birimlerin bir kuruluş aracılığıyla ve dolaylı da olsa birbirlerinin zarar ve ziyanlarını telafi etmede yardım ve dayanışma içerisinde bulunmaları; kamu güvenliği açısından olumlu bir gelişmedir.

Sigorta şirketleri topladıkları primlerini iki şekilde kullanarak kamu güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunurlar. Bunlar;

- 1) Hasarların tazmin edilmesi,
- 2) Fonların yatırımlara dönüştürülmesidir.

Sigorta şirketleri topladıkları primlerin %35'i ile %60'ını hasarların tazmininde kullanmaktadırlar. Böylece de birim ve bireylerin kendilerini güvende hissetmesine katkıda bulunmaktadırlar. Diğer taraftan bir ülkede refahın artması yatırımların çoğalmasına, diğer bir deyişle sermaye birikimiyle paralellik arzeder. Sigorta şirketlerinde oluşan fonların yatırım alanlarına kaydırılması refahın yükselmesine katkıda bulunabilmektedir. Ülkemizde sigortacılık sektörünün 1982-1991 döneminde gösterdiği gelişme, kamu güvenliği açısından değerlendirilirken bu iki esas dikkate alınmaktadır.

(*) Bkz. Bölüm 1.2.

(13) G.C.A. Dickson, J.T. Steele, a.g.e., s.44

(Milyar TL)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Yangın	5	6,5	6,6	9,6	12,2	26,4	44,5	76,4	158,6	275,6
Nakliyat	3,3	4,5	12,1	20,8	16,9	26,6	37,8	71,1	105,5	220,5
Kaza	5,1	9,8	10,1	16,8	33	62,5	124,8	216,5	374,3	921,6
Makina Montaj	0,4	1,1	0,9	1,5	1,9	4	10,6	16,2	30,8	56,5
Ziraat	0,2	0,3	0,2	0,5	0,9	1,5	3,1	6	12,9	32,6
Toplam	14	21,3	29,9	49,2	64,9	121	220,8	386,2	682,1	1506,8

Tablo: 2.23. Branşlar İtibariyle Tazmin Edilen Hasar Tutarları

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, sigorta şirketlerinin hasar tazmin tutarları büyük çapta artış kaydetmiştir. 1982'de toplam hasar tazmini 14 milyar lira iken 1991'de 1506,8 milyar liraya çıkmıştır. Bu demektir ki 1991'de meydana gelen zararların 1506,8 milyar liralık kısmı toplum açısından zararsız halde getirilmiştir. Örneğin 1991'de toplam 275,6 milyar liralık yangın hasarı tazmin edilerek bu tutarda milli servetin yok olmasına mani olunmuştur. Ayrıca yanan bir işyeri ise burada çalışanlara yeniden aynı işyerinde istihdam edilme şansı tanımaktadır.

Sonuç olarak, sigorta şirketleri topladıkları direkt primlerin ortalama %38'ini hasarların tazmin edilmesinde, %48'ini ise yatırımlarda (hisse senedi, tahvil, vb.) kullanmaktadırlar. Tablo 2.24.'de bu durum daha iyi görülmektedir. Sigorta sektörü topladığı primlerin bir kısmını hasar tazmininde kullanarak milli servetin yok olmasına engel olurken istihdama katkı sağlamaktadır. Ayrıca yatırımları güvenli hale getirmektedir. Bir kısmını da sermaye piyasasına kurumsal yatırımcı olarak aktarmakta ve ülkenin iktisadi açıdan kalkınmasına yardımcı olmaktadır. Nitekim sigortacılık sektörünün önemi daha iyi kavranmış ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında, sigorta sektörünün fon oluşturma potansiyelinden tam olarak yararlanılması hedeflenmiş ve sigorta şirketlerinin uluslararası pazarlara açılması için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir(14). Ülkemizde sigortacılık sektörünün mali piyasa içerisinde gösterdiği gelişme bölüm 2.2'de incelenmiştir. Buna göre sektör henüz istenen seviyeye ulaşmamıştır. Ancak gelişme içerisinde. Gerekli yasal ve sosyal ortamın sağlanması halinde istenen seviyeye ulaşabilecektir.

(14) Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994, DPT, s.33.

Bu doğrultuda çalışmalar yapılmaktadır.

Ülkemizde sigortacılık sektörü kamu güvenliğini; yatırım, dolayısı ile refah ve milli serveti koruma açısından yakından ilgilendirmektedir. Bu doğrultuda gerekli gelişmeyi göstermektedir. Ayrıca istihdama direkt ve dolaylı olarak sağlayacağı katkıda kamu güvenliğini olumlu yönde etkileyecektir.

2.4.ÖZEL SİGORTALARIN VERİMLİLİĞİ VE GÜVENİLİRLİĞİ

Sigortacılık sektörünün ekonomideki yeri ve mali piyasalardaki etkinliği sektörünün ürettiği direkt primle ilişkili durumdadır. Direk prim üretimi/GSMH oranı sektörün ekonomideki yerini, "sigorta sektöründe oluşan fonlar/mali piyasa fonları (araçlar)" sigorta sektörünün mali piyasalardaki etkinliğini ifade etmektedir. Bundan önceki bölümde (bölüm 2.2.) bu hususlar incelenmiş ve sigorta sektörünün gelişme içerisinde olduğu görülmüştür. Sigorta sektörünün değerlendirilmesinde kullanılan diğer bir ölçü ise kişi başına düşen prim hacmidir. Bu ölçü ile sigorta yoğunluğunu, diğer bir deyişle sigorta hizmetlerinin yaygınlık derecesini dolayısıyla da halkın sigortaya karşı olan tutumunu belirlemek mümkündür(15). Bu çerçevede sigortacılık sektörünün son on yıllık gelişmesi incelendiğinde sektörün daha yaygın hale geldiği görülmektedir. Tablo 2.25'te görüldüğü gibi 1982'de kişi başına düşen direkt prim 4.42 dolar iken 1991'de 16,8 dolara çıkmıştır.

Tablo 2.25'de sigortacılık sektöründe kişi başına prim üretiminde Dolar ve Türk lirası bazında önemli artışlar olduğu görülmektedir. Özellikle son beş yılda bu gelişme daha bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1987'de kişi başına düşen prim üretimi, 5.904 TL iken 1988'de %78 artarak 10506 TL'ye çıkmıştır. Yine aynı yıl 6.87 dolar olan kişi başına direkt prim üretimi %8 artarak 7,41 dolara çıkmıştır. 1989'da kişi başına düşen direkt prim üretimi 18980 TL ike 1990'da %117.4 artarak 41.265 TL'ye 1991'de ise %70.5 artarak 70.364 TL'ya ulaşmıştır. 1989'da 8.93 dolar olan kişi başına direkt prim üretimi 1990'da %71 artarak 15,28 Dolara 1991'de ise %10 artarak 16,8 Dolara çıkmıştır.

Kişi başına düşen prim itibariyle ülkemizi diğer ülkelerle karşılaştığımızda Türkiye'nin ülkeler sıralamasında son sırada yer aldığını görmekteyiz. 1989 yılında yapılan bir çalışmada, kişi başına prim üretiminin İsviçre'de 2376 dolar, Japonya'da 2150 dolar, ABD'de 1817 dolar, Danimarka'da 1005 Dolar, Yunanistan'da 78 Dolar, Macaristan'da 45 Dolar, Belçika 706 Dolar, İspanya'da 337 Dolar, Mısır'da 11 Dolar olduğu tesbit edilmiştir. Oysa aynı yıl ülkemizde kişi başına prim üretiminin 9 dolar civarında olduğu görülmektedir. Bunun böyle olmasında, daha önce ifade ettiğimiz gibi, sektörün yeni olmasının etkisi büyük olmakla birlikte

(15) Genç, a.g.e., s.5.

Emekli Sandığı, S.S.K. ve Bağ-Kur gibi sopsyal güvenlik kuruluşlarının mevcudiyeti ve vatandaşa verdiği güvenin özel sigortacılığın gelişmesine menfi etkide bulunduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Ancak 1989'dan sonraki gelişmeler, rakamlardaki (kişi başına prim, direkt prim üretimi, direkt prim üretiminin GSMH içindeki payı (tablo 2.14) hızlı artış sigorta sektörünün Türk halkı gözünde daha güvenilir bir konuma geldiğini göstermektedir. 1991'de toplam direkt prim üretimi/GSMH oranının %0,89'a kişi başına prim üretiminin 16,8 dolara yükselmesi bunun en bariz örneğidir.

Henüz güvenirliliğini ispatlamaya başlamış bir sektör olarak sigortacılığın gelişmesi belli şartlar dahilinde mümkün olabilmektedir. Bu şartların başlıcaları(16);

- a) Gerekli kanuni düzenlemeler yapılmalı,
- b) Denetim sağlanmalı,
- c) Yetişmiş eleman temin edilmeli,
- d) Sigorta pazarlaması yapılmalıdır.

Kanuni düzenlemeler açısından reform niteliğinde olan serbest tarife rejimi getirilmiş ve bilanço denetimi sağlanarak sigorta şirketlerinin mali yapıları ön plana çıkarılmış ve şirketlerin sağlam bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir.(*) Mali açıdan sağlam olan şirketlerin güvenirliliği daha fazladır.

Sigortacılık sektörünün gelişmesinde ve güvenilir olmasında aracılardan ve acentaların büyük rolü vardır. Çünkü nihai tüketiciye (sigortalıya) bu organlar vasıtasıyla ulaşabilmektedir. Bu nedenle aracılık ve acentacılık görevini yürütenlerini sektör tarafından iç denetime tabi tutularak ve, sigortalıya doyurucu ve sağlam bilgi aktarmaları sağlanarak halkın sektöre olan güveni sürdürmelidir. Sigortalıya olan güvensizliğin temel nedeni yanlış teminattır. Sigortalı satın aldığı poliçesiyle herşeyini sigortalı olduğunu sanar. Aracı veya acenta müşteriye aydınlatıcı ve doğru bilgi vermediği için, oluşan hasarlar teminatsız kalabilir. Bu durum ise sigorta sektörünün güvenirliliğini zedeler. Oysa burada tek suçlu bilgisiz veya kasıtlı bilgi vermeyen (para kazanmak amacıyla) aracı ve acentalardır. Bu durumun düzeltilmesi etkin bir denetim ve aracı meslek kuruluşlarının kurulması ile mümkün olabilir(17).

Sigorta poliçesi de tıpkı değer mallar gibidir. Yani reklam, kalite, satış vb. gibi pazarlama unsurlarını içermektedir. Sigorta poliçesi potansiyel müşteriye

(16) Mehmet Seven, "Sigortacılar Sigortasız", Reasürör, Milli Reasürans T.A.Ş., Sayı:3, Ocak-1992, s.10-12, ve Genç, a.g.e., s.8.

(*) Bkz. Bölüm II, Başlangıç.

(17) Seven, a.g.e., s.11.

tanıtılarak satışı artırılabilir. Ancak satılan malın kalitesinin iyi olması satışta süreklilik sağlar. Sigorta poliçesinin kalitesi ise hasar ödemeleri konusundadır. Diğer bir deyişle bir poliçenin içinde hasar ödeme konusuna yer verildiği oranda sigorta poliçesi kalitelidir. Ayrıca hasarın hemen tesbiti ve ödenmesinin geciktirilmemesi ürününün kalitesini artırmaktadır(18).

Türkiye’de sigorta poliçesinin kalitesinin daha iyi bir konuma geldiği söylenebilir. Tablo 2.24’de görüldüğü gibi sektörün ödediği hasar tazminatları yıllar itibariyle artış göstermiştir. 1982’de 14 milyar lira olan hasar tazmini 1989’da 386,2 milyar liraya 1990’da 682,1 milyar liraya, 1991’de ise 1.506,8 milyar liraya ulaşmıştır. Bu durum, sigorta sektörünün giderek daha güvenilir hale geldiğini göstermektedir.

Bilindiği gibi ekonomide verimlilik, üretim ile üretim faktörleri arasındaki oranı ifade etmektedir. Verimlilik, input/output olarak yazılabilir. Sigorta sektöründe “input” toplanan primler olarak output ise oluşan fonlar ve ödenen hasarlar olarak düşünülebilir. Tablo 2.24’de görüldüğü gibi, sigorta sektörü topladığı primlerin (input) ortalama %38’ini hasar tazmininde (output), %48’ini ise fon oluşturmada (output) kullanmaktadır. Geri kalan %14 gibi çok az bir oran ise işletme gideri olarak ayrılmaktadır. Diğer bir deyişle sektörün verimliliği ortalama %86 civarındadır.

Diğer taraftan sigorta sektöründe oluşan fonlar, sigorta şirketlerince değişik yatırım alanlarında kullanılarak gelir elde edilmektedir. Tablo 2.16’da görüldüğü gibi oluşan fonlar hisse senetlerine, tahvillere, gayrimenkullere ve diğer alanlara yatırılarak gelir elde edilmiştir.

Tablo 2.26’da 1982-1991 döneminde sigorta sektörünün plase ettiği fonlar gelirleri ve rantabilitesi gösterilmektedir. Buna göre sigorta sektörünün plase ettiği fonlardan elde ettiği gelir çok azdır. Rantabilite, enflasyon oranı nazara alındığında negatif olmaktadır. Rantabilitesinin bu kadar düşük olmasının nedeni, sigorta şirketlerinden menkul değerlere olan yatırımların teminat akçesi olarak bloke etmek amacıyla yapılmış olmasıdır. Diğer bir deyişle sigorta şirketleri menkul değer yatırımlarını, kâr elde etmenin yanında kanuni yükümlülüklerini yerine getirmek için yapmaktadırlar. Devlet tahvili yatırımları ağırlıklı durumdadır(*) .

Sonuç olarak sigorta sektörü gerekli denetim, eğitim ve pazarlama şartlarını yerine getirmesi kaydıyla, ayrıca kanuni düzenlemelerin yapılması halinde giderek daha güvenilir hale gelmiştir ve gelecektir. Ödenen hasar tazminatlarının artması ve

(18) Y.Kemal Çuhacı, "Muhittin Karabulut ile Röportaj", Reasürör, Milli Reasürans T.A.Ş., Sayı: 3, Ocak 1992, s.21.

(*) Bakınız: Tablo 2.20.

kişi başına düşen prim miktarının yükselmesi bunun en bariz delilidir. Ayrıca hasar tazmin ve fon oluşturma oranlarının yükselmesi sigorta sektörünün verimli çalıştığını göstermektedir. Bu gelişme kanatımızca Batı standartlarına göre yeterli değildir.

Bununla beraber sigorta sektörünün bu şartlar altında aynı gelişme trendini göstereceğini varsayarak, toplam gelir ve giderlerini tahmin etmek mümkün olabilecektir. 1982-1991 döneminde sigorta sektörünün toplam gelir ve gideri $Y=ab^x$ olarak artmıştır. Fonksiyon hesaplandığında gelirler için $Y = 602,5 \times 10^9 \times 1,29^x$, giderler için $Y = 562,3 \times 10^9 \times 1,28^x$ denklemleri belirlenmiştir. Özel sigortaların 2000 yılına kadar olan toplam tahmini gelir ve giderleri şöyle olabilecektir.

Yıllar	Tahmini Gelir (10 ⁹) TL	Tahmini Gider (10 ⁹) TL	GelirGider Farkı (10 ⁹) TL
1992	7688,7	6638,5	1050,2
1993	9918,4	8497,2	1421,2
1994	12794,8	10876,5	1918,3
1995	16505,3	13921,9	2583,4
1996	21291,5	17820,0	3471,8
1997	27466,5	22809,6	4656,9
1998	35431,7	29196,3	6235,4
1999	45706,9	37371,2	8335,7
2000	58961,9	47835,2	11126,7

Tablo 2.27 Özel Sigortaların Tahmini Toplam Gelir ve Giderleri (*)

Özel sigortaların tahmini gelir ve giderleri nominal rakamlarla Tablo 2.27'de gösterilmiştir. Rakamların üssel olarak artmasının sebebi Türk ekonomisindeki yüksek enflasyon hızıdır. Enflasyon oranlarının kanaatimizce 2000 yılına kadar ve ondan öte devam edeceği ekonomik göstergelerden anlaşılmaktadır.

Buraya kadar olan ilk iki bölümde genel olarak ele alınmış ve Türkiye'de özel sigortacılığın son on yıldaki gelişimi incelenmiştir. Müteakip bölümde ülkemizde sosyal güvenlik kurumlarından Bağ-Kur incelenecek ve daha sonra da değerlendirmeye geçilecektir.

(*)Türkiye'de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Rapor 1986-1991, Sigorta Murakabe Kurulu Yayın No:32-38.

III. BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK KURUMU OLARAK BAĞ-KUR

Bu bölüme kadar özel sigortayı ve Türkiye'de özel sigortanın gelişimini, özel sigortanın son dokuz yılda gösterdiği gelişim trendini ve aynı trend devam ederse 2000 yılına kadar muhtemel gelir ve gider tahminlerini göstermiş bulunuyoruz. Burada önemle üzerinde durduğumuz tema, bir sosyal güvenlik kurumu olan Bağ-Kur'un özelleştirilmesi olacağından öncelikle Bağ-Kur'un halihazır durumunu ve 2000 yılına kadar muhtemel gelişmelerini incelememiz gerekmektedir. Bağ-Kur'a geçmeden "sosyal güvenlik" kavramı üzerinde kısaca duracağız.

Sosyal güvenlik, sanayi devrimi sonrası gelişmiş toplumlarda ortaya çıkmış olan bir kavramdır. 14 Ağustos 1935 tarihinde Amerika Birleşik Devletlerinde Sosyal Güvenlik Kanunu (Social Security Act) ile literatüre girmiş bulunan sosyal güvenlik kavramı değişik şekillerde tanımlanmıştır. Sosyal güvenlik her fert ve toplum için bir ihtiyaçtır ve hayatın çeşitli kademelerinde ortaya çıkan fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlara yöneliktir (1).

Sosyal güvenlik; çeşitli sosyal, ekonomik ve modernleşme sonucu ortaya çıkan risklere karşı bireyleri koruyan bir sistemdir. Bir sosyal güvenlik sistemi içerisinde sosyal sigorta, sosyal hizmet ve yardım programları yer almaktadır (2). Toplumdaki fertlerin tamamına güvence sağlamak, bu güvenceyi bozacak tehlikeleri engellemek ve muhtemel etkilerini azaltmak sosyal güvenlik sisteminin temel amacıdır. Bir ülkenin sosyal güvenlik sistemi ülkenin nüfus yapısından, nüfus niteliğinden, istihdam politikasından, teknolojik tercihlerden, ekonomik politikalardan doğru orantılı olarak etkilenmektedir (3).

Geniş tanımı ile sosyal güvenlik; bir ülke halkının geleceğini, bugünden güven altına almayı amaçlayan ve birbirleri arasında birlik ve uyum bulunan kurumlar bütünüdür (4). Amacı iş kazası, meslek kazası, hastalık, analık, malüllük, yaşlılık ve ölüm gibi risklere karşı, bireylere güvence sağlamaktır (5).

---

(1) Çubuk, a.g.e., s.3.

(2) Emel Danişoğlu, *İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Sosyal Güvenlik*, DPT Sosyal Planlama Başkanlığı, Mayıs, 1990, s.5.

(3) Emel Danişoğlu, "Sosyal Güvenlik Sisteminde Gelişmeler", DPT Planlama Dergisi, Eylül, 1990, s.67.

(4) Danişoğlu, *İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Sosyal Güvenlik*, a.g.e., s.5.

(5) Sevtap Süngü, *Sosyal Güvenlik Kurumlarının Portföy Yapıları*, SPK Raporu, Ankara, Mart-1985, s.1.

Bir ülke halkının güvenliğini sağlamayı amaç edinen sosyal güvenlik sisteminin yaygın hale gelmesinde çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bunlar (6);

- Sanayileşme ile geleneksel aile yapısı değişmiş ve yardımlaşma azalmış, bunun sonucu olarak işsizlik hastalık, yaşlılık nedeniyle kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan bir kesimin ortaya çıkması,
- Ücretlerin az olmasına rağmen işsizliğin, hastalığın, iş kazalarının artması,
- Ekonomide liberalizasyon ilkesinin uygulanması ile işverenlerin güçlenmesi, çalışanların ise korunmaması,
- Ekonomik güvensizliğin yok edilmek istenmesi,
- İşgücünün örgütlenerek siyasi otoriteye baskı grubu oluşturmasıdır.

Günümüzde sosyal güvenlik şemsiyesinin bir parçası olan sosyal sigortalar, iş kazaları ve meslek hastalıkları, hastalık, analık, malüllük, yaşlılık, ölüm, işsizlik sigortaları ve aile yardımlarını gerçekleştirmektedir. Bu sigorta programının finansmanında ise devletin payının olduğu görülmekte ve finansman sistemi olarak dağıtım yöntemi yaygın olarak kullanılır hale gelmektedir (*).

Ülkemizde sosyal güvenlik sistemi, Osmalılar döneminde, tımar, zeamet, yurtluk, ocaklık ve muhtacin gibi adlar altında dullara, yetimlere vb. sosyal haklar verilmek suretiyle oluşturulmuştur. Daha sonraları teavun sandıkları, loncalar şeklinde kurumsallaşmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında ise bu sistemi ve yeni birtakım düzenlemelere ilave edilmiştir. Dilaver Paşa Nizamnamesi (1865), Maadin Nizamnamesi (1863), Askeri Fabrikalar Nizamnamesi (1909), Tersanei Ameriye Mensup İşçi Vesairenin Tekaüdiyesi Hakkında Nizamname (1909), Hicaz Demir Yolu Memur ve Müstahdemlerine Yardım Nizamnamesi (1910) bunlardan bazılarıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise Umumi Hıfzıssıhha, Belediyeler Kanunu gibi kanunlar çıkarılmıştır. 1945 yılında Sosyal Sigortalarla ilgili kanun çıkarılmış ve 1946'da "İşçi Sigortaları Kurumu" kurulmuştur. 1950 yılında ise T.C. Emekli Sandığı kurularak devlet memurlarına güvence getirilmiştir. 1971 yılında yayınlanan 1479 Sayılı Kanunla ise "Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız çalışanların Sosyal Sigortalar Kurumu" olan BAĞ-KUR kurulmuştur. Böylece Türkiye Cumhuriyetinin de sosyal güvenlik şemsiyesi geniş bir alana yayılmaya başlamıştır.

(6) Danışoğlu, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Sosyal Güvenlik, a.g.e., s.9.

(*) Bakınız Bölüm 1.6.

Sosyal Sigortalar Kurumu, hizmet sözleşmesi ile çalışan ücretlilerin sosyal güvenliğini sağlamaktadır. İş kazaları, meslek hastalıkları, analık, malüllük, yaşlılık, ölüm gibi riskleri bu kurum karşılamaktadır. Ayrıca 1983 yılından sonra özel sektörde ve tarımda sürekli çalışmayanlar da isteğe bağlı olarak sosyal sigorta kapsamına alınmıştır.

T.C. Emekli Sandığı kapsamında bulunan Devlet Memurları, malüllük, yaşlılık, ölüm risklerine karşı güvence altına alınmış durumdadırlar. Ayrıca memura çocuk yardımı yapılmakta ve çocuğun güvencesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bağ-Kur ise bağımsız çalışanların sosyal güvenliğini sağlamaktadır. Kurum kapsamında bulunanlar, malüllük, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı güvence altına alınmıştır. Ancak, işsizlik ve çocuk yetiştirme risklerine karşı güvence sözkonusu değildir. Bağ-Kur sigortalısının hastalık ve kazalardan doğan zararları karşılanmaktadır. Ancak geçici kayıpları henüz bu kapsama girmemiştir. Ayrıca Bağ-Kur sigortalısı analık riskine karşı da sigortasızdır.

Bu üç sosyal güvenlik kurumuna ek olarak diğer yardım sandıkları (OYAK, Amele Birliği, bankalar, borsalar, ticaret ve sanayi odaları ve bunların birliklerine ait yardımlaşma birliği) ile ülkemizde sosyal güvenlik sistemi; yasalara ve kayıt üzerinde bakıldığında, oldukça gelişmiş olduğu görülmektedir. Ancak risklerin karşılanmasında ve sistemin işleyişinde bazı boşluk ve aksaklıklar göze çarpmaktadır(7).

Ülkemizde sosyal güvenlik sisteminin bir parçası olan Eylül 1971 yılında 13956 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak kuruluşu kabul edilen Bağ-Kur; aşağıda değişik açılardan incelenerek ele alınmıştır.

Bağ-Kur'u incelemeden önce bazı özel bilgileri sunmak, Bağ-Kur'un anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

(7) Sait Dilik, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik, Bazı Sorunlar ve Öneriler", Konrad Adenaur Vakfı, Sosyal Piyasa Ekonomisi Sempozyumu, Ankara, 10 Temmuz 1992.

1. Toplam Sigortalı Sayısı	: 9.704.550
Aktif Sigortalı (prim ödeyen)	: 2.093.016
Aylık Alan (yaşlılık, malüllük, ölüm)	: 510.971
Sağlık Sigortasından Faydalanan	: 7.094.563
2. İl Müdürlükleri Sayısı	: 74
3. Personel Sayısı	: 6129
4. Bazı Temel Göstergeler (Milyar TL)	
Primler	: 1.315,881
Gelir-Gider Farkı	: (-) 442,1
Aktifler	: 222,9
Menkul Değerler Portföyü	: 10,5
Özsermaye (Karşılıklar)	: (-) 385,7

3.1. BAĞ-KUR'UN MAHİYETİ VE ORGANİZASYONU

Bağ-Kur; belirli bir prim karşılığında, devlet eliyle, esnaf ve sanatkarlar ve bağımsız çalışan vatandaşların sosyal güvenliklerini sağlamak üzere 1479 sayılı Kanunla 2 Eylül 1971 yılında kurulmuş, ülkemizin üç sosyal güvenlik kuruluşundan birisidir. Başlangıçta sadece kentte yaşayan bağımsız çalışanların sosyal güvenliğini sağlayan Bağ-Kur, daha sonra 17-10-1983 tarih ve 2916 Sayılı Kanunla, kırsal kesimde bağımsız çalışan çiftçileri de sosyal güvenlik kapsamına almıştır. Ayrıca 29.08.1977 tarih ve 2108 Sayılı Kanunla Köy ve Mahalle Muhtarları, 8.05.1985 tarih ve 3201 Sayılı Kanunla yurtdışında bulunan Türk vatandaşlarının, yurtdışında geçen sürelerinin sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilmesi ile ilgili hizmetler Bağ-Kur tarafından yerine getirilmektedir.

Bağ-Kur, başlangıçta sigortalılarına uzun vadeli sigorta kollarından malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortası yardımları yapmakta iken, 1479 sayılı Kanun kapsamındaki sigortalılarına, 3235 sayılı Kanunla 1 Ocak 1986 tarihinden itibaren kademeli olarak sağlık sigortası hizmetlerini vermeye başlamıştır. Sağlık sigortası hizmetleri 1.1.1989 tarihinden itibaren ülke geneline yaygınlaştırılmıştır.

Bağ-Kur sigortalısı olmak için; herşeyden evvel kanunla ve kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarının kapsamı dışında

olarak, herhangi bir işyerine hizmet akti ile bağı bulunmamak ve 18 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir.

Kimlerin Bağ-Kur sigortalısı olabilecekleri 1479 sayılı kanunun 24. maddesinde 2926 sayılı Kanının 1. maddesinde; 2108 sayılı Kanunun 4. maddesinde ve 3201 sayılı Kanun ile belirlenmiştir. Buna göre mecburi Bağ-Kur sigortalısı sayılanlar;

- Esnaf ve Sanatkarlar,
- Tüccarlar, sanayiciler,
- Borsa ajanları ve acenteleri,
- Mimarlar, mühendisler,
- Sigorta prodüktörleri, eksperler,
- Doktorlar, eczacılar, veterinerler,
- Gümrük komisyoncuları gibi ticari kazanç veya serbest meslek kazancı dolayısıyla gerçek veya götürü usulde gelir vergisi mükellefleri,
- Esnaf ve sanatkar siciline kayıtlı bulunanlar,
- Kanunla kurulu meslek kuruluşuna kayıtlı bulunanlar,
- Kollektif şirketlerin ortakları,
- Adi komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları,
- Limited şirketlerin ortakları,
- Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları,
- Donatma iştirakleri,
- Anonim şirketlerin kurucu ortakları ile yönetim kurulu üyesi olanlar,
- Muhtarlardır.

Diğer taraftan;

- Hiçbir işi olmayanlar,
- Ev kadınları
- Yurt dışında bulunan vatandaşların yanlarında bulunan çalışmayan eşleri,
- Türkiye'de ikamet eden Türk asıllı yabancı uyruklular isteğe bağlı Bağ-

Kur sigortalısı olabilmektedirler.

Bağ-Kur'un örgüt yapısı 1479 sayılı Kanunun 1. ve müteakip maddelerinde belirlenmiştir. Bağ-Kur Kuruluş Kanununun 1. maddesi gereğince Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Kurum, bu Kanun ve Özel Hukuk hükümlerine tabi, mali ve idari bakımdan özerk bir kamu tüzel kişiliğidir; merkezi Ankara'dır ve kurumu Yüksek Denetleme Kurulu denetler.

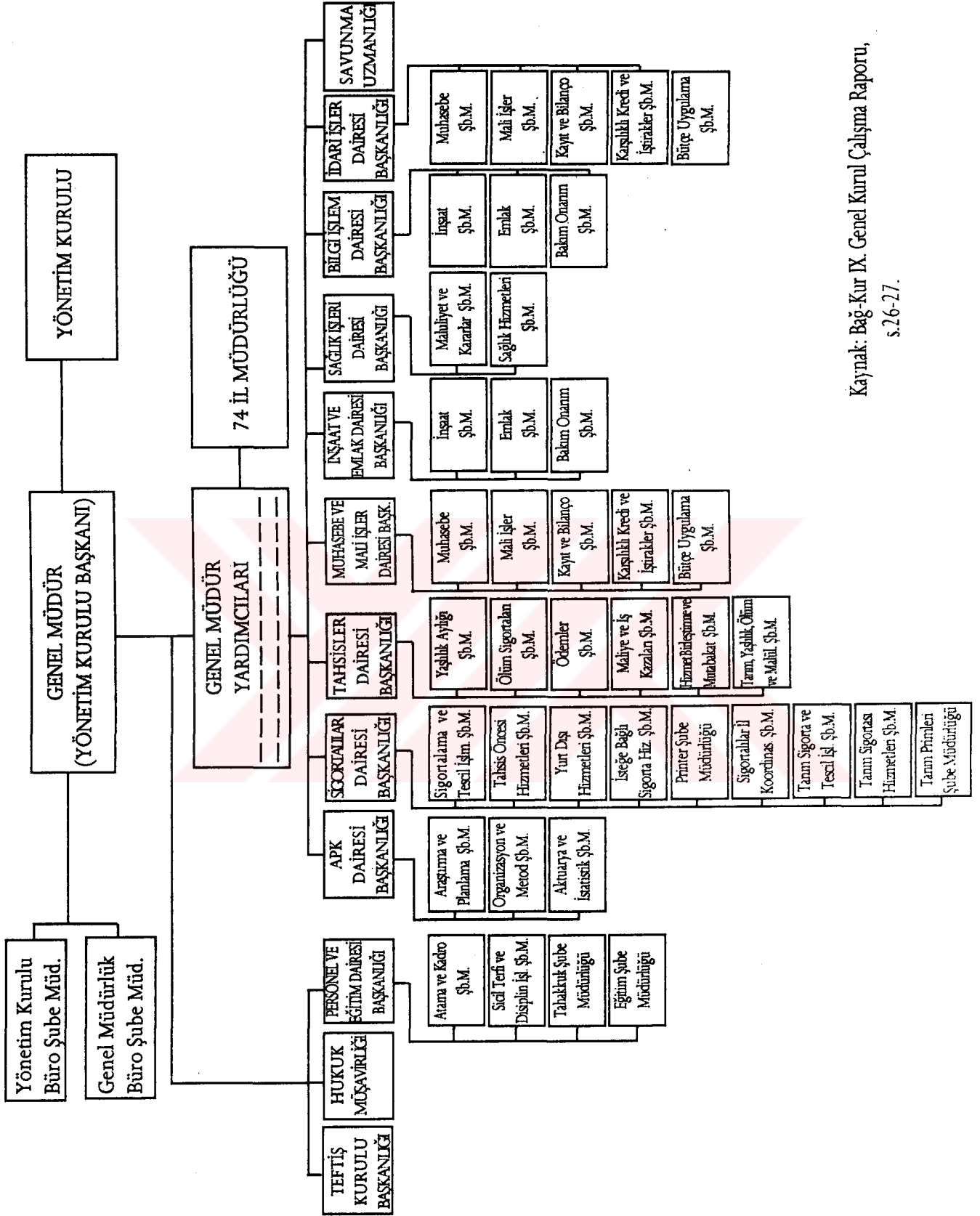
Kurum, genel müdürlük, yönetim kurulu, genel kurul ve diğer bağlı birimlerden müteşekkildir.

Genel Müdürlük Kuruluşu: Bu birim; genel müdür, genel müdür yardımcıları ve merkez kuruluşu ile bölge şube müdürlüklerinden meydana gelmektedir. Genel müdür ve yardımcıları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın önerisiyle Bakanlar Kurulunca atanır.

Yönetim Kurulu: Kurumun yönetim kurulu bir başkan ile sekiz üyeden oluşmaktadır. Üyelerden ikisi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca, bir üye Ticaret Bakanlığı'nca, bir üye Maliye Bakanlığı'nca önerilir ve Bakanlar Kurulunca atanır. Dört üye sigortalıları temsilen meslek kuruluşlarınca gösterilen adaylar arasından Genel Kurulca seçilir.

Genel Kurul: Sigortalıları temsilen en yüksek meslek kuruluşlarınca seçilen üyelerden, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Maliye, Sağlık, Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları ile DPT, SSK ve TC Emekli Sandığı'nca gönderilen ikişer kişiden Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca davet edilecek üniversite ve yüksek okul öğretim üyelerinden oluşmaktadır.

Bağ-Kur'un organizasyon şeması aşağıdaki Şekil 3.1.'de görülmektedir.

Kaynak: Bağ-Kur IX. Genel Kurul Çalışma Raporu,
s.26-27.

3.2. ÜYE (SİGORTALI) DURUMU

Kimlerin Bağ-Kur sigortalısı sayılabileceği bölüm 3.1.'de ilgili kanun maddeleriyle belirtilmişti. Bu bölümde, Bağ-Kur sigortalılarının (aktif ve pasif sigortalı olarak) yıllar itibariyle gelişimi incelenecektir. Bu bölümde, tabloların hazırlanmasında Bağ-Kur İstatistik Yıllıkları ve Bağ-Kur Çalışma Raporlarından yararlanılmıştır.

1991 yılı sonu itibariyle Bağ-Kur'un toplam sigortalı sayısı (aktif ve pasif sigortalı) 2.603.987 kişidir. Bunun 2.093.016'sı aktif sigortalıdır. Yani Bağ-Kur'a prim ödemekle mükelleftir. 510.971 kişi ise pasif sigortalı durumundadır. Yani Bağ-Kur'dan yaşlılık, malüllük, ölüm aylığı almaktadırlar. Tablo 3.1.'de Bağ-Kur'un son altı yıldaki aktif ve pasif sigortalı sayısı görülmektedir. Buna göre Bağ-Kur'dan aylık alanların sayısının aktif sigortalı sayısına oranı giderek artmaktadır. Diğer bir deyişle oran olarak Bağ-Kur her yıl daha fazla kişiye aylık bağlarken daha az kişiden prim almaktadır. Tablo 3.2.'de bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Buna göre Bağ-Kur'dan aylık alanların artış hızları, Bağ-Kur'a prim ödeyenlerin artış hızlarından çok daha küçüktür. Örneğin 1986'da aylık bağlananların artış hızı %24.4 iken aktif sigortalı artış hızı %8.7 olmuştur. Bu oranlar sırasıyla 1987'de %14.8 %6, 1988'de %19.2 %1.9, 1989'da %12.3 %3.9, 1990'da %10.8 %1.1 ve 1991'de %8.9 %1 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre Bağ-Kur her yıl daha az prim artışı sağlarken daha çok emekli aylığı gideri artışına katlanmaktadır. Örneğin 1991'de Bağ-Kur $1.315.880.759 \times 10^3$ TL prim tahsil etmiş ve aynı yıl 1.470.335.480.000 TL emekli maaşı ödemiştir. Bu demektir ki Bağ-Kur topladığı primlerle emekli maaşlarını bile karşılayamamaktadır. Zaten 1991'de Bağ-Kur'un toplam geliri (Prim+kira+faiz+diğer) 1.639.178.394.099 TL'dir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur toplam gelirinin %90'ını emekli maaşlarına ayırmaktadır. Bağ-Kur'un diğer gider ve yardımları da dikkate alındığında finansman yetersizliği içerisinde olduğu hemen görülebilmektedir. Toplam gelirlerin %90'ının emekli aylıklarına tahsis edilmesinin nedeni aktif sigortalı artış hızının aylık bağlananlar artış hızından, çok daha az olmasıdır. Bunun da sebebi Bağ-Kur'a dahil olan yeni üyelerin önemli bir bölümün mesleğe başlayanlarının eski olması ve kısa zamanda emekli olacak pozisyona gelmeleridir ve ayrıca borçlandırma rakamlarının düşük olmasıdır. Bağ-Kur'un mali yapısı bölüm 3.4.'de inceleneceği için burada mali durum üzerinde fazla durulmayacaktır. Bağ-Kur'un aktif sigortalıların ve aylık bağlananların yıllar itibariyle göstereceği tahmini gelişim tablo 3.3.'te görüldüğü gibi olacaktır. Aylık alanların tahmininde

$Y=271950+54592X$; toplam aktif sigortalıların tahmininde ise;
 $Y=1.852.037+40275X$ kullanılmıştır (*).

Tablo 3.3.'te görüldüğü gibi tahmini aylık bağlananların artış hızı, tahmini aktif sigortalıların artış hızından çok daha fazladır. Bunun sonucu olarak aylık bağlanan/aktif sigortalı oranı da artış göstermektedir. Yani Bağ-Kur'dan aylık alanların sayısı her yıl artış gösterirken Bağ-Kur'a prim ödeyenlerin sayısı bu artışı karşılayacak oranda yükselmemektedir. Örneğin, Bağ-Kur'un 1991 yılında aylık alanlar/aktif sigortalı oranı %24.4 ve aynı yıl Bağ-Kur'un $1.315.880.759 \times 10^3$ prim tahsilatı olmuş, buna karşılık 1.470.320.480.005 TL aylık ödenmiştir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur topladığı primlerle, üyelerinin aylıklarını bile karşılayamamakta ve 1991'de 1.34 milyar liralık bir açık vermektedir. Bu durumun önümüzdeki 5-8 yıl daha, borçlanma talebiyle, devam edeceği ce sonra aylık bağlananların artış hızının düşeceği tablo 3.3.'teki artış hızlarına ve aylık alanlar/aktif sigortalı oranına baktığımızda kolayca görülebilmektedir.

Bağ-Kur esnaf ve bağımsız çalışanların sosyal güvenliğini sağlamaktadır. Bağ-Kur aktif sigortalılarının, meslek kuruluşları itibariyle dağılımları tablo 3.4'te görülmektedir. Buna göre 1991 yılı itibariyle Bağ-Kur aktif sigortalılarının %60.4'ünü vergi dairesi kayıtlarına girenler, %26.6'sını esnaf ve sanatkarlar, %2.4'ünü ticaret ve sanayi odaları, ve sanatkarlar dernekleri, %5'ini isteğe bağlı sigortalılar, %2.8'ini ticaret odaları, %2'sini muhtarlar ve geri kalan %0.8'ini diğer meslek kuruluşları mensupları oluşturmaktadır.

Bağ-Kur sigortalısı prim ödeme ve aylık alma açısından 24 basamağa ayrılmıştır. Her sigortalı beyan ettiği gelirine göre bu basamaklara yerleştirilir ve 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun 49. ve 50. maddelerinde belirlenen şartlar muvacehesinde prim öder. Basamak yükseldikçe prim miktarı ve emekli aylıkları artış gösterir.

Her ne kadar Bağ-Kur 24 basamağa ayrılmış olsa da 1991 yılı sonu itibariyle Bağ-Kur sigortalısı 17. basamağa çıkabilmiştir. Tablo 3.5.'te Bağ-Kur sigortalısının 1991 yılı sonu itibariyle basamaklara dağılımı görülmektedir.

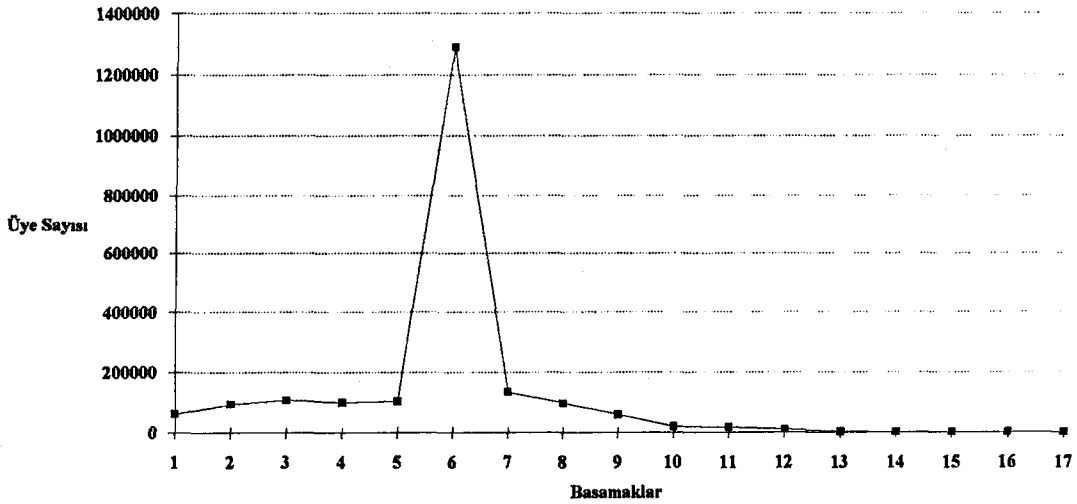
(*) Y = Bağımlı değişken, aylık alanlar ve aktif sigortalılar

X = Bağımsız değişken, dönemler

Denklemler Bağ-Kur'un son altı yıllık aylık alanlar ve sigortalı sayısından yararlanılarak elde edilmiştir.

Basamaklar	Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı İçindeki Payı %
1	61.674	2,9
2	93.507	4,5
3	107.717	5,1
4	99.217	4,7
5	103.870	5,0
6	1.289.012	61,6
7	134.168	6,5
8	96.819	4,6
9	59.995	2,8
10	19.207	0,9
11	16.540	0,8
12	9.226	0,5
13	1.291	0,07
14	532	0,03
15	155	-
16	69	-
17	17	-
TOPLAM	2.093.016	100

Tablo 3.5. Aktif Sigortalıların Basamaklara Dağılımı

Şekil 3.1. Aktif Sigortalıların Basamakları Dağılımı

Tablo 3.5.'te görüldüğü gibi Bağ-Kur sigortalısının %83.8'i birden altıya kadar olan basamaklara dağılmış durumdadır. Bu oranın %61.6'sı ise 6. basamakta yığılmıştır. Bunun nedeni gayet açıktır. 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun değişik 52. maddesine göre; Bağ-Kur sigortalısı 6. basamağa kadar her basamakta bir yıl beklemek zorunda olup bu süre sonunda kendiliğinden basamak yükseltir. Ancak altı, yedi, sekiz, dokuz, on, onbir ve onikinci basamaklarda bekleme süresi 2 yıldır ve basamak yükseltilmesi için sigortalının her türlü prim ve diğer borçlarını ödemiş olması gerekmektedir. Bağ-Kur'a olan borcunu ödemeyen sigortalı altıncı basamakta yığılmaktadır (Şekil 3.1). Bu göstermektedirki Bağ-Kur prim alacaklarının tamamını tahsil edememektedir. 1991 yılında toplam icra takip dosyası 2608 adettir. Bunun maddi değeri ise 3.5 milyar liradır. Açılan icra davalarından 233 adedi sonuçlanmış ve 200 milyon lira tahsil edilmiştir. Bu demektir ki Bağ-Kur takipteki icra dosyalarının %9'unu sonuçlandırmış ve icra takibinde olan alacaklarının %6'sını tahsil edebilmiştir (8). Bu konuya ileride tekrar dönülecektir.

3.3. BAĞ-KUR'UN SAĞLADIĞI SİGORTA YARDIMLARI

Bağ-Kur; sigortalılarına yaşlılık ve malüllük aylığı sigortalının ölümü halinde de hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanmakta, cenaze parası ödenmekte ve sağlık sigortası yardımı yapılmaktadır. Ayrıca, aylık bağlanmasına hak kazanılması durumunda kendilerine ve hak sahiplerine ödedikleri primler toptan ödeme olarak iade edilmektedir.

3.3.1. Genel Olarak

1479 Sayılı Bağ-Kur Kanununun 24. maddesine göre Bağ-Kur sigortalısı sayılanların; aynı kanunun 25. maddesinde sigortalılığın başlangıç ve bitiş tarihleri belirtilmiştir. Buna göre; "gelir vergisi mükellefi olanlar mükellefiyetin başlangıç tarihinden itibaren, gelir vergisinden muaf olanlar ile vergi kaydı bulunmayanlar da Esnaf ve Sanatkarlar Siciline veya kanunla kurulu meslek kuruluşlarına kayıtlı oldukları tarihten itibaren kendiliğinden sigortalı sayılırlar. Sigortalılık hak ve yükümlülükleri ise sigortalı sayıldıkları tarihte başlar" (9).

Bağ-Kur sigortalısının hak ve yükümlülüklerinin sona ermesi de yine aynı maddede belirtilmiştir. Buna göre; gelir vergisi mükellefiyeti olmayı gerektiren faaliyete son verildiği, ilgili meslek kuruluşlarından kayıtlarının silindiği, TC. Emekli Sandığına geçildiği, özel işletmelerin mahkemece tasfiyesine karar

(8) Bağ-Kur IX. Genel Kurul Çalışma Raporu, s.53.

(9) Bağ-Kur Kanunu, md.25.

verildiği, hizmet akdi ile çalışmaya başlandığı tarihten itibaren Bağ-Kur sigortalılıkları sona erer.

Bağ-Kur Kanununa göre zorunlu sigortalı sayılanlar, sigortalı sayıldıkları tarihten itibaren üç ay içinde Kuruma kayıt ve tescillerini yaptırmak zorundadırlar. Kuruma kayıt ve tescilini yaptırmayanların Kurumca re'sen tescili yapılır. Diğer taraftan üyelik kaydı silinenler de üç ay içinde durumu Kurum'a bildirmek zorundadırlar (10).

3.3.2. Malüllük Sigortası

Çalışma gücünün en az üçte ikisini kaybettiği tesbit edilen sigortalı malüllük sigortası açısından malül sayılır (11). Kanunen malül sayılan, Bağ-Kur'un malüllük aylığını almaya hak kazanır. Ancak sigortalılığın başladığı tarihte malül sayılacak derecede hasta veya sakat olanlar bu hakka sahip olamazlar. Ayrıca Bağ-Kur sigortalısının en az beş tam yıl sigorta primi ödemiş olması gerekmektedir. Ancak iş kazası veya meslek hastalığı sonucu malül duruma düşenler için bu şart uygulanmaz (12).

Malüllük aylığının tutarı Bağ-Kur Kanununun 30. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre, malüllük aylığı, sigortalının son defa prim ödediği gelir basamağının %70'i kadardır. Bu oran bakıma muhtaç malüller için %80 olarak belirlenmiştir. Malüllük aylığı alanlar Kurum tarafından kontrol edilirler. Yapılan kontrol muayenesinde malüllük halinin sona erdiği tesbit edilirse malüllük aylığı kesilir. Bağ-Kur'dan malüllük aylığı alanların sayısı Tablo 3.6'da görülmektedir. Buna göre malüllük aylığı alanlar, sayı olarak artarken toplam aylık alanlar içindeki payı azalmıştır. 1986'da toplam aylık bağlananların %3.6'sını malüller oluştururken bu oran 1991'de %2.8'e gerilemiştir. Buna karşılık malüllük aylığı alanların aktif sigortalılar içindeki payında artış görülmektedir. Bu demektir ki her yıl daha fazla kişi malülen emekli olurken daha az kişi prim ödemektedir. Diğer taraftan malüllük aylığı alanların artış oranlarında bir azalma gözlenmektedir. Ancak aktif sigortalıların artış hızı (13) ile karşılaştırıldığında bunun yetersiz olduğu görülmektedir.

(10) Bağ-Kur Kanunu, md.26.

(11) Bağ-Kur Kanunu, md.28.

(12) Bağ-Kur Kanunu, md.29.

(13) Bakınız: Tablo 3.2.

Bağ-Kur'dan malüllük aylığı alanların tahmini olarak göstereceği gelişme tablo 3.7.'de görülmektedir. Malüllük aylığı alanların yıllar itibariyle gösterdiği gelişme, $Y = 11.023 + 946 X$ olarak hesaplanmıştır (*).

Tablo 3.7.'de görüldüğü gibi önümüzdeki yıllarda Bağ-Kur'dan malüllük aylığı alanların sayısı giderek artmaktadır. Ancak artış hızı her yıl biraz daha yavaşlamaktadır. Örneğin 1992'de tahmini artış hızı %8.2 iken 1995'de %4.9, 1997'de %4.5 ve 2000 yılında ise %3.9 olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca toplam aylık alanlar içindeki payı da az da olsa bir gerileme içerisindedir. Ancak tahminlere göre malüllük aylığı alanların, tahmini aktif sigortalı içindeki payı giderek artmaktadır. Örneğin 1992'de aktif sigortalıların %0.83'ü oranında malüllük aylığı alan Bağ-Kur'lu olabileceken, 1995'de %0.94, 1998'de %0.99 ve 2000 yılında ise %1.1 olabileceği görülmektedir. Bu demektir ki her yıl daha fazla kişi malülen emekli olurken daha az kişi prim ödeyecektir. Bunun sonucu olarak Bağ-Kur 2000 yılına kadar sürekli olarak finansman açığı olan bir kurum olmaya devam edecektir. Kurumun 2000 yılına kadar sürekli zarar edeceği, bölüm 3.4.'de mali bünye ile ilgili projeksiyonlar yapılarak daha açık bir şekilde gösterilmiştir.

3.3.3. Ölüm Sigortası

Ölüm sigortası yardımları 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun 40. maddesinde eşe, çocuklara, ana ve babaya aylık bağlanması ve toptan ödeme yapılması ile ölen sigortalı için cenaze masrafları verilmesi olarak belirlenmiştir. Yine Bağ-Kur Kanununun 41. maddesinde hak sahiplerinin ölüm aylığından yararlanabilme şartları;

- "Ölüm tarihinde en az 3 yıl prim ödemiş olması,
- Malüllük veya yaşlılık aylığı almakta iken yahut yazılı olarak istekte bulunup, malüllük veya yaşlılık aylığı bağlanmasına hak kazanmış olması,
- Bağlanmış bulunan malüllük veya yaşlılık aylıkları kesilmiş olan sigortalıların ölmüş olması,
- En az 3 tam yıl sigorta primi ödemiş olanlardan 39. maddeye göre toptan ödeme talebinde bulunmakla beraber, toptan ödeme yapılmadan ölmüş olması."

(*) $Y =$ Malüllük aylığı alan sigortalı sayısı
 $X =$ Dönemler (Yıllar)

şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca aynı maddede sigortalı iken geçirdiği iş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölenler için ölüm aylığı bağlamada prim ödeme süresinin dikkate alınmayacağı belirtilmiştir. Ölüm aylığı bağlanırken diğer sosyal güvenlik kurumlarında geçen süreler de dikkate alınmaktadır.

1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun 44. maddesine göre 3 tam yıl sigorta primi ödemedi vefat eden sigortalıların hak sahiplerine sigortalının ödemiş olduğu primler miktarının toptan olarak geri ödeneceği hükmü getirilmiştir. Bu, ölüm sigortasından toptan ödeme olarak adlandırılmaktadır. Aynı Kanunun 47. maddesinde ise sigortalının veya mallülük veya yaşlılık aylığı alanların ölümleri halinde, cenaze giderleri karşılığında, cenazeyi kaldıran gerçek ve tüzel kişilere, yönetim kurulunun önerisi ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının onayı ile belirlenen miktar kadar ödemede bulunulacağı belirtilmiştir. Bu miktar 1991'de 30.000 TL olarak kabul edilmiştir.

Ölen sigortalının eşine ve çocuklarına, ana ve babasına bağlanacak ölüm aylığının miktarı 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun 45. maddesinde belirlenmiştir. Ayrıca ölüm sigortasından bağlanan aylığın sona ermesi aynı Kanunun 46. maddesinde, ölüm aylığının miktarı ise 42. maddesinde belirlenmiştir.

Bağ-Kur'dan ölüm aylığı almaya hak kazananların yıllar itibarıyla gösterdiği gelişme Tablo 3.8'de görülmektedir (14). Buna göre ölüm aylığı alanların sayısı her yıl biraz daha az bir artış hızıyla gelişme kaydederken, toplam aylık alanlar içindeki payı da sabit sayılabilecek bir şekilde gelişmektedir. Örneğin 1986'da ölüm aylığı alanların artış hızı %16.1 ve toplam aylık alanlar içindeki payı %29.2 olmuştur. Bu oranlar sırasıyla 1987'de %14.2 %29.1, 1988'de %10.3 %26.9, 1989'da %13.4 %27, 1990'da %11.9 %27.4 ve 1991'de %15.1 %29.1 olarak gerçekleşmiştir. Ölüm aylığı alanların artış hızındaki bu azalma toplam aylık alanlar içindeki payının ortalama %28 gibi bir oranda sabit kalması olumlu gelişmelerdir. Ancak ölüm aylığı alanların aktif sigortalıya oranı her yıl biraz daha fazla olmaktadır. Örneğin 1986'da ölüm aylığı alanlar/aktif sigortalı oranı %5,2 iken bu oran 1987'de %5.6, 1988'de %6, 1989'da %6.7, 1990'da %7.3 ve 1991'de %8.3 olmuştur. Bunun nedeni aktif sigortalı artış hızının aynı yıllarda sırasıyla %8.7 %6 %1.9 %3.9 %1.1 ve %1 gibi çok düşük kalmasıdır. Oysa bu yıllarda ölüm aylığı alanların artış hızı azalma göstermiş olmasına rağmen en düşük artış hızı 1988'de %10.3 olarak gerçekleşmiştir. 1988'de aktif sigortalı artış hızı %1.9 olmuştur. Diğer bir deyişle 1988'de ölüm aylığı alanlar %8.4 daha fazla artmıştır. Bu oran 1989'da %9.5, 1990'da %10.8, 1991'de %14.5 daha fazla olmuştur.

(14) Rakamlar kümülatif olarak alınmıştır.

Böyle bir gelişme, her yıl daha fazla kişinin ölüm aylığı almaya hak kazanırken, daha az kişinin prim ödediğini göstermektedir.

Bağ-Kur'dan tahmini olarak ölüm aylığı alanların göstereceği gelişme Tablo 3.9'da görülmektedir. Ölüm aylığı alanların yıllar itibariyle kümülatif olarak göstereceği gelişme, $Y=75.884 + 15.508X$ olarak hesaplanmıştır (*).

Tablo 3.9.'da görüldüğü gibi önümüzdeki yıllarda Bağ-Kur'dan ölüm aylığı alanların sayısı giderek artacaktır. Ancak artış hızı her yıl biraz daha yavaşlamaktadır. Örneğin 1992'de tahmini ölüm aylığı alanların artış hızı %6 iken bu oran 1993'te %8.4'e çıkmış bu yıldan sonra ise düşüşe geçerek 1995'te %7.2, 1998'de %5.9 ve 2000 yılında %5.3 olarak hesaplanmıştır. Diğer taraftan ölüm aylığı alanların toplam aylık alanlar içerisindeki payı da %28.2 oranında sabit kalmaktadır. Ancak ölüm aylığı alanların toplam aktif sigortalılara oranı her yıl biraz daha artacaktır. Örneğin 1992'de aktif sigortalıların %8.6'sı oranında ölüm aylığı alan varken bu oran 1995'de %10.2, 1998'de %11.7 ve 2000 yılında %12.6 olacaktır. Diğer bir deyişle Bağ-Kur her yıl daha fazla kişiye ölüm aylığı öderken daha az kişiden prim tahsil etmektedir. Bağ-Kur'un prim tahsil etmede güçlüklerle karşılaşması da dikkate alındığında 1991'de yaklaşık 500 milyar lira finansman açığı olan Kurumun 2000 yılına kadar sürekli açık vermeye namzet olduğu açıkça görülebilmektedir.

3.3.4. Yaşlılık Sigortası

Yaşlılık sigortası yardımları 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun 34. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre yaşlılık sigortasından sağlanan yardımlar; yaşlılık aylığı bağlanması ve toptan ödeme yapılması olarak iki şekilde olmaktadır. Yine aynı Kanunun 35. maddesinde yaşlılık aylığından yararlanabilmek için sigortalının;

- Kurumdan yazılı talepte bulunması ve bu tarihte kuruma borcunun olmaması,
- Kadın ise 20 tam yıl, erkek ise 25 tam yıl sigorta primi ödemiş olması,
- Kadın ise 50, erkek ise 55 yaşını doldurmakla birlikte en az 15 tam yıl sigorta primi ödemiş olması,

gerektiği belirtilmektedir. Yaşlılık aylığı ödemeleri, sigortalının aylık bağlanması talebinden sonraki aybaşı başlar(15) ve aylık tutarı, sigortalının en son prim ödediği basamağın %70 kadardır (16).

(*) Y = Ölüm aylığı alan sigortalı sayısı
 X = Dönemler (Yıllar)

Yukarıda belirtilen 15 tam yıl sürenin tamamının Bağ-Kur'da geçmiş olması şart değildir. Diğer sosyal güvenlik kuruluşlarında geçen hizmet süreleri de dikkate alınır.

Yine aynı Kanunun 79. maddesinde, yaşlılık sigortasından toptan ödeme yapılması için sigortalının;

- Sigortalı olarak çalıştığı işten ayrılmış olması,
- Kadın ise 50 erkek ise 55 yaşını doldurması ve malüllük veya yaşlılık aylığına hak kazanmamış olması, gerektiği belirtilmiştir.

Bağ-Kur'dan yaşlılık aylığı alanlar, toplam aylık alanlar içerisinde en büyük paya sahiptirler. Tablo 3.10'da yaşlılık aylığı almaya hak kazananların yıllar itibariyle gösterdiği gelişme görülmektedir. Buna göre yaşlılık aylığı alanların sayısı her yıl biraz daha az bir artış hızıyla gelişme kaydederken, toplam aylık alanlar içindeki payı da sabit sayılabilecek bir oranda kalmaktadır. Örneğin 1986'da yaşlılık aylığı alanların artış hızı %29 ve toplam aylık alanlar içindeki payı %67 iken, bu oranlar sırasıyla 1987'de %15 %67.3, 1988'de %23.5 %69.8, 1989'da %13.7 %70, 1990'da %9.5 %69.6 ve 1991'de %5.8 %68.4 olarak gerçekleşmiştir. Yaşlılık aylığı alanların aktif sigortalılar içindeki payı her yıl artış göstermektedir. Örneğin 1986'da yaşlılık aylığı alanlar/aktif sigortalı oranı %11.8 iken bu oran 1987'de %12.8, 1988'de %15.6, 1989'da %17, 1990'da %18.5 ve 1991'de %19.4 olmuştur. Bunun nedeni aynı yıllarda, daha önce de belirtildiği gibi aktif sigortalı artış hızının çok yavaş olmasıdır. Oysa bu yıllarda yaşlılık aylığı alanların en düşük artış hızı 1991'de %5.8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl aktif sigortalı artış hızının %1 gibi çok düşük düzeyde kalması yaşlılık aylığı alanların %4.8 daha hızlı artmasına neden olmuştur

Buna göre her yıl daha fazla kişinin yaşlılık aylığı almasına karşılık, daha az kişinin sigorta primi ödediği sonucu çıkarılabilir. Tabi bunun sonucu olarak Bağ-Kur'un finansman açığı vermesi kaçınılmaz olabilmektedir.

Bağ-Kur'dan tahmini olarak yaşlılık aylığı alanların göstereceği gelişme Tablo 3.11. görülmektedir. Yaşlılık aylığı alanların yıllar itibariyle göstereceği gelişme; $Y=179520 + 39697X$ denklemiyle hesaplanmıştır (*). Tablo 3.11'de görüldüğü gibi Bağ-Kur'dan yaşlılık aylığı alanların sayısı giderek önümüzdeki yıllarda da artacaktır. Buna karşılık yaşlılık aylığı alanların artış hızı giderek

(15)1479 Sayılı Bağ-Kur Kanunun md.37.

(16) 1479 Sayılı Bağ-Kur Kanunun md.37.

(*) Y = Yaşlılık aylığı alan sigortalı sayısı

X = Dönemler (yıllar)

yavaşlamaktadır. Örneğin 1992'de tahmini artış hızı %12.8 iken bu oran 1995'te %7, 1998'de %6.1 ve 2000 yılında %5.44 olacağı görülmektedir. Diğer taraftan, yaşlılık sigortası alanların toplam aylık alanlar içindeki payı önümüzdeki dokuz yıl boyunca %1.1 gibi çok az bir oranda artış göstermektedir. Ayrıca yaşlılık aylığı alanların aktif sigortalılar içindeki payı giderek artmaktadır. Örneğin 1992'de aktif sigortalının %21.4 oranında yaşlılık aylığı alan varken bu oran 1995'te %25.5'e, 1988'de %29.2'ye ve 2000 yılında %31.5'e çıkacaktır. Bütün bunların sonucunda; Bağ-Kur'dan her yıl daha fazla kişinin yaşlılık aylığı alırken daha az kişinin sigorta primi ödeyeceği sonucu çıkarılabilir.

3.3.5. Sağlık Sigortası

Sağlık sigortası; 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu'na tabi sigortalılar, yaşlılık ve malüllük aylığı almakta olanlar ile bunların eş ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları, ana ve babası ve ölüm aylığı almakta olanlardan belli bir oranda sağlık sigortası primi alınmak suretiyle sağlanan yardımlardır.

Bağ-Kur sigortalıları, sağlık sigortasına 5.11.1985 tarih ve 3235 Sayılı Kanunla kavuşmuşlardır. Kanun 1 Ocak 1986 tarihinden itibaren kademeli olarak uygulanmaya başlanmış olup, 1 Ocak 1989 tarihinden itibaren bütün yurda yaygınlaştırılmıştır. Bunun sonucu olarak yaklaşık 9.5 milyon insan sağlık sigortası hizmetlerinden yararlanabilir konuma getirilmiştir (17).

Bağ-Kur sigortalılarına, sağlık yardımları ile hastanın muayene, teşhis ve tedavisi ile gerekli ilaç ve iyileştirme vasıtaları sağlamaktadır. Bu hizmetler "hizmet satın alma" şeklinde Bağ-Kur sigortalılarına sunulmaktadır. Bağ-Kur'un sağlık sigortasından kimlerin yararlanabileceği 3235 Sayılı Kanunda şöyle belirlenmiştir;

- 1479 Sayılı Kanuna tabi sigortalılar ile eşleri ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları, ana ve babaları,
- Yaşlılık ve malüllük aylığı almakta olanlar ile eşleri, çocukları, ana ve babaları,
- Dul ve yetim aylığı alanlar.

Yine 3235 Sayılı Kanuna göre sigortalıların, sağlık sigortası hizmetlerinden yararlanabilmeleri için en az sekiz ay eksiksiz sağlık sigortası primi ödemiş olmalı ve sağlık sigortası prim borcu bulunmaması gerekmektedir. Ayrıca aylık bağlanan hak sahiplerinden de en az sekiz ay sağlık sigortası primi, sigortalının bulunduğu

(17) Bağ-Kur IX. Genel Kurul Çalışma Raporu, s. 125.

basamağın gösterge tutarının %12'si aylık alanların ise aylıklarının %10'u kadardır. Sağlık sigortası primi, kendilerine aylık bağlanan sigortalıdan 10 yıl süreyle %8 oranında Kurumca kesilmektedir (*).

Bağ-Kur; sigortalılarına yataklı tedavi esnasında ilaç masraflarının tamamını, ayakta tedavi görmelerinde; aktif sigortalılardan %20 aylık alanlardan %10 katılma payı olarak ilaç giderlerini karşılamaktadır. Ayrıca tüberküloz, kanser vb. hastalıklarda, her halükârda sigortalıdan katılma payı alınmamaktadır.

Sağlık sigortası yardımları;

- Hasta iyileşene kadar (altı ayı aşmamak şartıyla),
- Sigortalılık vasfı kaybolan hasta için en fazla 90 gün,
- İş kazaları sonucu tedavi gören sigortalı iyileşinceye kadar,

sürer (18).

Aşağıda tablo 3.12'de Bağ-Kur'un sağlık sigortası hizmetlerinden yararlanma hakkına sahip bireylerin yıllar itibariyle gösterdiği gelişme görülmektedir. 1991 yılı sonu itibariyle kümülatif olarak 9.704.550 kişi Bağ-Kur Sağlık Sigortası kapsamındadır.

Yıllar	Kümülatif Karne Sayısı	Artış Hızı (%)	Aktif Sigortalı/ Karne Sayısı	Karne Sayısı/ Nüfus (%)
1989	2.858.570	-	71,8	5,2
1990	6.158.368	115,4	33,7	10,9
1991	9.704.550	57,4	21,6	16,9

Tablo 3.12. Sağlık Sigortasından Yararlananların Yıllar İtibariyle Gösterdiği Gelişme

Tablo 3.12'de görüldüğü gibi sağlık sigortasından yararlananların sayısı her yıl biraz daha artmıştır. 1989'da 2.858.570 kişi bu hizmetten yararlanırken 1990'da buna 3.299.798 kişi, 1991'de ise 3.354.182 kişi ilave edilerek 1991 yılı sonu itibariyle toplam 9.707.550 kişi sağlık sigortasından yararlanır duruma gelmiştir. Bağ-Kur sağlık sigortasından yararlananların toplam nüfusa oranı her yıl yaklaşık

(*) Bu oran 1989-91 yılları arasında %8, 1992 yılında %10 olarak uygulanmıştır. (Genel Kurul IX Çalışma Raporu, s.125.)

(18) Bağ-Kur Rehberi, Kasım 1987 Ankara, s.44.

iki katı artmaktadır. 1989'da karne sayısı/nüfus oranı %5.2 iken bu oran 1990'da %10.9 ve 1991'de %16.9'a çıkmıştır. Diğer bir deyişle her yıl nüfusun biraz daha fazla bir kesimi Bağ-Kur sağlık sigortasından yararlanmaktadır. Buna karşılık aktif sigortalı/karne sayısı oranı her yıl biraz daha azalmaktadır. Bu demektir ki her yıl daha az sayıda aktif sigortalıya (prim ödeyen sigortalıya) daha fazla sayıda sağlık sigortası hizmetlerinden yararlanan sigortalı tekabül etmektedir. Örneğin 1989'da her 100 sağlık karnesine 71.8 aktif sigortalı, 1990'da 33.7 aktif sigortalı ve 1991'de 21.6 aktif sigortalı tekabül etmektedir. Yani 1989'da 100 sağlık karnesini 71,8 sigortalı finanse ederken, 1991'de sadece 21,6 sigortalı finanse etmeye çalışmakta ve bunun sonucu olarak da Bağ-Kur aradaki gider fazlasını başka kaynaklardan bulmaya zorlanmaktadır. Sonuç olarak sağlık sigortası giderleri beklenenden çok fazla artış göstermektedir. 1986-1991 yılları arasında Bağ-Kur'un sağlık sigortası gelir-gider farkı pozitifdir. Ancak önemli bir nokta; sağlık sigortası gelir artış hızının, gider artış hızından daha yavaş olmasıdır. (*)

Örneğin 1989'da gelir artış hızı %115 gider artış hızı %404 olmuştur. Bu oranlar sırasıyla 1990'da %36, %73, 1991'de ise %49.2, %52 olarak gerçekleşmiştir. Bu konuya tekrar temas edilecektir.

Bağ-Kur'un sağlık sigortası hizmetlerinden yararlananların tahmini gelişimi tablo 3.13'te görülmektedir. Gelişme denklemi $Y=3.122.238+55.806X$ 'dir(*).

Tablo 3.13.'te görüldüğü gibi Bağ-Kur sağlık karnesi sahiplerinin sayısının artış hızı yavaşlamaktadır. Ayrıca aktif sigortalı/karne sayısı oranı da her yıl azalmaktadır. Diğer bir deyişle her yıl aktif sigortalı başına düşen sağlık karnesi sayısı artmaktadır. Örneğin 1992'de her 100 karneye 16.7 aktif sigortalı düşerken, 1995'de 9.8, 1998 6,9 ve 2000 yılında 5.8 aktif sigortalı düşmektedir. Buna karşılık, Bağ-Kur sağlık karnesi sahiplerinin toplam nüfus içindeki payı her yıl artış göstermektedir. Örneğin 1992'de toplam nüfusun %22'si Bağ-Kur sağlık sigortası kapsamında iken bu oran 1995'te %37.4, 1998'de %51 ve 2000 yılında %59.7 olacaktır. Bununla beraber verilerin üç yıllık olması trendin sağlıklı olmasını önlediği kanaatindeyiz.

3.4. BAĞ-KUR'UN FİNANSAL YAPISI

Bağ-Kur'un mali varlığı, 1479 ve 2926 sayılı Kanunlara göre sigortalı olanlardan alınan primler ile prime ilişkin gelirden, 3235 Sayılı Kanunla belirlenen sağlık sigortası prim gelirlerinden ve bu kanunlara göre hüküm olunan cezalardan

(*) Bakınız Bağ-Kur İstatistik Yıllığı 1991, s.162.

(*) Y = Karne sayısı (yıllık sağlık sigortası hak sahipleri)

X = Dönemler (yıllar)

primlerle oluşturulan fonlardan elde edilen faiz ve diğer gelirlerden taşınmazların iratlarından ve genel bütçeden yapılan yardımlardan oluşmaktadır. Kurumun giderleri ise genel yönetim giderleri, sigortalılara veya sigortalıların ölümü halinde hak sahiplerine yapılan ödemelerle, sağlık sigortası yardımlarından oluşmaktadır. Tablo 3.14'te Bağ-Kur'un yıllar itibarıyla toplam gelir-gider ilişkisi görülmektedir. Buna göre Bağ-Kur'un yıllık toplam gelir artış hızı ile gider artış hızı arasında; gider artış hızı lehine bir gelişme vardır. Örneğin, 1986'da gelir artış hızı %32.8 iken gider artış hızı %63 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur'un 1986 yılındaki toplam giderleri gelirlerinden iki kat daha hızlı bir artış göstermiştir. Bu oranlar sırasıyla 1987'de %31.7 %56.9, 1988'de %87.9, %116.8, 1989'da %67.1, %122.9, 1990'da %77.7, %81.8 ve 1991'de %58.4, %74.2 olarak gerçekleşmiştir. Gider artışı gelir artışından 1987'de 25.2 puan, 1988'de 28.9 puan, 1989'da 55.8 puan, 1990'da 4.1 puan ve 1991'de 15.8(**) puan daha hızlı bir artış göstererek, gelirlerin giderleri karşılama oranının her yıl biraz daha azalmasına neden olmuştur. 1986'da toplam gelirlerin %61.5 oranında gider gerçekleşirken bu oran 1987'de 11,8 puan artarak %73.3, 1988'de %84.6 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur 1988 yılı sonuna kadar gelir-gider farkı pozitif olan bir kuruluş konumundadır. Ancak 1989 yılında toplam gider toplam gelirlerin 1,128 katı olarak gerçekleşerek kurumu zarara sokmuştur. Bu durum 1990 ve 1991'de devam etmiş ve toplam gider toplam gelirin sırasıyla 1,154 ve 1,269 katı olarak gerçekleşmiştir. Böyle bir gelişmenin temel nedeni; Bağ-Kur'dan aylık alanların sayısı 1988'de %19.2 oranında artarken aktif sigortalı sayısının %1.9 gibi çok düşük bir düzeyde kalması(19), Bağ-Kur'un gelir kaynaklarındaki azalma ve diğer sigorta giderlerindeki (sağlık sigortası) artıştır. Bu durum aşağıda; Bağ-Kur'un gelirleri ve giderleri ayrı ayrı incelenerek daha ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

3.4.1. Bağ-Kur Gelirleri

Bağ-Kur gelirleri 1479 Sayılı Bağ-Kur Kanununun 15. maddesinde belirlenmiş olup, prim gelirleri, kira ve faiz gelirleri ve diğer gelirlerdir.

3.4.1.1. Sigorta Primleri

1479 Sayılı Bağ-Kur Kanununun 48. maddesi uyarınca, sigortalılara yapılan her türlü yardımlarla yönetim giderlerini (20) karşılamak üzere kurumca prim alınır. Alınan prim oranlarında basamak esası benimsenmiş ve aynı Kanunun

(**) Bu fark, Bağ-Kur'a devlet desteği olarak verilen 300 milyar liranın düşülmesi halinde 44,8 puandır.

(19) Bakınız tablo 3.2.

(20) Yönetim giderleri kurumun yıllık gelirlerinin %10'unu aşamaz.

49 ve 50. maddelerinde basamaklar, basamak göstergeleri ve primin hesaplanması belirlenmiştir. Buna göre, sigortalıların ödeyecekleri primler ve bağlanacak aylıkların hesabında 50. maddede belirlenen basamak göstergelerinin her yıl Genel Bütçe Kanunu ile kabul edilen katsayı ile çarpılması suretiyle bulunacak tutarlar esas alınır ve prim oranı belirtilen gelir basamağının %20'sidir. Sigortalı 50. maddede belirtilen basamaklardan dilediğini seçebilir. Ancak üç ay içinde seçimini bildirmediği takdirde birinci basamak seçilmiş sayılır (Md.51). Sigortalılar, primlerini ilgili ayın sonuna kadar ödemek zorundadırlar. Süresi içinde ödenmeyen primler için ilk ay %10 müteakip aylarda %5 gecikme zammı uygulanır. Gecikme zammı borç ödeninceye kadar yalnız prim borçlarına uygulanır (md. 53).

Bağ-Kur'un yıllar itibariyle toplam prim gelirlerinin gösterdiği gelişme tablo 3.15'te görüldüğü gibi istikrarlı bir gelişme içerisinde değildir. Bu durum Bağ-Kur'un prim tahsilatında çok büyük sorunlarla karşılaştığının açık bir göstergesidir. 1986'da aktif sigortalı artış hızı %8,7 iken prim tahsilatı artış hızı %20 olmuştur. Aktif sigortalı artış hızı sürekli azalırken (Tablo 3.2.), prim tahsilatı artış hızı iniş çıkışlar göstermektedir. Aktif sigortalı sayısı ile, prim tahsilatı arasında dengeli bir gelişme yoktur. Bu durum, Bağ-Kur'un prim tahsilatında zorlanması ve prim alacaklarını ilgili yılda değil, daha sonraki yıllarda gecikmeli olarak tahsil etmesinden ileri gelmektedir.

Diğer taraftan yıllık prim tahsilatının toplam Bağ-Kur geliri içindeki payı 1990 yılına kadar artış göstermiş, ancak 1991 yılında bu gelişme gerileme kaydetmiştir. Bağ-Kur'un yıllık prim tahsilatının GSMH içindeki payı, 1991 yılına kadar her yıl biraz daha artış göstermiştir. Ancak yıllık prim tahsilatı/GSMH oranının çok düşük olması, Bağ-Kur sigortalılarının gelirlerinin ve dolayısı ile ödedikleri prim miktarının çok az olduğunu gösterir.

Bağ-Kur'un tahmini olarak yıllık prim tahsilatının göstereceği gelişme tablo 3.16'da görüldüğü gibi olabilecektir. Tahmini yıllık prim tahsilatı, GSMH ve üye (aktif sigortalı) sayısı dikkate alınarak hesaplanmıştır. $Y = -6.6 \times 10^{11} + 331.273,5X_1 + 0.00215 X_2$ dir(*).

(*) Y = Yıllık Prim Tahsilatı
 X_1 = Aktif sigortalı sayısı
 X_2 = GSMH

Tablo 3.16'da görüldüğü gibi, Bağ-Kur'un tahmini yıllık prim tahsilatı artış hızı her yıl ortalama %52 olarak gerçekleşmektedir. Buna karşılık Bağ-Kur'un tahmini toplam sigorta giderleri artışı her yıl ortalama %69 olacaktır (Tablo 3.22) Buradaki 17 puanlık fark, Bağ-Kur'un topladığı primlerle sigorta giderlerini bile karşılayamayacağını göstermektedir.

3.4.1.2. Kira, Faiz ve Diğer Gelirler

Bağ-Kur, karşılıklarını 1479 sayılı Kanun'un 16. maddesinde belirtildiği şekilde işleterek ve yine aynı Kanunun 21. maddesine göre iştirakte bulunmak suretiyle gelir elde eder. Ayrıca 15. maddenin (f) fıkrası uyarınca genel bütçeden yardım olarak (c) fıkrası uyarınca bağış olarak ve (b) fıkrası uyarınca para cezası keserek gelir elde etmektedir.

Tablo 3.15'te görüldüğü gibi Bağ-Kur'un kira, faiz ve diğer gelirleri artış hızı ve toplam gelir içindeki payı 1991 yılı hariç sürekli azalmaktadır. 1991 yılında ise hem artış hızında hem de toplam gelir içindeki payında büyük çaplı bir artış gözlenmektedir. 1991 yılındaki bu artışın nedeni devletin genel bütçeden yapmış olduğu 300 milyar liralık yardımdır. Gerçekte 1991 yılı faiz, kira ve diğer gelirleri toplamı 23,3 milyar liradır ve artış (-)%32,8 toplam gelir içindeki payı ise %1,42'dir.

Bağ-Kur'un faiz, kira ve diğer gelirlerinin tahmini olarak göstereceği gelişme tablo 3.16'da görülmektedir. Tahmin yapılırken 1991 yılında devletin sağlamış olduğu 300 milyar liralık yardım, dikkate alınmamıştır. (Çünkü 1991 yılına kadar devletin hiçbir yardımı olmamıştır) Bağ-Kur'un faiz, kira ve diğer gelirlerinin (devlet katkısı hariç) tahmini $Y=(-35,4+7,16)10^9$ trend denklemiyle hesaplanmıştır(*).

Tablo 3.16'da görüldüğü gibi Bağ-Kur'un tahmini kira, faiz ve diğer gelirlerinin (devlet desteği hariç) tahmini toplam gelir içindeki payı her yıl azalacaktır.

Bağ-Kur'un toplam tahmini geliri $Y=4,5 \times 10^{11} \times 1,52^x$ denklemiyle hesaplanmıştır(**). Buna göre toplam gelir artışı 2000 yılına kadar ortalama %52'dir. Buna karşılık GSMH içindeki payı ise her yıl gerilemektedir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur her yıl GSMH'dan biraz daha az pay alacaktır.

(*) $Y=\text{Faiz ve Kira Gelirleri}$

$X=\text{Dönemler (Yıllar)}$

(**) $Y=\text{Toplam Gelir}$

$X=\text{Dönemler (Yıllar)}$

3.4.2. Bağ-Kur'un Giderleri

Bağ-Kur'un genel yönetim gideri ve sigorta giderleri olmak üzere iki çeşit gideri bulunmaktadır. 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunun 48. maddesinde yönetim giderlerinin, Kurumun genel yıllık gelirlerinin %10'unu aşamayacağı hükmü getirilmiştir. Bağ-Kur'un sigorta gideri ise emekli aylıkları (yaşlılık, malüllük, ölüm) cenaze yardımları, toptan ödeme ve sağlık sigortasını kapsamaktadır. Yaşlılık aylığının miktarı, 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu'nun 36. maddesinde, malüllük aylığının hesaplanması 30 maddesinde ve ölüm aylığının hesaplanması ise 42. maddesinde belirlenmiştir. Cenaze yardımları miktarı aynı Kanunun 47. maddesinde belirtildiği şekilde yapılmaktadır. Toptan ödemeler ise yaşlılık veya malüllük aylığı almaya hak kazanamayanlara (Bağ-Kur Kanununun değişik geçici 2. maddesi uyarınca) ödedikleri primler toptan geri ödenir. Sağlık sigortası giderleri ise, 1479 sayılı Kanunun Ek 11. maddesine göre, Bağ-Kur'un, sigortalılarına verdiği sağlık hizmetlerinin satın alınmasından oluşmaktadır.

Bağ-Kur'un toplam giderlerinin gösterdiği gelişme Tablo 3.17'de görülmektedir. Buna göre Bağ-Kur'un toplam gider artış hızı dalgalanma göstermektedir. 1988 ve 1989 yıllarında gider artış hızı %116.8 ve %122.9 gibi çok yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Giderlerdeki bu artış, Bağ-Kur'un tamamen sigorta ile ilgili olan giderlerindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Çünkü 1988 ve 1989 yıllarında genel yönetim giderlerinin toplam gider içindeki payı %5.4 gibi diğer yıllara oranla daha az olarak gerçekleşmiştir. Genel yönetim giderlerinin miktarının kanunla belirlenmiş olması bundan en büyük etkidir.

Diğer taraftan Bağ-Kur'un toplam giderlerinin GSMH içindeki payı her yıl biraz daha artış kaydetmekte, buna karşılık toplam gelirlerin GSMH içindeki payı azalmaktadır (Tablo 3.18) Bağ-Kur'un 1988 yılına kadar toplam gelirlerinin GSMH'dan aldığı pay, toplam giderlerinin GSMH'dan aldığı paydan daha büyüktür. Ancak bu süre içerisinde de toplam gelir/GSMH oranı azalırken toplam gider/GSMH oranı artmaktadır. 1988'den sonra ise Bağ-Kur'un toplam giderlerinin GSMH'dan aldığı payın, toplam gelirlerinin GSMH'dan aldığı paydan daha az olduğu gözlenmektedir. Bağ-Kur 1989'da özellikle sağlık sigortası uygulamasına geçilmesinden sonra finansman açığı veren bir kurum haline gelmiştir.

3.4.2.1. Genel Yönetim Giderleri

Bağ-Kur'un genel yönetim giderlerinin miktarı 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun 48. maddesi uyarınca, kurumun genel yıllık gelirlerinin %10'unu aşamaz. Tablo 3.19'da genel yönetim giderlerinin gelişimi görülmektedir. Buna göre Bağ-Kur'un genel yönetim giderleri toplam gelirin %4 ile %8 arasında değişmektedir. Diğer bir deyişle genel yönetim giderleri kanunen belirlenen miktarı aşmamıştır. Bağ-Kur'un tahmini genel yönetim giderleri tablo 3.23'te görüldüğü gibi olacaktır. Tahmin, $Y = 27.1 \times 10^9 \times 1.86^X$ denklemi kullanılarak yapılmış, kurumun tahmini geliri dikkate alınmamıştır.

Tablo 2.23'te görüldüğü gibi Bağ-Kur'un genel yönetim giderleri çok hızlı bir artış göstermektedir. Her ne kadar genel yönetim giderlerinin tutarı gelirlerin %10'unu aşamaz şeklinde belirlenmiş ise de, yapılan tahminlere göre bunun gerçekleşme ihtimalinin zayıf olduğu görülmektedir. Bunun temelinde iki nedeni olabilir. Birincisi Bağ-Kur'un toplam gelirlerinin çok düşük olması, ikincisi ise Bağ-Kur'un genel yönetim giderlerinin çokluğudur.

3.4.2.2. Sigorta ile İlgili Giderler

Bağ-Kur'un sigorta giderleri; emekli aylıkları (yaşlılık malüllük ve ölüm), cenaze yardımları toptan ödeme sağlık sigortası ve sosyal yardım zamandan oluşmaktadır. Bağ-Kur'un sigorta ile ilgili giderlerin yıllar itibariyle gösterdiği gelişme Tablo 3.20'te görülmektedir. Buna göre Bağ-Kur'un sigorta giderleri toplam giderlerin ortalama %93'ünü oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle Bağ-Kur'un toplam gider içindeki genel yönetim kira vb. giderlerinin payı ortalama %7 civarındadır. Bağ-Kur'un toplam sigorta giderleri her yıl birinci sırayı alırken, ikinci sıra genel yönetim giderleri, üçüncü ve son sırayı ise kira ve diğer giderler almaktadır.

Toplam sigorta gideri içindeki emekli aylıkları, cenaze yardımları, toptan ödeme ve sağlık sigortası giderlerinin dağılımı Taablo 3.21'da görülmektedir. Buna göre, toplam sigorta giderleri içinde en büyük pay 1986 yılında %99 ile emekli aylıklarına ayrılmış durumdadır. Diğer yıllarda da yine en büyük pay emekli aylıklarına ayrılmıştır. Ancak sağlık sigortası giderlerinin çok hızlı bir artış gösterdiğini ve 1986'da %4.7'ye 1988'de %11.3'e 1989'da %25.7'ye çıktığı gözlenmektedir. 1990 yılında sağlık sigortası giderleri %24.5, 1991'de ise %22.2 olarak gerçekleşmiştir.

Sağlık sigortasının 1986'dan sonra uygulamaya geçirilmesi Bağ-Kur'un toplam giderlerini büyük çapta artırmıştır. Örneğin 1986'da sigorta giderlerinin

toplam gider içindeki payı %92.7 iken bu oran 1988'de %94.5'e, 1989'da %94'4 ve 1990'da %94 olarak gerçekleşmiştir (21). Diğer bir deyişle 1986'dan sonra Bağ-Kur'un sigorta giderleri 2 puan artış kaydetmiştir. özellikle Bağ-Kur'un son üç yıldır bilançosunu zararlar kapatmasının nedenlerinden birisi de sağlık sigortası giderlerindeki bu artıştır.

Diğer taraftan 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu ile ek ve değişikliklerine göre malütlük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından aylık alanlara her ay verilen sosyal yardım zammının, toplam sigorta giderleri içindeki payı %0.7 ile %0.2 oranında değişmektedir.

Bağ-Kur'un tahmini toplam sigorta giderlerinin gelişimi tablo 3.22'de yer almıştır. Tahmin için $Y=387,6 \times 10^9 \times 1.69^X$ denklemi hesaplanmıştır(*).

Tablo 3.22'de görüldüğü gibi Bağ-Kur'un tahmini sigorta giderlerinin tahmini toplam gider içindeki payı her yıllık %81 olacaktır. Diğer %19 ise genel yönetim giderleri ve kira giderlerine ayrılmaktadır.

Tahmini toplam sigorta giderleri içindeki tahmini emekli aylıklarının, sağlık sigortasının, cenaze yardımlarının ve toptan ödemelerin hesaplanmasında; emekli aylıkları için $Y=(329.9 \times 1.62^X) \times 10^9$ sağlık sigortası için $Y=154.9 \times 10^9 \times 1.80^X$ ve cenaze yardımları ve toptan ödemeler için $Y = 0.596 \times 10^9 \times 1.47^X$ denklemleri hesaplanmıştır.

Tablo 3.22'de görüldüğü gibi Bağ-Kur'un toplam sigorta giderleri her yıl ortalama %69 oranında artış göstermektedir. Toplam sigorta giderleri içerisinde emekli aylıklarının birinci sırayı, sağlık sigortası giderlerinin ikinci sırayı, Bağ-Kur sigortalılarına her ay verilen sosyal yardım zammı payının üçüncü sırayı, toptan ödeme ve cenaze yardımlarının ise dördüncü sırayı aldığı görülmektedir.

Diğer taraftan, tahmini emekli aylıklarının tahmini toplam sigorta gideri içindeki payının azaldığı, buna mukabil sağlık sigortasının payının büyük çapta arttığı dikkat çekmektedir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur'un toplam sigorta giderlerinin artmasına sağlık sigortası yardımları neden olmaktadır. Bu paralelde Bağ-Kur'un toplam giderlerinin de artmasında sağlık sigortası yardımlarının payı büyük olacaktır.

Bağ-Kur'un toplam kira giderlerinin tahmini gelişmesi ise tablo 3.23'te görülmektedir. Buna göre Bağ-Kur'un kira giderleri rakamsal bir artış

(21) Bakınız tablo 3.20.

(*) Y =Tahmini toplam sigorta gideri
 X =dönemler (yıllar)

göstermesine rağmen toplam gider içindeki payı azalmaktadır. Bunun nedeni kira giderlerindeki azalmadan çok, kira dışı diğer giderlerin (özellikle sigorta gideri ve yönetim gideri) çok hızlı artmasıdır.

Bağ-Kur'un tahmini toplam giderlerinin yıllar itibarıyla göstereceği gelişme tablo 3.23'te görülmektedir. Trend denklemi $Y=481.5 \times 10^9 \times 1.69^X$ dir. Tablo 3.23'te görüldüğü gibi Bağ-Kur'un tahmini toplam giderleri her yıl ortalama %69 oranında artış kaydedecek, buna paralel olarak da, Bağ-Kur'un tahmini GSMH'dan aldığı pay da artacaktır. Diğer bir deyişle Bağ-Kur'un toplam giderleri her yıl çok hızlı bir artış kaydederek, GSMH'ya her yıl artan bir oranda katılacaktır. Buna karşılık Bağ-Kur'un toplam gelirleri her yıl ortalama %52 oranında artacak ve GSMH'dan aldığı pay her yıl biraz daha azalacaktır.

Böyle bir gelişme Bağ-Kur'un fon akımının her yıl negatif yönde gelişmesine neden olabilecektir. Bu durum tablo 3.23'de açık bir şekilde görülmektedir. Buna göre, Bağ-Kur fon girişlerinin artış oranı %52, fon çıkışlarının artış oranı %69 civarındadır(22). Bunun anlamı, her yıl %17 oranında Bağ-Kur'un finansman açığı vereceği ve menfi farkı ortadan kaldırmak için yeni fon kaynakları bulmak zorunda olduğudur. Mesela 1995 yılında tahmini fon açığı $10447,79 \times 10^9$ lira olacaktır.

---

(22) Bakınız Tablo 3.19.

(10⁹)

Yıllar	FON GİRİŞLERİ			FON ÇIKIŞLARI						NET FON GİRİŞİ
	Prim Gelirleri	Faiz Kira ve Diğer Gel. (*)	Toplam Gelirler I	Bağlanan Aylıklar (**)	Sağlık Sig. Gid.	Cenaze Yrd. Toplan Öden.	Genel Yön. Gideri	Kira ve Diğer Gid.	Toplam Gider II	
1992	2054,77	368,65	2423,42	2967,76	903,4	2,79	324,4	3,95	3927,7	-1504,28
1993	3132,30	55,31	3683,61	4398,81	1626,1	4,10	603,3	5,59	6637,9	-2954,29
1994	4773,77	816,32	5590,09	7155,07	2926,9	6,10	1122,1	7,93	11218,1	-5628,01
1995	7278,20	1234,41	8510,61	11582,64	5268,5	8,84	2087,2	11,22	18958,4	-10447,79
1996	11102,91	1833,22	12936,13	18645,4	9483,3	13	3882,2	15,90	32039,8	-19103,67
1997	16947,64	2715,28	19662,92	29814,83	17070	19,10	7220,8	22,51	54147,3	-34484,38
1998	25883,30	4004,46	29887,76	47292,43	30725,8	28,08	13430,7	31,89	91508,9	-61621,14
1999	39547,04	5882,18	45429,22	74275,88	55306,6	41,27	24981,1	45,15	154650	-109220,78
2000	60445,95	8606,47	69052,42	115216,47	99552	60,69	46464,9	63,94	261358	-192305,58

Tablo 3.23. Bağ-Kur'un Yıllar İtibariyle Tahmini Fon Akımları

(*) Tablo 3.16'da hesaplanan kira ve faiz gelirlerine 1479 Sayılı Bağ-Kur Kanununun 15. maddesinin (e) fıkrasında belirtilen muhtemel devlet katkısı ilave edilmiştir.

(**) Tablo 3.22'de hesaplanan tahmini emekli aylıklarına sosyal yardım zammı eklenmiştir. (Çünkü sosyal yardım zamları emekli aylıkları ile birlikte ödenmektedir.)

Bu hesaplar cari fiyatlar esas alınarak yapılmıştır. Tahminlerin 1986 fiyatları esas alınmak suretiyle yapılması durumunda Bağ-Kur'un toplam gelir ve giderlerinin yıllar itibariyle göstereceği gelişme tablo 3.28'de görülmektedir. Buna göre 1986 fiyatlarına indirgenmiş Bağ-Kur toplam gelirlerinin, yıllar itibariyle, 1986 fiyatlarına deflate edilmiş GSMH'dan aldığı pay azalırken, toplam giderlerinin payında artış izlenmektedir. Ayrıca cari fiyatlarla mukayese edildiğinde gerek oran olarak, gerekse artış ve azalış trendi olarak hiçbir farklılık arzetmediği görülmektedir.

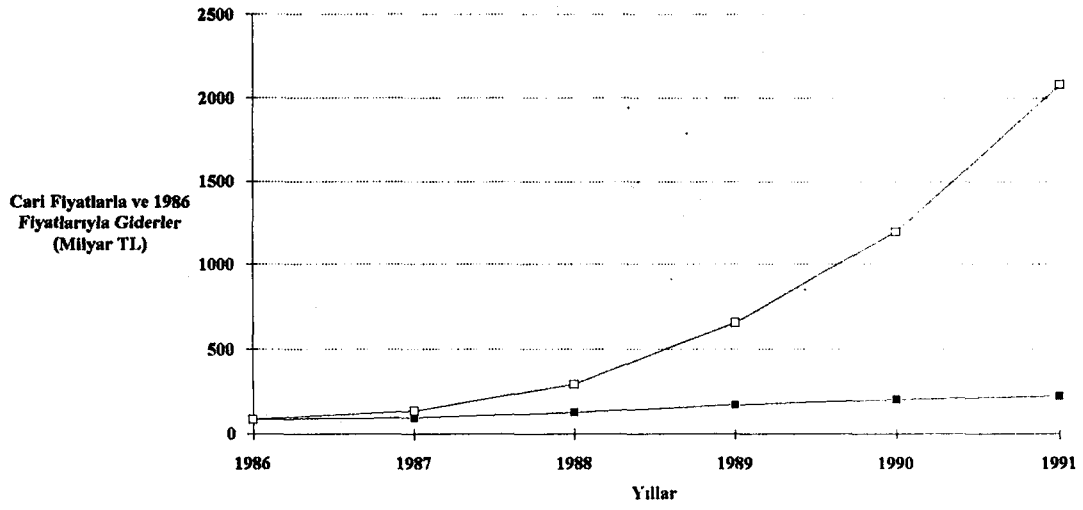
Bağ-Kur'un 1986 fiyatlarıyla oluşan toplam giderlerinin gider kalemleri arasındaki dağılımı ise Tablo 3.25'de görülmektedir. 1986 fiyatlarıyla masraf kalemlerinin

$$\text{hesaplanmasında } Y = \left(\frac{\text{1986 rakamlarıyla Toplam gider}}{\text{Cari rakamlarla Toplam gider}} \right) \times \text{Cari masraf kalemi}$$

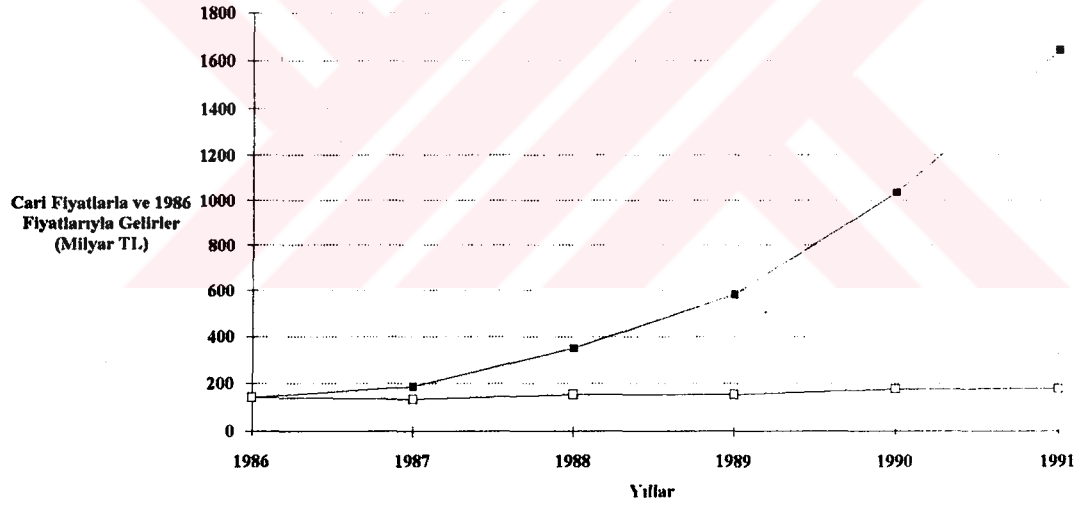
denklemini kullanılmıştır. 1986 fiyatlarıyla da Bağ-Kur'un toplam giderleri içerisinde birinci sırayı, bağlanan aylıklar alırken; ikinci sırayı sağlık sigortası giderleri, üçüncü sırayı ise genel yönetim giderleri almaktadır. Ancak, sağlık sigortası ve genel yönetim giderlerinin toplam gider içindeki payı her yıl artarken, bağlanan aylıkların payı giderek azalmaktadır. Diğer bir deyişle Bağ-Kur'un giderlerinin artmasının nedeni sağlık sigortası ve genel yönetim giderlerindeki artıştır.

Bağ-Kur'un 1986 fiyatlarıyla oluşan toplam gelirleri, gelir kalemleri arasındaki dağılımı ise, tablo 3.26'da görülmektedir. Buna göre Bağ-Kur'un prim gelirlerinin toplam gelir içindeki payı yıllar itibariyle artış kaydederken faiz, kira ve diğer gelirlerinin payı azalmaktadır.

Bağ-Kur'un gelir ve gider kalemlerinin analizinin gerek cari fiyatlarla gerekse, 1986 sabit fiyatlarıyla yapılması arasında bir farklılık görülmemektedir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur 1986 fiyatlarıyla da zarar eden bir kurum konumundadır. Cari fiyatlarla yapılan analizde rakamların büyük olması enflasyondan ileri gelmektedir. Bu durum aşağıda şekil 3.1. ve 3.2.'de kolayca izlenebilmektedir.

Şekil 3.1. Cari Fiyatlarla ve 1986 Fiyatlarıyla Bağ-Kur Giderleri

Şekil 3.2. Cari Fiyatlarla ve 1986 Fiyatlarıyla Bağ-Kur Gelirleri

Şekil 3.1. ve 3.2'de görüldüğü gibi 1986 fiyatlarıyla toplam gelir ve gider trendleri karşılaştırıldığında gider doğrusunun eğiminin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu ise gider artış hızının gelir artış hızından fazla olması anlamına gelir. Cari fiyatlarla yapılan karşılaştırmada gelir ve giderlerin üssel olarak arttığı, ancak gider eğrisinin eğiminin, gelir eğrisinin eğiminden büyük olduğu görülebilmektedir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur'un gider artış hızı, gelir artış hızından (cari fiyatlarla da) daha büyüktür.

Sonuç olarak Bağ-Kur'un zarar etmesinin nedeni enflasyon değildir. Enflasyon sadece rakamları büyötmüştür. Zararın gerçek sebebi sağlık sigortası ve genel yönetim giderlerindeki artıştır.

Bağ-Kur'un 1986 fiyatlarıyla toplam geliri $Y = (124.4 + 8.82X) \times 10^9$ ve toplam gideri $Y = (47.4 + 29.9X) \times 10^9$ denklemleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.28'de görüldüğü gibi Bağ-Kur'un gelirlerinde reel bir artış olacak, ancak bu artış her yıl azalarak devam edecektir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur'un 2000 yılındaki toplam geliri 1986'daki toplam gelirinden reel olarak %45.1 daha fazla olacaktır. Ancak toplam giderleri de reel olarak %120,6 artış kaydetmektedir. Bağ-Kur'un toplam gelirlerinin GSMH'dan aldığı pay her yıl çok az bir artış gösterirken, toplam Bağ-Kur giderlerinin GSMH'dan aldığı pay daha fazla artış kaydedecektir. Böyle bir gelişme Bağ-Kur'un 2000 yılına kadar sürekli zarar eden bir kurum olacağını açık bir şekilde göstermektedir. Diğer bir deyişle Bağ-Kur 1986 fiyatlarıyla da zarar eden bir kurum olmaya devam edecektir. Cari fiyatlarla yapılan analizlerde de Bağ-Kur'un sürekli zarar edeceği sonucuna ulaşılmıştı. Her iki analizde aynı sonucu vermektedir. Ancak Türk Ekonomisinin makro dengeleri dikkate alındığında cari fiyatlarla yapılan analizin daha doğru olacağı kanaati hasıl olmaktadır. Zira dış ticaret açığının artması, kamu finansman açıklarının devam etmesi tüketim harcamalarının ve emisyon hacminin artması, enflasyonun kronik hale gelmesine neden olmuştur. Ekonomideki bu dengenin 2002 yılına kadar aynı şekilde devam edeceği varsayılarak, cari fiyatlarla yapılan analizlerin daha doğru olacağı söylenebilir.

Bağ-Kur'un gösterdiği gelişme trendi dikkate alınarak cari fiyatlarla yapılan tahminler, kurumun 2000 yılına kadar sürekli zarar edeceğini göstermektedir. Bu zararın nedenleri ise sağlık sigortası giderlerinin ve genel yönetim giderlerinin çok hızlı bir artış göstermesidir. Bu iki giderin kontrol altına alınması veya alternatif çözümler üretilmesi halinde Bağ-Kur'un zarar eden bir kurum olmaktan kurtulacağı kanısı hasıl olmuştur. Çalışmanın dördüncü bölümünde Bağ-Kur'u zarardan kurtarabilecek alternatif çözümler sunulmaktadır. Alternatif çözüm olarak Bağ-Kur'un özelleştirilmesi (özel sigortalara devir) tartışılarak, gerekli kanuni, idari ve mali etüdler yapılacaktır.

IV. BÖLÜM

BAĞ-KUR'UN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Birinci bölümde genel olarak sigortacılık, ikinci bölümde özel sigortacılık, üçüncü bölümde ise sosyal güvenlik kurumu olarak BAĞ-KUR incelenmiş ve özellikle finansal yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bağ-Kur'la ilgili 3.18 nolu tabloya bakıldığı zaman 1988 yılından itibaren Bağ-Kur'un gelir gider farkı giderler lehine bozulmuş 1989'da 74,8 milyar, 1990'da 159,8 milyar ve 1991'de 742,1 milyar lira açık vermiştir. 1989-91 nazara alındığında açıkların büyüme hızı %214,8 dir. 1992 yılında ise devlet yardımları düşüldüğünde bu açık 600 milyar lira olmaktadır.

1986-91 yılları incelendiğinde toplam giderlerdeki artış hızı tablo 3.17'de görüldüğü gibi %56,9 ila %74,2 arasında değişmektedir. 1986-1991 nazara alındığında geometrik artış hızı enflasyona yakın şekilde %69,8 olmaktadır. Toplam gelirlerdeki artış hızıysa tablo 3.15'e göre %31,7 ile %77,7 ve 1986-91 arasında geometrik olarak (devletin 300 milyar liralık 1991 yardımı çıkarıldığında) %45,5 olmuştur.

Geometrik olarak gelir ve giderler arasındaki menfi fark $0,698-0,455=0,243$ dur. Yani ortalama olarak her yıl giderler gelirlerden %24,3 daha az olmuştur. 1992 yılındaki gelir-gider farkının bu derece büyük olması da hesaplarımızı doğrulamaktadır.

Ayrıca 1986 rakamlarıyla Bağ-Kur'un gelir ve giderleri tablo 3.27'de hesaplanmıştır. 1991 yılı gelirleri 144,6 ve giderleri 224,7 milyar lira olup açık 80,1 milyar liradır. 1991 cari rakamlarıyla bunun karşılığı 742,1 milyar liradır. 1988 sabit rakamlarında bize Bağ-Kur'un gelirlerinin giderlerini karşılayamadığını ve bundan sonrada karşılamasının mümkün olmayacağını göstermektedir.

Gelir ve giderlerin aynı tabloda GSMH'ya oranlandığında durum daha açık ve net olarak görülmektedir. 1988'den itibaren Bağ-Kur'un dengesi bozulmuştur. Bağ-Kur'un dışarıdan fon desteğine acil ihtiyacı vardır. 1991'de 300 milyar ve 1992'de 600 milyar lira olan devlet desteği gelecek yıllarda artarak devam etmek zorundadır.

Biz gelecek on yıllık bir perspektifte Bağ-Kur'un gelir ve giderlerinin ne olabileceğini en uygun dağılımı veren üssel trendle tablo 3.16 ve 3.22'de ve ayrıntılı olarak da tablo 3.23 ve 3.24'de göstermeye çalıştık. Bu tabloları projekte ederken 1986-91 gelir ve gider rakamlarını kullandık. Verilerin az olması ve projekte olan yılların 9 yılı kapsaması tahminlerimizi bir ölçüde zayıflatabilir. Fakat daha geçerli bir tahmin yöntemi göremedik. Çok sağlıklı bir yaklaşım ve perspektif vermesi açısından $y=ab^x$ üssel fonksiyonu en uygun metod olarak seçildi.

Tablo 3.23'ün son kolonu bize Bağ-Kur'un muhtemel gelir-gider farkını göstermektedir. Gelir-gider farkının kendi içerisindeki artış hızı %71,4 olmaktadır. Gerçekten 1992 yılı gelir-gider farkının ..... lira olması da yaklaşımımızın doğruluğunu göstermektedir. Yine tabloya göre 1993 açığı 2,9, 1994 açığı 5,6 1995 açığı 10,4 vb. trilyon lira olacaktır.

Açıktır anlaşıldığı gibi devletin bu yükü kaldırması 1993 itibariyle 397 trilyonluk bütçe ve 220 trilyonluk iç borç stokuna sahipken devleti zorlayacaktır.

Bağ-Kur'un finansman açığının sebepleri kanatımızca;

1. Emekliliğe yakın büyük bir kesimin üyeliğe kaydı ve önemli bir bölümünün borçlandırılmak suretiyle emekli edilerek emekli aylığına bağlanması,

2. Emekli aylıklarının devlet tarafından her yıl enflasyon oranı civarında otomatik artırılması, gelirlerinde artırılmasına rağmen gelir-gider makasının otomatik açılması,

3. Üyelik kademelerinin 6 cı derecede şekil 3.1'de görüldüğü gibi yığılması, dolayısı ile prim istihsalinin düşmesi,

4. Sağlık sigortası giderlerinden yararlanan sigortalı yelpazesinin geniş tutulması ve ilaç tutarlarında enflasyonun üzerindeki artışlar, ayrıca üyelerin ilaca olan düşkünlüğü ve önlenemeyen ilaç suistimali,

5. Kanuni zorluklar sebebiyle toplanan primlerin verimli alanlarda değerlendirilememesi, mesela devlet tahvil ve bonolarına %90 civarında faiz ödenirken tablo 4.1.'de görüldüğü gibi %16,4 civarında olması,

6. Prim tahsilatında güçlüklerle karşılaşıldığı için Bağ-Kur'un yüksek faizle bankalara borçlanması,

7. Yönetim giderlerinin yüksek olması, mesela 1991 rakamlarıyla tablo 3.17'de görüldüğü gibi 155,75 milyar liradır,

8. Aktif-Pasif sigortalı sayısının pasif sigortalı (emekli olanlar ve sigorta haklarından yararlanan) lehine bozulması,

9. Bağ-Kur üst yönetimindeki aşırı mobilizasyon sebebiyle acil kararların alınamaması veya alınmasında gecikilmesidir.

Tablo 4.2a ve 4.2b'de Bağ-Kur'un bilançosu görülmektedir. Kurumun 31.12.1991 tarihli bilançosu incelendiğinde, bağlanacak muhtemel aylıkların 1991 itibariyle tutarı 846,7 milyar lira buna karşılık ödenmiş primler karşılığı, yani ödenecek aylıkların primlerinin 1991 değeri sıfırdır. Ödenecek aylıkların finansmanında kullanılabilir nitelikte olan, ihtiyatların, sağlık sigortası fonunun ve dahili sigorta risk karşılıklarının toplam tutarı 460,9 milyar liradır. Bağ-Kur'un 1991 yılı itibariyle matematik karşılıklarının (-385,7) milyar lira olması, Kurum'un gelecekte emekli aylığı alabileceklerin maaşlarını karşılayabilecek fon kaynağına sahip olamadığını göstermektedir. Bu durum tablo 3.23'de daha açık ve net olarak görülmektedir. Örneğin 1995 yılında Kurum'un toplam geliri 8,51 trilyon iken bağlanacak aylıklar 11,58 trilyon lira olacaktır.

Tablo 4.3a ve 4.3b'de Bağ-Kur'un gelir tablosu incelendiğinde, Kurum'un 1991 yılında (-) 442,06 milyar gelir-gider farkı olduğu görülmektedir(*). Bu menfi gelir-gider farkının 2000 yılına kadar devam edeceği tablo 3.23'ün son kolonundan anlaşılmaktadır.

Bu durumda Bağ-Kur'un mali yönden fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için bazı tedbirlerin acilen alınması gerekmektedir. Kanaatimizce bu tedbirler şunlar olabilir:

(*) *Gelir Gider Farkı* = $[2.152.566.600.912 - (1.007.561.208 + 513.388.206.813)] -$
 $[2.152.566.600.912 - (66.466.979.696 + 4.860.451.926)]$
 $= 442.060.775.189 \text{ TL.}$

1- Bağ-Kur'un rehabilite edilmesi,

2- Bağ-Kur'un özelleştirilmesidir.

Bu alternatiflerin herbirisini ayrı ayrı inceleyelim.

4.1. BAĞ-KUR'UN REHABİLİTASYONU

Bir kurumu mali açıdan rehabilite edebilmek için gelir ve gider kalemleri üzerinde ayrıntılı olarak durulur ve gelir artırıcı-gider azaltıcı tedbirler alınmaya çalışılır.

Tablo 3.15'de Bağ-Kur'un gelirleri, şekil 3.1'de de prim ödeyen üyelerin basamak dağılımları yer almaktaydı.

Tablo 3.15'de Bağ-Kur için iki ana gelir kalemi mevcuttur. Bunlar prim tahsilatı ile kira-faiz-diğer gelirler kalemidir. 1991 için devletin 300 milyar liralık yardımı çıkarılınca gerçek 1991 faiz-kira-diğer gelir 23,3 milyar lira olmaktadır. Bu durumda,

<u>Gelir Çeşidi</u>	<u>Tutarı x10⁶</u>	<u>Toplam İçindeki Oranı</u>
1991 Prim Tahsilatı	1.315.881	%80,3
1991 Kira-faiz gelir	23.300	1,4
1991 Diğer (devlet yard.)	300.000	18,3

Gelirlerin %80,3 ü prim, %1,4 ü kira ve faiz, %18,3 ü devlet yardımı olmuştur. Devlet yardımı olmasıydı bu oranlar %98,3 ve %1,7 olacaktı.

Bağ-Kur'un rehabilite edilebilmesi için öncelikle hedefin prim gelirlerinin giderleri karşılayacak oranda artırılması devlet yardımının azaltılması ve mümkünse ortadan kaldırılması gerekir.

Giderler sabit tutulduğu kabul edildiği takdirde tablo 3.23'de yıllara göre tahmini fon açıkları yer almıştır. Mesela 1993 yılında gelirlerin giderleri karşılayabilmesi için sigortalı başına 1.358.770 liralık aylık prim tahsis edilmesi gerekmektedir(*). Yani 6.basamakta bulunan ve aylık toplam 487.808 lira prim ödeyen Bağ-Kur sigortalısına 870.963 liralık bir ek külfet getirilecektir.

Ayrıca, Bağ-Kur genelde kişi başına harcanabilir geliri düşük sınıflara hitap etmektedir. Bu sebeple üyelerin %61,58'i şekil 3.1'de görüldüğü gibi 6. basamakta ve %87,4 ü 3-8. basamaklarda kümelenmiştir. Altıncı basamakta bulunan düşük gelir seviyesindeki bir Bağ-Kur'lunun bu meblağı ödemekte zorlanacağı kanaatine sahip olduk. Bu konuda gelir dağılımı istatistikleri ve gelir endeksleri bize bu kanatı verdi. Bu nedenle prim artışına gidilmesi Kurum'u finansman sıkıntısından kurtarmayacak, aksine, prim ödeyenlerde ödemede zorlanacaklarından kurum prim tahsilatıda çok daha sıkıntıya düşecektir.

Bu durumda primleri artırmak tablo 3.23'deki tahmini açıkları kapatmaya yetmiyecektir.

Bağ-Kur'un topladığı fonları nasıl işletmesi gerektiği 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu'nun 16. maddesinde belirlenmiştir. Kanuni zorunluluklar neticesinde Kurum 1991 yılı itibariyle bilinçoya göre fonların %45,6'sını bankada mevduat olarak bulundurmuş ve %6,3; %4,9'ünü tahvil ve hazine bonosuna plase ederek de %42,5 verim elde etmiştir. Ortalama verim oranıysa %16,4 dür.

Bağ-Kur'un elinde şu anda devlet tahvil ve bonolarına plase edeceği fazla fonları mevcut değildir. Elindeki gayrimenkuller ile tesislerin değer kazananlarının paraya tahvili düşünülebilir. Bunların 1991 bilançosundaki toplamı 51.3 milyar liradır, derde şifa gözükmemektedir.

Gelir yönünden tek çıkar yol devletin Bağ-Kur'a direk katkısıdır. İstenmiyen yönde budur, çünkü bütçe üzerine büyük yük getirmektedir ve getirecektir.

Tablo 3.20 ve 3.21'de Bağ-Kur'un gider kalemlerinin dağılımı yer almaktadır. 1991 yılı itibariyle toplam sigorta giderleri (emekli aylıkları+sağlık sigortası+cenaze

---

(*) $2954,29 \times 10^9 / 2.174.237 = 1.358.770$

yardımları ve toptan ödemeler) toplam giderlerin %91'ini oluşturmaktadır. Genel yönetim giderleri %7,5 ve kira-faiz giderleri de %1,5'ini oluşturmaktadır.

1988-89 ve 90'da toplam sigorta giderleri %94,4 civarında yer almışken, genel yönetim giderleri %5,5 civarındadır. 1991'de genel yönetim giderlerinde miktar olarak %94'lük bir sıçrayışla 80,43 milyar liradan 155,74 milyara çıkmıştır. Bu artış büyük bir artıştır. Devlet memurları maaş zammı oranında bir artış olsaydı 1991 genel yönetim giderleri ortalama $80,43(1+0,58)=127$ milyar civarında olacaktı, 28 milyar liralık bir fazlalık göze çarpmaktadır. Ayrıca 1986'da 5,98 milyarken bu miktar 6 cı senede 155 milyara ulaşmıştır üzerinde durulmalıdır.

İkinci kez toplam sigorta giderlerinin tablo 3.21'de alt ayrıntıları görülmektedir. 1986'da emekli aylıkları %99'luk paya ve sağlık sigortası %0,6'lık paya sahipken, 1991'de emekli aylıkları %77,6'ya gerilemiş ve sağlık sigortası %22,2'ye yükselmiştir. Sağlık sigortası giderlerinin 1986'da 0,47 milyardan 1991'de 421,71 milyar ve artış hızının %310,5 olması düşündürücü ve acil tedbir gerektiren bir konudur.

Sonuç olarak;

1. Bağ-Kur primlerinin artış hızı %63 civarındadır, özel sigortalarinsa %50'dir. Bu durumda Bağ-Kur sigortalısı daha ağır bir prim yükü altındadır. Prim yükünün yılda %63'den daha fazla artırılması üyelerin çoğunluğunun alt gelir düzeyinde bulunması sebebiyle rahatsız edici ve prim ihtilafı doğurucu nitelikte görünmektedir. Bu sebeple prim tahsilatında normalin ötesinde bir artış beklenmemelidir.

2. Faiz gelirleri için Bağ-Kur fonlarının, 1479 sayılı Kanunun 16 cı maddesinin (d) bendi değiştirilmek suretiyle, Türkiye Halk Bankasına düşük faizle mevduat olarak yatırılması önlenmelidir. En azından Bağ-Kur finansal yönden düze çıkıncaya kadar bu yapılmalıdır.

3. Bağ-Kur devlet yardımlarına en son çare olarak başvurulmalıdır. Bu kaynağın kapısı sıkı tutulmalıdır.

4. Emekli aylıkları giderlerinde bir kısıntının yapılması, bu enndflasyon ortamında mümkün değildir. Mesela 6 cı basamaktan emekli olan bir Bağ-Kur'lu

865.300 lira emekli aylığı alabilmektedir ki bunu engellemeye, miktarını azaltmaya imkan görülmemektedir.

5. Rehabilitasyonda üzerinde en çok durulması gereken husus sağlık sigortası giderleridir. Bir taraftan ilaç fiyatlarındaki yüksek artış, diğer taraftan sağlık sigortasının suistimal edilmesi bu giderleri aşırı artırmıştır ve nerdeyse bir toplum sağlık sigortası hüviyetini kazandırmıştır. Yapılan suistimallerde ayrı bir konudur.

Kanaatimizce sağlık sigortası giderlerine dur denmelidir. Sigortalıların hastahane yattıkları süre için giderleri ödenmeli ve hastahane dışı giderler için sigortalı başına maksimum bir tutar getirilmelidir, mesela kişi başına 2 milyon lira gibi.

6. Genel yönetim giderlerindeki artış trendi bir hayli yüksektir. Buradaki gider kalemlerinin gözden geçirilmesi, gider azaltıcı tedbirlerin alınması gerekmektedir.

4.2. BAĞ-KUR'UN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Bağ-Kur'un şu anda iki sigortası yürümektedir. Bunlar emeklilik ve sağlık sigortalarıdır. Burada her iki sigorta birlikte ele alınacaktır.

Bağ-Kur'da üyeler incelendiğinde üç ayrı gruba karşılaşılr:

i) Bağ-Kur'un prim ödeyen aktif sigortalıları. Bunlar sağlık sigortasından istifade etmektedirler.

ii) Sadece emekli maaşı alan ve sağlık sigortasından istifade eden fakat prim alınmayan pasif sigortalılar.

iii) Henüz üye olmayıp üye adayı olanlar.

Bağ-Kur'un özelleştirilmesi halinde karşımıza bir de Anayasal hukuki durum ortaya çıkmaktadır. Hukuki durum ayrıca ele alınacaktır.

Bağ-Kur'dan 1991 yılı itibariyle malüllük, yaşlılık ve ölüm aylığı alanların sayısı tablo 3.1'de, aylık bağlanacakların tahimini gelişimi ise tablo 3.3'te gösterilmişti. Buna göre 2000 yılında toplam 1.090.770 sigortalıya aylık bağlanacak ve bunun mali portresi tablo 3.23'te görüldüğü gibi 115,2 trilyon lira olacaktır. Buna karşılık

toplanan primler 60,4 trilyon liraya tekabül etmektedir. Yani Bağ-Kur 2000 yılında topladığı primlerle ödeyeceği emekli aylıklarının ancak %52,46'sını karşılayabilecektir. 1991 yılında bu oran %89,7'dir. Trende göre Bağ-Kur'un topladığı primlerle emekli aylıklarını karşılama gücü her yıl biraz daha zayıflamaktadır. Bunun anlamı her yıl devletin Bağ-Kur'a olan desteğinin artarak devam etmek zorunluluğudur. Bu sebeple, bir an önce Bağ-Kur'un özelleştirilmesi gerekmektedir.

Kanaatimizce, özelleştirme prensipte kanul edildikten sonra, bir model geliştirilerek yapılması en uygun yoldur. Bu sebeple şöyle bir model geliştirebiliriz:

Başak Sigorta'nın prim artış oranı tablo 4.4.'de görüldüğü gibi %50'dir. %50 oranı t_1 - t_{35} dönemlerini kapsamaktadır. Yani $t_1=1993$ olursa $t_{35}=2028$ yılı olacaktır. Geçmiş dönemlerde de farklı sigorta şirketleri farklı oranlar uygulamışlardır. Biz bir yaklaşım olarak alternatif sermaye maliyeti olarak bu %50 oranını alabiliriz ve $i=\%50$ olsun.

Bağ-Kur'un özelleştirilmesi için sigortalıların 1972 yılından (Kuruluş Yılı) itibaren ödedikleri, tüm primlerin, özelleştirmenin 1991'in sonunda yapıldığını kabul edersek(*), 1991 itibariyle F (future) değerlerini bulur ve keza bu tarihe kadar ödenen toplam giderlerin 1991 F değerini buluruz ve $(F_{\text{prim}} - F_{\text{toplam gider}})(**)$ farkı bize Bağ-Kur'un özel sigortaya devretmesi gereken toplam prim tutarının 1991 değerini verir. Tablo 4.5 ve 4.6'da bu hesaplar yapılmıştır.

Ödenen primler için emeklilik durumu, özel durumlar için, düzen-lemeler yapılmasında bir beis yoktur.

Devlet, 1991 itibariyle $F_{\text{prim}} - F_{\text{toplam gider}}$ gider ödemesi farkını özel sigortaya ödemek durumundadır. Çünkü Bağ-Kur'un mali imkanları buna el vermemektedir.

(*) Özelleştirme sonraki yıllarda gerçekleştirilirse hesaplar özelleştirme yapıldığı yıla göre yeniden düzenlenir.

$$(**) F = \sum_{k=1}^n P_j (1+i)^k \quad \begin{matrix} k=1,2,3,\dots,n \\ j=1,2,3,\dots,n \end{matrix}$$

F = Gelecekteki değer (Future Value)
 P = Şimdiki Değer (Present Value)

k = Yıl
 i = Alternatif Sermaye Maliyeti

1991'den sonra tahsil edilecek primler, ödenecek emekli aylıkları ve prim-aylık artış oranları devlet-özel sigorta arasında kararlaştırılır. Burada asıl olan prensipte devletin kayıplarının minimuma indirilmesidir.

1972 yılında faaliyete geçen Bağ-Kur'un bu tarihten itibaren yıllık prim tahsilatı ve $i=50\%$ iskonto oranı üzerinden (F) değerleri aşağıda görüldüğü gibidir.

Yıllar	Yıllık Prim Tahsilatı (10^6)	$i=50\%$ Üzerinden 1991 İtibariyle Değeri (10^{12})
1972	75,02	0,166
1973	689,27	1,018
1974	694,12	0,839
1975	676,55	0,443
1976	747,15	0,328
1977	1003,40	0,292
1978	962,27	0,187
1979	2639,05	0,343
1980	7852,08	0,680
1981	11725,04	0,676
1982	18278,86	0,702
1983	23514,10	0,603
1984	34496,61	0,590
1985	69535,77	0,792
1986	82777,94	0,629
1987	120335,19	0,609
1988	263778,04	0,891
1989	486345,80	1,094
1990	1000046,37	1,500
1991	1315880,76	1,315
	TOPLAM (F_{1991})	$13,697 \times 10^{12}$

Tablo 4.5. Bağ-Kur'un Toplam Primlerinin 1991 yılı itibariyle $i=50\%$ İskonto Oran Üzerinden (F) Değeri

Bağ-Kur'un 1972-1991 döneminde ödemiş olduğu emekli aylıklarının, sigorta giderlerinin ve değer sigorta yardımları ve genel yönetim giderlerinin (F_{1991}) değeri $i=\%50$ iskonto oranı üzerinden aşağıda hesaplanmıştır.

Yıllar	Toplam Giderler (10^9)	$i=\%50$ üzerinden 1991 itibariyle (F) değeri (10^9)
1972	0,0036	7,98
1973	0,0144	21,28
1974	0,0239	23,54
1975	0,0388	25,48
1976	0,0694	30,42
1977	0,1912	55,82
1978	0,7304	142,15
1979	1,8113	235,00
1980	4,9663	429,57
1981	8,5771	494,60
1982	12,5168	481,19
1983	22,5670	578,36
1984	34,3601	587,07
1985	53,1033	604,88
1986	86,5893	657,54
1987	135,8911	687,95
1988	294,7146	994,66
1989	656,8877	1477,99
1990	1194,4968	1791,74
1991	2081,2391	2081,24
	TOPLAM (F_{1991})	$11,408 \times 10^{12}$

Tablo 4.6. Bağ-Kur'un Toplam Giderlerinin 1991 İtibariyle

$i=\%50$ İskonto Oran Üzerinden (F) değeri

Bağ-Kur'un özel sigortalara devredilmesi durumunda aradaki $(13,697 \times 10^{12} - 11,408 \times 10^{12}) = 2,289 \times 10^{12}$ liralık farkı özel sigortaya Kurum ve Devlet kaynaklarından devredilecektir.

Burada irdelenmesi gereken bir konu vardır. Biz Bağ-Kur'un gelir ve giderlerini Başak Sigorta şartlarında %50 ile değerlendirerek böyle global bir özelleştirmenin uygun olacağını düşündük. 1991 itibariyle kurumun bankadaki prim geliri $101,7 \times 10^9$ liradır. 1991 yılı sonrası bütün primler özel sigortaya ait olacaktır(*).

Bu kez konuyu tersinden alıp bir değerlendirme yapmak gerekir. 31.12.1991 tarihi itibariyle bütün sigortalıların hangi tarihte emekli olacakları ve emeklilikte alacağı aylıkları ile tahmini sağlık giderleri yine %50 iskonto oranı üzerinden deflate edilmelidir. Keza mevcut sigortalıların ödeyecekleri primler de $i = \%50$ oranı üzerinden deflate edilmelidir.

Başak Sigortanın genele uyguladığı %50 oranı değişmediği (devlet anlaşarak değiştirebilir) takdirde, Bağ-Kur'un Başak Sigortaya mevcut sigortalılar için ödeyeceği toplam prim 31.12.1991 tarihi itibariyle tutarı;

Bağ-Kur'un	(A)	(B)
Başak Sigortaya	1972-1991	Mevcut Üyelerin Gelecekte
Ödeyeceği Toplam =	Priminin F değeri	+ Ödeyecekleri Primlerin %50
Prim (TP)	($2,289 \times 10^{12}$ TL)	İskonto Oranı Üzerinden
		Şimdiki Değeri
	(C)	
	Emekli aylıklarının ve sağlık	
	- sigortası giderlerinin %50 iskonto oranı	
	üzerinden şimdiki değeri	

$$TP = (A+B) - C$$

formülüyle hesaplanacaktır(**).

(*) Şimdi 1993'de bulunduğumuzdan ve çalışmamız 1986-1991 yıllarını kapsadığından 1993 yılını hesaplara dahil edemedik, fakat hesaplar kolaylıkla 31/12/1993 için düzeltilebilir.

(**) Biz mevcut üyelerin emekliliğe giriş, emekli olacakları dönem, muhtemel emeklilik basamakları konusunda Bilgisayar çıktılarını Bağ-Kur'dan temin edemediğimiz için bu hesapları formülde yerine koyarak nihai sonucu elde edemedik.

Mesela $B=20 \times 10^{12}$ lira, $C=18,5 \times 10^{12}$ lira hesaplanırsa devletin özel sigortaya Bağ-Kur adına ödemesi gereken risk toplamı karşılığı;

$TP=(2,289+20)-18,5 = 3,789 \times 10^{12}$ lira özel sigortaya ödenecek risk primidir. Yani hesaplara göre sigorta şirketlerine ödenen ve sigortacılığın gereği olan bir fazlalıktır. (Bu konu devlet özel sigorta görüşmeleriyle aşağı yukarı kararlaştırılabilir.)

Toplam özelleştirmede bazı sonuçlar gündeme gelmektedir:

1. Bağ-Kur primleri ve emekli ödenekleri devlet tarafından tespit edilmektedir. Özel sigortanın bir suistimali olmaması için primler ve aylıklar nasıl yıllara göre belirlenecektir? Mevcut pozisyon nasıl korunacaktır?

2. Bağ-Kur'da halen 6.129 kişi istihdam edilmektedir. Ayrıca 51,33 milyarlık duran varlıkları vardır, bunlar ne olacaktır?

3. Sağlık sigortası özelleştirmede en büyük sorunu oluşturmaktadır.. Yeni düzenleme nasıl olabilecektir?

4. Gelecekte esnaf ve sanatkarlar ile diğer bağımsız çalışanların mecburi sigortalılığı devam edecek mi?

5. Özelleştirme için nasıl bir yol takip edilecek? Koasürans ve reasürans durumları ile devletin pozisyonu ne olacaktır?

6. Özelleştirmeyle ilgili hukuki düzenleme ne olacaktır?

4.2.1. Sigorta Primlerinin ve Emekli Maaşlarının Tespiti

Bağ-Kur özelleştirilirken gelecek yıllarda sigorta primlerinin ve emekli maaşlarının nasıl olacağı, devletin emekli maaşlarını re'sen tesbiti halinde alınan primlerin bu maaşları karşılayacak pozisyon teşkil etmemeleri halinde, özel sigortaya nasıl katkıda bulunacağı hem hukuki olarak hem de prensip olarak ayrıntılarıyla devir sözleşmesinde belirtilmesi gerekir. Biz burada Başak Sigortanın gelecek 35 yıllık taahhüdünü esas alarak özelleştirmeyle ilgili bazı oluşturduk. Başak Sigortada ekonomide uzun vadede ortalama faiz oranlarının %50 civarında olacağı varsayımında bulunmaktadır. Bu varsayım Türk ekonomisinin gelecek 35 yılı esas alınarak tesbit

edilmiştir. Ekonomide bu oranlar değiştiği takdirde risk özel sigortaya ait olacaktır. Kanaatimizce, devlet emekli maaşlarını re'sen belirler ve anlaşma şartları dışına çıkarsa, doğacak emekli maaşı farkını özel sigortaya ödemek tazmin etmek zorundadır.

Burada birinci problem prim ve emekli maaşlarındaki artış oranlarıdır. Özel sigortada prim artış oranı %50 hesaplanırken, Bağ-Kur'da bu oran %63 olmuştur. Keza emekli maaşlarında Bağ-Kur'da artış oranı %63 iken yine özel sigortada %45 civarında olmuştur. Bu durum ileride özel sigortayı sıkıntıya sokabilecek bir durumdur. Sözleşme protokolünde prim ve emekli maaşlarının artışlarının yüzde artışı net olarak ortaya sergilenmeli ve 132. sayfada yer alan formül kullanılırken bu oranlar esas alınmalıdır.

Yukarıda yer alan iki konu çözümlendikten sonra Bağ-Kur'un özel sigortaya devri ve sistemin çalışmaması için mali açıdan herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Üyelerin mevcut pozisyonları aynen özel sigortaya devredileceği için üyeler açısından bir problem çıkmayacaktır. Yine basamaklar devam edecek, yine primler ve emekli ödemeleri aynen devam edecektir.

Burada en büyük problem sağlık sigortasında görülmektedir. Çünkü sağlık sigortası giderleri anormal şekilde artış göstermektedir. İleriki sayfalarda bu konuya tekrar dönülecektir.

4.2.2. Bağ-Kur Çalışanlarının ve Mal Varlığının Durumu

1991 yılı itibariyle Bağ-Kur'da toplam 6129 personel istihdam edilmiştir(*). Kurum'un özelleştirilmesi halinde bu kadar büyük bir çalışan kitlesinin tamamının özel sigortada istihdamı oldukça zordur. İkinci bölümde de belirtildiği gibi, 1991 yılı itibariyle 49 özel sigorta şirketi faaliyet göstermekte ve çalışan personel sayısı 5186, buna karşılık üretilen prim $4,2019 \times 10^{12}$ liradır(**). Personal başına düşen prim 810,24 milyon liradır. Diğer taraftan 1991 yılında Bağ-Kur'da toplanan prim tablo 3.15'de görüldüğü gibi $1,315881 \times 10^{12}$ liradır, personel başına düşen prim ise 214,70 milyon liradır. Özel sigortaların işgücü verimliliği 3,77 kat daha fazladır. Bu durumda

---

(*) Sayfa 95.

(**) Bakınız Tablo 2.1.

Bağ-Kur özelleştirildiğinde halen 6129 personelin yaptığı işi $(6129/3,77) = 1626$ kişi yapabilecek, geri kalan 4503 personel açığa alınmak durumunda kalınacaktır. Ancak halen Devlet Memuru statüsünde olan bu personelin açığa alınmasında, gerek kanuni açıdan gerekse çalışanların haklarının korunması açısından büyük sorunlarla karşılaşılabilir.

Bu sorunların asgariye indirilmesi için önerebileceğimiz çözüm yolları şunlardır:

i) Emekliliği geldiği halde çalışanların ve emekliliği yakın olanların re'sen emekli edilmesi,

ii) İşçilerin tanzminatlarının verilerek işten çıkarılması,

iii) Özel sigortalara bir bölümünün devri

iv) İşsizlik sigortasının yürürlüğe konularak bu kimselerin öncelikli olarak yararlanmalarının temin edilmesidir.

Özelleştirme protokolü hazırlanırken yukarıdaki çözüm yollarından biri veya birkaçı konusunda anlaşma sağlanır ve gerekli hukuki düzenlemeler yapılır.

Diğer taraftan Bağ-Kur'un 52,33 milyar liralık sabit varlıklarının ne olacağı hususu önem arz etmektedir. Bu husustaki çözüm önerilerimiz aşağıda gösterilmiştir:

i) Rayiç bedelleriyle satılarak devlete gelir sağlanabilir,

ii) Arazi arsa ve binalar kiralanarak gelir elde edilebilir,

iii) Hazineye devredilerek devletin kullanımına sunulabilir,

iv) Özel sigortalara rayiç bedeliyle devredilerek onların kullanımına açılabilir,

v) Özel sigortaya kiraya verilebilir.

Kanaatimizce en uygunu son iki şıktır.

4.2.3. Sağlık Sigortası ile İlgili Düzenlemeler

Bağ-Kur sigortalısının sağlık sigortası kapsamı, faydalanma şartları, sağlık yardımlarının kapsamı ve süresi 3235 sayılı Kanunun ek 11, 12, 13 ve 14. maddelerinde belirlenmiştir. Kurum'un özelleştirilmesi durumunda, halen bu maddelerde belirlenenlerden çok farklı bir sağlık sigortası uygulamasında bulunan özel sigortaların aynı şartlarda faaliyetini sürdürmesi oldukça zor olacaktır. Özel sigortaların sağlık sigortası uygulamasında sigortalının ödemiş olduğu sağlık primi mukabilinde sadece hastahane yattığı sürece hastahane masrafları karşılanmakta ve ayakta tedavi ve ilaç masraflarına katkıda bulunmamaktadır. Ayrıca herkes sağlık sigortası yaptıramaz(*).

Bağ-Kur'un özelleştirilmesi durumunda sağlık priminin miktarı nasıl ödenmesi gerektiği emeklilerin sağlık haklarından yararlanması gibi birtakım sorunlar ortaya çıkabilecektir. Bu ve buna benzer sorunlar için alternatif çözümler şunlar olacaktır:

- i) 3235 sayılı Kanun'un ek maddelerinin aynen kabul edilerek özel sigortalara devredilmesi,
- ii) Sağlık sigortası haklarından yararlananlar için kişi başına yıllık bir tavan harcaması getirerek suistimalleri önlemek,
- iii) Devletin, özel sigortaların sağlık sigortası harcamalarının bir kısmını sübvansetmesi,
- iv) Genel sağlık sigortası uygulamasına geçilerek, bu dalın özel sigortalara bırakılmaması,
- v) Sağlık primlerinin hem üyeler ve hem de emekli maaşı alanlar için yeniden düzenlenmesi.

(*) Bulaşıcı, kronik hastalığı olanlar, psikiyatrik hastalıklar, AIDS, zührevi hastalıklar özel sigorta kapsamına alınmamaktadır.

4.2.4. Esnaf ve Sanatkarlar ile Bağımsız Çalışanların Sigortalılık Durumları

1479 sayılı Kanun'un 24. maddesinde kimlerin mecburi Bağ-Kur sigortalısı ve 25. maddesinde ise sigortalılığın başlangıç ve bitiş tarihleri belirlenmiştir. Kurum'un özelleştirilmesi durumunda, Bağ-Kur'a bu kanun gereği mecburen sigortalı olacak ve prim ödeyecek yeni üyelerin durumlarının ne olacağı, mecburiyetlerinin devam edip etmiyeceği hususlarının açıklığakavuşturulması gerekmektedir.

Devlet ve özel sigorta şirketi özelleştirme protokolünü hazırlarken bu hususlara dikkat etmek durumundadırlar.

Burada iki durum gözönünde bulundurulabilir:

1) Yeni üyelerin kaydı mecburiyet olarak devam eder ve özel sigorta ile anlaşma çerçevesinde sigortalı olurlar.

2) Bu mecburiyet devam ederken kendilerine SSK'dan veya özel sigortalardan mevcut durumda olduğu gibi, ikinci, üçüncü sigortalılık hakkı tanınabilir.

4.2.5. Özelleştirmede İzlenecek Yol

Bilindiği gibi Bağ-Kur toplam 9704550(*) kişilik sigortalı kadrosuyla ülkenin en büyük sosyal güvenlik kurumlarından birisidir. Bu kadar geniş bir kesime hitap eden bir sosyal güvenlik kuruluşu aktifile, pasifiyle, yetki ve sorumluluklarıyla devralan bir kuruluşun hem maddi açıdan güçlü hem de denetlenmesine ve kontrol edilmesine uygun bir yapıda olması gerekmektedir. Ayrıca devletin sosyal güvenliği temin hususundaki sorumluluğu dikkate alındığında, böyle bir özelleştirme sürecinde devletin konumunun ne olacağı büyük bir önem arz etmektedir.

Kurumun özelleştirilmesi hususunda düşünülen prosedürün aşağıda belirlendiği şekilde olması uygun olacak kanaatindeyiz:

i) En az bir grup sigorta şirketi koasürans yoluyla bir araya getirilerek, kurum devredilmelidir, koasüransa girecek şirketlerin mali güçleri yüksek olmalıdır. Koasüransa girecek şirketlerden bir tanesinin yabancı olması işletmecilik açısından

---

(*) Bakınız s.95

faydalı olabilir.

ii) Koasürans yoluyla özelleştirilen Bağ-Kur'da koasüransın reasürans yoluyla garanti edilmesi ve reasürans şirketlerinin de grup olması gerekir.

iii) Devletin hem koasürans ve hem de reasürans topluluklarını denetleme, izleme ve gerekirse re'sen müdahale hakkı saklı tutulmalıdır. Devlet kendisini koasürans ve reasürans topluluğunun üstünde sorumlu görmeli, aksayan durumlarda gerekirse finansal müdahalede bulunarak sigortalıların mağduriyetini önlemeli ve gerekirse bu şirketlere rücuda bulunmalıdır.

Özelleştirmede bir organizasyon kurulmalı ve sisteme dahil bütün şirketler ile devlet temsil edilmelidir.

Özelleştirmede koasürans da yerli şirketlere öncelik tanınmalı, reasüransda yerli ve yabancı kousorsiyom kurulması uygun olur kanaatindeyiz.

4.2.6. Özelleştirmeye Ait Hukuki Düzenleme

Bağ-Kur'un kurulması Anayasa'nın 60 cı maddesine dayanmaktadır.

Anayasa md.60:

"Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.

Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar." maddesi devlet için sosyal güvenlik bir görev olmaktadır. Devlet bu teşkilatı şöyle ya da böyle kurar veya kurdurur. Önemli olan vatandaşın sosyal güvenliğe kavuşması ve bunun devlet gözetiminde olmasıdır.

Devlet özelleştirme ile koasürans ve reasürans üzerinde yetkili olması ve vatandaşın sosyal güvenine bir hanel gelmesini önlemesiyle bu maddede yer alan görevini ve tahkim yanını yerine getirmiş olmaktadır.

Keza Anayasa'nın 60 cı maddesinin gerekçesinde;

"..... maddede kurulması öngörülen teşkilatın modernleştirilmesini, rasyonel çalışmasını sağlamak Devlet tarafından gerçekleştirilecektir...." ifadesi de devlete Bağ-Kur'un rasyonel çalışması için tedbir almasına imkan vermektedir.

Bu durumda Anayasa'nın 60 cı maddesi devlet güvencesi devam etmesi şartıyla Bağ-Kur'un özelleştirilmesine mani değildir. Bilakis rasyonel çalışmaya teşvik etmektedir.

Diğer hukuki düzenleme 1479 sayılı Kanun ile buna bağlı doğan mevzuatın yeni düzene göre yeninden düzenlenmesidir. Anaysal bir engel olmadığına göre kanunun düzenlenmesi TBMM tarafından mutad şekilde yapılacaktır.

V. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sigorta birimlerin güvenlik ihtiyacından doğan, kanun ve mukavele ile tesbit edilen, istatistiki metodlarla gerçekleşme ihtimali belirlenebilen ve tesadüfi olarak gerçekleşmesi halinde ekonomik sonuçları para ile ölçülebilen rizikoların tehditi altında bulunan çok sayıda ve benzer birimlerin, bu sonuçları karşılayabilmek üzere fon oluşturacak şekilde bir kişi veya kurum tarafından bir araya getirilmesi ve bu riske karşı, ödediği prim oranında, korunmasıdır. Buradaki kurum kavramı her ülkenin hukuki düzenlemesi doğrultusunda kâr amacı güden bir anonim şirket veya sosyal sigorta kurumu olabilir. Yukarıdaki tanım doğrultusunda sigortanın unsurları;

1. Risk,
2. Yasal unsurlar,
3. Hasarın tesadüfen meydana gelmesi,
4. Çok sayıda benzer birimlerin sigortada prim ödeyerek bir araya gelmesi,
5. Riskin ölçülebilmesi
6. Hasarın para birimi ile ölçülebilmesi,
7. Fon oluşturma,
8. Hasarın, ödenen prim oranında tazmin edilmesidir.

Sigorta sistemi direkt ve endirekt olarak sigortalı ve sigortacı arasında kurulan ilişkiye dayanmakta, ancak bu iki tür ilişki arasında kapsam bakımından hiçbir farklılık bulunmamaktadır. Sigorta kanunu ile sigortacı, sigortalı ve reasürör arasındaki ilişki düzenlenerek hem sigortacı hem de sigortalı güvence altına alınmıştır. Sigorta sistemi Şekil 1.1'de görülmektedir.

Sigortanın kaynağını teşkil eden risk terimi belirsizliği ifade eder ve hayatın karmaşıklığı ile birlikte artış gösterir. Sigortacılıkta zararların ve kayıpların belirsizliği olarak tanımlanan riskin kaynakları, (i) sosyal, (ii) fiziki ve (iii) ekonomik olmak üzere üç tanedir. Bu kaynaklar özelliklerine göre temel riskler (ekonomik ve fiziki risk

kaynaklarından doğan riskler) ve özel riskler (sosyal risk kaynaklarından doğan riskler) olarak da ayrılabilir.

Sigorta işletmelerinin fonksiyonları, risk transferi ve dayanışma olarak ayrılabilen temel fonksiyonlar, yardımcı fonksiyonlar (yatırımları teşvik, sosyal çıkar sağlama vb.) ve ekonomik fonksiyonlar olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.

Risk karşısında farklı davranışlar içerisinde bulunan bireyler sigorta mekanizmasının çalıştırılması ile toplanan primleri zarara uğrayanların zararlarını karşılamada kullanarak riski bir ölçüde diğer sigortalılara aktarmakta ve dayanışma sağlamaktadırlar. Diğer taraftan primlerle oluşturulan fonlarla sigorta şirketleri topladığı primin niteliğine göre, sermaye piyasasına uzun ve kısa vadeli sermaye aktarımında bulunarak ekonomik fonksiyonunu icra etmektedirler.

Sigorta kapsamış olduğu sigorta alanlarına ve sigorta kurumlarının hukuki statülerine göre özel sigortalar ve sosyal sigortalar olarak iki gruba ayrılırlar. Bu iki grup arasındaki temel farklılıklar;

- Özel sigortalar özel menfaatleri, sosyal sigortalar genel menfaatleri kapsar ve korur,
- Özel sigorta isteğe bağlıdır, sosyal sigorta mecburidir,
- Özel sigorta herkese açık, sosyal sigorta belirli bir gruba yöneliktir,
- Özel sigorta mukavele esasına, sosyal sigorta kanun esasına dayanır,
- Özel sigortada prim oranı tehlike derecesine göre, sosyal sigortada gelirine göre belirlenir.

Sosyal sigortalar sosyal güvenliğin bir parçası olarak, işsizlik, malüliyet, sağlık, kazalar, yaşlılık ve analık gibi sosyal riskleri içine alan ve hükümet tarafından organize edilen tedbirler bütünüdür.

Bireylerin kendi kendine yardım ilkesine dayanan özel sigortalar ise can sigortaları (hayat, kaza) ve mal (zarar) sigortaları (yangın, tarım, hırsızlık, nakliyat vb.) olmak üzere temelde iki gruba ayrılan belirli rizikoları karşılamayı amaçlayan tedbirlerdir. Özel sigortalar yapıları ve fonksiyonları itibariyle sürekli gelişme

içerisindedirler. Gelişen ve değişen ekonomik ve sosyal çevre ile birlikte özel sigortalarda değişmekte ve gelişmektedirler. Kâr amacıyla çalışan özel sigortalar diğer ticari işletmeler gibi üretim, pazarlama vb. fonksiyonları icra etmektedirler.

Bireylerin zararlarını teminat altına alan sigorta işletmeleri, (i) karşılıklı sigorta işletmeleri, (ii) devlet sigorta işletmeleri, (iii) yerli ve yabancı sigorta şirketleri, (iv) stock şirketler ve (v) mutual şirketler olmak üzere beş gruba ayrılırlar. Kuruluş yapısı ve yönetim hususlarında birbirinden farklılıklar gösteren bu sigorta işletmeleri, temelde üretim, taahhüt, prim belirleme, zarar ödeme ve finansman fonksiyonlarını icra etmede farklılık göstermezler.

Sigorta işletmelerinin iç organizasyonu, şirketin faaliyet alanına, büyüklüğüne, teknik gelişmelere ve yönetim biçimine bağlı olarak farklılıklar gösterebilir. Dış organizasyonda ise acenta, prodüktör, genel vekil ve brokerler kullanılarak nihai tüketiciye (sigortalıya) ulaşılır.

Sigortanın finansmanı özel ve sosyal sigorta durumuna göre farklılıklar gösterir. Sosyal sigortaların finansmanında kullanılan kaynaklar işçi primleri, işveren primleri ve devlet yardımları olarak üç gruba ayrılır. Finansman tekniği olarak ise dağıtım yöntemi (sigorta döneminin gelirleri ile aynı dönemin giderlerini karşılamak riskleri karşılamak) veya kapitalizasyon yöntemi (ileride doğabilecek için fon oluşturmak) kullanılır.

Ülkemizde, 1818 yılına kadar yabancıların elinde bulunan sigortacılık bu tarihte kurulan "İTTİHADİ MİLLÎ SİGORTA ŞİRKETİ" ile son bulmuştur. 1920'den sonra ise yerli sermayeli sigorta şirketlerinin kurulması sigortacılığın gelişmesine öncülük etmiştir. Halen ülkemizde 32 yerli 17 yabancı toplam 49 sigorta şirketi yangın, kaza, hayat, nakliyat makina ve montaj vb. dallarda faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin branşlar itibarıyla 1982-1991 döneminde direkt prim üretimi açısından gösterdiği gelişme tablo 2.13'te görüldüğü gibi son on yıl içerisinde büyük çapta ilerleme kaydetmiştir. 1982'de toplam prim üretimi 34 milyar lira iken 1991'de 117,7 kat artarak 4033,8 milyar liraya ulaşmıştır. 1982 sabit rakamlarıyla ise bu artış 3,47 kat olmuştur. Branşlar itibarıyla direkt prim üretiminde 1982'ye göre 1991 yılında yangın ve nakliyat dallarında gerileme olurken,

hayat ve kaza dalında ilerleme kaydedilmiştir. 1991 yılı itibariyle sigorta branşlarının toplam prim üretimi içindeki paylarına göre sıralanışı şöyle olmuştur:

<u>Sigorta</u> <u>Branşı</u>	<u>1991 Yılı Prim</u> <u>Üretimi (Milyar TL)</u>	<u>Toplam Prim</u> <u>İçindeki Payı (%)</u>
Kaza	1916,8	47,5
Hayat	895,6	22,1
Yangın	632,5	15,6
Nakliyat	407,3	10,3
Diğer	181,6	4,5

Burada hayat sigortası branşının gösterdiği gelişme, bu branşın 1980-89 dönemindeki negatif gelişmesi dikkate alındığında büyük önem arz etmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerde toplam primlerin %70'i, hayat sigortalarınınca üretilirken ve dünya ortalamasının %52,4 olduğu bilinirken ülkemizdeki bu %22,1'lik payın yeterli olduğu söylenemez.

Sigorta şirketlerinin 1991 yılı aktif toplamı 5822,4 milyar ve aktif içerisindeki menkul değerler portföyü 1731,6 milyar liradır ve aktifin %29,7'sine tekabül etmektedir. Sektörde 5186 personel istihdam edilmiştir ve 8324 acetnta sayısıyl a sektör yurt çapında yaygınlaşmıştır.

Finansal bir kurum niteliği taşıyan sigorta şirketlerinin mali piyasa içerisindeki fonksiyonları, sigorta şirketlerinin direkt prim üretimleri doğrultusunda gelişme gösterir. Sigorta ve reasürans şirketleri topladıkları fonları yatırımlara kanalize ederek kamuya ve özel sektöre kaynak sağlamak suretiyle mali piyasalarda kurumsal yatırımcılar olarak yer alırlar.

Kurumsal yatırımcı niteliği taşıyan sigorta şirketlerinin ekonomideki ve mali piyasalardaki yeri belirlenirken, direkt prim üretiminin GSMH, yurtiçi tasarruflar ve mali tasarruflar içerisindeki payı ölçü olarak kullanılmaktadır. Tablo 2.14'te görüldüğü gibi özel sigortaların 1982-91 döneminde ekonomideki payı büyük gelişme

göstermiştir. Ancak bunun yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira 1989'da yapılan ülkeler itibariyle direkt prim üretiminin GSMH'ya oranı sıralamasında %0,61 ile ülkemiz 61 ci sırada yer almıştır.

Sosyal güvenlik sanayi devrimi sonrası gelişmiş toplumlarda ortaya çıkan bir kavram olup hayatın her kademesindeki muhtemel fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlara yöneliktir. Sosyal, ekonomik, ve modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal güvenlik sisteminin amacı toplumdaki fertlere güvence sağlamaktır.

Ülkemizde sosyal güvenlik sistemi Osmanlılar döneminde, tımar, zeamet, yurtluk, ocaklık ve muhtacin gibi adlar altında dullara, yetimlere vb. sosyal güvenceler verilmek suretiyle oluşturulmuş, Cumhuriyet'ten sonra ise 1946'da "İşçi Sigortaları Kurumu", 1950'de memurlar için "Emekli Sandığı" ve 1971'de esnaf, sanatkar ve bağımsız çalışanlar için "BAĞ-KUR" adı altında kurulan teşkilatlar ile sosyal güvenlik geniş bir alana yaygınlaştırılmıştır.

1991 yılı itibariyle Bağ-Kur sigorta haklarından yararlanan aktif ve pasif sigortalılar 9.704.550 gibi çok geniş bir yelpaze oluşturmakta ve malüllük, yaşlılık, ölüm ve sağlık sigortası yardımlarından yararlanmaktadırlar. Bağ-Kur sigortalısı olabilmek için 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun 24 cü maddesindeki şartlara sahip olmak gerekir.

1986-1991 itibariyle Bağ-Kur'un sigortalı yapısı incelendiğinde, tablo 3.1'de görüldüğü gibi, Kuruma prim ödeyen aktif sigortalı ve Kurumdan emekli maaşı alan pasif sigortalı dengesinin bozulduğu, her yıl aylık alanların sayısının aktif sigortalıya oranının giderek arttığı, ayrıca pasif sigortalı artış hızının aktif sigortalı artış hızından az olduğu görülmektedir. Bunun sonucu olarak Bağ-Kur topladığı primlerle emekli maaşlarını dahi karşılayamamakta, toplam gelirlerinin %90'ını emekli maaşlarına ayırmak durumunda kalmaktadır. Mali durumu böyle giderse ileride daha da zayıf olacaktır.

Bağ-Kur aktif sigortalılarının dağılımı tablo 3.4'te görüldüğü gibi, %60,4'ünü vergi dairesi kayıtlarına girenler, %26,6'sını ziraat ve sanatkarlar, %2,4'ünü ticaret ve sanayi odaları ve sanatkarlar dernekleri, %5'ini isteğe bağlı, %0,8'ini ise diğer meslek gruplarından oluşmuştur. Aylık alan ve prim ödeme açısından Bağ-Kur sigortalısı 24

basamağa ayrılmış olup, şekil 3.1.'de görüldüğü şekilde %83,8'i, 1-6 basamaklar arasında dağılmıştır. Bunun nedeni; Bağ-Kur sigortalısı 1479 sayılı Kanunun 52. maddesi gereği 6 cı basamağa kadar her yıl otomatik olarak yükselir, 6 cı basamaktan sonra ise basamak yükseltilmesi için sigortalının prim borcunun olmaması şartı getirilmiştir. Prim borcu olan sigortalı 6 cı basamakta kümelenmiştir.

Bağ-Kur'un sağladığı sigorta yardımları; yaşlılık, malüllük, ölüm aylığı, cenaze parası, toptan ödeme şeklindedir. Ayrıca 1 Ocak 1986'dan itibaren aşamalı olarak Bağ-Kur sigortalılarına sağlık sigortası uygulaması başlatılarak sigorta yelpazesi genişletilmiştir. Tablo 3.6, 3.8, 3.10'da görüldüğü gibi, 1986-91 döneminde Bağ-Kur'dan yaşlılık, malüllük, ölüm aylığı alanların sayıları hızlı bir artış kaydederek toplam aktif sigortalı içerisindeki paylarını toplam olarak 1986'da %17,84 iken 1991'de %28,49'a yükseltmiştir. Bu trendin 2000 yılına kadar devam edeceği yapılan tahminlerle tablo 3.3'te görülmektedir. 2000 yılında toplam tahmini aylık alanların tahmini aktif sigortalı içindeki payı %44,4 olacaktır.

Diğer taraftan Bağ-Kur sağlık sigortasından yararlananların 1989'dan itibaren hızlı bir artış gösterdiği 1989'da 2.858.570'ye ulaşmış ve her yüz sağlık karnesi başına düşen aktif sigortalı sayısı 1989'da 71,8 iken 1991'de 21,6'ya gerilemiştir. Bu trendin devam edeceği tablo 3.13'te görüldüğü gibi tahmin edilmiştir.

Bağ-Kur'un toplam gelir ve giderlerinin 1986-91 döneminde giderler lehine bir gelişme içerisinde olduğu tablo 3.14'te görülmektedir. 1986'da gelir artış hızı %32,8 ve toplam gelirin GSMH içindeki payı %0,269 iken, gider artış hızı %63 ve GSMH içindeki payı ise %0,166 olmuş, giderlerin toplam gelire oranı %61,5 olarak gerçekleşmiştir. 1991 yılına gelindiğinde ise bu oranlar gelirlerde sırasıyla %58,4, %0,263 ve giderlerde %74,2, %0,334 olmuş giderlerin gelirlere oranı ise %126,9'a çıkmıştır. Bu trendin 2000 yılına kadar aynı şekilde devam edeceği tablo 3.16'da da görüldüğü gibi tahmin edilmektedir.

Bağ-Kur'un gelir kalemleri prim ve kira-faiz ve diğer gelirlerden oluşmaktadır 1986-91 döneminde prim gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payı artmış, 1986'da %58,8 iken 1991'de %80,3'e çıkmış, bunun yanında faiz, kira ve diğer gelirlerin payı her yıl azalmış 1986'da %41,2 iken 1991'de 300 milyar liralık devlet yardımı yapıldığı

halde %19,7'ye gerilemiştir. Tablo 3.16'da aynı trendin 2000 yılına kadar devam edeceği tahmin edilmiştir.

Bağ-Kur'un giderleri, emekli aylıkları, cenaze yardımları toptan ödemeler ve sağlık sigortası giderlerini kapsayan sigorta giderlerinden ve genel yönetim giderlerinden oluşmaktadır. Tablo 3.20'de görüldüğü gibi sigorta giderleri toplam gider içerisinde birinci sırayı, genel yönetim giderleri ikinci sırayı, kira, kaiz ve diğer giderler üçüncü sırayı almıştır. Sigorta giderlerinin dağılımında ise emekli aylıkları birinci sırada yer alırken, sağlık sigortası giderleri büyük bir artışla 1986'da %0,6 paya sahipken, 1991'de %22,2'ye çıkarak ikinci sıraya yerleşmiştir. Aynı trendin 2000 yılına kadar devam edeceği tablo 3.22'de görüldüğü gibi tahmin edilmektedir.

Bağ-Kur'un fon akımının 2000 yılına kadar negatif olacağı tablo 3.23'te gösterilmişti. Fon girişlerinin artış hızı %52, fon çıkışlarının artış hızı %69'dur. %17'lik menfi farkın kapatılması için Kurum'un yeni fon kaynaklarına ihtiyacı vardır(*).

Bağ-Kur'un toplam gelir ve giderlerinin 1986 fiyatlarıyla gösterdiği gelişme tablo 3.27'de görüldüğü gibi, cari rakamlardan farklılık göstermemektedir ve aynı trendin 1986 rakamlarıyla da tablo 3.28'de görüldüğü gibi devam edeceği tahmin edilmektedir. Yapılan tahminler Kurum'un 2000 yılına kadar sürekli ve büyük ölçekli menfi gelir-gider farkı vereceğini göstermiştir.

Kurum'un mali sıkıntılarının çözüme kavuşturulması iki şekilde yapılabilir: Birincisi Bağ-Kur'un rehabilite edilerek gelir artırıcı, gider azaltıcı tedbirler alınması, ikincisi ise tamamen özelleştirilmesidir. Bağ-Kur'un rehabilite edilerek finansman sorununa çözüm getirilmesi mümkün değildir. Sadece bölüm 4.1'de görüldüğü şekilde kısmi bir iyileştirme yapılabilmektedir.

Bağ-Kur'un finansman sıkıntısını çözebilecek ve Kurum'u devlete yük olmaktan çıkaracak gerçekçi çözüm özelleştirmedir. Böylece Kurum'un daha verimli ve rasyonel çalışması sağlanacaktır. Özelleştirme prensip olarak kabul edildikten sonra bize göre en uygun model olan sayfa 132'deki formül kullanılarak özelleştirme işlemi gerçekleştirilebilir. Bu model kullanılarak risk toplamı karşılığı belirlenecek ve

---

(*) Gelirlerdeki devlet katkısı düşüldüğü takdirde bu fark %24,3 olmaktadır.

tarafından hiçbir kayba uğramadan özelleştirme işleminin mali yönü tamamlanacaktır.

Bağ-Kur'u özelleştirmenin ardından doğabilecek muhtemel sorunların çözüme kavuşturulması gereklidir. Sigorta primlerinin ve emekli maaşlarının belirlenmesi, yıllık artış yüzdeleri, Kurum çalışanlarının durumları, sabit varlıkların ne olacağı hususu, sağlık sigortasına ilişkin uygulamaların nasıl olacağı ve özelleştirmenin kimlere yapılacağı gibi temel konuların devlet ve özel sigorta arasında yapılacak görüşmelerle belirlenmesi gerekmektedir.

Özellikle, özelleştirmenin kimlere yapılacağı hususu, sigortalıların sosyal güvenliğinin temin edilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Bu nedenle, Kurum'un en az bir grup sigorta şirketinin oluşturacağı koasürans yoluyla özelleştirilmesi ve devletin olağandışı durumlarda re'sen müdahale ve denetim yetki ve sorumluluğunun saklı tutulması gereklidir. Ayrıca riskin reasürans yoluyla dağıtılması ve devletin üst reasürör olarak bulunması, koasüransı ve reasüransı daha da güçlendirecek ve Anayasa'nın gereği de yerine gelecektir. Reasürans işleminde mali yönden kuvvetli yabancı bir sigorta şirketinin bulunması da tercih edilmelidir.

Özelleştirmeye ilişkin hukuki düzenlemeler, Anayasa'nın 60 cı maddesinin yeniden düzenlenmesi ve gerekli tüzük ve yönetmeliklerin çıkarılması ile gerçekleştirilecektir. Rasyonel çalışmayan bir sosyal güvenlik kuruluşunun rasyonel çalıştırılmasının sağlanması Anayasa'nın 60 cı maddesinin gereğidir. Bu nedenle Kurum'un özelleştirilmesinde hiçbir Anayasal hukuki engel yoktur.

Sonuç olarak, Bağ-Kur'un özelleştirilmesi Kurum'un finansman sıkıntısını çözecek niteliktedir ve rasyonel çalışmayan diğer sosyal güvenlik kuruluşlarının özelleştirilmesi ve rasyonel çalışır hale getirilmesi için de prototip oluşturacaktır.

TABLÖLAR

3-1-9
8-1-13
d-1-13

Yıllar	Toplam Sigorta Prim Üretimi (Milyar TL)	Direkt Yangın Primler (Milyar TL)		Toplam Sigorta İçindeki Payı (%)			Yıllara Göre Artış (%)		Deflatör	1982 Fiyatlarıyla Yangın Sigortası Prim Tahsilatı (Milyar TL)	
		Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı		Yerli	Yabancı
1982	34	10,9	0,6	32,1	1,8	33,9	-	-	100	10,9	0,60
1983	46,5	13,6	0,9	29,2	1,9	31,1	24,8	50	130,5	10,4	0,69
1984	85,3	21,8	1,7	25,6	2	27,6	60,3	88,9	150,1	11,13	0,87
1985	129,9	31,4	2,9	24,2	2,2	26,4	44	70,6	143,9	11,14	1,03
1986	191,7	47,1	4,6	24,6	2,4	27	50	58,6	131	12,76	1,24
1987	312,1	75,1	8,1	24,1	2,6	26,7	59,4	76,1	138,4	14,7	1,58
1988	572,3	130,4	14,5	24,8	2,5	27,3	73,6	79	165,7	15,4	1,71
1989	1039,7	229,6	29,5	22,1	2,8	24,9	76,1	103,4	166,3	16,3	2,09
1990	2211,2	382,5	55,5	17,3	2,5	19,8	66,6	88,1	154,4	17,6	2,55
1991	4033,8	541,4	91	13,4	2,3	15,7	41,5	64	157,3	15,83	2,66
Yıllara göre aritmetik ortalama										55,14	75,41

Tablo: 2.2. Yangın Dalı Direkt Prim Üretimi ve Toplam İçindeki Payı

	Toplam Gelir (Milyar TL)		Toplam Gider (Milyar TL)		Teknik Kar-Zarar (Milyar TL)		
Yıllar	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Toplam
1982	28	1,1	25,9	0,8	2,1	0,3	2,4
1983	31,4	2	28,8	1,3	2,6	0,7	3,3
1984	45	3,1	40,2	2,9	4,8	0,2	5
1985	64,9	5	57,1	4,5	7,8	0,5	8,3
1986	93,4	8,2	81,8	7,9	11,6	0,3	11,9
1987	148,7	14,7	131,5	14	17,2	0,7	17,9
1988	251	27	220,9	25,1	30,1	1,9	32
1989	427,6	56,6	371	31,2	56,6	5,3	61,9
1990	746,1	98,3	654,3	86,7	91,8	11,6	103,4
1991	1047,1	160,7	927,8	143,2	119,3	17,5	136,8

Tablo: 2.3.Yangın Dalı Teknik Kâr-Zarar Sonuçları

Toplam Teknik Kar-Zarar (Milyar TL)				Oran (%) (*)		
Yıllar	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı	Toplam
1982	5,2	0,1	5,3	40	5	45
1983	8,7	0,2	8,9	30	7	37
1984	13,9	0,9	14,4	34	1	35
1985	21,1	1	22,1	35	2	37
1986	29,1	1,2	30,3	38	1	39
1987	38,6	1,8	40,4	43	2	45
1988	78,5	4,2	82,7	36	2	38
1989	169,3	15,3	184,6	31	2	33
1990	384,5	44,4	428,9	22	2	24
1991	611,7	78,4	690,1	17	2	19

Tablo 2.4. Yangın Dalı Teknik Kâr-Zararının Toplam Teknik Kâr-Zarar İçerisindeki Payı

Yıllar	Toplam Sigorta Prim Üretimi (Milyar TL)	Nakliyat Primleri (Milyar TL)		Toplam Sigorta İçindeki Payı (%)				Yıllara Göre Artış (%)		Deflatör	1982 Fiyatlarıyla Nakliyat Sigortası Prim Tahsilatı (Milyar TL)	
		Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Toplam	Yabancı	Yerli	Yabancı		Yerli	Yabancı
1982	34	9,2	0,6	27	1,7	28,7	-	-	-	100	9,2	0,60
1983	46,5	13,4	0,9	29	2	31	45,6	50	50	130,5	10,2	0,69
1984	85,3	31,1	2,1	36,4	2,4	38,8	132	133	133	150,1	15,8	1,07
1985	129,9	44,8	3,9	34,5	3	37,9	44	86	86	143,9	15,9	1,38
1986	191,7	42	5,2	22	2,7	24,7	62	33	33	131	11,3	1,41
1987	312,1	57,2	8,4	18	2,6	20,6	36	61	61	138,4	11,2	1,64
1988	572,3	92,3	13,1	16	2,2	18,2	61,3	56	56	165,7	10,9	1,54
1989	1039,7	143	18,3	14	1,7	19,7	55	40	40	166,3	10,1	1,30
1990	2211,2	224	44,6	10	2	12	57	144	144	154,4	10,3	2,05
1991	4033,8	357,2	50	9	1	10	59,5	12	12	157,3	10,4	1,46
Yıllara göre aritmetik ortalama artış										61,32	68,33	

Tablo 2.5. Nakliyat Dalı-Toplam Prim Üretimi İlişkisi

Toplam Gelir (Milyar TL)			Toplam Gider (Milyar TL)		Teknik Kar-Zarar (Milyar TL)		
Yıllar	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Toplam
1982	19,9	0,8	17,5	1,2	2,4	(-0,4)	2
1983	28,2	1,5	20,1	6,4	8,1	(-4,9)	3,2
1984	59,6	3,4	53,7	3,2	5,9	0,2	6,1
1985	90,5	6	81,7	5,4	8,8	0,6	9,4
1986	90	8,9	78	8,1	12	0,8	12,8
1987	123,5	15,1	109	14,3	14,5	0,8	15,3
1988	204	23,6	181,7	22	22,3	1,6	23,9
1989	316,2	33,4	279,9	29,6	36,3	3,8	40,1
1990	483,5	55,5	425,2	47,6	58,3	7,9	66,2
1991	791,5	89,5	699,7	75,3	91,8	14,2	106

Tablo: 2.6. Nakliyat Dalı Teknik Kâr-Zarar Sonuçları

Toplam Teknik Kar-Zarar (Milyar TL)				Oran (%) (*)		
Yıllar	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı	Toplam
1982	5,2	0,1	5,3	45	(-7)	37,5
1983	8,7	0,2	8,9	91	(-55)	36
1984	13,9	0,5	14,4	41	1	42
1985	21,1	1	22,1	40	2,7	42,7
1986	29,1	1,2	30,3	40	2,7	42,7
1987	38,6	1,8	40,4	36	2	38
1988	78,5	4,2	82,7	27	2	29
1989	169,3	15,3	184,6	19,6	2	21,6
1990	384,5	44,8	428,9	13,5	1,8	15,3
1991	611,7	78,4	690,1	13,3	2	15,3

Tablo: 2.7. Nakliyat Dalı Teknik Karının Toplam Teknik Kar İçerisindeki Payı

Yıllar	Toplam Sigorta Prim Üretimi (Milyar TL)	Kaza Primleri (Milyar TL))		Toplam Sigorta İçindeki Payı (%)			Yıllara Göre Artış (%)		Deflatör	1982 Fiyatlarıyla Kaza Sigortası Prim Tahsilatı (Milyar TL)	
		Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı		Yerli	Yabancı
1982	34	9,4	0,7	27,7	2	29,7	-	-	100	9,40	0,70
1983	46,5	12,5	0,9	27	2	29	33	28,5	130,5	9,58	0,69
1984	85,3	21,5	1,6	25	1,8	26,8	72	77,7	150,1	10,98	0,82
1985	129,9	36,1	2,9	27,8	2,2	30	68	81	143,9	12,80	1,28
1986	191,7	63,2	5,4	33	2,8	35,8	75	86,2	131	17,11	1,46
1987	312,1	106,3	9,9	34	3	37	68	83,3	138,4	20,80	1,94
1988	572,3	213,7	23,1	37,3	4	41,3	101	134,3	165,7	25,23	2,74
1989	1039,7	360,1	46,8	34,5	4,5	39	68,5	101,7	166,3	25,57	3,32
1990	2211,2	831,3	130,1	37,6	5,8	43,4	130,8	178	154,4	38,23	5,98
1991	4033,8	1653,1	263,7	41	6,5	47,5	99	102,6	157,3	48,33	7,71
Yıllara göre aritmetik ortalama artış										79,48	97,03

Tablo 2.8. Kaza Dalı-Toplam Prim Üretimi İlişkisi

Toplam Gelirler (Milyar TL)			Toplam Giderler (Milyar TL)		Teknik Kar-Zarar		
Yıllar	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Toplam
1982	18	1,2	17,2	1,1	0,8	0,1	0,9
1983	27	1,5	25,1	1,4	1,9	0,1	2
1984	37	2,5	34,7	2,5	2,3	0	2,3
1985	60,5	5	57	4,8	3,5	0,2	3,7
1986	103,8	9,9	101,1	9,9	2,7	0	2,7
1987	174,9	18	173,4	18	1,5	0	1,5
1988	352,6	39,5	340,8	38,2	11,8	1,3	13,1
1989	634,2	83,9	580,3	78,9	53,9	5	58,9
1990	1301,7	203	1153,1	180,7	148,6	22,3	170,9
1991	2583,1	401,6	2337,2	360,8	245,9	40,8	286,7

Tablo: 2.9. Kaza Dalı Teknik Kâr-Zarar Sonuçları

Toplam Teknik Kar-Zarar (Milyar TL)				Oran %		
Yıllar	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı	Toplam
1982	5,2	0,1	5,3	15	1,7	16,7
1983	8,7	0,2	8,9	21,3	1,1	22,4
1984	13,9	0,5	14,4	16	0	16
1985	21,1	1	22,1	15,8	1	16,8
1986	29,1	1,2	30,3	9	0	9
1987	38,6	1,8	40,4	4	0	4
1988	78,5	4,2	82,7	14,2	1,5	15,7
1989	169,3	15,3	184,6	29	2,7	31,7
1990	384,5	44,8	428,9	34,6	5,1	39,7
1991	611,7	78,4	690,1	35,6	6	41,6

Tablo: 2.10. Kaza Dalı Teknik Karının Toplam Teknik Kar İçerisindeki Payı (•)

(*) Buradaki oranlar tablo 2.9.'daki kaza dalı teknik kar-zarar sütünündan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yıllar	Toplam Sigorta Prim Üretimi (Milyar TL)	Hayat Primleri (Milyar TL)		Toplam Sigorta İçindeki Payı (%)			Yıllara Göre Artış (%)		Deflatör	1982 Fiyatlarıyla Hayat Sigortası Prim Tahsilatı (Milyar TL)	
		Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı		Yerli	Yabancı
1982	34	0,9	0,0004	2,6	0,000	2,6	-	-	100	0,90	0,0004
1983	46,5	1,1	0,0003	2,3	0,000	2,3	22	(-25)	130,5	0,84	0,0002
1984	85,3	1,2	0,0006	1,4	0,000	1,4	9	100	150,1	0,61	0,0003
1985	129,9	2,6	0,009	2	0,000	2	116	50	143,9	0,92	0,0032
1986	191,7	10,5	0,003	5,4	0,000	5,4	304	(-66)	131	2,84	0,0008
1987	312,1	23,3	0,01	7,5	0,000	7,5	122	(-66)	138,4	4,56	0,0019
1988	572,3	49,7	0,002	8,7	0,000	8,7	113	50	165,7	5,87	0,0002
1989	1039,7	151,7	0,7	14,5	0,000	14,5	204	394	166,3	10,74	0,0497
1990	2211,2	449,3	2,6	20	0,100	20,1	197	271	154,4	20,62	0,1196
1991	4033,8	883,5	11,1	21,9	0,270	22,1	96,6	326,6	157,3	25,83	0,3245
Yıllara göre aritmetik ortalama artış							131,51	114,95			

Tablo 2.11. Hayat Dalı-Toplam Prim Üretimi İlişkisi

Hayat Dalı Teknik Kar-Zarar (I) (Milyon TL)			Toplam Teknik Kar-Zarar (II) (Milyon TL)		Oran % (I/II)		
Yıllar	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Toplam
1982	18	(-0,7)	5.228	9,4	0,35	(0,002)	0,33
1983	50	(-2)	8.674	24,7	0,56	(0,0002)	0,53
1984	54	1	13.877	52,1	0,37	0,000	0,37
1985	84,1	3,5	21.107	91,1	3,8	0,000	3,8
1986	895	2	29.151	116,2	3	0,000	3
1987	2.410,6	5	38.521	186	6	0,000	6
1988	9.651	5	78.483	420	12	0,000	12
1989	14.095	250	169.345	1.529,4	7	0,000	7
1990	72.220	1082	384.508	4.437	17	0,02	17,02
1991*	132.387	3136	611.664	7.835,1	19	0,04	19,04

Tablo: 2.12. Hayat Dalı Teknik Kar-Zararının Toplam Teknik Kar-Zarar İçindeki Payı

(*) Hastalık Sigortası primlerini kapsamaktadır.

Milyar TL.

Sigorta Branşları	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Yangın	11,6	14,6	23,6	34,3	51,8	83,3	145	259	438	632,5
Nakliyat	9,9	14,4	33,2	48,7	47,2	65,6	105,4	161,3	268,6	407,3
Kaza	10	13,5	23,1	39	68,6	116,2	236,9	406,9	961,4	1916,8
Hayat	0,90	1	1,1	2,6	10,5	23,4	49,7	152	451,9	895,6
Diğer (*)	1,6	3	4,3	5,3	13,6	23,6	35,3	60,5	91,3	181,6
Toplam	34	46,5	85,3	129,9	191,7	312,1	572,3	1039,7	2206	4033,8

Tablo 2.13. Yıllar İtibariyle Sigorta Şirketlerinin Branşlara Göre Direkt Prim Üretimi

(*) Makina-Montaj ve Ziraat Sigortalarını kapsar.

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Toplam Prim Üretimi/GSMH %	0,39	0,40	0,46	0,47	0,49	0,53	0,57	0,61	0,77	0,89
Toplam Prim Üretimi/Toplam Yurtiçi Tasarruflar %	2,1	2,4	2,7	2,5	2,2	2,2	2,2	2,6	3,7	3,9
Toplam Prim Üretimi/Toplam Mali Tasarruf % (*)				3,54	3,98	3,87	4,36	4,63	5,65	5,94
Kişi Başına Prim Üretim (Dolar)	4,5	4,3	4,8	4,9	5,6	6,9	7,5	8,9	15	16,8

Tablo: 2.14. Direkt Sigorta Primlerinin Gelişmesine İlişkin Bazı Göstergeler

(*) Derin, a.g.e., s.37.

(Milyar TL)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Şirketlerde kalan primler										
I	17,2	31,1	31,6	48,3	80	143	276,8	576,1	1330,1	2594,9
II	9,2	12,1	20	31,1	41,5	65	118,2	198,7	1003,5	106,7
Alınan Komisyon ve İştirak Payları (+)										
I	8,8	10,7	18,6	26,6	37,6	56,5	98,8	172,8	315,9	467,2
II	2,7	3,9	5,8	7,9	11,2	14,2	23,9	46,4	-	-
Şirketlerin Payına Düşen Tazminat (-)										
I	7	8,7	11,6	16,8	28,7	55,6	103,8	166,6	334,4	663,7
II	3,7	5,1	6,5	10,1	16,1	26,3	47,5	81,2	380,3	595,2
Verilen Komisyonlar (-)										
I	9,2	10,5	17,1	25,2	37,6	60,9	116,1	216,9	438,4	444
II	5,9	7,9	12,4	16,9	24,1	33,5	58,2	106,8	33,6	41,8
Oluşan Fonlar										
I	9,8	30	21,5	32,9	51,3	83,9	155,7	365,4	873,2	1954,4
II	2,3	3,0	6,9	12	12,5	19,4	36,4	57,1	589,6	430
I+II	12,1	33	28,4	44,9	63,8	103,3	192,1	422,5	1462,8	2384,4
Oluşan Fonlar/GSMH										
%	0,14	0,29	0,15	0,16	0,16	0,18	0,19	0,25	0,37	0,38
Oluşan Fon/YİT										
%	0,76	1,74	0,94	0,85	0,74	0,74	0,73	1,05	1,44	1,87

Tablo 2.15. Sigorta ve Reasürans şirketlerinde oluşan fonlar

I: Sigorta şirketleri

II: Reasürans şirketleri

Kaynak: Sigorta Murakabe Kurulu Raporları

(Milyar TL)

		1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Hisse Senetleri	Miktar	2,1	3,9	10	16	20,8	58,7	93,1	180,1	333,4	554,7
	Gelir	0,4	0,7	1,2	3	5,1	9,0	20,2	47,9	110,1	117,4
Tahviller	Miktar	7,9	13,9	18	33,6	48	71,4	139,6	350,8	592,1	1.279,1
	Gelir	1,8	3,4	5	9,4	14,5	17,5	35	70,5	105,9	269,2
Hayat Poliçesi İkraz	Miktar	0,3	0,5	0,7	1,2	1,8	2,2	3,4	5,7	10,7	18,4
	Gelir	0,03	0,06	0,09	0,1	0,2	0,3	8,4	0,7	3,7	2,1
İpotek Karşılığı İkraz	Miktar	0,1	0,2	0,3	0,4	0,8	1,2	1,5	1,8	2,7	3,4
	Gelir	0,01	0,02	0,05	0,03	2,7	0,09	1	0,2	1,7	1,2
Gayrimenkul	Miktar	2,6	4,9	9,4	16,1	25,2	85,2	152,2	261,3	415,4	590,8
	Gelir	0,2	0,3	0,7	1	1,3	1,4	3,5	5,6	19,4	8
Kasa ve Banka	Miktar	4,8	6,4	15,3	23,7	36,3	55,5	103,7	151,4	255,7	366,3
Toplam	Miktar	17,8	29,8	53,7	91	146,43	274,2	493,5	951,1	1610	2812,7
	Gelir	2,44	4,48	7,04	13,53	23,8	28,29	68,1	124,9	240,8	397,9

Tablo: 2.16. Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Yatırım Alanları ve Sağladıkları gelirler.

Kaynak: Sigorta Murakabe Kurulu Raporları (1986-1991)

(%)

		1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Hisse Senetleri	I	16	16,7	26,1	23,8	21,6	26,8	23,9	22,5	20,3	22,6
	II	5,6	7,1	10,4	10,8	9	13,6	11,8	12,2	9,5	9,5
Tahviller	I	61,3	59,7	46,9	49,8	49,7	32,7	35,9	43,9	46,6	52,2
	II	21,6	25,4	18,7	22,5	20,8	16,5	17,8	23,8	21,8	21,9
Hayat Poliçesi İkazatı	I	2,4	2	1,9	1,8	1,8	1	1	0,7	0,9	0,8
	II	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3
İpotek Karşılığı İkazatı	I	0,8	0,9	0,7	0,7	0,8	0,5	0,3	0,2	0,2	0,1
	II	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1	0,05
Gayrimenkul	I	19,6	20,8	24,4	23,9	26,1	39	38,9	37,7	32	24,1
	II	6,9	8,9	9,8	10,8	11	19,6	19,3	17,7	15	10
Toplam Yat/ Aktif Toplam		35,2	42,5	40	45,2	41,9	50,5	49,5	54,2	46,8	42,5

Tablo 2.17. Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Yatırım Alanlarının Nisbi Dağılımı

I: Toplam Yatırım İçindeki Payı

II: Aktif Toplam İçindeki Payı

Kaynak: Sigorta Murakabe Kurulu Raporları

(Milyar TL)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Dolaşımdaki Para	1415,1	2274,6	3425,6	6840,6	11,377,	18546
Dolaylı Finansman Araçları	22277,8	37340,4	36225	60356	92802	167634
Menkul Kıymet Stokları	4031,2	7460,2	12247,2	23478,4	41446,4	79202,8
Toplam (I)	27724,1	47075,2	51897,8	90675,3	145625,9	265382,8
Sigorta ve Reasürans Şirketleri Yatırımları (*) (II)	146,43	274,2	493,5	951,1	1610	2812,7
III (%)	0,52	0,58	0,95	1	1,1	1,06

Tablo: 2.18. Sigorta ve Reasürans Yatırımlarının Mali Piyasa İçindeki Payı (**)

Kaynak: Sermaye Piyasası Kurulu Aylık Bülteni, Temmuz 1992, s. 15 ve Temel Ekonomik Göstergeler, DPT, Haziran 1992, s. 79.

(*) Kasa ve Banka hesapları dahil

(**) Menkul kıymet stoklarının 1986'dan sonra sağlıklı tesbit edilmesi nedeniyle 1986-1991 dönemi ele alınmıştır.

(Milyar TL)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Hisse Senetleri	2,05	3,8	10	16	20,9	59,6	93,2	180,2	333,6	534,7
-Sigorta ve Reasürans şir.	0,08	0,5	0,7	1,2	3	5,5	10,6	24,7	35	92,9
-Bankalar	1,1	1	3,2	7,6	7,9	18,5	34,1	87,6	154,4	267,2
-Sanayi işl.	0,4	1,7	3,5	4,3	5,1	19	9	12,6	66,3	91,6
-Diğer	0,4	0,6	2,6	2,9	4,9	15,7	39,5	55,3	77,9	83
TAHVİLLER	7,93	13,8	18	33,5	48	71,4	139,6	350,8	592,2	1279,1
A) Kamu Sektörü	7,6	13	17,3	33,1	47,7	70,1	135,3	374,7	585,9	1277
B) Özel Sektör	0,33	0,8	0,7	0,46	0,32	1,3	4,3	3,1	6,3	2,1
-Bankalar	0,06	0,4	0,3	0,2	0,02	0,1	3,1	1	5,4	0,7
-Sanayi işl.	0,07	0,2	0,2	0,2	0,2	0,09	-	1,4	0,3	0,2
-Diğer	0,2	0,2	0,2	0,06	0,1	1,1	1,2	0,7	0,6	1,2
Genel Toplam	9,98	17,6	28	49,5	68,9	131	232,8	531	925,8	1813,8

Tablo: 2.19. Sigorta ve Reasürans Şirketlerindeki Menkul Değerlerin Kompozisyonu

Kaynak: Sigorta Murakabe Kurulu Raporları (1986-1991)

□ Devlet Tahvili			Hisse Senedi ve Diğer Tahviller		İpotekli Gayrimenkul	
Yıllar	I	II%	I	II%	I	II%
1982	2,8	49	1,1	2	1,8	0,3
1983	4,7	53,4	1,6	2	2,5	2,8
1984	7,3	60	1,8	15	2,9	24
1985	12,2	66	2,7	15	3,6	0,2
1986	18,9	66	4,3	15	5,4	19
1987	26,6	63	6,2	15	9,4	22
1988	38,9	56,2	14,6	21,1	15,7	22,7
1989	46,9	58,1	22,3	28	11,4	14,1
1990	76,9	42	48,4	27	57,7	31

I: Tutar (Milyar Lira)

II: Bloke edilen menkul ve gayrimenkullerin toplam karşılıklar içindeki payı
(%)

**Tablo: 2.20. Bloke Edilen Menkul ve Gayrimenkuller ve Toplam
Karşılıklar İçindeki Payları**

Kaynak: Sigorta Murakabe Kurulu Raporları

Yıllar	Direk Prim Üretim (Milyar TL) I	Oluşan Fonlar (Milyar TL) II	Hasar Tazmini (Milyar TL) III	III (%)	III (%)
1982	34	12,1	14	35,6	41
1983	46,5	33	21,3	71	46
1984	85,3	28,4	29,9	33,3	35
1985	129,9	44,9	49,2	34,5	38
1986	191,7	63,8	64,9	33,3	33,8
1987	312,1	103,3	121	33	38,8
1988	572,3	192,1	220,8	33,5	38,4
1989	1039,7	422,5	386,2	40,6	37
1990	2211,2	1462,8	682,1	66	31
1991	4033,8	2384,4	1506,8	59	37,4

Tablo 2.24. Direkt Primler ve Kullanılan Yerlerinin Nisbi Dağılımı

Yıllar	Nüfus (kişi)	Alınan Prim (Milyon TL)	Alınan Prim (Milyon dolar)	Kişi Başına Prim (TL)	Kişi Başına Prim (Dolar)
1982	46.688.000	33.873	206,4	726	4,42
1983	47.864.000	46.311	202,7	968	4,23
1984	49.070.000	85.288	231,3	1738	4,71
1985	50.306.000	129.816	247,3	2581	4,92
1986	51.546.000	191.510	281,4	3715	5,46
1987	52.845.000	311.989	362,8	5904	6,87
1988	54.176.000	572.082	401,2	10.506	7,41
1989	55.541.000	1.054.157	496,1	18.980	8,93
1990	56.570.000	2.334.341	864,6	41.265	15,28
1991	57.326.000	4.033.678	963,1	70..364	16,8

Tablo: 2.25. Yıllara Göre Kişi Başına Düşen Primler

Kaynak: Sigortacılık, 13 Mayıs 1991 Tarihli Dünya Gazetesi'nin Eki s.1.

Yıllar	I Plase Edilen Fonlar (Milyar TL)	II Elde Edilen Gelir (Milyar TL)	Rantabilite II/I (%)
1982	13	2,44	18,8
1983	23,4	4,48	19
1984	38,4	7,04	18,3
1985	67,3	13,53	20
1986	110,13	23,8	21,6
1987	218,7	28,29	13
1988	389,8	68,1	17,5
1989	799,7	124,9	15,6
1990	1354,3	240,8	17,8
1991	2446,4	397,9	16,3

Tablo: 2.26. Sigorta Sektöründe Plase Edilen Fonlar ve Rantabilite Oranları

□ Yıllar	Pasif Sigortalı (Aylık Bağlanan) (II)	Aktif Sigortalı (III)	II/III (%)
1986	322.321	1.828.719	17,6
1987	319.836	1.937.727	16,5
1988	440.623	1.974.120	22,3
1989	414.926	2.051.015	20,2
1990	465.291	2.073.398	22,4
1991	510.971	2.093.016	24,4

Tablo 3.1. Yıllar itibariyle Sigortalı Durumu (*)

Yıllar	Aylık Bağlanan	Artış %	Aktif Sigortalı	Artış %
1986	322.321	24,4	1.828.719	8,7
1987	319.836	14,8	1.937.727	6,0
1988	440.623	19,2	1.974.120	1,9
1989	414.926	12,3	2.051.015	3,9
1990	465.291	10,8	2.073.398	1,1
1991	510.971	8,9	2.093.016	1,0

Tablo 3.2. Aktif ve Pasif Sigortalıların Kümülatif Artış Hızları (**)

(*) Sigortalı sayıları kümülatif olarak alınmıştır
 (**) Sigortalı sayıları kümülatif olarak alınmıştır.

Toplam Tahmini Aylık Bağlananların				Tahmini Aktif Sigortalı	
Yıllar	Sayısı (I)	Artış (%)	Aktif Sigortalı İçindeki Payı (%) I/II	Sayısı (II)	Artış (%)
1992	654.634	9,8	30	2.133.962	1,90
1993	708.628	8,4	32,5	2.174.237	1,88
1994	763.281	7,7	34,4	2.214.512	1,85
1995	817.810	7,2	36,2	2.254.787	1,81
1996	875.680	6,7	38	2.295.062	1,78
1997	926.994	6,3	39,6	2.335.337	1,75
1998	981.186	5,9	41,3	2.375.612	1,72
1999	1036.178	5,6	42,9	2.415.887	1,69
2000	1090.770	5,3	44,4	2.456.162	1,66

Tablo 3.3. Tahmini Aylık Bağlananlar, Aktif Sigortalılar ve Artış Hızları

Yıllar	Esnaf ve San.Der.	Tic. ve San Odl.	Tic Odl.	San Odl.	Tic. Bors.	Tabib Odl.	Ecz Odl.	Müh. Mim Odl.	Muht.	İst. Bağlı Sigt.	Ver Da.Ka.Gö. ve Diğer	Toplam
1989	638.788	56.323	64.893	3.903	3.187	2.791	3.954	3.638	39.594	167.627	1.125.317	2.051.015
1990	594.407	53.255	60.550	3.607	2.860	2.614	3.864	3.533	42.821	106.019	1.999.868	2.073.398
1991	556.556	50.089	59.232	3.414	2.495	2.479	3.783	3.439	42.089	103.366	1.266.063	2.093.016

Tablo 3.4. Aktif Sigortalıların Meslek Kuruluşlarına Dağılımı

Yıllar	Malüllük Aylığı Alanlar (*)	Toplam Aylık Alanlar İçindeki Payı (%)	Aktif Sigortalılar İçindeki Payı (%)	Malüllük Aylığı Alanların Artışı (%)
1986	11.151	3,6	0,64	13,3
1987	13.053	3,5	0,68	12,0
1988	14.106	3,2	0,71	8,0
1989	14.921	3,0	0,73	5,8
1990	15.864	2,9	0,77	6,3
1991	16.424	2,8	0,79	3,5

Tablo 3.6. Malüllük Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Tahmini Malüllük Aylığı Alanlar	Toplam aylık Alanlar İçindeki Payı (%)	Aktif Sigortalılar İçindeki Payı (%)	Tahmini Malüllük Aylığı Alan Artışı %
1992	17.733	2,7	0,83	8,2
1993	18.737	2,6	0,86	5,4
1994	19.701	2,6	0,89	5,2
1995	20.669	2,5	0,92	4,9
1996	21.629	2,5	0,94	4,7
1997	22.593	2,4	0,98	4,5
1998	23.357	2,4	0,99	4,3
1999	24.521	2,4	1	4,1
2000	25.485	2,3	1,1	3,9

Tablo 3.7. Tahmini Malüllük Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı

(*) Kümülatif olarak alınmıştır.

Yıllar	Ölüm Aylığı Alanlar	Toplam Aylık Alanlar İçindeki Payı (%)	Aktif Sigortalılar İçindeki Payı (%)	Ölüm Aylığı Alanların Artışı (%)
1986	94.413	29,2	5,2	16,1
1987	107.828	29,1	5,6	14,2
1988	118.955	26,9	6,0	10,3
1989	134.910	27	6,7	13,4
1990	150.985	27,4	7,3	11,9
1991	173.887	29,1	8,3	15,1

Tablo 3.8. Ölüm Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Tahmini Ölüm Aylığı Alanlar	Toplam Aylık Alanlar İçindeki Payı (%)	Aktif Sigortalılar İçindeki Payı (%)	Tahmini Ölüm Aylığı Alanların Artışı (%)
1992	184.440	28,2	8,6	6,0
1993	199.948	28,2	9,2	8,4
1994	215.456	28,2	9,7	7,7
1995	230.964	28,2	10,2	7,2
1996	246.472	28,1	10,7	6,7
1997	261.980	28,2	11,2	6,3
1998	277.488	28,2	11,7	5,9
1999	292.996	28,2	12,1	5,6
2000	308.504	28,2	12,6	5,3

Tablo 3.9. Tahmini Ölüm Aylığı Alanların Yıllara Göre Kümülatif Dağılımı

Yıllar	Yaşlılık Aylığı Alanlar (*)	Toplam Aylık Alanlar İçindeki Payı (%)	Aktif sigortalılar içindeki payı (%)	Yaşlılık Aylığı Alanların Artışı (%)
1986	216.257	67	11,8	29
1987	248.955	67,3	12,8	15
1988	307.562	69,8	15,6	23,5
1989	349.684	70	17	13,7
1990	383.041	69,6	18,5	9,5
1991	405.259	68,4	19,4	5,8

Tablo 3.10. Yaşlılık Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Tahmini yaşlılık Aylığı Alanlar	Toplam Aylık Alanlar İçindeki Payı (%)	Aktif Sigortalılar İçindeki Payı (%)	Tahmini Yaşlılık Aylığı Alanların Artışı (%)
1992	457.399	69,9	21,4	12,8
1993	497.096	70,1	22,8	8,7
1994	536.793	70,3	24,2	7,9
1995	576.490	70,4	25,5	7,4
1996	616.187	70,3	26,8	6,9
1997	655.884	70,7	28	6,5
1998	695.581	70,8	29,2	6,1
1999	735.278	70,9	30,4	5,7
2000	774.975	71	31,5	5,4

Tablo 3.11. Tahmini Yaşlılık Aylığı Alanların Yıllara Göre Dağılımı

(*) Kümülatif olarak alınmıştır.

Yıllar	Tahmini Kümülatif Karne Sayısı	Tahmini Artış Hızı (%)	Tahmini Akt.Sigortalı/ Karne Sayısı (%)	Tahmini Karne Sayısı/Toplam Nüfus (%)
1992	13.050.012	34,4	16,7	22
1993	16.451.280	26,1	13,4	26
1994	19.908.354	21,0	11,5	32,5
1995	23.421.234	17,6	9,8	37,4
1996	26.989.920	15,3	8,7	42
1997	30.614.412	13,4	7,7	46,8
1998	34.287.456	11,8	6,9	51
1999	38.023.560	10,5	6,3	55,7
2000	41.815.470	9,5	5,8	59,7

Tablo 3.13. Tahmini Sağlık Sigortası Hak Sahiplerinin Yıllara Göre Kümülatif Dağılımı

Yıllar	Gelir (TL) (10 ⁹)	GSMH İçindeki Payı (%)	Gelir Artışı (%)	Gider (10 ⁹)	GSMH İçindeki Payı (%)	Gider Artışı (%)	Gider/ Gelir
1986	140,6	0,269	32,8	86,6	0,166	63	61,5
1987	185,3	0,241	31,7	135,9	0,177	56,9	73,3
1988	348,2	0,259	87,9	294,7	0,219	116,8	84,6
1989	582,1	0,247	67,1	656,9	0,279	122,9	112,8
1990	1034,7	0,263	77,7	1194,5	0,303	81,8	115,4
1991	1639,2	0,263	58,4	2081,3	0,334	74,2	126,9

Tablo 3.14. Yıllar İtibariyle Toplam Gelir-Gider İlişkisi

Yıllar	Toplam Gelir (Milyar TL)	Artış %	Yıllık Prim Tahsilatı (Milyar TL)	Artış %	Toplam Gelir İçindeki Payı %	Kira Faiz ve Diğer Gelirler (Milyar TL)	Artış %	Toplam Gelir İçindeki Payı %
1986	140,6	38,8	82,778	20	58,8	57,9	59,5	41,2
1987	185,3	31,7	120,335	45	64,9	64,9	12,1	35,1
1988	348,1	87,9	263,778	119,2	75,8	84,3	29,9	24,2
1989	582,1	67,1	486,346	84,3	83,6	97,5	13,5	16,4
1990	1034,7	77,7	1000,047	105,6	96,6	34,7	(-63,7)	3,4
1991	1639,2	58,4	1315,881	31,6	80,3	323,3	831,7	19,7

Tablo 3.15. Bağ-Kur Gelirlerinin Dağılımı

Yıllar	Tahmini Toplam Gelir (Milyar TL)	Artış %	GSMH içindeki Payı %	Tahmini Yıllık Prim Tahsilatı (Milyar TL)	Artış %	Tahmini Toplam Gelir içindeki Payı %	Tahmini Faiz, Kira ve Diğer Gelirler (Milyar TL)	Artış %	Toplam Gelir içindeki Payı %
1992	2423,42	47,8	0,259	2054,77	56,2	84,8	14,72	(-36,8)	0,61
1993	3683,61	52	0,257	3132,30	52,4	85	21,88	48,6	1,3
1994	5590,09	52	0,255	4773,77	52,4	85,3	29,04	32,7	0,58
1995	8510,61	52	0,254	7278,20	52,4	85,5	36,20	24,6	0,28
1996	12936,93	52	0,252	11102,91	52,5	85,8	43,36	19,8	0,15
1997	19662,92	52	0,251	16974,64	52,6	86,3	50,52	16,5	0,09
1998	29887,76	52	0,249	25883,30	52,7	86,6	57,68	14,2	0,05
1999	45229,22	52	0,247	39547,04	52,7	87	64,84	12,4	0,03
2000	69052,42	52	0,246	60445,95	52,8	87,5	72,00	11	0,02

Tablo 3.16. Bağ-Kur'un Tahmini Toplam Gelirlerinin Dağılımı

Yıllar	Toplam Gider (10 ⁹) (TL)	Artış (%)	GSMH İçindeki Payı (%)	Genel Yönetim Giderleri (10 ⁹) (TL)	Toplam Gider İçindeki Payı (%)
1986	86,6	63	0,166	5,98	6,9
1987	135,9	56,9	0,177	9,96	7,3
1988	294,7	116,8	0,219	15,90	5,4
1989	656,9	122,9	0,279	35,88	5,4
1990	1194,5	81,8	0,303	80,43	6,7
1991	2081,3	74,2	0,334	155,75	7,5

Tablo 3.17 Bağ-Kur'un Toplam Giderleri

Yıllar	Toplam Gelir (10 ⁹)(TL)	GSMH İçindeki Payı (%)	Toplam Gider (10 ⁹)(TL)	GSMH İçindeki Payı (%)	Gelir-Gider Farkı (10 ⁹) (TL)
1986	140,6	0,270	86,6	0,166	54
1987	185,3	0,241	135,9	0,177	49,4
1988	348,2	0,259	249,6	0,219	98,6
1989	582,1	0,247	656,9	0,279	-74,8
1990	1034,7	0,262	1194,5	0,303	-159,8
1991	1639,2	0,263	2081,3	0,334	-442,1(*)

Tablo 3.18. Toplam Gelir ve Giderin GSMH İçindeki Payları

(*) Devletin 1991 yılında aktarmış olduğu 300 milyar liralık yardım tabloda gelir olarak ver almıştır
Bunu da ilave edersek gerçek gelir-gider menfi fon farkı 742,1 milyar lira olacaktır.

Yıllar	Toplam Gelir (10 ⁹)	Genel Yönetim Gideri (10 ⁹)	Genel Yön.Gid. / Toplam Gelir (%)
1986	140,6	5,98	4,26
1987	185,2	9,96	5,37
1988	348,1	15,90	4,57
1989	582,1	35,88	6,16
1990	1034,7	80,43	7,77
1991	1639,2	155,75	5,20

Tablo 3.19 Bağ-Kur Genel Yönetim Giderlerinin Değişimi

Yıllar	Toplam Sigorta Gideri (10 ⁹) (TL)	Toplam Gider İçindeki Payı (%)	Genel Yönetim Gideri (10 ⁹) (TL)	Toplam Gider İçindeki Payı %	Kira, faiz Gideri (10 ⁹)(TL)	Toplam Gider içindeki Payı (%)
1986	80,288	92,7	5,98	6,9	0,57	0,40
1987	125,057	92,1	9,67	7,1	0,68	0,80
1988	278,430	94,5	15,91	5,4	0,99	0,10
1989	620,689	94,4	35,88	5,5	1,12	0,10
1990	1134,480	94	80,43	5,5	1,75	0,50
1991	1893,166	91	155,75	7,5	3,4	1,5

Tablo 3.20. Bağ-Kur Giderlerinin Dağılımı

Yıllar	Emekli Aylıkları (10 ⁹)	Toplam Sigorta Giderleri İçindeki Payı (%)	Sağlık Sigortası (10 ⁹)	Toplam Sigorta Giderleri İçindeki Payı (%)	Cenaze Yardımları Toptan Ödeme (10 ⁹)	Toplam Sigorta Giderleri İçindeki Payı (%)
1986	79,6	99	0,47	0,6	0,27	0,33
1987	119,1	95,2	5,99	4,7	0,38	0,1
1988	246,2	88,4	31,64	11,3	0,58	0,2
1989	460,4	74,2	159,63	25,7	0,67	0,1
1990	835,1	73,6	277,51	24,5	0,93	0,08
1991	1470,3	77,6	421,71	22,2	1,13	0,06

Tablo 3.21. Bağ-Kur'un Toplam Sigorta Giderlerinin Dağılımı

Yıllar	Tahmini Emekli Aylıkları (10 ⁹) (TL)	Tahmini Toplam Sigorta Giderleri İçindeki Payı (%)	Tahmini Sağlık Sigortası (10 ⁹) (TL)	Tahmini Toplam Sigorta Giderleri İçindeki Payı (%)	Tahmini Toplam Ödeme ve Cenaze Yardımları (10 ⁹) (TL)	Tahmini Toplam Sigorta Giderleri İçindeki Payı (%)	Tahmini Toplam Sigorta Gideri (10 ⁹) (TL)	Tahmini Toplam Gider İçindeki Payı (%)	Artış (%)
1992	2272,2	73,6	903,4	29,2	2,79	0,091	3088,4	79	63
1993	3680,9	69,0	1626,1	30,4	4,10	0,077	5343,4	81	73
1994	5963,1	66	2926,9	32,4	6,10	0,068	9030,4	81	69
1995	9660,2	64	5268,5	34,5	8,84	0,058	15261,3	81	69
1996	15649,6	61	9483,3	37,0	13,00	0,050	25791,5	81	69
1997	25352,3	59	17070,0	39,2	19,10	0,044	43587,7	81	69
1998	41070,8	56	30725,8	42	28,08	0,039	73663,2	81	69
1999	66534,6	54	55306,6	44,4	41,27	0,033	124490,1	82	69
2000	107786	51	99552	46,6	60,69	0,030	213733,1	82	69

Tablo 3.22. Bağ-Kur'un Tahmini Toplam Sigorta Giderlerinin Dağılımı

Yıllar	Tahmini Toplam Gelir (10 ⁹) (TL)	Artış %	Tahmini GSMH İçindeki Payı %	Tahmini Toplam Gider (10 ⁹) (TL)	Artış %	Tahmini GSMH İçindeki Payı %
1992	2423,42	47,8	0,259	3927,7	88,6	0,420
1993	3681,61	52	0,257	6637,9	69	0,464
1994	5590,09	52	0,255	11218,1	69	0,513
1995	8510,61	52	0,254	18958,4	69	0,567
1996	12936,13	52	0,252	32039,8	69	0,628
1997	19662,92	52	0,251	54147,3	69	0,692
1998	29887,76	52	0,249	91508,9	69	0,764
1999	45429,22	52	0,247	154650,0	69	0,844
2000	69052,42	52	0,246	261358,0	69	0,930

Tablo 3.24. Tahmini Toplam Gelir-Gider İlişkisi

Yıllar	Toplam Giderler (10 ⁹)	Bağl. Aylıklar (10 ⁹)	Top. Gid. İç. Payı (%)	Sağlık Sig. Gid. (10 ⁹)	Top. Gid. İç. Payı (%)	Genel Yön. Gid. (10 ⁹)	Top. Gid. İç. Payı (%)	Cen. Yrd. Top. Ödeme (10 ⁹)	Top. Gid. İç. Payı (%)	Kira ve diğer Gid. (10 ⁹)	Top. Gid. İç. Payı (%)
1986	86,6	79,6	92	0,47	0,5	5,98	6,9	0,27	0,31	0,57	0,66
1987	98,2	86,0	87,5	4,33	4,4	6,99	7,1	0,27	0,28	0,49	0,50
1988	128,5	107,3	83,5	13,80	10,7	6,93	5,4	0,25	0,19	0,44	0,34
1989	172,2	120,8	70,1	41,90	24,3	9,40	5,5	0,18	0,11	0,30	0,17
1990	202,6	141,6	69,9	47,10	23,2	13,60	6,7	0,16	0,08	0,30	0,15
1991	224,7	158,7	70,6	45,60	20,3	16,82	7,4	0,13	0,06	0,37	0,16

Tablo 3.25 Toplam Giderlerin 1986 Fiyatlarıyla Gider Kalemlerine Dağılımı

Yıllar	Toplam Gelir (10 ⁹) (TL)	Prim Geliri (10 ⁹) (TL)	Toplam Gelir İçindeki Payı %	Faiz, Kira ve Diğer Gelirler (10 ⁹) (TL)	Toplam Gelir İçindeki Payı %
1986	140,6	82,778	59	57,9	41
1987	133,8	87,000	65	46,9	39
1988	151,8	115,000	75	36,8	24,5
1989	152,6	127,422	83	25	17
1990	175,7	169,000	96	5,9	4
1991	176,9	142,115	80	34,9	20

Tablo 3.26. Toplam Gelirlerin 1986 Fiyatlarıyla Gelir Kalemlerine Dağılımı

Yıllar	Deflatör	1986 Fiyatlarıyla Gelirler (10 ⁹) (TL)	1986 Fiyatlarıyla GSMH İçindeki Payı (%)	1986 Fiyatlarıyla Giderler (10 ⁹) (TL)	1986 fiyatlarıyla GSMH içindeki Payı (%)
1986	-	140,6	0,269	86,6	0,166
1987	38,4	133,8	0,241	98,2	0,177
1988	65,7	151,8	0,259	128,5	0,219
1989	66,3	152,6	0,247	172,2	0,279
1990	54,4	175,7	0,263	202,6	0,303
1991	57,3	176,9(*)	0,263	224,7	0,334

Tablo 3.27. 1986 Fiyatlarıyla Bağ-Kur'un Toplam Gelir ve Giderleri

(*) 300 milyar devlet yardımı deflate edilip gelirlerden düşülürse gerçek rakam 144,6 milyar liradır.

Yıllar	1986 fiy. Tah. top. Gelir (TL) (10 ⁹)	Artış (%)	GSMH (1986 Fiy.) İçindeki Payı (%)	1986 Fiy.Top. Gider (10 ⁹) (TL)	Artış (%)	GSMH (1986 Fiy.) İçindeki Payı (%)
1992	186,14	5,2	0,259	256,7	14,2	0,358
1993	194,96	4,7	0,260	286,6	11,6	0,382
1994	203,78	4,5	0,260	316,5	10,4	0,405
1995	212,60	4,3	0,261	346,4	9,4	0,426
1996	221,42	4,1	0,261	376,3	8,6	0,445
1997	230,24	3,9	0,262	406,2	7,9	0,462
1998	239,06	3,8	0,262	436,1	7,4	0,479
1999	247,88	3,7	0,262	466,0	6,8	0,494
2000	256,70	3,5	0,263	495,9	6,4	0,508

Tablo 3.28. 1986 Fiyatlarıyla Bağ-Kur'un Tahmini Toplam Gelir ve Giderleri

Yıllar	Oluşan Fon (10 ⁹) (*)	Gelir (10 ⁹)	Rantabilite %
1986	128,1	57,4	44,8
1987	168	64,1	38,5
1988	206,2	82,4	40
1989	170,3	93,5	55
1990	138,9	31,8	23
1991	112,7	18,5	16,4

Tablo 4.1. Bağ-Kur Primlerinin Değerlendirilmesi

(*) Banka mevduatı, Hazine Bonosu ve kredilerden oluşur.

AKTİF			
HESAP İSMİ	MÜFREDATI (TL)	AYRINTISI (TL)	TÜMÜ (TL)
I. DÖNEN VARLIKLAR			184.585.779.830
A. KASA VE BANKALAR		104.168.021.029	
1. Kasa	384.445.913		
2. Alınan Çekler	197.702.651		
3. Yoldaki Paralar	1.924.936.940		
4. Bankalar	101.696.935.525		
B. TAHVİL VE HAZİNE BONOLARI		10.529.141.257	
C. AÇILAN KREDİLER		426.705.168	
D. ALACAKLAR		64.245.872.491	
1. Posta Çekleri Merkezinden	106.971.564		
2. Senet Verenlerden	2.226.217.651		
3. Resmi Dairelerden	36.665.677		
4. Müşterek Emeklilik Hissesinde	47.506.689.503		
5. Kamu İktisadi Teşebbüsleri	208.030.488		
6. Gerçek ve Tüzel Kişilerden	134.005.035		
7. Sigortalılara Yapılan Hatalı Ödemelerden	7.472.790		
8. Personelimizden	88.291.558		
9. Verilen Depozito ve Teminatlardan	186.977.768		
10. Diğer Alacaklar	13.744.850.457		
11. Şüpheli Alacaklar	627.208.363		
12. Şüpheli Alacak Karşılığı	(-627.208.363)		
E. AVANSLAR		68.471.906	
1. Yurici Sipariş Avansları	37.977.524		
2. İş avansları	5.261.500		
3. Personel Avansları	9.044.000		
4. Diğer Avanslar	16.188.882		
F. STOKLAR		106.292.705	
1. Malzeme Stoku	106.292.705		
2. Yoldaki Mallar	-		
G. DİĞER DÖNEN VARLIKLAR		5.041.275.274	
1. Gelecek Yıllara Ait Giderler	4.777.543.179		
2. Gelir Tahakkukları	259.401.137		
3. Sayım ve Tesellüm Noksanlıkları	4.330.958		
II. DURAN VARLIKLAR			38.398.281.907
A. MADDİ DURAN VARLIKLAR		51.330.016.603	
1. Arazi ve Arsalar	6.322.164.470		
2. Binalar	24.691.121.034		
3. Tesis Makina ve Cihazlar	16.314.077.452		
4. Taşıt Araç ve Gereçleri	1.370.251.943		
5. Döşeme ve Demirbaşlar	2.024.331.406		
6. Yapılmakta Olan Yatırımlar	608.070.298		
B. BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR		(-) 12.931.734.696	
		TOPLAM	222.984.061.737
		NAZIM HESAPLAR	6.251.144.997.799

Tablo 4.2a. Bağ-Kur Genel Müdürlüğünün 1991 Bilançosu (Aktif)

PASİF			
HESAP İSMİ	MÜFREDATI (TL)	AYRINTISI (TL)	TÜMÜ (TL)
I. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR			608.741.526.502
A. BORÇLAR		608.741.526.502	
1. Alman Krediler	94.258.603.594		
2. Resmi Dairelere	139.381.554.395		
3. Müşterek Emeklilik Hissesinde	292.285.980.081		
4. Kamu İktisadi Teşebbüslerine	7.009.044.511		
5. Gerçek ve Tüzel Kişilere	18.818.288.448		
6. Sigortalılarımıza	10.984.280.778		
7. Personelimize	66.148.965		
8. Alman Depozito ve Teminatlar	137.168.494		
9. Vekalet Ücretlerinden	2.573.175.887		
10. Diğer Borçlar	41.132.060.329		
B. VERGİ VE KESİNTİLER		1.710.233.084	
1. Ödenecek Vergi ve Kesintiler	1.622.014.076		
2. Ödenecek Yasal Kesintiler	8.850.930		
3. Ödenecek Aidat ve Yardımlar	79.368.078		
C. DİĞER KAYNAKLAR		384.987.936	
1. Sayım ve Tesellüm Fazlalıkları	9.381.808		
2. Keşidelerimiz ve Havalelerimiz	-		
3. Gelecek Yıllara Ait Gelirler	375.606.128		
II. KARŞILIKLAR			(-) 385.757.464.765
A. MATEMATİK KARŞILIKLAR		(-) 846.704.484.595	
(1479 Sayılı Kanuna Göre)			
1. Yaşlılık Matematik Karşılığı	(-) 625.082.818.901		
2. Ötüm Matematik Karşılığı	(-) 160.653.420.974		
3. Malülük Matematik Karşılığı	(-) 60.968.244.720		
B. ÖDENMİŞ PRİMLER KARŞILIĞI		-	
(1479 Sayılı Kanuna Göre)			
C. İHTİYATLAR		147.431.646.655	
(2926 Sayılı Kanuna Göre)			
D. SAĞLIK SİGORTASI FONU		299.427.868.175	
(3235 Sayılı Kanuna Göre)			
E. DAHİLİ SİGORTA RİSK KARŞILIĞI		14.087.505.000	
		TOPLAM	222.984.061.737
		NAZIM HESAPLAR	6.251.144.997.799

Tablo 4.2b. Bağ-Kur Genel Müdürlüğünün 1991 Bilançosu (Pasif)

GİDERLER		MÜFREDATI (TL.)	AYRINTISI (TL.)	TÜMÜ (TL.)
I. GENEL YÖNETİM GİDERLERİ				155.744.856.547
1479 Sayılı Kanuna Göre			151.835.660.647	
2926 Sayılı Kanuna Göre			3.909.195.900	
1. Aylık ve Ücretler		54.256.906.718		
2. Ek Ödemeler		28.697.851.478		
3. Yardım ve Ödenekler		11.818.049.989		
4. Yolluklar		2.379.905.942		
5. Katılma Payları		18.418.740.490		
6. Eğitim, Kurs ve Seminer Giderleri		488.140.377		
7. Temsil ve Tören Giderleri		262.224.214		
8. Büro Giderleri		6.625.630.566		
9. Kira Giderleri		3.400.627.472		
10. Bakım ve Onarım Giderleri		3.901.924.560		
11. Haberleşme Giderleri		11.644.083.619		
12. Dava Giderleri		1.499.282.074		
13. Kurum ve Kuruluşlara Aidat Giderleri		599.120.335		
14. Yayın ve Tanıtım Giderleri		155.168.117		
15. Sigorta Giderleri		6.284.137.312		
16. Vergi, Resim, Harç Giderleri		2.564.239		
17. Amortisman Giderleri		4.259.061.156		
18. Geçmiş Yıl Gider ve Zararları		441.688.783		
19. Komisyon Giderleri		239.935.261		
20. Şüpheli Alacak Karşılık Giderleri		349.602.881		
21. Tazminat, Ceza, Terkin Farkı ve Zararları		2.804.407		
22. Diğer Giderler		17.406.557		
II. SİGORTA KOLLARIYLA İLGİLİ GİDERLER				1.925.494.312.741
A. 1479 SAYILI KANUNA GÖRE			1.893.115.455.008	
1. AYLIK ÖDEMELER		1.438.383.671.144		
- Yaşlılık Aylığı	974.577.438.465			
- Ölüm Aylığı	253.570.146.377			
- Malullük Aylığı	28.719.421.665			
- Sosyal Yardım Zammı	181.516.664.637			
2. YARDIM VE ÖDEMELER		1.088.377.712		
- Cenaze Yardımı	364.306.872			
- Toptan Ödemeler	722.777.130			
- Yolluk, Muayene ve Zorunlu Giderler	1.293.710			
3. PRİM İADESİ		1.450.522.248		
4. AYLIK ÖD.DÖĞ. KREDİ FAİZİ		30.486.431.970		
5. SAĞLIK SİGORTASI ÖDEMELERİ		421.706.451.934		
- Cari Yıl Sağlık Ödemeleri	402.698.168.815			
- Geçmiş Yıl Sağlık Ödemeleri	19.008.283.119			
B. 2926 SAYILI KANUNA GÖRE			32.378.857.733	
1. AYLIK ÖDEMELER		31.951.808.861		
- Yaşlılık Aylığı	26.692.132.754			
- Ölüm Aylığı	4.739.118.615			
- Malullük Aylığı	520.566.492			
2. YARDIM VE ÖDEMELER		38.481.012		
- Cenaze Yardımı	21.755.500			
- Toptan Ödemeler	14.992.352			
- Yolluk ve Zorunlu Giderler	1.733.160			
3. PRİM İADELERİ		388.567.860		
III. MATEMATİK KARŞILIKLARI				-
IV. ÖDENMİŞ PRİMLER KARŞILIĞI				-
V. İHTİYATLAR				4.860.451.926
VI. SAĞLIK SİGORTASI FONU				66.466.979.696
TOPLAM:				2.152.566.600.912

Tablo 4.3a. Bağ-Kur Genel Müdürlüğünün 1991 Yılı Gelir-Gider Tablosu (Gelirler)

GELİRLER		MÜFREDATI (TL.)	AYRINTISI (TL.)	TÜMÜ (TL.)
I. PRİM VE PRİME İLİŞKİN GELİRLER				1.315.880.758.644
A. 1479 SAYILI KANUNA GÖRE			1.278.742.294.410	
a) Uzun Vadeli Sigorta Gelirleri		798.493.468.249		
- Sigortalıların Ödenen	714.722.876.427			
- İcra Kanallarıyla Tahsil Edilen	42.830.162.782			
- Gecikme Zammı ve Para Cezaları	38.412.020.101			
- Borçlanma ve Diğerleri	2.528.408.939			
b) Sağlık Sigorta Prim Giderleri		480.248.826.161		
- Sigortalıların Ödenen	394.780.596.194			
- Aylık Bağlanan Sigorta Ödenen	85.468.229.967			
B. 2926 SAYILI KANUNA GÖRE			37.138.464.234	
II. FAİZ GELİRLERİ				18.492.252.451
1. MEVDUAT FAİZLERİ			6.462.463.260	
A. 1479 SAYILI KANUNA GÖRE		4.291.075.604		
a) Uzun Vadeli Sigor. Kollama Ait	-			
b) Sağlık Sigortasına Ait	4.291.075.604			
B. 2926 SAYILI KANUNA GÖRE		2.171.387.656		
2. HAZİNE BONOSU VE TAHVİL FAİZLERİ			4.458.593.695	
A. 1479 SAYILI KANUNA GÖRE		2.960.506.213		
a) Uzun Vadeli Sigor. Kollama Ait	-			
b) Sağlık Sigortasına Ait	2.960.506.213			
B. 2926 SAYILI KANUNA GÖRE		1.498.087.482		
3. KREDİ FONU FAİZİ			23.024.509	
1479 Sayılı Kanuna Göre		23.024.509		
4. DİĞER FAİZLER			7.584.170.987	
A. 1479 SAYILI KANUNA GÖRE		7.546.145.366		
a) Uzun Vadeli Sigor. Kollama Ait	7.542.142.354			
b) Sağlık Sigortasına Ait	4.003.012			
B. 2926 SAYILI KANUNA GÖRE		2.025.621		
III. DİĞER GELİRLER				303.797.821.796
A. 1479 SAYILI KANUNA GÖRE			303.797.821.796	
- Tazminat ve Ceza Gelirleri		595.889.367		
- Sabit Kıymet, Terkin Fonu		131.195.784		
- Gayrimenkul Kira Gelirleri		2.870.699.096		
- Devlet Yardımı		300.000.000.000		
- Diğer Gelirler		200.037.549		
B. SAĞLIK SİGORTASI KANUNUNA GÖRE			-	
C. 2926 SAYILI KANUNA GÖRE			-	
IV. GEÇMİŞ YILLARA AİT GELİRLER				1.007.561.208
A. 1479 SAYILI KANUNA GÖRE			669.020.642	
a) Uzun Vadeli Sigor. Kollama Ait		-		
b) Sağlık Sigortasına Ait		669.020.642		
B. 2926 SAYILI KANUNA GÖRE			338.540.566	
V. UZUN VADELİ SİGORTA KOLLARI				513.388.206.813
DÖNEM GİDER FARKI				
A. MATEMATİK ve ÖDENMİŞ PRİMLER			-	
a) Matematik Karşılıklardan Karşılanan		-		
b) Ödenmiş Primler Karşılığından Karşılanan		-		
B. KARŞILIKLARDAN KARŞILANAMAYAN			513.388.206.813	
(Sağlık Sigortası Gelirlerinden Kullanılan)				
TOPLAM				2.152.566.600.912

Tablo 4.3b. Bağ-Kur Genel Müdürlüğü'nün 1991 Yılı Gelir-Gider Tablosu (Giderler)

SİGORTA SÜRESİ (YIL)	I. MUHTEMEL TOPLU KARPAYLI EMEKLİLİK TAZMİNATI (BİRİKİM KAPİTALI)	II. ÖLÜM VE TAM SAKATLIK EK TAZMİNATI	III. KAZA İLE ÖLÜM EK TAZMİNATI
1	-	36.461.646	72.461.646
2	-	55.837.582	109.837.582
3	-	85.524.568	166.524.568
4	-	131.446.645	252.946.645
5	19.379.735	182.250.000	364.500.000
6	35.352.579	273.375.000	546.750.000
7	61.867.876	410.062.500	820.125.000
8	105.223.404	615.093.750	1.230.187.500
9	175.275.404	922.640.625	1.845.281.250
10	287.385.599	1.383.960.938	2.767.921.875
11	465.400.361	2.075.941.406	4.151.882.813
12	746.217.204	3.113.912.109	6.227.824.219
13	1.186.760.987	4.670.868.164	9.341.736.328
14	1.874.629.020	7.006.302.246	14.012.604.492
15	2.944.311.466	10.509.453.369	21.018.906.738
16	4.601.875.352	15.764.180.054	31.528.360.107
17	7.162.485.858	23.646.270.081	47.292.540.161
18	11.107.381.293	35.469.405.121	70.938.810.242
19	17.170.305.942	53.204.107.681	106.408.215.363
20	26.468.517.853	79.806.161.522	159.612.323.044
21	40.701.202.455	119.709.242.283	239.418.848.566
22	62.449.755.670	179.563.863.424	359.127.726.849
23	95.631.936.374	269.345.795.136	538.691.590.273
24	146.188.313.970	404.018.692.705	808.037.385.409
25	223.119.246.207	606.028.039.057	1.212.056.078.114
26	340.050.574.931	909.042.058.586	1.818.084.117.171
27	517.596.490.353	1.363.563.087.878	2.727.126.175.575
28	786.923.876.979	2.045.344.631.817	4.090.689.263.635
29	1.195.126.896.979	3.068.016.947.726	6.136.033.895.452
30	1.813.328.171.788	4.602.025.421.589	9.204.050.843.178
31	2.748.885.553.483	6.903.038.132.384	13.806.076.264.768
32	4.163.779.313.622	10.354.557.198.576	20.709.114.397.151
33	6.302.300.749.940	15.531.835.797.864	31.093.671.595.727
34	9.532.736.055.114	23.297.753.696.795	46.595.507.393.591
35	14.410.103.463.351	34.946.630.545.193	69.893.261.090.386

**Tablo 4.4. Aylık 100.000 TL Başlangıç Primi İçin Yıllık Ödeme ve Primlerin
HerYıl %50 Artışı Esasına Göre Muhtemel Kâr Paylı Emeklilik, Ölüm ve
Sakatlık Tazminatları Tablosu**

KAYNAKLAR

Kitaplar:

AKMUT, Özdemir, Hayat Sigortası- Teori ve Türkiye'deki Uygulama-, Sevinç Matbaası, Ankara 1980.

AKTUĞLU, M.Ali, Sigorta İşletmeleri ve Muhasebe, Ege Üniv. Matbaası, İzmir, 1971.

ALTINTAŞ, M. Berra, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasasına Etkileri, SPK Yay. No: 8, Gözde Repro Ofset, Ankara 1988.

AYDIN, Davut, Finansal Aracılar Açısından Finans Piyasaları Üzerine Bir Araştırma, (1963-1975 Dönemindeki Türkiye'de Mevcut Durum), Eskişehir İTİA, Eskişehir, 1980.

BICKELHAUPT, David L., MAGEE, John, H., General Insurance, Eighth Edition, Richard D. Irwin Inc., Illinois, 1970.

BIKMAZ, Kemal, Akademik Sigortacılık, Doğruluk Matbaacılık San.Tic.Ltd, İzmir, 1991.

BLANCHARD, Ralph H., Risk And Insurance and Other Papers, University of Nebraska Press Lincoln, Massachusetts, 1965.

ÇALDAĞ, Yurdakul, Sigorta İşletmeleri ve Muhasebesinin İncelenmesi, Kalite Matbaası, Ankara, 1979.

ÇUBUK, Ali, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik Kurumları, AİTİA Yayınları, Ankara 1982.

DERİN, Selen, Sigorta Şirketleri ve Sermaye Piyasası, SPK Araştırma Raporu, Ankara 1991.

DICKSON, G.C.A., STECLE, J.T., Introduction To Insurance, Second Edition, Mc Donald And Evans Ltd. 1984.

DİLİK, Sait, Sosyal Güvenlik, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1991.

- DİLİK, Sait, Türkiye’de Sosyal Sigortalar, İktisadi Açıdan Bir Tahlil Denemesi, Ankara Üniv. SBF Yayınları, Anakar 1971.
- ELIOT, Curtis M., VAUGHAN, Emmet J., Fundamentals of Risk and Insurance, John Wiley and Jons Inc. Iowa City, 1972.
- ERNAM, A. Nuri, Açıklamalı ve Uygulamalı Sosyal Sigortalar Mevzuatı, Kamu-İş Sendikası, Ankara, 1990.
- ERTUNA, Özcan, Finansal Kurumlar, Teori Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1986.
- GREENE, Mark R., Risk and Insurance, 3rd Edition, South-Western Publishing Co. Ohio, 1973.
- GÜVEN, Ercan, Sosyal Sigortalar-Genel Uygulama-İlkeler ve Sigorta Kolları, İTİA Basımevi, Eskişehir 1976.
- KAYALI, Reşad, Privatization Procedures And Implementation Problems, Panel Sponsored Jointly by TABA and YASED, June, 1989.
- KNIGHT, Frank, Risk, Uncertainty And Profit, Houghton Mifflin Company, Boston, 1921.
- LUCAS, George G.R; WHERRY, Ralph H., Insurance Principles and Coverages, Holt Rinehart Winston, New-York.
- MAGEE, John, H., General Insurance, Six Edition, Richard D. Irwin Inc. Homewod. Illinois 1961.
- MAYERSON, Allen L., Introduction to Insurance, The Macmillan Company, New-York 1962.
- MEHR, Robert I., CAMMACK, Emerson, Principles of Insurance, Fifth Edition, Richard D. Irwin Inc, ontario, 1972.
- MICHELbacher, G.E., ROSS, Nestor R., Multiple line Insurens Their Nature And Operation, Second Edition, Mc Graw Hill Book Company, 1970.

- ÖZMEN, Belma, Türkiye’de Sigortacılık Sektörü T. İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müd. Ekim 1986.
- PACHUK, Walter A., Insurance, Part 2, International Textbook Company, 1964.
- PEKİNER, Kamuran, Sigorta İşletmeciliği-Prensipier, Hesap Bünyesi, Formül Matbaası, Üçüncü Baskı, İstanbul, 1981.
- PFEFFER, Irwing, Insurance And Economic Theory, Homewood Illinios, Richard D. Irwin Inc, 1956.
- RICHARDSON, Henry J., (Çev: Turan Yazgan), İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik, İstanbul Üniv. Yay. Fakülteler Matbaası, İstanbul 1970.
- RICHARDSON, Henry J., HOUSE, Luskine, ALLEN George, Economic and Financial Aspect of Social Security, An International Survey, Unwin Ltd., London 1960.
- SALİ, Ali Osman, Yaşlılık Sigortası, Aktuar Hesaplarının Hukuksal Çerçevesi, SSK Genel Müd. Yay. No: 476.
- SOYDEMİR, Selim Sosyal Güvenlik Kurumlar ve Sermaye Piyasası, SPK Araştırma Raporu, Ankara, Mart 1989
- SÖZER, Ali Nazım, Sosyal Sigorta İlişkisi, Dokuz Eylül Üniv. Yay. İzmir 1991.
- TEMİR, Bahşayış, Sosyal Güvenlik Fonlarının Sermaye Piyasasındaki Rolü-Şili Örneği ve Türkiye’nin Mevcut Durumu, SPK Araştırma Raporu, Ankara Ağustos 1991.
- ÜNVAN, Hayal, Türkiye’de Kurumsal Yatırımcı Olarak Sigorta ve Reasürans Şirketleri, SPK Araştırma Raporu, Ankara 1989.
- YÜCESAN, O., Yangın Sigortaları Kaideleri ve Tatbikatı, İstanbul 1960.
- YÜCESOY, Cevat, Sigorta İşletmeleri ve Muhasebesi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1966.

Makaleler:

ATABEK, R., "İlk Riziko Sigortası", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Sayı 3, 1962.

ÇELEBİLER, Ahmet, "Batıda 300 Yıllık Meslek Sigorta Brokerliği...", Yeni Dönem Sigortacılık, Hürriyet Gazetesi Eki.

ELVEREN, Ali Haydar, "Hayat Sigortalarında Kar Payı", Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı 12, Mart 1992/1.

FIRAT, Alaattin, "Tarım Sigortası", Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu Dergisi, AİTİA Yay. No:193, Yol 2, sayı 2, Ankara 1982.

GENÇ, Ömür, "Türkiye'de Özel sigorta Sektörünün Fon Yaratma İşlevi", Denetim, Sayı 76, Temmuz-Ağustos, 1992.

KIRALI, Mustafa, "ABD'de Mevduat Sigortası KURUMU (FDIC)", Maliye Dergisi, Sayı 57, Mayıs-Haziran 1982.

KORKUSUZ, Mehmet, "İngiltere'de Sosyal Güvenlik Sistemine Bir Bakış", Maliye Dergisi, Sayı 6, Ocak-Şubat 1992.

LUI, Lillian, "Social Security for State Sector Workers in the People's Republic of China: The Reform Decade And Beyond", Social Security Bulletin, Vol.54, Number 10, October 1991.

MIZRAK, Nihal Yıldırım, "Şili Ulusal Özel Emeklilik Sisteminin Sosyal Güvenlik İlkeleri ve ILO Normları Açısından Sakıncaları", İktisat İşletme ve Finans Yıl: 8, sayı 84, Mart 1993.

ORHANER, Emine, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Finansman Sıkıntısı", Verimlilik Dergisi, Yeniçağ Matbaası, Ankara 1990/1.

PUIDAK, Peter, "Social Security Implication of Reunified Germany", Social Security Bulletin Vol. 54, Number 12, December 1991

ŞAKAR, Müjdat, "Sosyal Güvenlikte Çözüm, Özelleştirme Değil Özerkleştirmedir", İşveren, Cilt XXX, Sayı 11, Ajans-Türk Matbaacılık San. A.Ş. Ağustos, Ankara 1992.

YAVUZYİĞİT, M. Hikmet, "Hayat Sigortacılığının İç Yüzü" Denetim, Sayı 76, Temmuz-Ağustos 1992.

Raporlar, Kanunlar ve Diğerleri:

ALKİN, Erdoğan, “Sigorta Kesiminin Fon Yaratma Gücü” Türkiye’de Sigorta Kesiminin Ekonomik Gücü ve Gelişimi Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Bağ-Kur Kanunu.

Bağ-Kur Rehberi, Ankara, Kasım 1987.

BAĞ-KUR, IX. Genel Kurul Çalışma Raporu, Ajans-Türk Matbaacılık San. A.Ş. Ankara 1992.

BAĞ-KUR, İstatistik Yıllığı 1991, Alış Okul Yay. Matbaacılık Tic. San. A.Ş. Ankara 1992.

Dünya Gazetesi, 12.01.1993.

Dünya Gazetesinin “Sigortacılık” Eki 13 Mayıs 1991.

Life Underwriter, Training Concil Course, Your Product, First Year Book 2.

S.S.K. Kanunu.

SERMAYE Piyasası Kurulu, Yıllık Rapor, Tisamat, Ankara, 1991.

Sigortacılığın Geliştirilmesi Semineri, Ticaret Bakanlığı Sigorta Mukarabe Kurulu Yay.No:12, İstanbul 1973.

TİSK, Sosyal Sigortalar Kurumu Üzerine Görüş ve Öneriler, İnceleme Yayınları 3, Yay. No: 126, TISAMAT, Ankara 1993.

Türk Ticaret Kanunu

Türkiye’de Sigortacılık 1991, Türkiye Reasürans Şirketleri Birliği, Hilal Matbaası, Temmuz 1991.

Türkiye’de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Rapor, Sigorta Murakabe Kurulu Yay.No:32,38, Grafik Baskı, İstanbul, 1986-1991.